

K R A J S K Ý P A M I A T K O V Ý Ú R A D T R N A V A
a Ing. arch. Jaroslava Žuffová CSc.

MESTSKÁ PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA TRNAVA

Urbanisticko-historický výskum a aktualizácia zásad ochrany pamiatkového územia

Textová časť

December 2012

MESTSKÁ PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA TRNAVA

Urbanisticko-historický výskum
a návrh zásad na pamiatkovú ochranu

TEXTOVÁ ČASŤ

NÁZOV SPRACOVATEĽA: KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD TRNAVA

Cukrová 1, 917 01 Trnava

VYPRACOVAL: ING. ARCH. GABRIELA KVETANOVÁ

ING. MILAN KAZIMÍR

ING. ARCH. VERONIKA KŠIŇANOVÁ

MGR. ZUZANA RÁBIKOVÁ

ING. ALEXANDRA JAKABŠICOVÁ

MGR. PETER GRZNÁR

SPOLUPRÁCA: ING. ARCH. JAROSLAVA ŽUFFOVÁ, CSc.

DÁTUM SPRACOVANIA: 12/2012

Obsah textovej časti:

A. Základné údaje o území

A.1. Názov pamiatkového územia	1
A.2. Orgán, ktorý pamiatkové územie schválil	1
A.3. Ochranné pásmo MPR	1

B. Údaje o zadaní a spracovaní výskumu **1**

C. Údaje o územnoplánovacej dokumentácii, podkladoch, prameňoch a literatúre **2**

C.1. prehľad územnoplánovacích dokumentácií a štúdií	2
C.2. Mapové podklady	3
C.3. Staršie prieskumy a výskumy územia	3
C.4. Archívne materiály	5
C.5. Literatúra a ďalšie pramene	5

D. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia **10**

D.1. Stručný historický a stavebný vývoj územia	10
D.2. Zásadné urbanistické vývojové etapy územia	18

E. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia **41**

E.1. Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy	41
E.1.1. Funkčné využitie územia	41
E.1.2. Obraz krajiny	42
E.1.3. Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta	42
E.1.4. Vnútorňý obraz územia – priestorová štruktúra	43
E.1.4.1. Historický pôdorys	43
E.1.4.2. Objektová skladba územia	46
E.1.4.2.a) Objektová skladba urbanistických priestorov	46
E.1.4.2.b) Výškové zónovanie a strešná krajina	61
E.1.4.2.c) Dominanty- celouzemné a miestne	63
E.1.4.2.d) Pevnostný systém	66
E.1.4.2.e) Kategorizácia nehnuteľností	68
E.1.4.2.f) Archeologické náleziská a miesta pod zemou	69
E.1.4.2.g) Historická zeleň	70
E.1.4.2.h) Prvky mestského interiéru a uličného parteru	76
E.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy	103
E.2.1. Kultúrne hodnoty	103
E.2.2. Názvy ulíc historického jadra	105
E.3. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	108
E.3.1. Uličná sieť – ulice hlavné a vedľajšie	108
E.3.2. Charakteristika spôsobu zástavby, parcelácia, hmotová skladba a urbanistická kompozícia	108
E.3.3. Dominanty sídla a výškové zónovanie	109
E.3.4. Silueta – panoráma územia a pohľadové kužele	109

F. Zásady ochrany pamiatkového územia **110**

F.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia	114
F.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie	116
F.2.1. Zachovanie, údržba a regenerácia historického pôdorysu	116
F.2.2. Zachovanie, údržba a regenerácia historickej parcelácie	124
F.2.3. Podmienky regenerácie historického urbanizmu na rezervných plochách	129
F.3. Požiadavky na zachovanie hodnotnej objektovej skladby	138
F.3.1. požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu objektovej skladby pre jednotlivé objekty	141
F.3.1.1. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu hradobného systému	142

F.3.1.2. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu národných kultúrnych pamiatok (NKP)	146
F.3.1.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu nehnuteľností vytypovaných na vyhlásenie za NKP	148
F.3.1.4. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou	148
F.3.1.5. Požiadavky na obnovu nehnuteľností rešpektujúcich pamiatkovú hodnotu územia	149
F.3.1.6. Požiadavky na obnovu objektov nerešpektujúcich pamiatkovú hodnotu územia	149
F.3.1.7. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu pamätihodností mesta	150
F.3.1.8. Požiadavky na obnovu ostatných objektov nachádzajúcich sa v pamiatkovom území	150
F.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu výškového zónovania a hmotového usporiadania objektov	150
F.3.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu prvkov uličného interiéru	158
F.3.3.1. Výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky	158
F.3.3.2. Mobilár, osvetlenie a iluminácia	160
F.3.3.3. Povrchové úpravy urbanistických priestorov	161
F.3.3.4. Technická infraštruktúra	163
F.3.3.5. Stavebné techniky, materiály, architektonické detaily a prvky	165
F.3.3.6. Uličný parter, reklama	169
F.3.3.7. Letné sedenia a iné dočasné stavby	170
F.3.4. Požiadavky na zachovanie charakteristických pohľadov a priehľadov	171
F.3.5. Požiadavky na zachovanie siluety a panorámy	179
F.3.6. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu archeologických nálezísk	179
F.3.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene	182
F.3.8. Návrh opatrení na záchranu, obnovu a vhodné využitie pamiatkového územia	185
G. Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia podľa aktuálnej Katastrálnej mapy	186
H. Parcelné vymedzenie hraníc ochranného pásma	187
CH. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIE	

PRÍLOHY

Príloha č. 1- Tabuľka č. 1 – zásady pre nehnuteľné národné kultúrne pamiatky v MPR

Príloha č.2 - Tabuľka č. 2 – zásady pre nehnuteľnosti v MPR

Príloha č. 3 - Uznesenie vlády SSR o vyhlásení MPR Trnava a Rozhodnutie o vyhlásení ochranného pásma MPR Trnava a NKP

Príloha č. 4 - Zoznam pamätihodností mesta

Príloha č. 5- Mapa z r. 1767, archív MVSR, štátny archív Bratislava, pobočka Trnava, fond Zbierka máp a plánov

Príloha č. 6- Mapa 1782- 84- I. vojenské mapovanie, archív PU SR

Príloha č. 7- Mapa 1836- 52- II. Vojenské mapovanie, archív PU SR

Príloha č. 8- Plán mesta z roku 1867 od Š. Nemečkaya, RADVÁNI, H.: Trnava na starých pohľadniciach. Trnava: SSV, 1994, s. 78

Príloha č. 9- Katastrálna mapa z roku 1895, dopĺňovaná v rokoch 1897, 1901

Príloha č. 10- Mapa pred rokom 1938, Trnava 1238- 1938. Trnava: Rada mesta Trnavy, 1938

Príloha č. 11- Fotodokumentácia

A. Základné údaje o území

A.1. NÁZOV PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Mestská pamiatková rezervácia v Trnave (MPR)

A.2. ORGÁN, KTORÝ PAMIATKOVÉ ÚZEMIE SCHVÁLIL: Vláda SSR

Dátum vyhlásenia: 11.9.1987

Číslo uznesenia vlády : 194/1987

A.3 OCHRANNÉ PÁSMO MPR

Dátum vyhlásenia/právoplatnosti: 14.7.2006/14.9.2007

Orgán, ktorý ochranné pásmo vyhlásil: Pamiatkový úrad SR

Číslo rozhodnutia: PÚ-06/47-14/6549/KOW

B. Údaje o zadaní a spracovaní výskumu a zásad

Prvé Zásady pamiatkovej starostlivosti historického sídelného celku Trnava boli spracované Slovenským ústavom pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava v roku 1978 ako podklad pre riešenie územného plánu sídla. Tieto však nemali žiadnu oporu v zákone a teda ani neboli v praxi rešpektované. Ďalšie Zásady pamiatkovej starostlivosti pre mestskú pamiatkovú rezerváciu Trnava, ktorých súčasťou bolo spracovanie historického a urbanistického vývoja mesta a vyšpecifikovanie hodnôt historického jadra, boli spracované v roku 1988 po vyhláseníestskej pamiatkovej rezervácie Vládou SSR. Tieto boli čiastočne zapracované do Územného plánu centrálnejestskej zóny Trnava (ÚPN CMZ) spracovaného v roku 1994. Časti zásad, ktoré už v tomto období boli neaktuálne, sa do ÚPN CMZ nepremietli.

Zo znenia § 29 zákona č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu vyplýva, že „Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.“ V súlade so zákonom a nutnosťou aktualizácie doposiaľ platných zásad bola požiadavka na vypracovanie urbanisticko-architektonického výskumu a zásad pamiatkovej ochrany Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava (ďalej len „Zásady“) zaradená do Plánu hlavných úloh Pamiatkového úradu SR. Aktualizácia zásad bola vypracovaná v septembri 2010 a zaslaná na odbornometodickú komisiu (OMK) PÚ SR. Po preštudovaní materiálu prebehlo jeho prerokovanie na OMK a listom č.PÚ-11/1150-1/5496/KOW zo dňa 20.7.2011 bolo vydané stanovisko s pripomienkami. Po ich čiastočnom zapracovaní zaslal KPÚ Trnava materiál na mesto Trnava na konzultáciu. Listom č.34640-14388/12 zo dňa 14.3.2012 boli na KPÚ zaslané pripomienky a súčasne boli zaslané v textovej, tabuľkovej a grafickej časti vyšpecifikované rozdiely medzi návrhom zásad a ÚPN CMZ. V priebehu mesiacov 08-11 2012 boli

prejednávané pripomienky mesta a tie, ktoré spracovatelia materiálu akceptovali, zapracovali do výsledného materiálu.

C. Údaje o územnoplánovacej dokumentácii, podkladoch, prameňoch a použitej literatúre

C.1. PREHĽAD ÚZEMNOPLÁNOVACÍCH DOKUMENTÁCIÍ A ŠTÚDIÍ

Trnava – prieskum a zhodnotenie objektov hist. jadra - archív PÚ SR/A 1673 A4619/A1673-2

Druh výkresu: Oporný plán

Investor: ONV – odbor výstavby Trnava

Spracovateľ: Krajský projektový ústav pre byt. a obč. výstavbu Bratislava

Autor: Ing. arch. Tengler

Dátum: 11/65

1966 -vypracovaný smerný územný plán mesta , autor Ing.arch. M. Tengler

Trnava – centrum, predbežný návrh podrobného územného plánu

Objednávateľ: MsNV Trnava

Spracovateľ: Stavoprojekt Trnava

Autor: Ing. Arch. Jozef Žiaran a kol. (Blážo, Danák, Štecko, Záborský)

Dátum: 12/1972

Zásady pamiatkovej starostlivosti ako podklad c, ktorý sa v tom čase spracovával na URBION-e.

Objednávateľ: MK SSR

Spracovateľ: SUP SOP Bratislava, Ing.arch.Husovská,prom.hist.Paulusová, Ing.Šimkovic,CSc.

Dátum: 1978

Prehodnotenie pamiatkového fondu historického jadra Trnavy

Objednávateľ: MNV Trnava, odbor školstva a kultúry

Spracovateľ: krajské stredisko ŠPS a OP Bratislava, Ing. Arch.Hriadelová, Ing.arch. Ferusová

Dátum:12/1983

Návrh na vyhlásenie historického urbanistického sídla Trnavy za mestskú pamiatkovú rezerváciu

Objednávateľ: plánovaná úloha

Spracovateľ: KS ŠPSaOP Bratislava, Ing.arch. Dorotiak, Ing.arch. Hriadelová, Ing.arch. Ferusová

Dátum: 1984

Zásady pamiatkovej starostlivosti pre Mestskú pamiatkovú rezerváciu Trnava

Objednávateľ: opatrenie vlády SSR ako príloha k uzneseniu vlády č. 194/1987

Spracovateľ: ŠUPS Bratislava, Ing.arch. Lalková, Ing.arch. Dvořáková, Ing.arch. Gojdič,prom.hist. Tóthová

Dátum spracovania: 05/1988

Dátum schválenia: 05/1988

Správa o stave pamiatkových rezervácií Trenčín, Trnava, Žilina

Spracovateľ: ŠUPS Bratislava, Lalková, Petrášková, Varga

Dátum: 3/1989

Územný plán SÚ Trnava

Dátum spracovania: 12/1992

Dátum schválenia: MsZ Trnava 03/1993

Územný plán CMZ Trnava

Spracovateľ: Ing.arch. Zibrín, Ing.arch. Dóka, Ing.arch. Gregorová, Ing.arch. Gregor

Dátum spracovania: máj 1994

Dátum schválenia 06/1994

Dátum poslednej aktualizácie: 09/2004

C.2. MAPOVÉ PODKLADY

Mapa z r. 1767, archív MVSR, štátny archív Bratislava, pobočka Trnava, fond Zbierka máp a plánov.

Mapa 1782-84 - I.vojenské mapovanie, archív PÚ SR

Mapa 1836-52 – II. vojenské mapovanie, archív PÚ SR

Plán mesta z r. 1867 od Š. Nemečkaya, RADVÁNI, H.: Stará Trnava v obrazoch.

Trnava: SSV, 1994, s. 78.

Katastrálna mapa z r. 1895, Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava

Mapa z roku 1935, Trnava 1238-1938. Trnava: Rada mesta Trnavy, 1938.

C.3. STARŠIE PRIESKUMY A VÝSKUMY ÚZEMIA

BOCÁN, R.: Správa zo stavebno - historického výskumu Kostola sv. Heleny, 1992, rkp., archív KPÚ Trnava. &

ČAMBÁL, P.: Rekonštrukcia Mestskej veže v Trnave - pamiatková obnova, správa o vykonaných umelecko-remeselných a reštaurátorských prácach, 2006, archív KPÚ Trnava, Inv.č. T657.

ČAMBÁL, P. - BARTOŇOVÁ, B.: Zámer na reštaurovanie súsošia Najsvätejšej Trojice, 1990, archív KPÚ Trnava, inv.č. R12.

ČUPERKA, V.: Projekt rekonštrukcie Trhovej ulice a okolia MsÚ Trnava, 2002, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A1558.

DÓKA, D.: Projekt- Jakubské nám.- povrchy a mobiliár, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 875.

DÓKA, D.: Projekt- Trojičné námestie- povrchy a mobiliár, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A905.

DÓKA, D.: Projekt- Hviezdoslavova ulica- povrchy a mobiliár, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A906.

EKOPOLIS Bratislava: ÚP CMZ- zmeny a doplnky 1996, 07/1996, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A 747.

EKOPOLIS Bratislava: Územný plán centrálnej mestskej zóny Trnava- Prieskumy a rozbory, 1993, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A2035.

FA SVŠT Bratislava : Architektonicko-urbanistická analýza hodnôt a kritériá obnovy MPR Trnava, 1990, archív KPÚ Trnava, Inv.č. T 386.

FERUS, V.: Pamiatkový výskum, Marianeum a Šľachtický konvikt na Hollého ulici, 1992, archív KPÚ Trnava, inv.č. T264.

G+G projekt : Návrh koncepcie pamiatkovej obnovy a revitalizácie hradobného systému Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava, 1996. rkp., archív KPÚ Trnava.

G+G PROJEKT Bratislava: Projekt- obnova Hollého ulice- povrchy a mobiliár, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A904.

G+G PROJEKT Bratislava: Projekt- obnova Univerzitného nám.- povrchy a mobiliár, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A907.

GOJDIČ, I.: Návrh na obnovu objektu na Nám. sv. Mikuláša č.3, 2002, archív KPÚ Trnava, inv.č. T541.

HRADNÝ, M. : Pamiatky po Jurajovi Fenešim v Trnave, 1988, archív KPÚ Trnava, inv.č. T297.

KATKIN, S.: Špitálik, Archeologický výskum, 1995, archív KPÚ Trnava, inv.č. T266.

- KAZIMÍR, M.: Správa z pamiatkového výskumu stredného krídla areálu Západoslovenského múzea, 1997, archív KPÚ Trnava, inv.č. T335.
- KÚŠPSOP Bratislava: Komplexný program záchrany a obnovy mestskej pamiatkovej rezervácie, 1988, archív KPÚ Trnava, Inv.č. T 191.
- KÚŠPSOP Bratislava - MNV Trnava: Konceptcia záchrany a obnovy pamiatkových objektov vyššieho významu vytypovaných pre ústredné financovanie, 1988, archív KPÚ Trnava, Inv.č.T 192.
- KÚŠPSOP Bratislava: Návrh na vyhlásenie historického urbanistického sídla za MPR- mapové podklady, 1985, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A 151.
- KÚŠPSOP Bratislava: Návrh na vyhlásenie historického urbanistického sídla za MPR, 1984, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A 530.
- LALKOVÁ, J. a kol.: Zásady pamiatkovej starostlivosti, Mestská pamiatková rezervácia Trnava, 1988, rkp., archív KPÚ Trnava.
- LANČARIČOVÁ, K.: Projekt- MK Vajanského ul.- rekonštrukcia, II.etapa, 1997, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A912.
- MICHALOVIČOVÁ, B.: Stredoveká Trnava ako urbanistický fenomén. Dipl.práca na FF TU, Katedra dejiny a teória umenia, 2003, rkp. archív KPÚ Trnava, inv.č. T 602.
- MOBILITA Bratislava: Informačný systém CMZ Trnava- súťažný návrh, 1994, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A1902.
- Návrh na vyhlásenie historického urbanistického sídla za MPR, 1984, T 214.
- ORIŠKO, Š.: Prieskum, návrh na reštaurovanie a priebeh reštaurovania maliarskej výzdoby interiéru Farského úradu na Mikulášskom námestí v Trnave, 1994, rkp., archív KPÚ Trnava.
- Polohopisný a výškopisný plán, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 34.
- PUŠKÁR, Juraj.- ILLÉŠ, Róbert - HROMADA, Ján : Návrh na reštaurovanie čelnej fasády paulínskeho Kostola sv. Jozefa v Trnave (kameň, štuky, omietky, maľby), 2001, archív KPÚ Trnava, inv.č. R150.
- STAVOPROJEKT: Projektová úloha- terénne a sadové úpravy Zeleného rínka, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A400.
- STAVOPROJEKT: Projektová úloha- terénne a sadové úpravy Zeleného rínka, 1984, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A382.
- STAVOPROJEKT: Projektová úloha- terénne a sadové úpravy Zeleného rínka, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A381.
- STAVOPROJEKT: Inžinierske siete a stavebné úpravy na Zelenom rínku – architektúra, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A251.
- STAVOPROJEKT: Predbežný návrh podrobného územného plánu, 1972, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A 342.
- STAVOPROJEKT: Územná prognóza zóny, centrum, 1974, archív KPÚ Trnava, Inv.č.A 529.
- STAVOPROJEKT: Trnava centrum, prieskumy a rozborý k podrobnému územnému plánu a rozvinuté uličné pohľady, 1972, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 537.
- STAVOPROJEKT: Projektová úloha- terénne úpravy Gottwaldovho námestia, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 543.
- STAVOPROJEKT: Projektová úloha- terénne úpravy Gottwaldovho námestia, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 544.
- STAVOPROJEKT: Terénne úpravy Gottwaldovho námestia, 1983, archív KPÚ Trnava, Inv.č. A 252.
- SÚPS Bratislava: Správa o stave MPR, 1989, archív KPÚ Trnava, Inv.č. T 156.
- SÚPSOP: Zásady pamiatkovej starostlivosti- fotodokumentácia, 1978, archív KPÚ Trnava, Inv.č. T 129.
- ŠULCOVÁ, J.: Pamiatkový výskum domu č. 6 - 7 na nám. sv. Mikuláša, 1992, archív KPÚ Trnava, inv.č. T485.
- ŠULCOVÁ, J.– ŽUFFOVÁ, J.- STANÍK, I.: Pamiatkový výskum a Návrh na obnovu domu na Hlavnej ulici 17 v Trnave „Špitálik“, 1992, archív KPÚ Trnava, inv.č. T425.
- URMINSKÝ, J.: Záchranný archeologický výskum, Divadelná ulica, rekonštrukcia ulice pri Kostole sv. Jakuba, 2002. rkp. uložený v Západoslovenskom múzeu Trnava.

- ZIBRIN, Peter - DÓKA, Dušan - GREGOROVÁ, Jana - GREGOR, Pavel : Územný plán centrálnej mestskej zóny Trnava, 1994, archív KPÚ Trnava.
- ZILLACK, Georg Karl: Aller in Týrnau befindlichen, theils unmittelbar zur Universität gehörigen, theils mit derselben einen Zusammenhang habenden Gebäuden, nedat., archív Spolku sv. Vojtecha v Trnave, kópia archív KPÚ Trnava, inv.č. T 599.
- ŽUFFOVÁ, J.: Pamiatkový výskum domu na Hlavnej ul.č.1, 1997, archív KPÚ Trnava, inv.č. T346.
- ŽUFFOVÁ, J.: Pamiatkový výskum domu na Hlavnej ul.č.1, dom na nároží medzi Hlavnou a Radlinského ulicou, 1987, rkp., archív KPÚ Trnava.
- ŽUFFOVÁ, J.: Návrh na obnovu na základe výsledkov architektonicko-historického a umelecko - hist. výskumu, Dom na Štefánikovej ul.č.5 v Trnave, 2004, archív KPÚ Trnava, inv.č.T581.
- ŽUFFOVÁ, J. a kol. : Kostol sv. Mikuláša, architektonicko - historický a umelecko - historický výskum, 2. etapa, západný blok, 2006, archív KPÚ Trnava, inv.č.T659.
- ŽUFFOVÁ, J.: Pamiatkový výskum domu na Trojičnom nám.č.4 v Trnave, 2002, archív KPÚ Trnava, inv.č. T530.
- ŽUFFOVÁ, J. : Pamiatkový výskum domu na Štefánikovej ul.č.6 v Trnave, 2004, archív KPÚ Trnava, inv.č. T583.
- ŽUFFOVÁ, J. – LEIXNER, A.: Výskum a program pamiatkových úprav fasád, Hollého ul.1., 1984, rkp. archív KPÚ Trnava.
- ŽUFFOVÁ, J.- LEIXNER, A.: Výskum a program pamiatkovej úpravy fasády meštianskeho domu na Staromestskej ul.č.3, 1984, archív KPÚ Trnava, inv.č. T41.
- ŽUFFOVÁ, J.: Nálezová správa zo zisťovacieho prieskumu dostupných častí domu na Halenárskej ul.č.6 v Trnave, 1990, archív KPÚ Trnava, inv.č. T285.

C.4. ARCHÍVNE MATERIÁLY

MV SR, Štátny archív Bratislava, pobočka Trnava, fond Magistrát mesta Trnava, Liber fundi (pozemkové knihy).

C.5. LITERATÚRA A ĎALŠIE PRAMENE

- Benátska charta, Ochrana a obnova pamiatok a pamiatkových sídel. In: DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 1. diel – Charty a odporúčania. Bratislava, KONTAKT PLUS, s.r.o. 2002
- BOTŤÁNKOVÁ, Mária : Ku topografii mesta Trnavy v 16. storočí. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava okres a mesto. Bratislava: Obzor, 1980, s.61-146
- ČAVOJSKÝ, L.: Divadlo v Trnave. Bratislava: Obzor, 1982.
- DZURŇÁKOVÁ, Z.- KLAČANSKÁ, K.: Objav nástennej maľby v kaplnkách Kostola sv. Jána Krstiteľa v Trnave. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 5. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s. 19 – 24.
- FERUS, V. – BAXA, P. : Meštiansky dom v druhej polovici 13. storočia príspevok In: Forum urbes medii aevi III. Vrcholně středověká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě, Archaia Brno, o.p.s.2006, s.88-102.
- FÚRYOVÁ, K.: Stredoveký dom a studňa v Trnave (Nám. Sv. Mikuláša č. 6), In: AVANS v r. 1993, Nitra, 1995, s. 44 - 45.
- FÚRYOVÁ, K.: Trnavský kostol sv. Michala. In : Zborník Slovenského národného múzea XCI- Archeológia 7, 1997, s. 89 -97.
- GAŠPARÍK, M.: Účasť Trnavy na rozvoji národnej literatúry. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 328-336.
- HERUCOVÁ, M.: Prvá konská železnica v Uhorsku z Bratislavy do Trnavy 1840-1872. Bratislava: JM PRESS, 1993.
- HOFMAN, J.: Osvaldovo múzeum. In: Trnava 1238-1938. Trnava: SSV 1938, s. 335-338.

- HOLOŠOVÁ, A.: Trnavský lazaret. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s. 241-255.
- HOLOŠOVÁ, A.: Testament Štefana Munkátsyho. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava okres a mesto. Bratislava: Obzor, 1980, s. 357-366.
- HORÁK, M.: Stavebný vývoj mesta. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s. 231-234.
- HORVÁTH, P.-VELIKÁ, D.: Trnava. Bratislava: Obzor, 1981.
- HOŠŠO, J. : Komplex drevozemných stavieb a objektov z neskorého stredoveku v Trnave na Hviezdoslavovej ul.. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 11, Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2008, s. 3-10.
- HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku. Bratislava: Umenovedný ústav SAV, 1984, s. 55-57.
- JANKOVIČ, V.: Trnavská univerzita. Bratislava: Pamiatkový ústav, 1995.
- JANKOVIČ, V.: Historický urbanizmus. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (Ed.) Dejiny Trnavy.
- JANKOVIČ, V.: Zo stavebných dejín univerzitnej budovy v Trnave (národná kultúrna pamiatka). In : Vlastivedný časopis XXIX, 1980, s. 36- 41.
- JANKOVIČ, V.: Budovy Trnavskej univerzity. In : Monumentorum tutela č.13, Bratislava : Obzor, 1988, s. 365 – 378.
- JANKOVIČ, V. - ŠIMONČIČ, J. : Plány budov trnavskej univerzity zo 70-tych rokov 18. stor. In : Vlastivedný časopis XXVI, 1977, s.40-42
- Kultúrno- historický kalendár Trnavského samosprávneho kraja. (kol.). Trnava: TTSK Knižnica J. Fándlyho, 2007.
- KAZIMÍR, M.- ZACHAROVÁ, D.: Trnava na starých pohľadniciach. Bratislava: Dajama, 2007.
- KAZIMÍR, M.: Nález zvyškov staršej stavby, zistených pri odvlhčení Univerzitného kostola s. Jána Krstiteľa v Trnave. In: Monumentorum tutela č.13. Bratislava : Slovenský pamiatkový ústav, 1996, s.142-145.
- KAZIMÍR, M.: Významné etapy vývoja Trnavského mlyna. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja, Národné pamiatkové a krajinné centrum, Slovenský ústav pamiatok a krajiny, Krajské stredisko v Trnave, Trnava 1997, s.23 – 26.
- KAZIMÍR, M.: Trnavská baroková reduta. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraj 3. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2000, s.19-24
- KAZIMÍR, M.: Nálezy zistené počas obnovy fasád mestskej veže v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 8. Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2005, s. 3 -10.
- KAZIMÍR, M.: K obnove meštianskeho domu na Kapitulskej ulici č.19 v Trnave – objavené hodnoty. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 10. Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2007, s. 29-38.
- KAZIMÍR, M.- RÁBIKOVÁ, Z. : Jedinečný objav na fasádach domu na Radlinského ul.č.3 v Trnave. In: Novinky z radnice, október 2006, s. 9-12.
- KAZIMÍR, Š.: K obchodu Trnavy do konca 14.storočia. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s. 31-43.
- KAZIMÍR, Š.: Trnava v rokoch 1526-1849. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 73.
- Kolektív zamestnancov PÚ SR: VADEMECUM vlastníka kultúrnej pamiatky, vlastníka nehnuteľnosti v pamiatkovom území a ochrannom pásme, vlastníka a správcu hnutel'nosti v sakrálnom objekte. PÚ SR 2009
- KOVAČOVICOVÁ, PUŠKÁROVÁ, B.- JANKOVIČ, V.: Kostol sv. Alžbety v Kaplnej pri Bratislave. In: Zo starších výtvarných dejín Slovenska, Bratislava, 1965.
- KUŠÍK, M.: Privilégium mesta Trnavy z roku 1238. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 9-12.
- MACURA, R.: K dejinám trnavského mestského kúpeľa. In: Novinky z radnice, jún 2006, s. 7- 8.
- MARSINA, R.: Mesto a trh na Slovensku. In : Archeologia historica 3, 1978, s.147 -162.
- MENCL, V.: Středověká města na Slovensku. Bratislava 1938, 230s.
- MÉSZÁROSOVÁ, K.: Archeológia. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 23-33.

- MESZÁROSOVÁ, K.: Stredoveké nálezy z Trnavy. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1979. Nitra 1980, s.140-142.
- Okres Trnava a jeho socialistické premeny. (kol.) Bratislava: Obzor, 1983.
- ONDICA, S.: Trnava očami výtvarníka a fotografa. Trnava: B-print, 1998.
- ORIŠKO, Š.: K novším nálezom stredovekej nástennej maľby v Trnave. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja. Trnava : Národné pamiatkové a krajinné centrum, Slovenský ústav pamiatok a krajiny, Krajské stredisko v Trnave, 1997, s.3-8
- ORIŠKO, Š.: Kostol Nanebovzatia Panny Márie, klariský . In: ŽUFFOVÁ, Jaroslava (Ed.) : Trnava mestská pamiatková rezervácia. Bratislava : Ars Monument nákladom mesta Trnava, 1997 (druhé vydanie), s.47
- ORIŠKO, Š.: Kostol klarisiek v Trnave (Príspevok k problematike stredovekej architektúry mendikantov na Slovensku). In : Archeologia historica , 23, 1998, s.353-368.
- ORIŠKO, Š.: Z výsledkov výskumu domu č.1 na Hlavnej ulici v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 6. Trnava : Krajský pamiatkový úrad, 2003, s. 23 -28.
- ORIŠKO, Š.: K problematike výskumu stavebnej plastiky Kostola sv. Mikuláša v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 9. Trnava : Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2006, s. 17-26.
- PETZET,M.: princípy ochrany kultúrneho dedičstva. In: In: DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ,L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 2. diel – Deklarácie. Bratislava, KONTAKT PLUS, s.r.o. 2004
- PIFL, A.: Rozbor dvoch gotických klenieb z Trnavy. In: Stavebnícky časopis III.1, 1954, s. 44.
- PILL, F.: Príspevok k dejinám trnavského cukrovaru v rokoch 1868-1906. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s.118-129.
- POLAKOVIČ,J.: Trnava v období kapitalizmu. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 133-159.
- PURSCHE, J.: Mittelalterliche Verputze – Bemerkungen zu Befunden in Regensburg. In: PETZET, M.(Ed.) : Farbige Architektur, Regensburger Häuser – Bauforschung und Dokumentation, Arbeitsheft 21, Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege, 1984, s.10-39.
- PUŠKÁR, J.: Reštaurovanie vstupného portálu do Šľachtického konviktu. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraj 4. Trnava : Pamiatkový úrad, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s. 35-40.
- RÁBIK,V.: Mestská kniha Trnavy (1392/1393) 1394-1530. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2008.
- RÁBIK, V.: Topografia mesta Trnava v stredoveku. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 10, Trnava 2007, s.7-16.
- RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov Trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495. Trnava: FFTU v Trnave, 2006.
- RÁBIK, V. (ed.): Kniha farských účtov trnavského farára Václava z roku 1481. In: Studia historica Tyrnaviensia IV., 2004, s. 257-339.
- RÁBIKOVÁ, Z.: Marlokovci v Trnave. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s. 1-6.
- RADVÁNI, H.: Pomenovania ulíc a námestí mesta Trnavy od konca 14. storočia. 1999, rkp. archív KPÚ Trnava
- RADVÁNI,H.: Pomenovania nášho mesta v minulosti. In: Novinky z radnice. roč.XIV, č.10, s.19.
- RADVÁNI, H. : Dóm sv. Mikuláša v Trnave. In: Vlastivedný časopis 19, 1969, č. 3, s. 113 – 121.
- RADVÁNI, H.: Z minulosti slovenského kostola sv. Michala v Trnave. In : Správy Západoslovenského múzea v Trnave 7, 1970, s. 7-13.
- RADVÁNI, H.: Stará Trnava v obrazoch. Trnava: SSV, 1994.
- RADVÁNI, Hadrián: Niektoré nevidované pamätné miesta v Trnave. In: Pamiatky – príroda. č. 4, 1976, s. 34-35.
- ROHÁČ,J.: Stredoveká Trnava. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 34- 72.
- ROTTING, H.: Das ostsächsische Doppelhaus des hohen Mittelalters im archäologisch – rechtshistorischen Befund von Braunschweig. In: Hausbau und Raumstruktur früher Städte in

- Ostmitteleuropa“, Památky archeologické – Supplementum 6, Prague : Institut of Archeology, 1996. s.40 -54.
- SEDLÁK, V.: Najstaršie osídlenie Trnavy a okolia. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava Obzor 1991, s. 10-20.
- SCHWABENICKY, W.: Grubenhäuser und ebenerdige Häuser in der wüsten Bergstadt Bleiberg bei Sachsenburg. In : Forum urbes medii aevi II., Brno : Archaia Brno, o.p.s., 2005, s.6 -15.
- SLIVKA, M.: Funkcia cirkevných inštitúcií pri urbanizácii Trnavy. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s. 21-30.
- SMOLÁKOVÁ, M.: Z výskumu domu č.7 na Štefánikovej ulici , príspevok k neskorobarokovému umeniu Trnavy. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja. Trnava : Národné pamiatkové a krajinné centrum, Slovenský ústav pamiatok a krajiny, Krajské stredisko v Trnave, 1997, s.9 -14
- STANÍK, I.- URMINSKÝ, J.: Mestská pamiatková rezervácia Trnava- záchranné výskumy vo výkopoch inžinierskych sietí v roku 1999. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 3, Trnava 2000, s. 35-43.
- STANÍK, I.- ŽUFFOVÁ, J.: Počiatky urbanizmu mesta Trnava. In: Archaologia historica 20/1995, s. 285-298.
- STANÍK, I.: K počiatkom výstavby mestského opevnenia v Trnave. In : Pamiatky a príroda 1, 1985, s.9 -13.
- STANÍK, I.: Najstarší typ murovaného stredovekého meštianskeho domu so vstupnou šijou v Trnave na Hlavnej ulici č.16. In : Forum urbes medii aevi III. Vrcholne stredoveká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě, Archaia Brno, o.p.s.2006, s.150-170.
- STANÍK, I. - KVETANOVÁ, G.: Nález staršej zaniknutej stavby na mieste františkánskeho kláštora v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 2. Trnava : Pamiatkový ústav , Regionálne stredisko v Trnave, 1998, s. 21- 28.
- STANÍK, I. - URMINSKÝ, J.: Nálezy drevozemných objektov na Hviezdoslavovej ul.č.12. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 7. Trnava : Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2004, s. 9 – 28.
- STANÍK, I.- ŽUFFOVÁ, J.: Počiatky urbanizmu mesta Trnava. In: Archeologia historica 20/95, s.285 -298.
- ŠELETIAK, J.: Premeny Trnavy vo fotografii. Trnava: Tirna, 2005.
- ŠIMONČIČ, J.: Dva pramene k dejinám trnavskej univerzity. In : Práce z dejin přírodních věd 17. Praha : Ústav československých a světových dejin , ČSAV, 1983, s.103 -110.
- ŠIMONČIČ, J.: Pramene a literatúra k dejinám Trnavskej univerzity. In : Trnavská univerzita v slovenských dejinách. Bratislava: Veda, 1987, s. 291-304.
- ŠIMONČIČ, J.: Šľachtický konvikt v Trnave. In: Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia. Trnava : B- print , 1998, s.18.8
- ŠIMONČIČ, J.: Kostol sv. Michala v Trnave. In: Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia. Trnava : B- print , 1998, s 296-298.
- ŠIMONČIČ, J.: Štyristo rokov Mestskej veže v Trnave. In : Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia, Trnava : B- print , 1998, s.302 -304.
- ŠIMONČIČ, J.: Územný plán mesta Trnavy v rokoch 1919 -1944. In : Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia, Trnava : B- print , 1998, s.115 – 122.
- ŠIMONČIČ, J.: Bernolákova brána v Trnave. In : Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia, Trnava : B- print, 1998, s.308 -313.
- ŠIMONČIČ, J.: K dejinám verejného zdravotníctva v Trnave v období feudalizmu. In: Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia. Trnava : B -print , 1998, s. 87-101
- ŠTETINA, M.: Trnavské tlačiarne 1578-1968. Bratislava: Slavín, 1970.
- ŠTIBRÁNYI, J.: Význam Trnavy v dejinách architektúry na Slovensku. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor, 1991, s.222-230.
- ŠTIBRÁNYI, J.: Renesančná architektúra v Trnave. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava okres a a mesto, štúdie. Bratislava : Obzor , 1980, s. 325-339.
- ŠTIBRÁNYIOVÁ, Mária.: Pietro Spazzo – staviteľ univerzitného kostola v Trnave. In : Trnavská univerzita v slovenských dejinách. Bratislava : Veda 1987, s.268-283.

- ŠTIBRÁNYIOVÁ, Mária : Topografia starej Trnavy (centra). In : ŠIMONČIČ, J.- WATZKA, J. (Ed.): Dejiny Trnavy. Bratislava : Obzor, 1988, s.304-313.
- Trnava 1238-1938. Trnava: Rada mesta Trnava, 1938.
- ULIČNÝ, F.: Výsadnosť mešťanov od 13. stor.. In : Historický časopis, 49,3, 2001, s. 415-431.
- URMINSKÝ, J.: Bronzová rímska spona z Pekárskej ulice. In. Novinky z radnice, roč. XIX, č.6, 10/2008, s.14.
- URMINSKÝ,J.: Slovánske hrobové nálezy z 9.- 10. storočia z historického jadra Trnavy. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 10, Trnava 2007, s. 3-6.
- URMINSKÝ,J.: Archeologické bádanie v činnosti Západoslovenského múzea v Trnave. In: ČAMBÁLOVÁ, D.(ed.): Zborník múzeí trnavského samosprávneho kraja. Trnava: Západoslovenské múzeum Trnava, 2005, s. 21-36.
- URMINSKÝ, J. : Stredoveká Trnava vo svetle nových archeologických nálezov. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4. Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave , 2001, s. 21-26.
- URMINSKÝ, J.: Komentár k nálezovej situácii v dome na Hviezdoslavovej ulici č.14. Zisťovací archeologický výskum. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4, Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave. Trnava 2001, s.19-20.
- URMINSKÝ, J.: Trnavská radnica v neskorom stredoveku z pohľadu archeologických nálezov. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja č. 5. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2002, s. 3-10.
- URMINSKÝ, J.: Záchraný výskum kaplnky gotickej radnice v Trnave. In: AVANS 2001, Nitra 2002.
- URMINSKÝ, J.– STANÍK, I.: Záchrané výskumy v historickom jadre Trnavy, In: Archeologické nálezy a výskumy na Slovensku (AVANS) v r. 1999, Nitra 2000, s. 144 – 146.
- VARSÍK, B.: Vznik Trnavy a rozvoj mesta v stredoveku. In : Trnavský zborník I., Trnava 1975, s.9 - 27
- VRABCOVÁ, E.: Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.). Trnava okres a mest., Bratislava 1980, s. 191-217.
- ZACHAROVÁ, D.: Objav gotickej exteriérovej maľby a zvyškov po zaniknutých stredovekých konštrukciách Kostola sv. Mikuláša v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 8. Krajský pamiatkový úrad Trnava, Trnava 2005, s. 11-15.
- ZACHAROVÁ, D.: Objavená baroková nástenná maľba v bývalom trinitárskom kláštore v Trnave. In : Pamiatky a múzeá 1/2007, s 49-51.
- ŽUFFOVÁ Jaroslava (Ed.) : Mestská pamiatková rezervácia Trnava, Ars Monument nákladom mesta Trnava, 1997.
- ŽUFFOVÁ,J.: Nový pohľad na počiatky mesta Trnava. In: Pamiatky a múzeá 1/2002, s.18-25.
- ŽUFFOVÁ, J.: Dom na Námestí sv. Mikuláša č.8-9 po obnove. In: Pamiatky a múzeá 2/1995, s. 33-37.
- ŽUFFOVÁ, Jaroslava: Nález súboru stredovekých panelovaných priečelí v Trnave. In: Monumentorum Tutela 13.Bratislava : Slovenský pamiatkový ústav, 1996, s.115 -120.
- ŽUFFOVÁ, J.: Počiatky murovanej zástavby na parcele Domu M. Sch. Trnavského. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja, zborník zo seminára ku Dňom Európskeho kultúrneho dedičstva, Trnava 1997, s. 15 – 22.
- ŽUFFOVÁ, J.: Najstaršia etapa domu na Hlavej ul.č.1 v Trnave. K typu meštianskeho domu viazaného na nemeckú kolonizačnú vlnu. In : Archeologia historica 28/3, 2003, s.325- 339.
- ŽUFFOVÁ, J.: Dom č.32. In: ŽUFFOVÁ Jaroslava (Ed.) : Mestská pamiatková rezervácia Trnava, Ars Monument nákladom mesta Trnava, 1997, s.111.
- ŽUFFOVÁ, J.: Nové poznatky o stavebnom vývoji univerzitných budov v Trnave. In : Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 2. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 1999, s. 9-20.
- ŽUFFOVÁ, J.: Dom „Pod vežou“ na Trojičnom nám. po obnove. In: Novinky z radnice, júl 2003, s. 19.

ŽUFFOVÁ, J. : K novým poznatkom o počiatkoch a premenách kostola zo starého kláštora v Piešťanoch. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 8. Trnava: Krajský pamiatkový úrad, 2005, s.27- 38.

ŽUFFOVÁ, J. - KAZIMÍR, M.: Stavebné premeny domu na Hviezdoslavovej ulici č.14 v Trnave od stredoveku po súčasnosť. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4. Trnava : Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s.7-18.

ŽUFFOVÁ, J. - KAZIMÍR, M.: Prejazdový dom s jednorázovo vzniknutým uličným krídlom. K neznámemu typu prejazdového domu Trnavy. In : Forum urbes medii aevi III. Vrcholné stredoveká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě, Archaia Brno, o.p.s.2006, s. 130-150.

ŽUFFOVÁ, J. – ZACHAROVÁ, D.: Gotický kostol s. Mikuláša v Trnave. Prvé poznatky o vzniku. In: Pamiatky a múzeá 2/2006, s.14-20.

ŽUFFOVÁ, J.- ZACHAROVÁ, D.: Prvé výsledky výskumu kostola sv. Mikuláša v Trnave. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 9. Trnava : Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2006, s. 3-16.

ŽUFFOVÁ, J.- KVETANOVÁ, G.: Počiatkové etapy vývoja Trnavskej radnice. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 3. Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, Trnava, 2000, s. 3 -18.

D. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia

D.1. STRUČNÝ HISTORICKÝ A STAVEBNÝ VÝVOJ

Prírodné a geografické podmienky Trnavy, jej umiestnenie v rámci severnej časti Podunajskej nížiny, v strede Trnavskej tabule, v doline potoka Trnávka, boli významnými determinantmi jej osídlenia už v mladšej dobe kamennej – neolite (4600-4300 pr. Kr.). I keď takmer všetky nálezy z tohto obdobia boli nájdené mimo stredovekého sídelného útvaru (vymedzeného hradbami) najmä na lokalitách Kamenný mlyn, Kopánka, Biely Kostol, Modranka, Hrnčiarovce,¹ ojedinelý nález pravekých objektov na ulici Dolné Bašty v r. 1999, je prvým dokladom na praveké osídlenie v centre mesta.² Vďaka tomuto nálezu je tak možné uvažovať o pravekom osídlení i v iných častiach mesta ohraničeného hradbami, ktoré však bolo pravdepodobne zničené len neskoršou- stredovekou a novovekou sídliskovou štruktúrou. I ďalšie obdobia vývoja – doba bronzová (1500-700 pr. Kr.) a železná (700-0 pr. Kr.) sú zastúpené početnými nálezmi, avšak opäť vo väčšej miere len mimo jadra mesta Trnava. To isté platí pre rímske nálezy a nálezy z obdobia sťahovania národov (1.-5.stor. po Kr.).³ V tomto kontexte sa javí ako veľmi prekvapivý nedávny nález germánskej osady z 3.storočia po Kr. v centre mesta na Pekárskej ulici.⁴ Práve posledné nálezy pravekého a germánskeho osídlenia v meste môžu byť tak nepriamym svedectvom na všeobecne priaznivé podmienky pre osídlenie tohto priestoru a jeho kontinuitu prinajmenšom od praveku do prvých storočí nášho letopočtu. Ďalšie obdobie, ktoré bolo možné v rámci centra mesta archeologicky zdokumentovať je až 9. storočie.⁵ Nález je však o to významnejší, že stopy po slovanskom osídlení sa v extraviláne už našli (poloha Kopánka a Sereďská cesta),⁶ avšak dosiaľ

¹ Podrobný prehľad archeologických nálezov v Trnave porov. MÉSZÁROSOVÁ, K.: Archeológia. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 23-33. Porov. tiež súpis archeologických výskumov Západoslvenského múzea URMINSKÝ, J.: Archeologické bádanie v činnosti Západoslvenského múzea v Trnave. In: ČAMBÁLOVÁ, D.(ed.) Zborník múzeí trnavského samosprávneho kraja. Trnava: B-print Trnava, 2005, s. 21-36.

² STANÍK, I.- URMINSKÝ, J.: Mestská pamiatková rezervácia Trnava- záchranné výskumy vo výkopoch inžinierskych sietí v roku 1999. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 3, Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2000, s. 35-43.

³ MÉSZÁROSOVÁ, K.: Archeológia. s. 23-33.

⁴ URMINSKÝ, J.: Bronzová rímska spona z Pekárskej ulice. In. Novinky z radnice, roč. XIX, č.6, 10/2008, s.14.

⁵ URMINSKÝ, J.: Slovanské hrobové nálezy z 9.- 10. storočia z historického jadra Trnavy. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 10, Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2007, s. 3-6.

⁶ MÉSZÁROSOVÁ, K.: Archeológia. s. 23-33.

chýbal takýto nález z historického jadra. Práve identifikované pohrebisko nachádzajúce sa severovýchodným smerom od farského kostola z horizontu 9. a 10. storočia je tak prvým hmotným svedectvom na veľkomoravské osídlenie v centre mesta. Tento nález spolu s ďalšími sídliskovými nálezmi z 11.-12. storočia v tomto priestore tak prvýkrát dávajú hmotné dôkazy na kontinuálne osídlenie tohto priestoru až do stredoveku.⁷

Neboli to len vhodné prírodné podmienky, ale najmä križovanie sa obchodných ciest (smerujúcich na Považie a Moravu) s následnou výmenou tovarov v tomto priestore, ktoré boli určujúcimi činiteľmi ďalšieho vývoja a prosperity tunajšieho sídliska.⁸ Pred vznikom Uhorského kráľovstva bolo okolie Trnavy obklopené viacerými slovanskými hradiskami (v lokalite Boleráz, Majcichov, Sered', Dechtice, Trstín), ktoré plnili funkciu hospodársko-správnu a samotné sídlisko Trnava, podliehajúce zrejme hradisku v Majcichove, bolo podľa niektorých bádateľov, len na úrovni hociktorého iného vo svojom okolí.⁹ A práve zánik týchto hradísk v súvislosti s príchodom starých Maďarov a tvorba nových územno-správnych či strážnych sídlisk na okolí Trnavy, ako aj poloha samotného sídliska (Trnavy) v rámci konfinia (pohraničného územia) tvoriaceho sa nového štátneho útvaru boli kľúčové pre jeho ďalší vývoj.¹⁰

Názor, že vznik sídliska mestského charakteru bol procesom, na začiatku ktorého stálo niekoľko samostatných osád s významnejším postavením dvoch z nich - Trnavou a Sobotou, a k ich len neskoršiemu splynutiu do spoločného sídliskového útvaru došlo udelením výsad (1238), je dnes už neakceptovateľný.¹¹ Práve najnovšie archeologické nálezy dokladajú rozptýlenú zástavbu už v 12. a 13. storočí presahujúcu i areál stredovekého mesta vymedzeného hradbami.¹² Je teda evidentné, že tu existovalo jedno rozptýlené sídlisko so starým slovenským názvom Trnava. Názov Sobota (Nagyszombat) bol vytvorený len neskoršie (pravdepodobne v 11. stor.) maďarským personálom uhorskej kráľovskej kancelárie ako alternatívny pre tunajšie sídlisko, a odvodený bol od dňa konania trhu.¹³

Od začiatku 13. storočia je históriu Trnavy možné skúmať aj na základe archívnych prameňov. Najstaršie písomné správy o Trnave sú z r. 1205-1211 a 1212 a týkajú sa farského

⁷ URMINSKÝ, J.: Slované hrobové nálezy, s. 3-6. Historiografia predpokladala kontinuitu osídlenia tohto priestoru od 9. storočia, avšak chýbali na to dôkazy hmotnej povahy. Porov. ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 34- 72.

⁸ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 34- 72.

⁹ SEDLÁK, V.: Najstaršie osídlenie Trnavy a okolia. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor 1991, s. 10-20. ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 34- 72. Vo svetle najnovších archeologických nálezov- kruhovej kultovej stavby na bývalom cintoríne východným smerom od presbytéria farského kostola v septembri 2008, s ohľadom na možnosť jej stotožnenia s rotundou sv. Juraja, bude nutné prehodnotiť postavenie samotného sídliska v rámci hospodársko-správnej štruktúry Veľkej Moravy. Patrocínium sv. Juraja je považované za jedno z najstarších na území Slovenska používané od veľkomoravského obdobia až po románske. HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku. Bratislava: Umenovedný ústav SAV, 1984, s. 55-57.

¹⁰ SEDLÁK, V.: Najstaršie osídlenie Trnavy a okolia, s. 10-20. ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 34- 72.

¹¹ Tieto názory porov. MENCL, V.: Středověká města na Slovensku. Bratislava 1938, s. 45 a n.. VARSÍK, B.: Vznik Trnavy a rozvoj mesta v stredoveku. In: Trnavský zborník I., Trnava, 1975, s. 9 a n. ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 34- 35. JANKOVIČ, V.: Historický urbanizmus. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 323-326.

¹² STANÍK, I.- URMINSKÝ, J.: Mestská pamiatková rezervácia Trnava- záchranné výskumy vo výkopoch inžinierskych sietí v roku 1999, s. 35-43.

¹³ Názov Sobota vznikol pravdepodobne vtedy, keď uhorskí králi (ako prvý tak učinil Belo I. v roku 1061) zakázali konanie trhov vo sviatočný deň – nedeľu, a tieto trhové miesta si museli zvoliť iný deň v týždni. Trnava tak presunula trh na sobotu. Názov Sobota je teda umelý, vytvorený a používaný výlučne uhorskou kráľovskou kanceláriou, keďže tunajšie obyvateľstvo používalo slovenský názov a tiež novopríchodzí hostia- Nemci ho prispôbili svojej reči ako Tyrnau. Maďarské obyvateľstvo, ktoré by bolo nositeľom názvu Nagyszombat tu v tom čase kompaktnejšie nežilo. Taktiež o existencii osady Sobota sa nezachoval žiadny pozostatok v topografickom názvosloví mesta, čo v prípade iných lokalít, ktoré splynuli z viacerých častí je evidentné. Napokon nie je možné, aby výsadná listina určená jednému sídlisku (Sobota) sa rozšírila i na druhé sídlisko (Trnava) bez súhlasu panovníka, to by bolo proti všetkým zásadám stredovekej právnej praxe. (k tomu porov. históriu mesta Hlohovec, ktorý vznikol spojením 2 samostatných osád, ktoré sa dovtedy vyvíjali ako dve samostatné hospodársko- správne jednotky in: Hlohovec a jeho okolie. LEHOTSKÁ, D (ed.) Bratislava: Obzor 1968.) Porov. i SEDLÁK, V.: Najstaršie osídlenie Trnavy a okolia, s. 10-20.

kostola, respektíve fary. R. 1211 Ostrihomský arcibiskup Ján udelil príjmy tunajšej farnosti a jej správu svojej kapitule, čo hneď v nasledujúcom roku potvrdil tiež pápež Inocent III. Príjmy trnavskej farnosti určite neboli zanedbateľné, keď sa o nich uchádzala ostrihomská kapitula, a toto právo si ustrážila aj v neskoršom období.¹⁴

Trnava spolu s ďalšími sídlami v jej okolí bola majetkom panovníka, a tak sa ako veno dostala na niekoľko rokov do majetku Konštancie, dcéry Bela IV., pri jej sobáši (1199) s českým kráľom Přemyslom Otakarom I.. Konštancia získala darom od svojho manžela územie v prihraničných oblastiach s Uhorskom (Hodonín, Břeclav, Bzenec), čím sa vytvoril spolu s územím na uhorskej strane rozsiahly majetkový celok. I keď sa usilovala o hospodársky rast najmä väčších sídlisk (hlavne udeľovaním výsad), názory o jej úlohe pri postavení mestských hradieb v Trnave sa nezakladajú na skutočnosti. Zrejme však bol vývoj tohto sídliska predsa len podporovaný inou formou, pretože už krátko potom, čo uhorský panovník Belo IV. získal kúpou majetok Trnavy späť do svojich rúk (1235), udelil tomuto sídlisku- obyvateľom a hostom, výsady mestského charakteru ako prvému sídlu na Slovensku.¹⁵

Privilégium z r. 1238 obsahujúce rozsiahle výsady a slobody len kodifikovalo stav, ktorý tu už dlhšie pretrvával. Obyvatelia a hostia tak získali úplnú svetskú autonómiu – najmä vyňatie spod právomoci župana a podriadenie priamo panovníkovi, slobodnú voľbu richtára so súdnou a správnu právomocou a čiastočnú cirkevnú autonómiu, keďže slobodne zvoleného farára musel potvrdiť ešte Ostrihomský arcibiskup. Vďaka oslobodeniu od mýta v celom Uhorsku a slobodnému sťahovaniu, sa tak mal podporiť obchod a z neho plynúce bohatstvo malo podnietiť ďalší rozvoj mesta. Zároveň boli obyvatelia zviazaní povinnosťou vykonať vojenskú službu vo vojsku panovníka a pohostiť ho pri návšteve mesta.¹⁶

Sľubný vývoj mesta podporený výsadami prerušil až tatársky vpád r. 1241.¹⁷ Jeho následkom bola rozrušená sídlisková štruktúra na juhozápadnom Slovensku, a preto panovník na rekonštrukciu týchto pomerov povoláva hostí z radov domáceho i cudzieho obyvateľstva. Tým dochádza k veľkým etnickým zmenám v tomto priestore. Aj v Trnave práve v tomto období muselo dôjsť k prevrstveniu zvyškov pôvodného obyvateľstva zničeného tatárskym vpádom práve obyvateľstvom nemeckého pôvodu.¹⁸

Táto akási nová lokácia mesta už prebiehala za aktívnej účasti šľachty, čo pre Trnavu znamenalo na istý čas obmedzenie plného užívania výsad udelených pred tatárskym vpádom. Tak sa vo funkcii richtára striedali členovia jednej lokátorskej rodiny a donácie jednotlivých majetkov-

¹⁴ Dokladom toho je jedna z výsad v privilegiálnej listine z r.1238, podľa ktorej si síce tunajší obyvatelia mohli slobodne voliť farára, ale ten musel byť schválený Ostrihomským arcibiskupom. RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov Trnavskej farnosti sv. Mikuláša z roku 1495. Trnava: FFTU v Trnave, 2006, s. 59-60. Privilégium z roku 1238 porov. KUŠÍK, M.: Privilégium mesta Trnavy z roku 1238. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 9-12.

¹⁵ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 34- 35.

¹⁶ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 36. Prepis a preklad privilegia porov. KUŠÍK, M.: Privilégium mesta Trnavy z roku 1238, s. 9-12.

¹⁷ Konkrétne písomné svedectvo o ňom nemáme, ale nepriamym dôkazom je zničenie bezprostredného okolia Trnavy a tiež neskoršie odvolávky na tento vpád v listinách. Porov. RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov, s. 17-19.

¹⁸ I keď v minulosti prevládali názory, že najstaršie host'ovské obyvateľstvo Trnavy pochádzalo z nemeckého prostredia (ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 36), podľa najnovšieho bádania sa ukazuje, že pred nemecky hovoriacim host'ovským obyvateľstvom, ktoré sem prišlo až po tatárskom vpáde, tu bolo prevažne románske obyvateľstvo (v uhorských prameňoch nazývaní ako Latini), najpravdepodobnejšie asi z územia dnešného Belgicka. Nasvedčoval by tomu najmä fakt, že práve toto obyvateľstvo bolo prvotným mestotvorným etnickým elementom v Uhorskom kráľovstve, čoho dokladom je Ostrihom ale i Stoličnom Belehrade, kde mala táto komunita Latinov významné postavenie. Okrem spoločných prienikov v oblasti udelených výsad z r. 1238 - priama odvolávka v nich na Stoličný Belehrad, ale tiež potvrdenie v úrade ostrihomským arcibiskupom slobodne si zvoleného trnavského farára, tak isto príjmy z desiatku patriace ostrihomskej kapitule, je to tiež prvotné usádzanie sa mendikantských reholí viazaných najmä na mestá s prítomnosťou románskeho obyvateľstva, ale tiež prítomnosť rytierskej rehole Johanitov a v neposlednom rade otvorenosť tohto románskeho etnika voči iným skupinám (na výsadách z r.1238 môžu participovať aj tí, ktorí ešte len do Trnavy prídu), na rozdiel od nemeckého etnika, ktoré je charakterizované ako národnostne i právne uzavretá skupina. Porov. RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov, s. 15-42.

zemí panovníkmi trnavským hostom sa chápali ako súkromný majetok tejto jednej rodiny. To je evidentné v prípade donácie časti zeme Parná (r.1244), zeme Hájske (1267), Báb (1268), Hrnčiarovce (1270), Brestovany (1280).¹⁹

Trnava bola v 70-tych rokoch v centre česko- uhorského konfliktu. Vojská Přemysla Otakara II. ju dvakrát dobyli – r. 1271 a 1273, pričom mesto utrpelo značné škody.²⁰

Trnava sa už v 1.polovici 13.storočia stáva sídlom cirkevných reholí- usadzujú sa tu františkáni v ženskej a mužskej odnoži. Klarisky sú písomne doložené v Trnave už v r. 1239 teda ešte za života sv. Kláry ich zakladateľky. No však skôr ako oni museli prísť samotní františkáni, ktorí mali na starosti ich duchovnú správu. Síce sa v písomných prameňoch spomínajú až r. 1299, do Trnavy však prišli podľa niektorých historikov pravdepodobne okolo r.1230 a ich ženská odnož medzi r. 1235-1239.²¹ O významnom postavení klariského kláštora svedčia viaceré donácie – získali najskôr dôchodky dediny Boleráz (1240) a neskôr celú dedinu (1247), vlastnili viaceré kúrie a majetky v meste, ale hlavne do tohto kláštora sa utiekali k zasvätenému životu príslušníčky významných uhorských rodov.²²

V Trnave je rehoľa kazateľov sv. Dominika (dominikáni) prvýkrát písomne doložená až r. 1303 v zozname dominikánskych konventov Bernarda Guidonia. Ich príchod sa však kladie do 2.polovice 13.storočia.²³

Už dávnejšie sa ustálila mienka, že okrem spomenutých reholí bol v Trnave vybudovaný na prelome 12. a 13. storočia tiež johanitský konvent, na mieste neskoršieho dominikánskeho kláštora.²⁴ Všetky uvedené rehole tak významne zasiahli do formujúceho sa urbanizmu stredovekého mesta.

Po vymretí panovníckeho rodu Arpádovcov (1301) sa Uhorsko ocitlo v zmätkoch vyvolaných bojom o nástupníctvo. To využili mnohí najmocnejší šľachtici na zväčšenie svojej moci nelegálnou cestou. Na západnom Slovensku si takto rozširoval svoju moc Matúš Čák Trenčiansky. Niekedy na zač. 14. storočia sa mu podarilo zmocniť Trnavy, na kráľovský hrádok dosadil svoju posádku, prostredníctvom ktorej vymáhal na meste a cirkevných inštitúciách protiprávne dávky a nerešpektoval udelené výsady. Situácia sa zmenila až po nástupe Karola Róberta z Anjou na trón. Postupnou porážkou odbojných šľachticov si upevnil svoje postavenie, ale až po smrti Matúša Čáka (1321) sa mu podarilo zjednotiť celé Uhorsko.²⁵

O situácii v Trnave sa Karol Róbert presvedčil sám pri svojej návšteve r. 1323. O tri roky neskôr (1327) sa tu vo františkánskom kláštore uskutočnilo spoločné rokovanie medzi českým (Jánom Luxemburským) a uhorským panovníkom. Trnava nebola uchránená od ďalšieho nešťastia, v 30-tych rokoch 14.storočia východnú časť mesta zachvátil veľký požiar.²⁶

Kvôli nestabilnej situácii na začiatku 14. storočia došlo k poklesu významu českej cesty, a tým aj obchodného obratu Trnavy, keďže Trnava bola na nej významnou zastávkou. Cez ňu prúdil tovar až z Nemeckej ríše a Flámska do Uhorska a naspäť si kupci odvážali víno, ktoré mesto

¹⁹ RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov, s. 15-32.

²⁰ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 37-38.

²¹ SLIVKA, M.: Funkcia cirkevných inštitúcií pri urbanizácii Trnavy. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor 1991, s. 21-30. Roháč predpokladá príchod františkánov do Trnavy okolo r. 1240. ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 43.

²² ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 43. RÁBIK, V.: Topografia mesta Trnava v stredoveku. In: Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 10, Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2007, s.7-16. O silnejúcom postavení kláštora svedčí i fakt, že v r. 1301 bola Kaločským arcibiskupom vydaná listina, podľa ktorej tí, ktorí navštívia klariský kostol v Trnave v uvedené sviatky získajú odpustky. Porov. KAZIMÍR, Š.: K obchodu Trnavy do konca 14.storočia. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor 1991, s. 31-43.

²³ SLIVKA, M.: Funkcia cirkevných inštitúcií pri urbanizácii Trnavy, s. 21-30.

²⁴ I keď chýba o tom písomný doklad, nepriamych dôkazov je viacero. Porov. SLIVKA, M.: Funkcia cirkevných inštitúcií pri urbanizácii Trnavy, s. 21-30. RÁBIK, V.: Mestská kniha príjmov, s. 36-37. KAZIMÍR, Š.: K obchodu Trnavy do konca 14.storočia, s. 31-43.

²⁵ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 44. RÁBIK, V.: Topografia mesta Trnava, s. 7-16.

²⁶ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 44-45. Požiar, ktorý bol doteraz historiografiou kladený do r. 1325, je potrebné datovať do obdobia rokov 1335-1342. Porov. RÁBIK, V.: Mestská kniha Trnavy (1392/1396) 1394-1530. Trnava: TU FF, 2008, s.45-48.

produkovalo vo svojom chotári, ale tiež v Malých Karpatoch. Na posilnení pozície obchodnej cesty sa dohodli r. 1360 v Trnave uhorský a český panovník – Ľudovít I. a Karol IV. Napriek tomu časť obchodníkov neprestala využívať dunajskú cestu cez Viedeň, ktorá bola rýchlejšia a po vode aj lacnejšia. Stratenú pozíciu Trnavy v rámci obchodu sa snažili obnoviť panovníci viacerými privilégiami. Bol to najmä mandát (1360) o neobmedzenom príchode domáceho i zahraničného obyvateľstva do mesta, teda bez platenia mýta, ale tiež privilégium (1397), podľa ktorého mohli cudzí obchodníci v meste predávať len v celých baloch, čím sa vyradila konkurencia cudzincov pri predaji textílií v kusoch.²⁷

Podobná situácia ako na zač. 14. storočia sa zopakovala po smrti Ľudovíta I. r. 1382. Uhorský trón bol dlhšiu dobu neobsadený, ale ani po Žigmundovej korunovácii (1387) spory neutíchli. Vojenské ťaženia viedli k odčerpávaniu financií miest, ale tiež k nerešpektovaniu výsad týchto miest zo strany feudálov. V Trnave na to opäť doplatili mešťania a cirkevné inštitúcie kvôli protiprávnemu vymáhaniu poplatkov a mýta. Uhorský kráľ Žigmund sa to usiloval zmeniť. R. 1402 udelil Trnave právo skladu a trnavskí obchodníci mohli slobodne obchodovať aj v Sedmohradsku a prímorských krajinách. Potvrdil staré výsady a vydal nové v oblasti sťahovania, stavania nových domov v meste ale aj predaja vína (1419). Pred blížiacim sa útokom husitov (1428) aj vzhľadom k tomu, že v meste mali myšlienky husitov podporu, mesto posilnilo mestské opevnenie a nakúpilo strelné zbrane. Našťastie priamy útok na Trnavu nebol uskutočnený, ale bolo vypálené jej bezprostredné okolie, čím mesto utrpelo škody. Toto sa opakovalo aj r. 1430 a 1431. Ale situácia sa zmenila, v polovici roka 1432 sa podarilo husitom na čele s Blažkom z Borotína ľstou obsadiť mesto, kde zanechali svoju posádku a ohrozovali ďalšie mestá. Husiti v Trnave mali vplyv na tunajšie etnické zloženie obyvateľstva. V strachu pred nimi utiekol nemecký patriciát a do mesta prichádzalo obyvateľstvo z vidieka. I keď sa husiti snažili zachovať fungovanie mesta – mestských orgánov, slabnúci obchod, odchod majetných kupcov ale aj vyrabované okolie malo za následok, že mesto začalo ekonomicky upadať. Husiti z mesta odišli až po uzavretí dohody s panovníkom za určitú sumu peňazí v marci 1435.²⁸

Po odchode husitov sa do Trnavy začal vracieť nemecký patriciát a cirkevné rády, a pomaly sa obnovoval obchodný život. Keďže sa však počas obsadenia mesta husitmi do mestskej rady dostali i Slováci, tí teraz nechceli tieto pozície Nemcom uvoľniť a začali sa dožadovať účasti na správe mesta. V čase obsadenia Trnavy, stratili výsady praktický význam. Feudáli začali vyberať mýtné poplatky a tak to bolo aj pri neoprávnene zabratých vinohradoch, ktoré teraz nechceli mešťanom vrátiť.²⁹

Na stabilizáciu pomerov a doplnenie obyvateľstva Žigmund r. 1436 povolil opäť slobodný príchod do mesta bez platenia mýta a aby sa vrátili odídenci r. 1437 prikázal, aby sa do mesta vrátili a dali do poriadku svoje poškodené domy, v opačnom prípade mestská rada mohla s nimi slobodne disponovať. Napomôcť obchodu v Trnave mali aj udelené dva jarmoky – na sv. Jakuba a sv. Mikuláša, ktoré sa v meste už oddávna konali. V r. 1435 Žigmund vo svojom dekréte vyhlásil, že dá Trnavu na svoje náklady opevniť a vyzbrojiť, keďže si uvedomil jej strategický význam počas husitských vojen. Aj ďalší panovník Albrecht sa usiloval pokračovať v upevňovaní postavenia Trnavy. Potvrdil privilégium o oslobodení Trnavy od platenia poplatkov (1438) a znovu povolil slobodné sťahovanie sa do mesta (1438). Po jeho smrti (1439) opäť vypukli spory o uhorský trón a Trnava, keďže bola na strane kráľovnej vdovy Alžbety, bola načas obsadená vojskami poľského kandidáta Vladislava Jagelovského a to až do marca 1442. Trnava sa tak ocitla v zápasoch a dvojvládí od r. 1446 medzi Jánom Huňadym a hlavným kapitánom Jánom Jiskrom z Brandýsa, ktorý zastupoval práva maloletého panovníka Ladislava Pohrobka. Trnave, aby sa skonsolidovali vnútorné pomery a zabrzdil sa úpadok, potvrdzovali staršie výsady a privilégia najmä o sťahovaní obyvateľstva do mesta, obnovovali sa domy a tiež mestské opevnenie. Až za Mateja I. Korvína (1458-1490) sa situácia v meste stabilizovala. Aby sa Trnava opäť stala významným strediskom obchodu, udelil jej panovník ďalšie 2 trhy (1463) a staré výsady boli opäť potvrdené- najmä oslobodenie od platenia tridsiatku a mýta pre mesto a jeho poddanské dediny. Trnava sa tak stala

²⁷ KAZIMÍR, Š.: K obchodu Trnavy do konca 14. storočia, s. 31-43.

²⁸ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 48-54.

²⁹ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 55.

oporným bodom panovníka v boji proti bratříkom, ktorý neustále napádali mestá na Slovensku. R. 1466 sa pokúsili zmocniť Trnavy, ale neúspešne. Práve preto kvôli posilneniu obrany mesta r. 1467 nariadil Matej I. Bratislavskej, Nitrianskej a Trenčianskej stolici, aby vyslali ľudí na čistenie hradobných priekop a výstavbu parkánu. A mesto oslobodil od odvádzania určitých peňažných dávok, ktoré ale mali byť použité na rekonštrukčné práce. Tieto práce narušil ale vpád českého kráľa Juraja z Poděbrad, ktorý r.1468 poškodil hradby a vypálil mesto, čo si vyžiadalo ďalšiu finančnú podporu na rekonštrukciu mesta.³⁰

V 80-tych rokoch 15.storočia musel panovník Matej I. riešiť nepokoje a viaceré sťažnosti z Trnavy. Tie sa týkali jednak sporov medzi slovenským a nemeckým obyvateľstvom pri voľbe trnavského farára a tiež richtára, ďalšie nepokoje boli smerované proti trnavským židom, z dôvodu neschopnosti trnavských mešťanov splácať dlhy židom, pretože po vyhorení Trnavy (80-te roky) si u nich viacerí požičali peniaze.³¹

Po smrti Mateja I. (1490) sa opäť riešila otázka nástupníctva na kráľovský trón. Z troch kandidátov vyšiel ako víťaz český kráľ Vladislav II. Jagelovský vďaka podpore šľachty. Jeho skutočná moc bola ale oslabená v prospech šľachty, ktorá si presadzovala svoje záujmy. Nerešpektovala práva a slobody miest a teda aj trnavskí mešťania sa len ťažko domáhali ich plnenia. Zlá finančná situácia dokonca prinútila panovníka dať Trnavu do zálohu (1497-1525). Neustáli tlak na uhorský trón zo strany Maximiliána Habsburského bol predzvesťou blížiaceho sa vojenského konfliktu, preto panovník v marci 1506 nariadil Trnave vyčistiť hradbové priekopy a postaviť parkán. Už v apríli toho istého roku cisárske vojská pri útoku spôsobili Trnave značné škody, pričom požiar v nasledujúcich rokoch ešte viacej doničil mesto- poškodené boli hradby, veže a domy. O zlom stave sa presvedčil samotný panovník ešte koncom roka 1508 pri návšteve mesta aj so synom Ľudovítom. Keďže si uvedomoval strategický význam Trnavy, bola mestu poskytnutá na obnovu podpora, boli mu udelené ďalšie dva trhy, ktoré mali rozprúdiť obchod. Práve kupci boli pravdepodobne tí, ktorí do Trnavy priniesli morovú epidémiu (1509), ktorá si vyžiadala mnoho obetí.³²

Blížiace sa turecké nebezpečenstvo viedlo k tomu, že Trnava si doopravovala hradby a dala zbúrať domy pred nimi, aby nemohli slúžiť prípadným útočníkom za úkryt.³³

Porážka uhorského vojska tureckou armádou v bitke pri Moháči v auguste 1526, pri ktorej zomrel panovník a veľká časť vyššej šľachty a cirkevných hodnostárov, mala zásadný vplyv na celé Uhorsko. Koncom roka 1526 bol dobytý Budín a Pešť a tak sa územie Slovenska stáva útočiskom utečencov, ale tiež sídlom (Bratislava) všetkých krajinských úradov a inštitúcií. Turecké nebezpečenstvo, ale aj spory o Uhorský trón viedli mesto Trnava k tomu, aby vydávalo zvýšené financie na zdokonalenie fortifikačného systému- opravu brán a veží, čistenie priekop, zvýšil sa počet strážcov, nakupoval sa pušný prach a zbrane a v strede mesta sa postavila mestská veža, ktorá mala funkciu pozorovateľne. Mesto bolo tiež viazané materiálnou výpomocou kráľovskému vojsku.³⁴

Trnave paradoxne pomohla turecká expanzia, keď kvôli obsadeniu tradičných obchodných centier v Uhorsku, prebrala ich pozíciu a stala sa významným centrom obchodu. Tu sa sústreďoval obchod s dobytkom, tiež vlnou, obilím a v menšej miere s vínom. Prichádzali sem kupci z Čiech, Moravy, Sliezska, Bavorska a Švábska na 8 veľkých jarmokov. Trnava si tiež dala opäť potvrdiť právo skladu (1569). Vplyvom obchodu sa do mesta začali sťahovať kupci a tiež šľachta, čím sa posilnil maďarský element. Ich silnejší vplyv a dožadovanie sa účasti na správe mesta viedol k dlhotrvajúcim sporom medzi národnosťami, ktoré musel riešiť až panovník Ferdinand I. (1551). Trnava bola v tom čase bezpečné miesto a tak r. 1545 a 1557 hostila krajinský snem. Napriek

³⁰ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s.55-59.

³¹ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 60-62.

³² ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 62-63.

³³ ROHÁČ, J.: Stredoveká Trnava, s. 65-66.

³⁴ KAZIMÍR, Š.: Trnava v rokoch 1526-1849. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 73.

šíriacej sa reformácii zostala Trnava verná katolíckej cirkvi, a preto sa sem uchýlila (1543) ostrihomská kapitula a arcibiskupstvo na takmer 300 rokov.³⁵

Ale aj v Trnave si reformácia získavala svojich prívržencov najmä príchodom utečencov z juhu Uhorska. Nepodarilo sa im však naplno presadiť v správe mesta na dlhšiu dobu, iba ak len v čase, keď bolo mesto obsadené protihabsburskými posádkami. Vtedy mali v meste i svojho kazateľa a mohli si postaviť kostol.³⁶

Trnavu postihlo v priebehu jedného storočia od 2. pol. 16.stor. do 1.pol.17.stor. viacero pohrôm. Niekoľkokrát v meste zúrila morová epidémia (1562, 1563, 1586, 1632, 1634, 1644-45), požiar (1566) ale tiež zemetrasenia (1586, 1590) a povodeň (1618). Tieto katastrofy spolu so stavovskými protihabsburskými povstaniami ovplyvňovali život v meste. Armáda, či už cisárska alebo povstalcov, si uvedomovala významnú strategickú polohu Trnavy, a tak bolo mesto v tomto období predmetom útoku oboch strán- r.1605 mesto dobyli vojská Š.Bočkaja, počas Betlenovho povstania mali mesto striedavo 7 rokov od r. 1619 povstalci aj cisárska armáda, a r. 1644 tiež vojská J.Rákociho. Napriek tomu Trnava až do 40. rokov 17.storočia populačne rástla a v tomto období mala až 5 000 obyvateľov, teda patrila medzi najväčšie mestá Slovenska. I remeslo dosahuje vysokú úroveň a mesto stráca výsostne poľnohospodársky charakter.³⁷

Po tomto období nasleduje fáza stagnácie a úpadku mesta. Protiturecké vojny a stavovské povstania priniesli mestu vysoké finančné zaťaženie, znižovanie počtu obyvateľstva, ale tiež opustené a spustené domy v meste. V 2.polovici 17.storočia postihlo Trnavu viacero pohrôm- r.1666 vypukol požiar, r.1679 zomrelo viacero obyvateľov na mor, a r. 1683 postihol mesto ničivý požiar. Požiar, ktorého založenie sa pripisuje Tököliho vojakom mal pre Trnavu katastrofálne následky, pretože sa v meste v strachu pred povstalcami zdržovalo obyvateľstvo aj z okolia spolu s dobytkom a vozmi, a práve v panike vyvolanej požiarom zahynulo veľké množstvo ľudí.³⁸ Trnavu neobišlo ani posledné z protihabsburských povstaní- Františka II. Rákociho. V r. 1703-1708 bola striedavo v rukách cisárskej armády a kurucov, mesto tak utrpelo veľké materiálne škody, keďže mešťania museli obom armádam poskytovať ubytovanie a stravu. Na dôvažok mesto postihol r. 1710 mor.³⁹

Do Trnavy ako dočasného sídla cirkevnej provincie prichádzajú v 17. a 18. storočí ďalšie rehole- jezuiti, paulíni, uršulínky a trinitári. Významným počinom pre Trnavu bolo založenie univerzity ostrihomským arcibiskupom Petrom Pazmáňom r.1635, najprv len s dvoma fakultami- teologickou a filozofickou a len neskôr k nim pribudla fakulta právnická (1667) a lekárska (1769). Napriek tomu, že výučba musela byť viackrát prerušená z dôvodu stavovských povstaní a univerzita zápasila aj s nedostatkom financií, výrazne zasiahla do života mesta a povýšila Trnavu na dôležité intelektuálne centrum vtedajšieho Uhorska.⁴⁰

Obdobie po Satmárskom mieri (1711) je opäť pre Trnavu časom prosperity. Okrem morovej nákazy (1740-41) a povodne (1768) mesto zaznamenalo populačný rast, zabezpečený najmä príchodom remeselníkov a kupcov z cudziny. Od polovice 18.storočia sa i v Trnave objavujú prvé manufaktúry orientujúce sa na výrobu textílií. Kvôli kríze ale tiež neústretnosti mestskej rady nemali však dlhú trvácnosť.⁴¹

Prestahovanie univerzity do Budína (1777), navrátenie sídla cirkevnej provincie do Ostrihomu (1820), ale tiež odchod všetkých významných magnátskych rodov z mesta a strata trhov na súkno a vlnu znamenali pre mesto začínajúci hospodársky a kultúrny úpadok, čo viedlo k tomu,

³⁵ KAZIMÍR, Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 74-77.

³⁶ KAZIMÍR, Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 79. Kalvíni museli murovaný kostol na dnešnej Paulínskej ulici odovzdať v r. 1671 rádu paulínov.

³⁷ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 77-78, 80-81.

³⁸ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 87-89. Podľa niektorých údajov v meste v čase požiaru zahynulo 4 000 ľudí.

³⁹ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 89-90.

⁴⁰ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 116-120. K dejinám univerzity porov. JANKOVIČ,V.: Trnavská univerzita. Bratislava: Pamiatkový ústav, 1995.

⁴¹ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 91-95.

že sa Trnava provincializovala.⁴² V ďalšom období už zastáva úlohu centra kultúrneho života Slovákov a je strediskom obrodeneckých snáh. Formovala sa tu spisovná slovenčina, bola tu výrazná kníhtlačiarska činnosť, založilo sa Slovenské učené tovarišstvo (1792) a Spolok sv. Vojtecha (1870).⁴³ Napriek uvedenému mesto koncom roka 1808 navštívil uhorský kráľ František I. (1792-1835).⁴⁴

Obyvateľstvo sa venuje najmä poľnohospodárskej výrobe, čo predznamenal orientáciu na neskoršie priemyselné spracovávanie poľnohospodárskych výrobkov. V polovici 19.storočia bol v Trnave založený bratmi Vaymárovcami prvý cukrovar, s prevádzkou viac ako 20 rokov.⁴⁵

Prvá polovica 19.storočia priniesla mestu viacero zmien. V Trnave bola založená (1824) Verejná nemocnica Bratislavskej župy. V júni 1846 bolo mesto spojené s Bratislavou aj kónskou železnicou. Trnave sa však nevyhla cholera r. 1831, ktorá postihla celé Uhorsko. V meste zomrelo viac ako 1000 ľudí, ktorí museli byť pochovaní na cintoríne zriadenom špeciálne pre obeť epidémie na Kopánke. Napriek tejto smutnej udalosti, v tomto roku bolo tiež slávnostne otvorené divadlo (prvé slovenské divadelné predstavenie bolo uvedené 11.1.1869).⁴⁶

Vysoké finančné zaťaženie mesta v čase napoleonských vojen (1797-1815) viedlo mestskú radu k tomu, aby obmedzovala výdavky, a tak sa snažila od zač. 19.storočia zbaviť sa tých svojich objektov, ktoré vyžadovali nákladnú údržbu a opravy. Tak sa zbúral kostol sv.Michala (1813) a tiež časť mestského opevnenia- barbakány (1815), Horná a Dolná brána (1820), čo sa odôvodňovalo aj plynulým spojením mesta s predmestím.⁴⁷

Trnavy sa len okrajovo dotkli revolučné roky 1848-49. Avšak zrušením stavovských výsad prestala byť Trnava slobodným privilegovaným mestom a podliehala správe Bratislavskej župy. Po politicko-správnej zmene sa načas stala sídlom Hornonitrianskej župy (1854-1860), potom od r. 1860 už bola len sídlom slúžnovského okresu Bratislavskej župy. Od roku 1870 bola Trnava ako municipálne mesto vyňaté spod župnej správy a podriadené priamo ministerstvu vnútra, ale to len do r. 1876, kedy bola opäť podriadená Bratislavskej župe.⁴⁸

Od 2.polovice 19.storočia sú v Trnave v prevádzke viaceré priemyselné podniky. K už existujúcim- mestskému pivovaru, tehelniam, sa pripojil cukrovar (1869), niekoľko sladovní, octáreň, zápalkáreň, likérky, sódovárne, mestská plynáreň (1900) a Figaro (1907). Železnica bola v r.1873 prebudovaná na parný pohon.⁴⁹

V roku 1921 bol vypracovaný generálny plán mesta, ktorý počítal s nárastom obyvateľov až na 70 tisíc. Od polovice 20. storočia sa Trnava stáva strediskom kultúrnych inštitúcií; bola tu otvorená mestská verejná knižnica (1927), vzniklo krajské múzeum (1954) a štátny archív (1960), ale je tiež sídlom územno-správnych úradov - okresu a kraja (1996).⁵⁰

⁴² KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 95-96.

⁴³ GAŠPARÍK, M.: Účasť Trnavy na rozvoji národnej literatúry. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 328-336.

⁴⁴ HOLOŠOVÁ, A.: Trnavský lazaret. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor 1991, s. 241-255. Návštevu panovníka v meste mali pripomínať tri pamätne tabule umiestnené na budovy, ktoré navštívil- špitál, lazaret a väznicu v radnici.

⁴⁵ KAZIMÍR, Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 97. Autor uvádza rok vzniku cukrovaru 1830. PILL, F.: Príspevok k dejinám trnavského cukrovaru v rokoch 1868-1906. In: ŠIMONČIČ, Jozef (Ed.) Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238- 1988. Bratislava: Obzor 1991, s.118-129 uvádza rok 1840.

⁴⁶ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 107-109. K divadlu pozri aj ČAVOJSKÝ, L.: Divadlo v Trnave. Bratislava: Obzor, 1982. Ku kónskej železnici HERUCOVÁ,M.: Prvá kónská železnica v Uhorsku z Bratislavy do Trnavy 1840-1872. Bratislava: JM PRESS, 1993.

⁴⁷ KAZIMÍR,Š.: Trnava v rokoch 1526-1849, s. 95-108.

⁴⁸ POLAKOVIČ,J.: Trnava v období kapitalizmu. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) Dejiny Trnavy. Bratislava: Obzor, 1988, s. 133-134.

⁴⁹ POLAKOVIČ,J.: Trnava v období kapitalizmu, s. 133-139.

⁵⁰ Kultúrno- historický kalendár Trnavského samosprávneho kraja. (kol.). Trnava: TTSK Knižnica J. Fándlyho, 2007.

Začiatkom 50-tych rokov 20.storočia mesto nevyužilo možnosť vyhlásiť časť historického jadra za pamiatkovo chránené územie, a tak bola mestská pamiatková rezervácia vyhlásená až v r. 1987.⁵¹

D.2. ZÁSADNĚ URBANISTICKÉ VÝVOJOVÉ ETAPY ÚZEMIA

- **Vznik mesta**

(13. storočie – prvá tretina 14. storočia)

Určiť medzník, od ktorého sa Trnava stala mestom, nie je jednoduché, pretože – podobne ako pri väčšine uhorských miest – nejednotlivý priamy archívny doklad o jej založení. Za podnet na prerod predmestského osídlenia na mesto sa tradične považovalo udelenie privilégii slobodného kráľovského mesta roku 1238. Novšie sa však začína presadzovať predstava, podľa ktorej nemožno nadobudnutie mestských výsad vnímať ako začiatok „mestskosti“ sídla, ale ako možnosť rozvinutia „mestskosti“ do novej podoby.⁵² Tejto predstave zodpovedajú aj nové poznatky o stavebnej podobe Trnavy začiatkom 13. storočia. Pôvodne sa predpokladala pred udelením mestských výsad koncentrácia osídlenia len vo dvoch vyvýšených polohách (na východe okolo Kostola sv. Mikuláša, doloženého písomne k roku 1211, a na západe, kde sa zvyčajne lokalizovalo benediktínske opátstvo s Kostolom sv. Jakuba).⁵³ Podľa najnovších archeologických výskumov sa však javí, že na celej ploche dnešného mesta bola už začiatkom 13. storočia resp. ešte skôr rozptýlená zástavba.⁵⁴

Otázkou však zostáva, podľa akých kritérií sa má zástavba určitého územia pokladať za mesto. Vo všeobecnosti sa za atribúty „mestskosti“ považujú určitý stupeň samosprávy, rozvinuté remeslá s väzbou na trhy, kumulácia obyvateľstva a to, že sídlo má plnú fortifikačnú funkciu.⁵⁵ Z nich na začiatku 13. storočia Trnava spĺňala jednoznačne kritérium trhového sídla s rozvinutou remeselnou výrobou s väčšou koncentráciou stavieb. Problematiku samosprávy však prvý raz nastoľujú privilégia a pokiaľ ide o posledný atribút – existenciu fortifikácie, začiatok jej budovania sa kladie až do obdobia po ich udelení.⁵⁶

Či možno Trnavu už pred udelením výsad považovať za mesto, nie je pre poznanie jej stavebného vývoja rozhodujúce. Podstatné je, že po ich udelení, t. j. po roku 1238, nastal na jej území obrovský stavebný rozmach. Vyspelosť privilégii podnietila niekoľko masívnych pristahovaleckých vln z nemeckých oblastí, čo sa výrazne prejavilo na novej kvalite stavebnej podoby Trnavy, charakteristickej masovým rozšírením murovanej zástavby.

O počiatkovej urbanistickej a architektonickej podobe Trnavy archívne pramene mlčia. Keďže archeologický výskum začal prinášať poznatky k tejto téme iba nedávno, boli sme odkázaní na výsledky architektonického skúmania zvyškov stredovekých stavieb, zabudovaných v dnešných objektoch. Tento nepriamy postup však priniesol dobré výsledky.

K odpovedi na otázku, ako vyzerala Trnava po udelení privilégii, nás priviedol objav neobyčajnej povrchovej úpravy stien, ktoré sú pozostatkami najstaršej stavebnej etapy mnohých

⁵¹ HORVÁTH, P.: Rozvoj hospodárstva mesta. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 214. Až do vypracovania Návrhu na vyhlásenie historického urbanistického sídla za MPR (1984- 85) a následnom vyhlásení Trnavy za MPR, slúžili pri ochrane pamiatkového fondu vypracované Zásady pamiatkovej starostlivosti pre historický sídelný celok v r. 1978. JANKOVIČ, V.: Pamiatky a pamiatková starostlivosť. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 322-323.

⁵² ULIČNÝ, F.: Výsadnosť mešťanov od 13. stor. In: *Historický časopis*. Roč. 49, 2001, č. 3, s. 423.

⁵³ K tomu staršia literatúra: MENCL, V.: *Středověká města na Slovensku*. Bratislava 1938, s. 45 a n.; VARSÍK, B.: Vznik Trnavy a rozvoj mesta v stredoveku. In: *Trnavský zborník I.*, Trnava, 1975, s. 9 a n.; JANKOVIČ, V.: Historický urbanizmus. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (ed.) *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 323 a n.

⁵⁴ Dokonca sa našli pozostatky obytných stavieb presahujúcich aj rámec neskoršieho opevnenia. URMINSKÝ, J. – STANÍK, I.: Záchrané výskumy v historickom jadre Trnavy. In: *Archeologické nálezy a výskumy na Slovensku. (AVANS) 1999*. Nitra: 2000, s. 144 – 146.

⁵⁵ Pozri napr.: MARSINA, R.: Mesto a trh na Slovensku. In: *Archeologia historica*. 1978, č. 3, s.147 a n.

⁵⁶ STANÍK, I.: K počiatkom výstavby mestského opevnenia v Trnave. In: *Pamiatky a príroda*. 1985, č.1, s. 9 a n.

dnešných objektov. O tom, že atypická povrchová úprava má pôvod v období tesne po roku 1238, svedčí skutočnosť, že sa objavila na kláštore ženskej žobravej rehole klarisiek, doloženej v Trnave k roku 1239.⁵⁷ Od jej potvrdenia aj na takej mestotvornej architektúre, ako je opevnenie, a potom aj na obytných stavbách (sú zachované ako najstaršie jadrá dnešných domov) bol už len krok k zostaveniu obrazu stavebných počiatkov mesta.⁵⁸

Zástavba bola pred rokom 1238 budovaná z netrvanlivých materiálov, iba s výnimočným uplatnením pálených tehál na najvýznamnejších, pravdepodobne len sakrálnych stavbách. Avšak po tomto dátume sa v Trnave začala odrazu hromadne používať pálená tehla ako stavebný materiál pre všetky druhy architektúr. Na rozdiel od pálených tehál z predmestského obdobia, tzv. plevoviek,⁵⁹ ktoré obsahovali v hlinenej hmote organické prímеси, rozšíril sa iný typ tehál. Nové pálené tehly, už bez organických zvyškov, mali ako dôsledok výrobnnej technológie na jednej z ložných plôch zachované odtlačky prstov (vytvorené pri zahladzovaní povrchu vlhkej hliny vo forme rukou), z čoho pochádza ich dnešný názov „prstovky“.

Murovaná zástavba po roku 1238 sa však od starších murovaných stavieb najviac odlišovala spôsobom úpravy povrchu stien. Steny v interiéri ani v exteriéri nepokrývali omietky, ako ich poznáme z nášho územia dovtedy, ale začal sa uplatňovať iba ich režný tehlový povrch s upravenými škárami. Táto úprava, tzv. škárovanie, sa stala základným identifikačným znakom prvotnej mestskej zástavby Trnavy.⁶⁰ Škárovanie sa v Trnave objavilo s prvými mestotvornými stavbami a trvalo len istý obmedzený čas, takže môže poslúžiť ako pomôcka na určenie časového rozpätia vzniku prvotnej murovanej mestskej zástavby. Keďže zatiaľ ani jedna z takto upravených stavieb nemá jednoznačne archeologicky doložený čas vzniku,⁶¹ spodnú hranicu sme predbežne stanovili na základe jedinej archívne doloženej stavby, ktorou je klariský kláštor z roku 1239.⁶² Toto vymedzenie v istej miere potvrdzuje aj nález rovnakej technológie na Kostole Nanebovzatia Panny Márie v blízkej obci Kaplná, ktorý podľa archívnej zmienky vznikol v roku 1244.⁶³

Ako datovaciu pomôcku na stanovenie hornej hranice uplatnenia „škárovacej“ technológie sme opäť využili poznatky o klariskom kláštore, tentoraz o prestavbe kostola, ktorá sa uskutočnila v poslednej tretine 14. storočia a použili pri nej už technológiu omietnutia stien.⁶⁴

Pre nedostatok konkrétnych materiálnych dôkazov bola staršia literatúra o predmestskom osídlení a urbanistických začiatkoch Trnavy odkázaná len na hypotézy, ktoré sa formulovali na základe rozboru pôdorysných plánov mesta vo vzťahu ku niekoľkým archívnym zmienkam. Vychádzalo sa pritom najmä z dobových analógií.⁶⁵

⁵⁷Už rok po udelení privilégii sa v Trnave ako v prvom meste na Slovensku zjavil ženský žobravý rád (neskoršie klarisky), ktorého prítomnosť predpokladala vysokú koncentráciu obyvateľstva, čím sa zároveň potvrdzuje základný atribút „mestskosti“ sídla.

⁵⁸STANÍK, I. – ŽUFFOVÁ, J.: Počiatky urbanizmu mesta Trnava. In: *Archeologia historica*. Roč. 20, č. 95 s. 285 a n.

⁵⁹STANÍK, I. – KVETANOVÁ, G.: Nález staršej zaniknutej stavby na mieste františkánskeho kláštora v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 2*. Zborník ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva. Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 1998, s. 27.

⁶⁰Výskyt režných povrchov stien upravených škárovaním bol zachytený nielen priamo v meste. Poznatky z okolia Trnavy poukazujú na to, že ide o celú oblasť tehlovej architektúry s režným, škárovaným povrchom, zatiaľ ojedinelú na území Slovenska. Ref. 58, s. 287.

⁶¹Zatiaľ bol archeologicky doložený čas vzniku škárovanej architektúry len v dome na Námestí sv. Mikuláša č. 6 a 7, kde však mohol byť určený len hypoteticky, na základe nepriamych dôkazov, na 1. polovicu 14. stor. FŮRYOVÁ, K.: *Stredoveký dom a studňa v Trnave (Nám. Sv. Mikuláša č. 6)*, In: AVANS r. 1993, Nitra, 1995, s. 44 a n.

⁶²Rok 1239, v ktorom je potvrdená prítomnosť rádu v meste, treba však brať, pokiaľ ide o stavbu kláštora, s istou rezervou. Nie je vylúčené, že mníšky, keď sa usadili v Trnave, nezačali hneď budovať tehlový, škárovaním upravený kláštor, ale najprv sa mohli uspokojiť len s narýchlo postavenou budovou z netrvanlivého materiálu. Aj tak však nepredpokladáme, že by murovaný kláštor vznikol oveľa neskôr.

⁶³KOVAČOVIČOVÁ, B. – PUŠKÁROVÁ, B. – JANKOVIČ, V.: Kostol sv. Alžbety v Kaplnej pri Bratislave. In: *Zo starších výtvarných dejín Slovenska*. Bratislava, 1965.

⁶⁴ORIŠKO, Š.: Kostol Nanebovzatia Panny Márie, klariský. In: ŽUFFOVÁ, J. (ed.): *Trnava – mestská pamiatková rezervácia*. Bratislava: Ars Monument nákladom mesta Trnava, 1997 (druhé vydanie), s. 47

⁶⁵Pozri napr.: Ref. 53, s. 45 a n.; Ref. 53, s. 9 a n.; Ref. 53, s. 323 a n.;

V čase, keď sme sa začínali venovať danej téme, neboli ešte k dispozícii priame východiská, za aké považujeme poznatky archeologického výskumu. K obrazu o urbanistických počiatkoch mesta sme sa dopracovali okľukou vďaka objavu typu najstaršieho trnavského meštianskeho domu a výskumu jeho výskytu v dnešnom historickom jadre, čo sa premietlo do hypotézy o formovaní prvotného urbanizmu.

Príslušnosť niektorej z dnešných ulíc k prvotnej uličnej sieti mesta sa určovala na základe toho, či sa na nej nachádza najstarší typ domu.⁶⁶ Z toho vyplynulo, že v čase vzniku mesta mala Trnava vytvorenú uličnú sieť tvaru písmena H s dvoma severo-južnými navzájom paralelnými komunikáciami, ktoré nadväzovali na diaľkové cesty a pôvodne ústili do štyroch brán opevnenia. Táto prvotná cestná sieť je dodnes kompletne zachovaná. Patrí k nej široká komunikácia situovaná na západe sídla, ktorá je rozdelená námestím na južnú polovicu (Hlavná ulica) a severnú (Štefánikova ulica). Druhá severo-južná komunikácia, ktorú dnes tvorí viacero ulíc, prebieha stredom sídla. Jej južným úsekom je Halenárska ulica, oblúkom obchádzajúca zo západnej strany terénu vyvýšeninu, na ktorú sa už tradične lokalizuje predmestská osada súvisiaca s Kostolom sv. Mikuláša. Na Halenársku ulicu za križovatkou s východo – západnou tepnou nadväzuje severným smerom Hollého ulica. Jej dnešný priebeh, konfliktný voči univerzitnému kostolu ako nástupcovi stredovekého dominikánskeho kostola, je zrejme až výsledkom urbanistických zmien v baroku. Pôvodne asi plynulo smerovala od Halenárskej ulice k Malženickej bráne v opevnení, pričom v miernom oblúku, prispôbenom terénu, obchádzala od východu dominikánsky kostol.⁶⁷ Územie medzi obidvoma severo – južnými komunikáciami bolo až na určité výnimky bažinaté, keďže ho príležitostne zaplavoval potok Trnávka, ktorý pretekal centrom mesta zo severu na juh. Tieto komunikácie navzájom spájala východo–západne orientovaná cesta, dnešná Hviezdoslavova ulica, ktorá viedla po hrebeni pôvodnej terénnej vyvýšeniny a vstupovala do Trojičného námestia mostom cez Trnávku. Trojičné námestie plnilo zrejme funkciu prvého mestského trhoviska. Na základe sporadického výskytu najstaršieho typu domov na obvode námestia nemožno presne určiť jeho pôvodný tvar, ale len rámcovo vymedziť jeho rozsah. Celý priebeh uličného frontu je potvrdený len na západe, kde námestie ohraničovala líniová komunikácia (dnešné ulice Hlavná a Štefánikova), doložená viacerými objektmi prvotnej mestskej obytnej zástavby. Primárnu polohu každej z ostatných troch strán námestia stabilizuje vždy len jeden objekt primárnej murovanej meštianskej zástavby Trnavy. Na východe sa zistila prítomnosť domu najstaršieho typu v telese dnešného rožného domu námestia, a to domu na Hviezdoslavovej ul. č. 14. Veľký plošný rozsah dnešného domu je výsledkom dvojnásobného rozšírenia parcely smerom k námestiu. Pôvodná parcela smerovala na námestie bočnou hranicou, pričom bola od neho vzdialená 14 m.⁶⁸ Orientácia parcely, ignorujúca verejné priestranstvo námestia (dom čelnou fasádou nesmeroval do námestia, ale do Hviezdoslavovej ulice), naznačuje, že na začiatku existencie mesta námestie nemalo vyformovaný murovaný uličný front

⁶⁶Najväčšia koncentrácia meštianskych domov najstaršieho typu sa nachádza v západnom fronte severo - južnej komunikácie, ktorá bola spojnicou medzi bránami v opevnení na západe sídla a dnes sú na nej ulice Hlavná a Štefánikova. Vo východnom fronte Hlavnej ulice sú zastúpené domy tohto typu iba blízko hlavného trnavského námestia, Trojičného, a len jediný takýto dom sme zaznamenali vo východnom fronte Štefánikovej ulice. Pomerne veľa domov je situovaných v obidvoch uličných frontoch východo-západnej tepny, t.j. na Hviezdoslavovej ulici a na jej východnom pokračovaní, Ul. M. Sch. Trnavského. Niekoľko domov je doložených na Halenárskej ulici, ktorá je južnou polovicou pôvodnej severo – južnej trasy. V rámci územia, kde sa tradične lokalizuje osídlenie pred vznikom mesta – na bývalej komunikácii v tvare šošovky na východe sídla – sa nachádza pomerne malý počet takýchto domov, pričom sa koncentrujú iba do časti južne od Dómu sv. Mikuláša. Pozri mapový podklad v literatúre (obr.10) in: Ref. 58, s. 296.

⁶⁷V dôsledku veľkých urbanistických zmien vyvolaných prestavbou dominikánskeho kláštora na areál Trnavskej univerzity v barokovom období celkom zanikla stredoveká parcelácia a zástavba v severovýchodnej časti mesta. To bol zrejme aj dôvodom na úpravu trasy dnešnej Hollého ulice, pričom na jej východnej strane vyrástli palácové univerzitné stavby seminárov a konviktov.

⁶⁸ZUFFOVÁ, J. – KAZIMÍR, M.: Stavebné premeny domu na Hviezdoslavovej ulici č.14 v Trnave od stredoveku po súčasnosť. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4*. Zborník zo seminára konaného dňa 7.12. 2000. Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s.11.

domov na východe. Dôvodom bolo zrejme široké koryto potoka, tečúceho v tejto polohe.⁶⁹ Na severnej strane námestia je potvrdený zatiaľ jeden dom⁷⁰, situovaný do severozápadného kúta námestia, kde jestvovala od stredoveku plošne veľká parcela, ktorá mohla patriť mestu už v stredoveku.⁷¹ Je to dnešný dom susediaci od východu s Mestskou vežou. Polohu južnej strany určuje podmienenčne dom stojaci v juhozápadnom kúte na rozhraní námestia a Hlavnej ulice (dnešný tzv. Zelený dom), keďže v jeho stene, lemujúcej námestie je zabudovaná čelná stena stredovekého domu, ktorý však na súčasnom stupni poznania nemožno jednoznačne považovať za najstarší typ. S určitosťou nachádzame dom najstaršieho typu až v organizme dnešného domu č.5, ktorý sa nachádza na 3. parcele severne od dnešného námestia. Iné poznatky o pôvodnej murovanej zástavbe tejto strany námestia nemáme.⁷²

Tieto nálezy naznačujú, že na dnešnom Trojičnom nám. sú situované určite v pôvodných polohách, v ktorých sa nachádzali v čase vzniku mesta západná a severná uličná čiara. Súčasťou pôvodnej uličnej siete bola aj dnešná široká Radlinského ulica, ústiaca od západu do Hlavnej ulice v blízkosti Trojičného námestia, s doloženou najstaršou zástavbou na oboch stranách, a takisto úzka Hradobná ulica, spájajúca Štefánikovu ulicu s Františkánskou ulicou.⁷³

Pred vznikom mesta už jestvovalo v celej jeho budúcej ploche rozptýlené predmestské osídlenie, ktoré zaniklo pri tvorbe mestského pôdorysu. Len osadu súvisiacu s Kostolom sv. Mikuláša pričlenili v jej pôvodnom „šošovkovitom“ tvare k rozpláňovanému mestu (spojenie s mestom jej umožnila dnešná Ul. M. Schneidra Trnavského).

Územie pozdĺž ulíc pravidelne rozparcelovali na výstavbu meštianskych domov. Rozmery primárnych mestských parciel sme určili podľa rozmerov niekoľkých navzájom susediacich pozemkov, na ktorých sú zachované domy najstaršieho typu. Šírkou boli parcely navzájom podobné- pohybovala sa v rozpätí 15 – 18 m., dĺžky boli odlišnejšie a v závislosti od polohy parcely sa pohybovali v rozpätí 70 – 120 m.⁷⁴

Nový urbanistický celok zovrelo naraz po celom obvode mestské opevnenie, v tom čase reprezentované len murovanými vežami v kombinácii s drevozemným valom, obkolesené vodnou priekopou.

Rozlohou 56 ha sa Trnava v 13. storočí zaradila medzi najväčšie mestá strednej Európy.

⁶⁹URMINSKÝ, J.: Komentár k nálezovej situácii v dome na Hviezdoslavovej ulici č.14. Zisťovací archeologický výskum. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4*. Zborník zo seminára konaného dňa r2000. Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s.19 a n.

⁷⁰Objekt zatiaľ nebol overený pamiatkovým výskumom, predbežne sa potvrdila prítomnosť len jedného znaku, ktorý je však pre skupinu rozhodujúci. Je ním povrchová úprava tehlového rezného muriva „škárováním“, ktorá sa našla na jeho východnej stene. Pôvodný exteriérový povrch tejto steny bol obnažený pri výskume domu na Trojičnom nám. č. 4 susediaceho od východu. ŽUFFOVÁ, J.: *Pamiatkový výskum domu na Trojičnom nám.č. 4 v Trnave*. 2004. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

⁷¹M. Botťánková predpokladá, že dom stojaci v tejto polohe bol v mestskom vlastníctve od 30. rokov 16. stor. BOTŤÁNKOVÁ, M.: Ku topografii mesta Trnavy v 16. storočí. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.) *Trnava, okres a mesto*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 65. Nedá sa však vylúčiť, že dom patril mestu už v stredoveku, keďže staršie daňové registre nemá Trnava zachované.

⁷²V čase nášho výskumu už boli pôvodné domy nahradené novostavbou kultúrneho domu. Archeologický výskum zbúraniska priniesol informácie o viacerých vydrevených objektoch s funkciou skladovacích jám, studní a o jednom bližšie nešpecifikovanom dome z netrvanlivého materiálu. MESZÁROSOVÁ, K.: Stredoveké nálezy z Trnavy. In: *AVANS v roku 1979*, Nitra 1980, s.140 –142.

⁷³Existenciu uličky v období mestských začiatkov potvrdzuje dnešný dom na Štefánikovej ulici č. 32, ktorý patrí do skupiny primárnej meštianskej zástavby Trnavy a do uličky má orientované bočné priečelie. V stene z rezného tehlového muriva upraveného škárováním sú (počnúc od Štefánikovej ulice) najprv zachované tri štrbinové okná s nadpražím v tvare striešky, ktoré presvetľovali pôvodnú hospodársku miestnosť, za nimi nasledujú dve väčšie okná s von rozvretými špaletami a s polkruhovým uzáverom, každé smerujúce z jednej pôvodnej obytnej miestnosti. Toto priečelie je jediné v rámci mesta, kde možno ešte dnes vidieť pôvodné riešenie fasády typu najstarších meštianskych domov Trnavy. Existencia rovnakého typu domu aj na nároží Vajanského a Radlinského ulice potvrdzuje aj príslušnosť Vajanského ulice k primárnej uličnej sieti mesta.

⁷⁴Ref. 58, s. 293.

Podobne ako v iných vznikajúcich mestách, aj v Trnave sa v blízkosti opevnenia usadili žobravé rády. V juhovýchodnom kúte mesta bol vybudovaný kláštor klarisiek ako prvý kláštor žobravej rehole na Slovensku. V počiatočnom štádiu kláštor pozostával z kostola a pravdepodobne už len z jednej obytnej stavby. Pôvodný jednolodový kostol mal presbytérium zaklenuté krížovou rebrovou klenbou a ukončené rovným uzáverom.⁷⁵ Od juhu sa na kostol napájalo v polohe západnej čelnej steny mohutné obdĺžnikové krídlo.⁷⁶ Obidve architektúry, vybudované zo stredovekých pálených tehál „prstoviek“, sa stali vďaka použitiu osobitej technológie úpravy povrchu neomietnutých stien tzv. škárovaním východiskom pre datovanie celej prvotnej mestskej zástavby Trnavy.

Pri západnom úseku opevnenia sa usadili františkáni. Hoci prvá zmienka o nich je až z roku 1295, na základe poznatkov, že klarisky prichádzali vždy spolu s mužskou vetvou rádu, teda františkánmi, sa predpokladá približne súčasný vznik ich kláštorov. Príslušnosť budov dnešného františkánskeho kláštora k prvotnej mestskej zástavbe potvrdil náhodný objav jej základného identifikačného znaku – škárovacej technológie zistenej na dnešnej južnej stene sakristie. Tento solitérny nález však predbežne neumožňuje začleniť konštrukciu do dispozičných vzťahov pôvodného kláštora.⁷⁷ Počas archeologického výskumu⁷⁸ sa pod terénom východne od čelnej fasády dnešného Kostola sv. Jakuba našli zvyšky stredovekej stavby, ktorá zanikla pri výstavbe barokového kostola. Charakter nálezu naznačuje, že by mohlo ísť o pozostatky gotického kláštorného kostola.⁷⁹

O čosi neskôr ako františkáni sú prvý raz písomne doložení dominikáni, ktorých kláštor sa uvádza v zozname dominikánskych kláštorov Uhorska z roku 1303. Kláštor vystavali na severovýchode sídla, blízko potoka Trnávka, a úplne zanikol v 17. storočí keď ho nahradil areál univerzity. Na mieste pôvodného Kostola sv. Jána Krstiteľa vyrástol univerzitný kostol s rovnakým patrocíniom. Významný posun v poznaní zaniknutého dominikánskeho kláštora nastal po objavení zamerania jeho pôdorysov.⁸⁰ Až konkrétny materiálny dôkaz, ktorým bol nález reliktov dominikánskeho kostola, mohol potvrdiť, že zameranie zodpovedá reálnemu stavu, a umožnil tým celý areál presne lokalizovať.⁸¹ Na východnom okraji sídla prežíval ešte dlho po vzniku mesta

⁷⁵Dnešný barokový kostol Nanebovzatia Panny Márie vznikol zväčšením pôvodného kostola, ktorý sa v jeho organizme zachoval dodnes. V južnej stene presbytéria sa našla predchodkyňa mladšej gotickej sedľie, pôvodná sedľia opatrená nástennou maľbou, a na severnej stene nika – sanktuárium s horným uzáverom v tvare striešky, ktorý je charakteristický pre prvotné mestské stavby Trnavy. ORIŠKO, Š.: Kostol klarisiek v Trnave. (Príspevok k problematike stredovekej architektúry mendikantov na Slovensku). In: *Archeologia historica*. 1988, č. 23, s. 353 a n.;

⁷⁶Je to stredné krídlo, situované medzi obidvoma nádvoriami dnešného areálu. Bol z neho zatiaľ preskúmaný len priestor spodného podlažia. Krídlo malo pôdorys tvaru obdĺžnika, orientovaného v smere S — J.

Jeho prvé podlažie bolo, rovnako, ako to poznáme aj pri meštianskej architektúre, čiastočne zahĺbené do vtedajšieho terénu a až zvýšením terénu na dnešný stav sa stalo plne zahĺbenou pivnicou. Na južnom konci východnej steny je zachovaný pôvodný vstup z exteriéru a približne v osi šírky tejto steny dvojica ník, slúžiacich na uloženie osvetľovacích telies, s typickým uzáverom v tvare striešky. Krídlo bolo minimálne dvojpodlažné. KAZIMÍR, M.: *Pamiatkový výskum stredného krídla areálu Západoslovenského múzea*. 1997. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

⁷⁷Vzhľadom na to, že v areáli františkánskeho kláštora sa ešte neuskutočnil podrobný pamiatkový výskum, nemožno vylúčiť prežívanie rozsiahlejších zvyškov pôvodnej stavby v organizme dnešného kláštora.

⁷⁸URMINSKÝ, J.: *Záchranný archeologický výskum, Divadelná ulica, rekonštrukcia ulice pri Kostole sv. Jakuba*. 2002. Materiál je archivovaný v Západoslovenskom múzeu Trnava.

⁷⁹Našli sa základy dvoch rovnobežných múrov (hrúbka 90 cm), navzájom od seba vzdialených 9,5 m, ktoré vybiehali spod základov čelnej fasády dnešného kostola smerom na východ (s miernym odklonom na juh). V múroch bol sekundárne použitý stavebný materiál, napríklad pálené tehly s obsahom obilných pliev, čo poukazuje na výskyt staršej stavby, ešte pred mestského obdobia, na mieste dnešného františkánskeho kláštora. Po jej rozobratí bol materiál použitý na výstavbu stredovekej stavby (prvého františkánskeho kostola?).

⁸⁰Obidve zamerania – kostola z roku 1617 a celého kláštora z roku 1628, boli už viac razy publikované a komentované, súhrnne naposledy : JANKOVIČ, V.: *Budovy Trnavskej univerzity*. In: *Monumentorum tutela 13*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 365 a n.

⁸¹Murivá stredovekého dominikánskeho kostola sa objavili po vykopení zemnej sondy pri odvlhčovaní univerzitného kostola pozdĺž jeho južnej steny. Ich polohu tak bolo možné porovnať s historickým zameraním. V sonde sa našla južná stena stredovekej veže štvorcového pôdorysu aj s nárožnými operákmi, situovaná v mieste napojenia presbytéria na loď,

pôvodný románsky Kostol sv. Mikuláša, prvý raz písomne doložený k roku 1211. Archeologický výskum v roku 2007 odkryl pred južným portálom gotického kostola základy steny paralelnej s dlhšou osou kostola. Stenu, ktorá zrejme patrila románskemu predchodcovi gotickej baziliky v nadzemí zbúrali pri výstavbe vonkajšej - južnej steny jej bočnej lode. Na rozdiel od tradovaných názorov, podľa ktorých sa s výstavbou trojloďovej gotickej baziliky malo začať až roku 1380, najnovšie poznatky naznačujú, že gotický kostol začali stavať oveľa skôr, s najväčšou pravdepodobnosťou už po požiari mesta roku 1325.⁸²

K verejným stavbám stredovekého mesta patrila aj špitál s Kostolom svätej Heleny, ktorý vybudovali pri južnom úseku opevnenia blízko Dolnej brány. Kostol vznikol ako jednoloďová stavba s polygonálnym presbytériom, prekrytým krížovou rebrovou klenbou. Na Kostole sv. Heleny dodnes prevažuje gotický výraz a najnovšie boli objavené aj zvyšky pôvodných okien lode a presbytéria.⁸³ Príľahlá budova špitála bola pôvodne obdĺžniková bloková stavba s jednotraktovou hĺbkovou dispozíciou, s rozmermi 9 x 32 m.⁸⁴ Táto stavba, na špitál nezvyčajne objemná, vzbudzuje pochybnosti o jej pôvodnej funkcii. Skôr sa prikláňame k názoru, že v období začiatkov mesta mohlo ísť o sídlo niektorého z prvých mestských rádov. O tom, že kostol aj s príľahlou stavbou (špitála) patrila medzi architektúry zo začiatku vývoja mestského urbanizmu, vypovedá nález základného identifikačného znaku prvých trnavských mestských stavieb, teda úprava povrchov stien škárovaním. Za posledných dvadsať rokov bola doložená existencia veľkej skupiny meštianskych domov zabudovaných v dnešných budovách, ktoré boli prvými murovanými obytnými stavbami Trnavy.⁸⁵

Na to, že ide o jeden typ meštianskeho domu, poukázal vysoký počet spoločných znakov skúmaných objektov. Nový typ sa vo viacerých ohľadoch odlišuje od starších domácich obydlí a na naše územie sa dostal ako nemecký import. Otázka jeho presnejšej územnej lokalizácie nie je zatiaľ vyriešená. Hlavným poznávacím znakom je úprava povrchov rezných stien domov škárovaním. Prvé murované obytné domy boli solitérne blokové stavby obdĺžnikového pôdorysu, voči ulici vždy orientované kratšou, teda štítovou stenou. Stáli pri bočnej hranici parcely, takže popri nich mali povozy voľný vjazd od komunikácie do parcely. Rovnako často ich nachádzame umiestnené priamo v úrovni uličnej čiar a vo vnútri parcely, vzdialené od ulice okolo 6 – 12 m (v jednom prípade sa dokonca vyskytol dom vzdialený od ulice až 16 m). Dôvod odstupu viacerých domov od uličnej čiar nie je zatiaľ spoľahlivo vysvetlený. Mohli pred nimi napríklad stáť

---

d'alej boli obnažené torzá troch kaplniek s polygonálnym uzáverom, rozmiestnených pozdĺž južnej steny lode kostola, pričom sa na základe rozboru ich stavebného materiálu, ktorý obsahoval aj sekundárne použité gotické články, potvrdilo, že kaplnky sú novoveké. Našla sa aj stopa po zaniknutej južnej bočnej stene kaplnky Navštívenia Panny Márie, hoci len v podobe troch prístenných pilierov, o ktoré bola opretá jej klenba. KAZIMÍR, M.: Nález zvyškov staršej stavby, zistených pri odvlhčení Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa v Trnave. In: *Monumentorum tutela 13*. Bratislava: Slovenský pamiatkový ústav, 1996, s.142 a n.

⁸²Výstavbu gotickej baziliky začali na severozápade ešte v období používania technológie rezných škárovaných murív vybudovaním spodnej časti severnej veže. Následne rozostavali na východe presbytérium. ŽUFFOVÁ, J. – ZACHAROVÁ, D.: Gotický kostol sv. Mikuláša v Trnave. Prvé poznatky o vzniku. In: *Pamiatky a múzeá*. 2006, č.2 s.14 a n. ORIŠKO, Š.: K problematike výskumu stavebnej plastiky Kostola sv. Mikuláša v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 9*. Zborník zo seminára. Trnava, 2006/18 a n. KUZMOVÁ, Klára - HRNČIARIK, Erik : Archeologický výskum v južnej predsieni Kostola sv. Mikuláša v Trnave, pripravené do tlače pre zborník *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja č. 11*, ktorý vyjde v roku 2008

⁸³Okná vymurované iba z tehál, bez kamenných obrúb, mali dnu a von rozovreté špalety a lomený záklenok. BOCÁN, R.: *Správa zo stavebnohistorického výskumu Kostola sv. Heleny*. Rkp. 1992. Materiál je archivovaný na Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

⁸⁴SULCOVÁ, J. — ŽUFFOVÁ, J. — STANÍK, I.: *Dom na Hlavnej ulici 17 v Trnave „Špitálik“*. Pamiatkový výskum a návrh na obnovu. 1992. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave. KATKIN, S.: *Špitálik*. Archeologický výskum. 1995. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

⁸⁵Obhliadkou bol preverený takmer celý stavebný fond historického jadra mesta, a to najmä dnešné suterény obytných domov, keďže tie boli neskoršími úpravami najmenej zasiahnuté. Prehĺbenie poznania prinieslo aj viacero podrobných architektonických výskumov celých domov. Žiaľ, pomerne rozsiahle plochy zástavby boli už v čase výskumov zdemolované.

netrvanlivé provizórne objekty.⁸⁶ Domy mali spodné hospodárske podlažie, ktoré bolo vždy čiastočne zahĺbené do terénu a nad ním najčastejšie jedno obytné podlažie. Zatiaľ sme zaznamenali aj štyri trojpodlažné domy, ktoré mali nad spodným polozahĺbeným podlažím dve podlažia.⁸⁷ Spodné jednopriestorové podlažie slúžilo na hospodárske účely. Prístup doň sprostredkovala vždy úzka murovaná chodbička, tzv. šija, ⁸⁸ ktorou sa vstupovalo priamo z vonkajšieho terénu. Šija smerovala kolmo ku stene, v ktorej bol umiestený vstup. V rámci najstaršieho typu bol vstup buď v uličnej stene, alebo v zadnej, orientovanej do parcely, vždy však na krátkej strane obdĺžnikového pôdorysu.⁸⁹ Všetky podlažia vrátane pivníc mali drevené trámové stropy, klenby sa uplatnili až neskôr. Od majetkových pomerov vlastníka závisela veľkosť domov. Najčastejšie sa vyskytovali tzv. dvojpriestorové domy (okolo 6 x 12 m), čo znamená, že nad jednopriestorovým spodným podlažím sa nachádzali vo vyššom podlaží dva obytné priestory. Poznáme niekoľko malých domov (okolo 5 x 5 m), ktoré mali aj vo vyšších podlažiach len jeden priestor a doložené sú zatiaľ aj dva veľké trojpriestorové domy (8 x 23 m). Keďže priestory na poschodí boli oddelené murovanou priečkou, jej tiaž bolo treba na drevený strop pivnice preniesť prostredníctvom polkruhového tehlového pásu situovaného v úrovni stropu pivnice. Do prvého aj druhého nadzemného podlažia domov sa rovnako ako do spodného polozahĺbeného vstupovalo priamo z exteriéru, jednoramenným schodiskom. Domy na nárožiach ulíc mali vstup z ulice,⁹⁰ domy v bežnej radovej zástavbe zo dvora.⁹¹ V rámci historického jadra Trnavy sme identifikovali relikty viac ako 35 stavieb typu najstaršieho meštianskeho domu.⁹²

• **Trnava – vyspelé gotické mesto**
(druhá tretina 14. storočia – 1. štvrtina 16. storočia).

O spôsobe rozvoja prvotnej uličnej kostry máme zatiaľ len málo informácií, viac poznatkov môže priniesť archeologický výskum v historickom jadre. Okrem hlavnej komunikačnej siete, pochádzajúcej z obdobia vzniku mesta má podľa písomných prameňov určite stredoveký pôvod ešte Radničná ulica (začínajúca naproti radnici a smerujúca od Hlavnej ulice na východ ku dnešnej Dolnopotočnej ulici) a Dolnopotočná ulica. Zatiaľ čo Radničná ulica je potvrdená priamo písomným prameňom, kde sa uvádza roku 1481 ako ulica „vedúca k židovskej štvrti“, ⁹³ Dolnopotočnú ulicu možno v stredoveku stotožniť so židovskou štvrtou až na základe jej

⁸⁶Ich existenciu by mohol doložiť iba precízny archeologický výskum v interiéroch predných častí meštianskych domov, ktoré boli dostavané pred najstarší dom po uličnú čiaru.

⁸⁷Predpokladáme, že trojpodlažné domy sa nevyskytovali v Trnave tak zriedkavo (ich nálezy reprezentujú iba 13 % zo známych prvotných meštianskych domov). Toto malé zastúpenie je dôsledkom zatiaľ nízkeho stupňom poznania vyšších podlaží domov nad pivnicami.

⁸⁸Typologické znaky, ako je čiastočné zahĺbenie prvého podlažia stavby do terénu a vstup doň z exteriéru cez klesajúcu chodbičku „šija“, boli v stredoveku rozšírené po celej Európe a majú pôvod ešte v osídlení pred vznikom mesta.

⁸⁹Ak dom stál pri uličnej čiare, vstup býval buď na uličnej stene – v osi jej šírky, alebo na protiahlejšej dvorovej stene, takisto v osi šírky. Ak dom stál v hĺbke parcely, vstup býval vždy v stene smerujúcej na ulicu a mohol byť buď v jej osi, alebo častejšie na kraji steny, pri parcelnej hranici.

⁹⁰K domu na nároží ulíc pozri lit.: ŽUFFOVÁ, J.: Najstaršia etapa domu na Hlavnej ul.č.1 v Trnave. K typu meštianskeho domu viazaného na nemeckú kolonizačnú vlnu. In : *Archeologia historica*. 2003, č. 28 s. 325 a n.

⁹¹Vstupy do druhých podlaží domov líniovej zástavbe ulice sa našli zatiaľ len pri dvoch domoch (Hlavná ul. č.5 a Hlavná ul. č.16). V oboch prípadoch boli umiestené na pozdĺžnych dvorových fasádach .

⁹²Podrobný rozbor dvoch domov najstaršieho typu pozri: STANÍK, I.: Najstarší typ murovaného stredovekého meštianskeho domu so vstupnou šijou v Trnave na Hlavnej ulici č.16. In : *Forum urbes medii aevi III. Vrcholně středověká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě*. Brno: Archaia Brno, o. p. s., 2006, s.150 a n.; ŽUFFOVÁ, J.: Počiatky murovanej zástavby na parcele Domu M. Sch. Trnavského. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja, zborník zo seminára ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva*, Trnava 1997, s. 15 a n.

⁹³KAZIMÍR, Š.: K obchodu Trnavy do konca 14. stor. In : ŠIMONČIČ, J. (ed.) *Trnava 1988. Zborník materiálov z konferencie Trnava 1238 – 1988*. Bratislava: Obzor, 1988, s. 42.

neskoršej lokalizácie na tomto území.⁹⁴ O stredovekom pôvode Divadelnej ulice, vypovedajú gotické nálezy na fasádach domov, stojacich v jej uličných frontoch.⁹⁵

Predpokladáme, že pri potoku, pretekajúcom naprieč celým mestom, ešte neboli vytvorené ulice, ale do jeho blízkosti, pokiaľ to dovoľovalo bažinaté okolie, ústili iba konce dlhých parciel, ktorých čelá boli situované v polohe uličných čiar najstarších komunikácií. Na koncoch týchto parciel sa sústreďovalo hygienické zázemie a výrobné prevádzky, ako to potvrdzujú nálezy väčšieho množstva odpadových jám.⁹⁶ Najnovšie sa v západnom fronte severného úseku Hornopotočnej ulice (oproti západnému krídlu univerzity) našli drevozemné obytné domy.

Stredoveké murované stavby sa dnes napodiv vôbec nevyskytujú na Jeruzalemskej ulici, ktorá bola severnou polovicou predmestskej osady okolo Kostola sv. Mikuláša.⁹⁷ Zatiaľ čo v južnej polovici (dnešné Námestie sv. Mikuláša a Kapitulská ulica) vývoj kontinuálne pokračoval vo všetkých slohových obdobiach, k úpadku severnej časti mohol prispieť aj fakt, že sa ešte v stredoveku narušilo jej plynulé spojenie s územím na juhu. Do najširšej a pôvodne nezastavanej centrálnej plochy predmestskej komunikácie najskôr zasiahol dom z 13. storočia ktorý súvisí už s počiatkami mesta. Tento mohutný murovaný objekt na vyústení dnešnej Ulice M. Schneidra Trnavského do Námestia sv. Mikuláša (dnešný farský úrad) predstúpil pred západnú líniu predmestskej komunikácie smerom na východ. A už v 1. štvrtine 14. storočia sa k nemu pri budovaní nového gotického Kostola sv. Mikuláša natoľko priblížilo jeho hlavné – západné priečelie, že medzi obidvoma stavbami zostal iba podnes jestvujúci úzky priechod.

Pokiaľ ide o vzhľad ulíc Trnavy, na rozdiel od počiatočného prísneho uplatňovania jedného typu obytných domov sa v priebehu 14. storočia rozvíjala zástavba parciel najskôr prevažne živelne. Murovaný solitérny dom najstaršieho typu postupne zväčšovali podľa potrieb majiteľov. Tento spôsob vyvrcholil vznikom nového typu obytnej stavby, poschodového prejazdového domu, ktorý už zaplnil pozdĺž ulice celú šírku parcely. Týmto zanikli dovtedy voľné vjazdy do parciel a začala sa formovať uzavretá radová uličná zástavba, typická pre vyspelé gotické mestá Európy.

V období vrcholnej gotiky sa stavebné zmeny dotkli všetkých starších kostolov a kláštorov. V poslednej tretine 14. storočia bol v súvislosti s prestavbou pôvodného klariského kostola pôdorysne rozšírený aj kláštor, dovtedy pozostávajúci iba z jedného murovaného krídla. Zväčšili ho na typickú trojkrídlivú dispozíciu, pristavanú k južnej stene kostola, s otvorenou arkádovou chodbou – ambitom, lemujúcim rajskej dvor. Je to dnešné východné nádvorie. V tom istom období zmenili rovné ukončenie presbytéria na polygonálne.

Zatiaľ nemáme poznatky o tom ako v stredoveku vyzeral a vyvíjal sa druhý kláštor žobravej rehole – františkánsky, lebo po barokových prestavbách kostola aj kláštora už nemôžeme voľným okom pozorovať nijaké stopy stredoveku a na podrobný výskum sa ešte len čaká.

K presbytériu špitálskeho Kostola sv. Heleny až v tomto období pristavali hranolovú vežu s osembokou hornou časťou.⁹⁸

Gotický farský kostol sv. Mikuláša zastihlo obdobie vrcholnej gotiky v rozostavanom stave. Hranolová spodná časť severnej veže, podobne ako spodná časť presbytéria, vznikli už skôr a v poslednej tretine 14. storočia zároveň so zvýšením presbytéria začali murovať bočné steny bočných lodí. Konečná etapa výstavby kostola prebehla koncom 30. rokov 15. storočia,⁹⁹ kedy všetky tri lode aj presbytérium naraz zaklenuli jednoduchými krížovými rebrovými klenbami.

⁹⁴ Židovské geto je písomne potvrdené v dnešnej Dolnopotočnej ulici až od 16. storočia. Ref. 71 s.77, 78.

⁹⁵ Ide o fasádu severného krídla domu č. 5 na Radlinského ulici, ktorý má dnes hlavný vstup z Radlinského ulice (sídlo Spolku sv. Vojtecha), ďalej fasádu domu na Divadelnej ul. č. 4, ktorý tvorí dnes súčasť trnavského divadla a domu situovaného na nároží medzi Divadelnou a Františkánskou ulicou.

⁹⁶ Pozri napr. URMINSKÝ, J.: Stredoveká Trnava vo svetle nových archeologických nálezov. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4*. Zborník zo seminára konaného 7. 12. 2000. Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s. 22 a n.

⁹⁷ S najväčšou pravdepodobnosťou tu v stredoveku murované stavby nestáli, keďže stopy po nich sa nezistili ani v úrovni pivníc dnešných domov.

⁹⁸ Ref. 83, nestr.

⁹⁹ Ref. 82, s. 19.

K dovtedajším cirkevným stavbám, pochádzajúcim ešte z obdobia začiatkov mesta, pribudol nový kostol s patrocíniom sv. Michala, slúžiaci slovenskému obyvateľstvu. Postavili ho v 14. storočí južne od Kostola sv. Mikuláša najskôr ako malú pohrebnú kaplnku s loďou takmer štvorcového pôdorysu a polygonálnym uzáverom presbytéria.¹⁰⁰ Tvar pôvodného pôdorysu dnes už zaniknutého kostola a jeho slohové premeny objasnil archeologický výskum.¹⁰¹

Významnou udalosťou gotickej Trnavy bola výstavba prvej budovy mestskej samosprávy. Prvá budova trnavskej mestskej samosprávy dodnes stojí v plnej výške a objeme na nádvorí dnešnej radnice. Je zabudovaná v krídle lemujúcim radničné nádvorie na západe, kde tvorí jeho ľavú polovicu.

Radnica vznikla zrejme na prelome 14. a 15. storočia ako dvojpodlažná podpivničená budova s pôdorysom obdĺžnikového tvaru, situovaná naprieč parcely. Obidve nadzemné podlažia mali rovnakú dispozíciu. Boli dvojpriestorové, na južnom okraji sa nachádzal plošne menší, takmer štvorcový priestor, ktorý však musel mať oproti susednému väčšiemu významnejšiu funkciu, pretože bol vybavený komfortnejšie. V 15. storočí pristavali k severnému koncu budovy dvojpodlažné krídlo, vybiehajúce smerom do nádvorja (neskoršia kaplnka). Predbežne nie je známe, kedy si mesto vybudovalo reprezentačný radničný objekt na Hlavnej ulici. Predpokladáme, že sa tak stalo ešte v stredoveku, avšak radnicu pri uličnej čare nachádzame bezpečne až v renesancii.

O tom, že mesto už v stredoveku dbalo na hygienu svojich obyvateľov, svedčí zmienka zo 14. storočia o existencii mestského kúpeľa, ktorý bol najnovšie lokalizovaný do dnes nenápadnej prízemnej budovy v strede severného frontu Divadelnej ulice.¹⁰²

Prevažné množstvo dnešných domov okolo najstarších komunikácií je stredovekého pôvodu, aj keď na prvý pohľad je na nich viditeľných oveľa menej stredovekých detailov než v iných mestách Slovenska.

Výskumy posledných dvoch desaťročí odhalili na stavbách pod mladšími omietkovými vrstvami a konštrukciami množstvo gotických článkov. Najlepšie možno stredoveký pôvod stavieb vystopovať v pivniciach, pretože pri prestavbách v minulosti sa do nich veľmi nezasahovalo. Poukazujú naň najmä polkruhové a lomené kamenné vstupné portály, ďalej malé výklenky na umiestnenie svietidiel a klenby s celým povrchom pokrytým charakteristickými výraznými odtlačkami dosák, vzniknutými vytečením riedkej malty na debnenie pri výstavbe klenby. V bočných stenách prejazdov sa podarilo odкрыť výklenky určené na posedenie, tzv. sedílie.

Významný prvok v meštianskom staviteľstve širšieho regiónu reprezentujú krížové klenby s rebrami zloženými z drobných tehlových tvaroviek, zachované dnes už len v pivniciach, aj to iba zriedkavo. Určite najpozoruhodnejší a z celoslovenského hľadiska zatiaľ prakticky ojedinelý je spôsob riešenia priečelí prejazdových domov, pri ktorom časť fasády zaberá samostatný výtvarný motív, utvorený „pyramidálnou“ kompozíciou. Šlo o rozmiestenie väčších okien v jednom, prípadne vo dvoch radoch striedavo nad sebou s malým tzv. dymným, resp. vetracím okienkom vo vrchole. Veľké okná mali uzáver buď v tvare lomeného oblúka, alebo trojlístka.¹⁰³

Dnes sú historické objekty v Trnave takmer výhradne prejazdového typu. Tento typ sa zásadne odlišuje od najstarších meštianskych domov, lebo je to, na rozdiel od solitérneho domu, už viackrídlová stavba, využívajúca efektívne plochu parcely, do ktorej sa nevchádza voľne, ale cez krytý prejazd v uličnom krídle. V súlade s dostupnými poznatkami z územia Slovenska a okolitých

¹⁰⁰ Dnes si možno urobiť predstavu o pomerne malom plošnom rozsahu jeho najstaršej etapy podľa obrisu pôdorysu, ktorý je vyznačený v dlažbe chodníka vedúceho k pôvodnej „fortni“ východným úsekom opevnenia za Kostolom sv. Mikuláša.

¹⁰¹ FŮRYOVÁ, K.: Trnavský kostol sv. Michala. In : *Zborník Slovenského národného múzea XC I- Archeológia* 7, 1997, s. 89 a n.

¹⁰² MACURA, R.: K dejinám trnavského mestského kúpeľa. In: *Novinky z radnice*, jún 2006, s. 7 a 8.

¹⁰³ Lomené ukončenie vidieť na priečeliach domov na Štefánikovej ul. č. 3 a na Hlavnej ul. č. 3. Uzáver v tvare trojlístka sme zaznamenali na pôvodnej dvorovej fasáde na Hviezdoslavovej ul. č. 11. Dnes je tento nález ukrytý v podkroví, keďže dom je prestavaný a má nižšie nasadenú strechu.. ŽUFFOVÁ, J.: Nález súboru stredovekých panelovaných priečelí v Trnave. In : *Monumentorum Tutela* 13. Bratislava. Slovenský pamiatkový ústav, 1996, s.115 a n.

krajín sa aj v Trnave ukázalo, že prevažná väčšina prejazdových domov vznikla až ako vyvrcholenie postupného narastania objektovej skladby na parcele. V procese zahusťovania mestskej zástavby sa prístavby postupne nadväzovali na najstarší obytný dom, často pochádzajúci ešte z obdobia vzniku mesta, keď bol jedinou murovanou stavbou parcely. Pôvodný dom postupne predlžovali pozdĺž bočnej hranice parcely a zároveň sa zväčšovala zástavba aj popri protifaľnej hranici až po úroveň uličnej čiary. Prejazdový typ domu vznikol až vtedy, keď zástavba dosiahla úroveň ulice. Stavebné časti na obidvoch stranách parcely spojili krytým prejazdom, alebo sa prostredníctvom prejazdu napojili na bok susedného domu. Väčšina prejazdových domov Trnavy sa vyvinula práve týmto „rozrastaním“, čo sa odzrkadlilo v tom, že chýbajú vyhranené znaky.

Popri prejazdových domoch, ktoré vznikli postupným „rozrastaním“ starších objektov, sa v Trnave podarilo identifikovať niekoľko prejazdových domov, ktoré vykazujú určitú odlišnosť.

Zásadný rozdiel tkvie v tom, že prejazd nevznikol až ako záverečné vyvrcholenie postupne sa rozvíjajúcej zástavby na parcele, ale bol integrálnou súčasťou naraz vzniknutého domu. Ukázalo sa, že tento typ prejazdového domu, zatiaľ ojedinelý v širšom európskom kontexte, je charakteristický viacerými spoločnými znakmi, z ktorých hlavným je špecifické zaklenutie pivníc, pretože práve ono poukazuje na charakteristický jednorazový vznik domu. Dom mal pôdorys tvaru pretiahnutého obdĺžnika, situovaného pozdĺž uličnej čiary a na celú šírku parcely. Toto „uličné krídlo“ bolo celým prvým prejazdovým domom.¹⁰⁴

Do terénu plne zahĺbená pivnica s pozdĺžnou orientáciou voči uličnej čiare sa rozprestierala sa pod celým krídlom. Bola jednotraktová, bez priečneho členenia. Riešenie jej stropu umožnilo vytvoriť na prízemí priečne trojtraktovú dispozíciu s dostatočnou odolnosťou voči záťaži na strop pod prejazdom. Strop pivnice bol rozdelený na tri časti. Pod stredným prejazdovým traktom prízemie sa nachádzal úsek valenej klenby s veľkou hrúbkou, situovaný rovnobežne s uličnou čiarou. Do pivnice viedla priamo z exteriéru schodisková murovaná zaklenutá šija. Spôsob prístupu prostredníctvom šije priamo z exteriéru síce prežíva ešte z najstaršieho typu murovaného meštianskeho domu, avšak na rozdiel od neho šija nebola umiestnená na kratšej stene pôdorysu, ale smerovala k dlhšej strane domu a do pivnice sa vstupovalo od dvora.

V prízemí sa nachádzali tri priečne trakty. V prejazdoch dvoch domov¹⁰⁵ sme odkryli zvyšky primárnej sedílie. Možnosť umiestniť šírkovú blokovú stavbu k uličnej čiare bola podmienená dostatočne rozsiahlou voľnou plochou parcely pri ulici, resp. jej získaním demoláciou staršej zástavby.¹⁰⁶

Na rozdiel od najstaršej meštianskej architektúry, ktorá je datovaná len nepriamo, sa v tomto prípade podarilo na základe exaktných poznatkov z archeologického výskumu určiť čas

¹⁰⁴ Typ jednokrídlového prejazdového domu ako najstaršiu murovanú etapu sme objavili v organizme troch dnešných prejazdových domov (Štefánikova 3, Hviezdoslavova 12, Hlavná 2). Pri vzniku štvrtého objektu (Štefánikova 6) síce prežíval starší murovaný predchodca z doby prvotnej meštianskej zástavby Trnavy, avšak bol tak hlboko v parcele, že nové prejazdové „krídlo“ s ním stavebne nespojili, takže nemuselo reagovať na jeho prítomnosť úpravou typologických znakov. Popri týchto štyroch príkladoch sa pri dvoch ďalších domoch zaznamenalo riešenie reprezentujúce prechodné štádium medzi jednorazovo vybudovaným a postupne rozrastajúcim sa prejazdovým domom (Hviezdoslavova 13, Hlavná 25). V čase ich vzniku prežívala staršia murovaná zástavba v úrovni uličnej čiary, ktorá však ešte nevyplňala celú šírku parcely. K nej pristavali na celú šírku parcely redukované krídlo iba s dvoma traktmi, z ktorých jeden bol prejazdom. V obidvoch prípadoch sa uplatnil základný znak – preklopenie pivnice pod prejazdom masívnou klenbou (s výraznými odtlačkami debnenia), s vrcholnicou rovnobežnou s uličnou čiarou. ŽUFFOVÁ, J.– KAZIMÍR, M.: Prejazdový dom s jednorazovo vzniknutým uličným krídlom. K neznámemu typu prejazdového domu Trnavy. In: *Forum urbes medii aevi III. Vrcholně středověká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě*. Brno: Archaia Brno, o. p. s., 2006, s. 130 a n.

¹⁰⁵ Štefánikova ul. č. 6 a Hviezdoslavova ul. č. 12.

¹⁰⁶ Doklad o tom, že pre výstavbu murovaného domu s prejazdom bolo nevyhnutné z prednej časti parcely odstrániť starší meštiansky dom z netrvanlivého materiálu, bol zistený na parcele domu č. 12 na Hviezdoslavovej ul. STANÍK, I. – URMINSKÝ, J.: Nálezy drevozemných objektov na Hviezdoslavovej ul. č. 12. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 7*. Zborník zo seminára konaného dňa 2.12. 2003. Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2004, s. 25.

vzniku jedného z prejazdových domov tohto typu, a to na prvú polovicu 14. storočia.¹⁰⁷ Z toho je zrejmé, že ide o prvé domy prejazdového typu na pôde Trnavy, ktoré sú, rovnako ako najstaršie meštianske domy, importmi.

Steny stavieb boli už v tomto období pokryté omietkami, na rozdiel od počiatkov výstavby mesta, keď sa uplatňoval iba rezný tehlový povrch.

- **Renesancia**
(2. štvrtina 16. storočia – polovica 17. storočia)

Ako vyplýva z topografie,¹⁰⁸ už začiatkom 16. storočia bola dotvorená komunikačná sieť mesta, a to vznikom ulíc na poslednom nezastavanom území pozdĺž potoka. Archeologický výskum v Paulínskej a Hornopotočnej ulici, cez ktoré v minulosti potok tiekol, priniesol informácie o úžitkových zariadeniach zo stredoveku (studniach a žumpách) a ojedinelých neskorostredovekých objektoch, ktoré sa však nepovažujú za obydlia, ale za prevádzkové stavby.¹⁰⁹ Na ich mieste pozdĺž potoka postupne vyrastali meštianske domy, už priečelím orientované k nemu, čo vyvrcholilo vytvorením súvislých uličných frontov na oboch brehoch potoka v dnešnej Hornopotočnej a Paulínskej ulici.¹¹⁰ Nevieme, či sa v dnešných domoch zachovali ich zvyšky. Súčasná urbanistická štruktúra ulíc Paulínskej a Hornopotočnej pochádza až z 2. pol. 20. storočia s výnimkou ranobarokového Kostola sv. Jozefa na Paulínskej ulici, areálu univerzity a niekoľkých meštianskych domov, sústredených do južnej polovice východného a severnej polovice západného frontu Hornopotočnej ulice, ktoré sú však datovateľné najneskôr do baroka, aspoň pokiaľ možno usudzovať bez hĺbkového pamiatkového výskumu.

Celkom nevyjasnený ostáva čas vzniku Pekárskej ulice, ktorá je vsunutá medzi Štefánikovu ulicu, pochádzajúcu z obdobia vzniku mesta, a Hornopotočnú ulicu, pričom je s nimi paralelná. Vzhľadom na novoveký pôvod jej domoradia sa dlho predpokladalo, že vznikla až v renesancii. Tento názor však spochybnil nález torza stredovekého obytného domu blízko západnej strany Pekárskej ulice.¹¹¹ Predbežne, bez možnosti overenia väčšej plochy ulice archeologickým výskumom, nie je možné vyjadriť sa ani rámcovo o období vzniku.

Veľký prínos pre rozvoj východnej časti mesta znamenal po bitke pri Moháči príchod ostrihomskeho arcibiskupstva a kapituly do Trnavy, vďaka čomu sa radikálne zmenila podoba dovtedy stagnujúcej Kapitulskej ulice a Námestia sv. Mikuláša. Prestavbou pôvodných blokových prevažne prízemných stredovekých stavieb bez vyššej hodnoty, začali vznikať honosné kanonické poschodové domy prejazdového typu. Jeruzalemskej ulice, ktorá bola v predmestskom období prirodzeným pokračovaním línie Kapitulskej ulice severným smerom, sa však tento pokrok vôbec nedotkol. Dodnes na nej nachádzame prevažne prízemné domy vidieckeho typu, zväčša bez

¹⁰⁷ Ref. 106, s. 23. Tomuto datovaniu neodporuje ani jediný chronologicky citlivý prvok, trojdielna sedíla s motívom trojlaločných záklenkov, vytvorená iba z tehál. Ani ojedinele zachované slohové prvky, napr. tvaroslovie okien v „pyramídálnych“ zostavách niektorých domov, nevyklúčujú tento čas vzniku.

¹⁰⁸ ŠTIBRÁNYIOVÁ, M.: Topografia starej Trnavy (centra). In: ŠIMONČIČ, J – WATZKA, J. (ed.): *Dejiny Trnavy*. Bratislava: Obzor, 1988, s.306.

¹⁰⁹ Ref. 96, s.21 a n.;

¹¹⁰ Pokiaľ ide o urbanizmus Hornopotočnej ulice, určité nezrovnalosti zistíme, ak porovnáme topografiu platnú pre 16. stor. (Ref. 108, s. 305) so zameraním dominikánskeho kláštora z roku 1628. Jeho západné krídlo a takmer polovica severného sa totiž nachádzajú v polohe, kde topografia zobrazuje bežné parcely meštianskych domov. Na vysvetlenie prichádzajú do úvahy dve možnosti, z ktorých ani jednu nemožno na súčasnom stupni poznania vylúčiť: buď sa topografia mylí a v danom období tu boli kláštorné krídla, a nie mestské parcely, alebo v 16. stor. ešte táto časť kláštornej zástavby nejestvovala. Kláštor by tak musel byť okolo a polovice 16. stor. a po nej len dvojkrídlový. Zo zameranej zástavby by zaberá len východné krídlo a východnú polovicu severného krídla. ŽUFFOVÁ, J.: Nové poznatky o stavebnom vývoji univerzitných budov v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 2*. Zborník zo seminára ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva. Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 1999, s. 10.

¹¹¹ Pred začatím výskumu z objektu jestvovala už len pivnica. Jej pamiatkový výskum vykonali v roku 2003 za Krajský pamiatkový úrad Trnava J. ŽUFFOVÁ a M. KAZIMÍR, z archeologického hľadiska nález skúmal J. URMINSKÝ zo Západoslovenského múzea v Trnave.

slohových znakov, ktoré by pomohli určiť čas ich vzniku. Túto zástavbu vidieckeho charakteru na úzkych parcelách predbežne, bez hĺbkových výskumov, pokladáme za zástavbu, ktorá vznikla v 19. storočí. Výnimku tvorí niekoľko barokových prízemných domov. Za najstaršie možno pokladať zatiaľ jediné dva poschodové domy v blízkosti kostola, ktoré pochádzajú z renesancie.¹¹²

V urbanistickej štruktúre mesta sa odzrkadlila potreba intenzifikácie zástavby parcel. Tejto požiadavke výborne vyhovelo typ prejazdového domu, prežívajúci už z obdobia gotiky. V renesancii sa celoplošne rozšíril, čo vyústilo do uzatvorenia uličných frontov súvislou zástavbou, takže dvory boli prístupné len cez kryté prejazdy uličných krídel.

Na nový výraz mestského interiéru mala významný vplyv aj zmena tvaru striech. V stredoveku prevažoval výškový rozmer domov, tvorený murovanými trojuholníkovými štítmí orientovanými do ulice. Odstránené štíty začali nahrádzať typické renesančné prvky – atiky, ktoré nadmurovali nad staršie fasády, pričom často olemovali dookola celé uličné krídlo domu. Stavby tak získali vzhľad mohutných objektov blokového charakteru s prevažujúcim horizontálnym rozmerom. Strešné atiky sa dnes už nevyskytujú.¹¹³ O ich niekdajšom častom výskyte a výtvarnej hodnote svedčia už len súveké vyobrazenia, najmä Jägrova veduta zo začiatku 40. rokov 18. storočia. Pri pamiatkových výskumoch boli objavené zvyšky strešných atík vo viacerých domoch a zároveň sa potvrdila aj vysoká umelecká úroveň ich stvárnenia.¹¹⁴

Dovtedajšie výškové dominanty, reprezentované iba stredovekými vežami kostolov rozmiestnenými po obvode mesta pri hradbách, doplnila v dôsledku tureckého nebezpečenstva pozorovateľná, dnešná Mestská veža. Do stredovekej zástavby rozsiahleho mestského pozemku v severozápadnom kúte Trojičného námestia včlenili roku 1574¹¹⁵ sedemposchodovú hranolovú vežu, ktorá dodnes ovplyvňuje panorámu mesta.

Roku 1616 si kalvíni začali stavať kostol na dnešnej Paulínskej ulici, ktorý dokončili až v polovici 17. storočia. O úpravách starších kostolov, okrem niekoľko výnimiek, nejestvujú predbežne informácie. Najstaršiu známu úpravu stredovekej sakrálnej stavby reprezentuje rozšírenie dominikánskeho kostola o obojstranné bočné kaplnky s polygonálnym uzáverom,¹¹⁶ ktorých vznik je možno dávať do súvisu s prvým príchodom jezuitov do Trnavy roku 1560. Dá sa predpokladať, že podstatné zmeny neobišli po požiari roku 1567 ani dominikánsky kláštor.¹¹⁷

Kostol sv. Mikuláša prešiel závažnou dispozično-priestorovou premenou, ktorá pozostávala z prístavby kaplniek s korýtkovými klenbami po vonkajšom obvode bočných lodí (medzi rokmi 1618 – 1630).¹¹⁸ V tom čase bola postavená aj nová sakristia, ktorá nahradila pôvodnú gotickú

¹¹² Dnešné domy na Jeruzalemskej ul. č. 1 a č. 41.

¹¹³ Najdlhšie existovala atika na tzv. Selepčéniovskom dome na rohu Hornopotočnej a Hviezdoslavovej ulice, ktorý bol odstránený roku 1963.

¹¹⁴ Napr. v rámci spoločného štítového múru medzi domami na Nám. sv. Mikuláša č.5 a č.6 a 7 sa zachoval zvyšok atiky domu č. 5, ktorá je celoplošne pokrytá kvádrovaním s motívom diamantového rezu, vytvoreným spôsobom nepravého sgrafita. ŠULCOVÁ, J.: *Výskum domu č. 6 - 7 na Nám. sv. Mikuláša, 1993*. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave. Atikou opatрили v renesancii aj mohutné uličné krídlo bývalého mestského špitála, dnešného domu na Hlavnej ul. č. 45. Na jeho nádvorí sú zachované viaceré pôvodné otvory, ktorými sa cez atiku prevetrávalo a presvetľovalo podkrovie. Ref. 84. Atika je doložená tiež na dnešných domoch na Štefánikovej ul. č. 47, Kapitulskej ul. č. 27 a Hviezdoslavovej ul. č. 7. Pri renesančnej prestavbe radnice vznikla aj nad uličným krídlom pri Hlavnej ulici atika, o existencii ktorej už informuje len Jägrova veduta.

¹¹⁵ ŠIMONČIČ, J.: Štyristo rokov Mestskej veže v Trnave. In: *Mojej Trnave, k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B-print, 1998, s. 302 a n.

¹¹⁶ Ref. 81, s. 143.

¹¹⁷ Ref. 80, s. 365.

¹¹⁸ Za najdôležitejší prínos pamiatkového výskumu k novovekému vývoju kostola možno pokladať vyvrátenie doterajších názorov o pôvodnosti zaklenutia bočných kaplniek krížovými rebrovými klenbami. V literatúre sa uplatnenie „archaického“ typu zaklenutia kaplniek zdôvodňovalo snahou napodobniť ešte zač. 17. stor. klenby obvyklé pre gotické sakrálne stavby. Naše pochybnosti o reálnosti týchto názorov sa potvrdili pri obhliadke podkroví nad kaplnkami, kde sa nad rubom krížových klenieb našli pozostatky pôvodného zaklenutia. Dodnes jestvuje v rámci kostola jedna kaplnka, kde nebolo pôvodné zaklenutie nahradené novšou krížovou klenbou. Je to priestor, ktorým sa prechádza z bočnej severnej lode kostola do barokovej polygonálnej kaplnky Trnavskej Panny Márie. Táto jediná kaplnka je zaklenutá tzv. korýtkovou klenbou. Nálezy murovaných nábehov, zistené v podkroví nad ostatnými kaplnkami, svedčia o ich zaklenutí

sakristiu. Údajne v polovici 16. storočia bola prvý raz zväčšená malá gotická pohrebna kaplnka sv. Michala južne od Kostola sv. Mikuláša.¹¹⁹

Popri zabezpečení lepšej obranyschopnosti výstavbou Mestskej veže sa začala roku 1561 aj oprava hradieb.¹²⁰ V dôsledku obáv z tureckej agresie prevzal funkciu staršieho, zraniteľného mlyna situovaného mimo mesta (v dnešnej lokalite Kamenný mlyn), vnútromestský mlyn pri severnom úseku hradieb. Mesto ho začalo stavať roku 1558 pri zaústení potoka do mesta cez jednu z hradobných veží.¹²¹ V 16. storočí boli vybudované aj nové mestské tehelne a severne za mestom pivovar.

Veľké prestavby zažila v renesancii radnica. Okolo polovice 16. storočia mesto pripojilo k pôvodnej radničnej parcele od severu susediaci pozemok a na rozsiahlom pozemku vznikla pri Hlavnej ulici veľkolepá poschodová radnica, siahajúca od uličnej čiary hlboko dovnútra parcely.¹²²

Z významných stavebných realizácií je treba spomenúť výstavbu bohosloveckého seminára (dnes známeho pod názvom Oláhov seminár) a postupnú prestavbu stredovekého domu južne od Kostola sv. Mikuláša na arcibiskupský palác, ktorú začal roku 1563 arcibiskup Mikuláš Oláh.¹²³ V prvej polovici 17. stor. vybudovali dva objekty pre ubytovanie študentov, ktoré vytvorili základ neskoršieho barokového komplexu univerzitných seminárov a konviktov situovaných pozdĺž Hollého ulice. Najstarší z nich - seminár sv. Vojtecha (Adalbertinum) vznikol z iniciatívy Petra Pázmaňa v roku 1619 prestavbou stredovekého meštianskeho domu na nároží Hollého a Invalidskej ulice. Spolu so susedným seminárom Červených klerikov (Rubrorum) to boli dvojpodlažné, dispozične aj výrazovo pomerne skromne riešené objekty. Typy klenieb,

---

takými istými tzv. korýtkovými klenbami. ŽUFFOVÁ, J. – ZACHAROVÁ, D.: Prvé výsledky výskumu kostola sv. Mikuláša v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 9*. Zborník zo seminára konaného 8.12. 2005. Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, s. 12 a 13.

¹¹⁹ RADVÁNI, H.: Z minulosti slovenského kostola sv. Michala v Trnave. In: *Správy Západoslovenského múzea v Trnave 7*. Trnava, 1970, s.12.

¹²⁰ VRABCOVÁ, E.: Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň. In: *Trnava okres a mesto*. Ed. J. ŠIMONČIČ, Bratislava 1980, s. 209.

¹²¹ Mlyn zbúrali koncom 20. stor. napriek úsiliu odborníkov o jeho zachovanie, lebo v tom čase bol jediným renesančným mlynom na Slovensku, situovaným vnútri mesta. Stavba na jeho mieste je už len napodobeninou jeho vonkajšej hmoty. Pôvodný mlyn bol prízemná jednopriestorová stavba s obdĺžnikovým pôdorysom. Pozdĺž jeho uličnej steny vybudovali z masívnych kamenných kvádrov bočné steny mlynskeho náhonu. Okolo roku 1600 priestor rozdelili na dve časti, z nich severná sa stala mlynicou, južnú rozdelili ešte na dve menšie miestnosti. V tretej, už barokovej etape (okolo 1650) predĺžili mlynicu smerom ku hradbám a vybudovali nad ňou priestor vo výške ďalšieho podlažia, ktoré obsluhovali z interiérovej ochodze. Náročia zdobilo jednoduché ryté kvádrovanie. V 19. stor. bol mlyn prestavaný na obytný dom a na prelome 19. a 20. stor. nastavili aj južnú časť, takže celý objekt získal dve nadzemné podlažia. V tomto stave sa zachoval až do zbúrania roku 1999. KAZIMÍR, M.: Významné etapy vývoja Trnavského mlyna. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*. Zborník zo seminára ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva. Trnava: Národné pamiatkové a krajinné centrum, Slovenský ústav pamiatok a krajiny, Krajské stredisko v Trnave, 1997, s. 23 a n.

¹²² Keďže budova bola radikálne prestavaná v období klasicizmu, jej hmotovú skladbu a výzor sprostredkúva už len Jägrova veduta. Z nej je zrejmé, že pri ulici stálo objemné uličné krídlo s tromi priečnymi, veľmi hlbokými traktami. Južnú hranicu parcely lemovalo dvorové krídlo. Do ulice sa radnica obracala atikovou strechou s vežičkou. Zvyšky renesančnej radnice sú sčasti zabudované v dnešnom klasicistickom uličnom krídle a sčasti v nenápadnom severnom krídle v nádvorí, ktoré je pôvodným severným traktom radničnej budovy. Tento trakt sa zmenil na samostatné prízemné krídlo po odbúraní susedných dvoch južných traktov v 18. stor. Ostali v ňom však zvyšky renesančného zaklenutia radničnej siene, nachádzajúcej sa pôvodne na poschodí, ktoré sa po zbúraní poschodia ocitli v podkroví. Tam ich možno dnes vidieť cez presklenú časť stropu nad prízemím. Ref., s. 13.

¹²³ Pôvodne tu stála blokovaná obdĺžniková stavba, ktorá nadväzovala na líniu radovej zástavby východnej fronty Kapitulskej ul. a úzkou čelnou fasádou bola orientovaná ku Kostolu sv. Mikuláša. Stavba typovo patrí k mladšej vlne prvotnej meštianskej zástavby Trnavy, ktorej vznik sa predpokladá v 1. pol. 14. stor. Pri prestavbe na viackrídlový renesančný prejazdový dom za Mikuláša Oláha sa z pôvodného domu stalo uličné krídlo, pričom sa zmenila jeho orientácia o 90 stupňov. Zo štítovej orientácie smerujúcej ku kostolu sa krídlo obrátilo dlhšou západnou stranou obdĺžnika smerom na námestie. Pred pozdĺžne jednotraktové krídlo predstavili smerom západným (k námestiu) druhý pozdĺžny trakt, čím sa utvorilo predstúpenie uličného krídla arcibiskupského paláca pred líniu východného radu domov Kapitulskej ulice. Zároveň postavili novostavbu hlbokého severného krídla s priestrannými pivnicami.

tvaroslovie prvkov, ako aj výraz fasád čerpali ešte z motívov renesancie. Ako vyplýva aj z dobovej ikonografie, vežovitá nárožná hmota Adalbertína spolu s čelnou fasádou Rubrora mali na úrovni striech atiku, teda ešte renesančný prvok.

V novovekej uličnej zástavbe sa plne rozvinul prejazdový typ domu, prežívajúci ešte z gotiky, v renesancii ho však v mnohých prípadoch obohatili o arkádové chodby v nádvoriach.

Nové slohové obdobie prinieslo najmä objemový nárast gotického domu, či už pristavením nových dvorových krídel, tam kde to priestorové podmienky parcely umožnili, alebo aspoň predĺžením pôvodného krídla do hĺbky parcely. Prízemné domy sa často práve v tomto období nadstavovali o ďalšie podlažie. Zásadne novým dispozičným znakom sa stali arkádové chodby, ktoré nezriedka iba pristavili k stredovekej objektivej skladbe. Výsledkom bol vznik nového typu obytného domu – domu s arkádovým nádvorím.¹²⁴ Bol charakteristický tým, že mal dve nadzemné podlažia, prejazd v uličnom krídle a najčastejšie viaceré dvorové krídla, ktoré mali popri nádvorí umiestené komunikačné trakty s otvorenými arkádami. Oblúky arkád polkruhového tvaru boli na prízemí nesené buď kamennými stĺpmi, alebo častejšie tehlovými masívnymi piliermi, na poschodí sa v staršom období vyskytovali kamenné toskánske stĺpy. Neskôr sa uplatnili aj na poschodí tehlové piliere s profilovanými hlavicami a pätkami. Dlhé obdobie, prakticky až do začiatku 90. rokov 20. storočia, boli v Trnave známe renesančné arkádové nádvoria iba v štyroch domoch,¹²⁵ keďže ako jediné boli v tom čase prezentované. Všade inde ich pri mladších prestavbách zamurovali a niekde celkom odstránili. Odvtedy bolo v Trnave objavených viac ako 15 nových renesančných arkádových nádvorí.¹²⁶ Hoci aj tento počet je už vysoký a svedčí o existencii početného mestského patriciátu, predpokladáme, že pri ďalších výskumoch sa môže ešte zvýšiť. Treba však rátať aj s tým, že niektoré arkádové nádvoria navždy zanikli pri demoláciách celých historických budov najmä v 20. storočí

Na uličných priečeliach sa začali uplatňovať renesančné slohové prvky. Mimoriadne rozšíreným vonkajším znakom renesančného meštianskeho domu Trnavy sa stal arkier. Na základe poznatkov z pamiatkových výskumov možno konštatovať, že zachované arkiere reprezentujú iba zlomok pôvodného stavu, pretože stopy po existencii arkierov v rozličných polohách sa našli na čelných fasádach na prevažnej väčšine domov mesta. Podnes nachádzame reprezentantov tak nárožných valcových arkierov (z nich najstarší s mušľovou podstavou sa zachoval na dome na Hollého ul. č.1), ako aj hranolových, nesených kamennými konzolami a umiestených v osi, príp. na okraji fasády či na nároží. Renesančný charakter mnohých arkierov prekryli mladšie, najčastejšie barokové úpravy. Na uličné fasády umiestnili do vstupných výrezov, vedúcich z komunikácie do prejazdu jednoduché kamenné lištové portály s polkruhovým ukončením, ktoré majú niekedy na klenáku a hlaviaciach stojok plastickú dekoráciu v podobe diamantového rezu. Časté sú v klenáku vyryté iniciály s datovaním, prípadne skratka „Reno“

¹²⁴ Zatiaľ iba dva domy v Trnave reprezentujú typologický druh odlišný od renesančného prejazdového domu. Je to dom na Štefánikovej ul. č. 32 a dom na Hlavnej ulici č. 2, ktorý má namiesto prejazdu vstupnú sieň, tzv. mázhaus. Typ domu s mázhausom, rozšírený na Slovensku najmä v banských mestách, ale vyskytujúci sa hojne napr. aj v Bratislave, Košiciach a pod., sa v Trnave neudomácnil. ŽUFFOVÁ, J.: Dom č.32. In: *Mestská pamiatková rezervácia Trnava*. Ed. J. ŽUFFOVÁ. Trnava: Ars Monument, nákladom mesta Trnava, 1997, s. 20.

¹²⁵ Sú to v literatúre uvádzané domy na Halenárskej ul. č. 6, na Hlavnej ul. č. 2 a na Kapitulskej ul. č. 4. ŠTIBRÁNYI, J.: *Renesančná architektúra v Trnave*. In: ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Trnava okres a a mesto*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 336. K nim autor pridáva ešte dom na Divadelnej ul. č. 2 (dnešné č. 7), o ktorého arkádovom nádvorí však si však myslíme, že vzniklo až v baroku, a naopak – autor nespomína dom na Hollého ul. č. 1., ktorého arkádové nádvorie pochádza ešte z renesancie.

¹²⁶ V domoch na Hlavnej ul. č. 1, č. 20 a Hviezdoslavovej ul. č. 14 boli pri opravách domov pôvodne zamurované arkády koncom 20. a zač. 21. stor. obnovené. Ref. 68, s.15. Niektoré stavby ešte len čakajú na obnovu, pri ktorej sa arkádového nádvorie uplatní buď ako celistvé, alebo aspoň ako torzo – napr. palácový objekt na Hollého ul. č.1, ďalej domy na Radlinského ul.č. 2 a 3, na Kapitulskej ul. č. 4 a Jeruzalemskej ul. č. 41. Niekde je však pôvodná situácia už natoľko narušená, že arkády nie je možné prezentovať, napr. na Hviezdoslavovej ul. č. 12, Štefánikovej ul. č. 5. ŽUFFOVÁ, J.: *Návrh na obnovu na základe výsledkov architektonicko-historického a umeleckohistorického výskumu, dom na Štefánikovej ul. č. 5 v Trnave*. 2004. ŽUFFOVÁ, J.: *Pamiatkový výskum domu na Štefánikovej ul.č.6 v Trnave*. 2003. Obidva materiály sú archivované na Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave.

s vročením, ktorá informuje o čase obnovy domu.¹²⁷ Popri rozličných typoch náročného kvádrovania (prázdne obdĺžniky, motívy diamantového rezu a pod.), vyhotoveného v rôznych farebných kombináciách,¹²⁸ sa v polohách ríms objavujú geometrické obrazce vzniknuté prelínaním kružníc a v jednom prípade sa vyskytol sa aj tzv. triglyf. Táto motivicky ešte renesančná výzdoba prežívala v Trnave až do konca tretej štvrtiny 17. storočia. Novým poznatkom je, že často boli ozdobené aj komíny.¹²⁹ Z kontextu bežnej výzdoby fasád sa vymyká jednak nález maľby s textom Žalmu zo Svätého písma z 1. pol. 17. storočia, umiestený do vlysu pod korunnou rímsou domu na Radlinského ul. č. 3,¹³⁰ a takisto dva prípady, pri ktorých sa uplatnil figurálny motív. Skôr bizarnosťou než vyššou výtvarnou hodnotou sa vyznačuje figurálna výzdoba sústredená do vlysu pod korunnou rímsou náročného domu na Hlavnej ul. č. 1. (dnes súčasť radnice). Technikou nepravého sgrafita tu bola vyhotovená dekorácia v podobe štylizovaných zvieracích postáv (kohút, pes, prasa a pod.), doplnená dvojicou tancujúceho páru ľudských postáv a rastlinnou ornamentikou. Neskôr bola táto výzdoba, ktorú možno spájať s procesom „zludovenia“ renesančných motívov (a ktorá nemá v rámci mesta a okolia analógiu) začlenená do barokového výrazu fasády, pričom na jednotlivé prvky doplnili modrú farebnosť.¹³¹ Výtvarne hodnotná figurálna maľba je sústredená na väčšej ploche priečelia domu na Kapitulskej ul. č. 3.¹³²

• Barok

Na oblasť urbanizmu, architektúry a výtvarného umenia v novovekých dejinách mesta mal najväčší vplyv vznik univerzity. Univerzitný areál, pozostávajúci zo štyroch mohutných krídel situovaných severne od Kostola sv. Jána Krstiteľa, stojí na mieste pôvodného dominikánskeho kláštora. Objemovo a plošne je to oveľa mohutnejší urbanistický celok než kláštor, ktorý nahradil. Výškovým zónovaním a pôdorysným rozsahom razantne vstúpil do urbanistického obrazu celého mesta a narušil dovtedy prežívajúcu drobnú štruktúru zástavby v okolí kláštora. Zároveň vyvolal s najväčšou pravdepodobnosťou aj zmenu tvaru uličnej siete v severovýchodnej časti mesta.¹³³

¹²⁷ Napr. dom na Halenárskej ul. č. 6 má v klenáku nápis *JH 1620*, tzv. Wetzlerov dom na Hlavnej ul. č. 2 *RENO 1660*, dom na Štefánikovej ul. č.37 *RENO 1676* a pod.

¹²⁸ Ojedinelý je motív jednoduchej vlnovky lemujúcej po výške nárožia domu č. 6 na Kapitulskej ul. Fragment tejto výzdoby, podobne ako dvoch starších etáp náročného kvádrovania, je v podobe analytickej sondy viditeľný v rámci obnovennej fasády.

¹²⁹ Po zvýšení domov a zmene orientácie strešných rovín voči ulici z kolmej na pozdĺžnu sa ozdobené komíny dostali do podkrovi a prestali sa v obraze mesta uplatňovať. Mimoriadne hodnotná výzdoba sa nachádza na komíne domu na Hlavnej ul. č. 1. Jeho nárožia zvyrazňuje esovková dekorácia v žltom vyhotovení, na čelnej stene je solárny motív s datovaním 1674. Ďalšie komíny s jednoduchšou výzdobou sú v podkroviach domov na Halenárskej ul. č. 7, Kapitulskej ul.č.27, Štefánikovej ul.č.47 a na strednom krídle univerzitného areálu. Jednoduchou geometrickou maľbou je ozdobený komín aj v podkrovi domu na Hviezdoslavovej ul. č. 7. Výtvarná výzdoba komínov bola obľúbená aj v barokovom období tam, kde ešte prežívala štítová orientácia domov. Patrí sem výzdoba maľovanými zrkadlami na komíne, ktorý je dnes v podkrovi domu na Štefánikovej ul. č. 7. SMOLÁKOVÁ, M.: Z výskumu domu č.7 na Štefánikovej ulici, príspevok k neskorobarokovému umeniu Trnavy. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*. Zborník zo seminára ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva. Trnava: Národné pamiatkové a krajinné centrum. Slovenský ústav pamiatok a krajiny. Krajské stredisko v Trnave, 1997, s.12.

¹³⁰ KAZIMÍR, M.—RÁBIKOVÁ, Z.: Jedinečný objav na fasádach domu na Radlinského ul.č.3 v Trnave. In: *Novinky z radnice*. Október 2006, s.11.

¹³¹ ORIŠKO, Š.: Z výsledkov výskumu domu č.1 na Hlavnej ulici v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 6*. Zborník zo seminára konaného 3.12.2002. Trnava: Krajský pamiatkový úrad Trnava, 2003, s. 24.

¹³² ŽUFFOVÁ, J.-- LEIXNER, A.: *Výskum a program pamiatkovej úpravy fasád meštianskeho domu na Staromestskej ul. č. 3. 1984*, nestr. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave.

¹³³ Predpokladaná plynulá línia stredovekej Ulice sv. Jána, ktorá zrejme obchádzala na východe tesne kláštorný areál, musela v dôsledku vysunutia komplexu učební univerzity smerom na východ upraviť svoju trasu, čo si vyžiadalo jej rozdelenie na tri dodnes jestvujúce úseky. Prvý tvorí dnešná Hollého ulica, končiaca sa pri južnej bočnej fasáde Univerzitného kostola, kde sa zalamuje v pravom uhle smerom na východ pod názvom Invalidská ulica, ktorá sa po obídení univerzitného areálu opäť vracia k priamemu smeru na sever, aby ako Jerichova ulica dosiahla miesto pôvodnej brány v opevnení. Ref. 110, s. 9.

Univerzitný areál je zachovaný prakticky v autentickom stave. Pozostáva z komplexu dvoch dvojposchodových a dvoch trojposchodových krídel učební, sústredených okolo dvoch nádvorí severne od Univerzitého kostola, zo samostatnej budovy lekárskej fakulty na južnej strane Univerzitého námestia, z radovej zástavby piatich objemných palácových architektur, ktoré zabrali celý východný front Hollého ulice aj nárožia Halenárskej ulice a Ul. M. Schneidra Trnavského.

Po zániku obrannej funkcie opevnenia boli hradby od strany mesta postupne obštané typom domov mestskej chudoby. Tým sa pôvodné obranné hradobné uličky zmenili v niektorých polohách na komunikácie s obojstrannou radovou zástavbou. Dodnes jestvuje už len jediný doklad uličky tohto typu – Ulica Horné bašty. Niekoľko domov sa ešte donedávna nachádzalo na severnej strane Michalskej ulice, ktorej želiarske domčeky pôvodne lemovali aj celý východný úsek opevnenia. V 20. storočí celkom zanikla radová zástavba pozdĺž južného úseku hradieb na Dolnopotočnej ulici.

Ako prvý zo sakrálnych objektov tohto obdobia vznikol medzi rokmi 1629 – 1635 ranobarokový Kostol sv. Jána Krstiteľa. Postavili ho čiastočne v pôdorysnej stope dominikánskeho kostola, od ktorého prevzal patrocínium. Je to jednolodňová stavba typu II Gesú s rovným uzáverom presbytéria, šírkou nadväzujúcim na šírku lode. Loď lemuje po obidvoch stranách štvorica kaplniek. Na západe sa nachádza mohutné dvojvežové priečelie.

Ešte v období pred výstavbou Univerzitého kostola začali kalvíni stavať Kostol sv. Jozefa, ktorý dokončili roku 1646. Výrazové prostriedky čelnej fasády sú už čiastočne ovplyvnené Univerzitným kostolom, avšak tvarové riešenie štítovej steny odkazuje ešte na renesančné formy. Pri reštaurátorskom výskume, vykonanom ako podklad pre obnovu fasád,¹³⁴ sa zistilo, že tektonické časti hlavného priečelia dopĺňa maľba iluzívnych slohových prvkov.

Gotickú loď klariského kostola zaklenuli a predĺžili západným smerom dvojpodlažnou prístavbou s predstúpenou vežou. Súčasne sa uskutočnilo aj rozšírenie kláštora, pri ktorom k východnému rajskeému dvoru, prežívajúcemu ešte z gotiky, pribudlo na západe ďalšie nádvorie.

Celkovou prestavbou prešiel františkánsky kostol, ktorý až vtedy získal zmenenú orientáciu s presbytériom situovaným na západ.

Podľa archeologického výskumu slovenský Kostol Sv. Michala získal roku 1674 (za arcibiskupa Juraja Selepčeniho) barokový výraz pri súčasnom zväčšení lode a presbytéria.¹³⁵

V 18. stor. vznikli novostavby kláštorov uršulínok, trinitárov¹³⁶ a paulínov, ktoré ako viackrídlové komplexy veľkého objemu vsadili priamo do zástavby najstarších komunikácií, pričom zanikla dovtedy zachovaná stredoveká parcelácia a stavebná štruktúra drobnej mierky, a pôvodné meštianske domy zväčša zabudovali do organizmu nových kláštorných krídel.

Významné priestory mesta obohatili v baroku viaceré súsošia. Na Trojičnom námestí sa nachádza Súsošie sv. Trojice z roku 1695, ktoré v 60. rokoch 20. stor. odstránili a začiatkom 90. rokov 20. stor. po zreštaurovaní opäť postavili.¹³⁷ Na Námestí sv. Mikuláša stojí stĺp so sochou sv. Jozefa z roku 1731 a na severnom okraji Kapitulskej ulice socha Panny Márie pravdepodobne zo 40. rokov 18. storočia. Na Univerzitnom námestí pôvodne stála socha Panny

¹³⁴ PUŠKÁR, J.— ILLÉŠ, R.— HROMADA, J.: *Návrh na reštaurovanie čelnej fasády paulínskeho Kostola sv. Jozefa (kameň, štuky, omietky, maľby)*, 2003. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

¹³⁵ Ref. 101, s. 89.

¹³⁶ Zo 40. rokov 18. stor. pochádza najnovší nález maľby s figurálnym motívom, pokrývajúcej klenbu a steny pravdepodobného refektára dnešného jezuitskeho kláštora na Štefánikovej ul. Nález odkazuje na pôvodného vlastníka – rád trinitárov. Na stenách sú zobrazení jeho zakladatelia Ján z Mathy a sv. Felix z Valois, sv. Katarína a sv. Agneša (?). Klenbe na sýtom oranžovočervenom podklade dominuje motív Svätej Trojice. Autor zatiaľ nie je známy. ZACHAROVÁ, D.: Objavená baroková nástenná maľba v bývalom trinitárskom kláštore v Trnave. In: *Pamiatky a múzeá*. 2007, č.1 s. 49 a n.

¹³⁷ ČAMBÁL, P.- BARTOŇOVÁ, B.: *Zámer na reštaurovanie súsošia Najsvätejšej Trojice*, 1990. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave. Pomerne dobrú predstavu o presnej polohe sochy Panny Márie na Univerzitnom nám. si možno urobiť jednak podľa ikonografického prameňa – Jägrovej veduty zo zač. 40. rokov 18. stor. a o jej vzhľade na základe opisu v literatúre. Podľa neho mala mať podstavec so štyrmi sochami (sv. Juraj, sv. Štefan, sv. Vojtech a sv. Ignác) a na vrchole stĺpa plastiku Panny Márie. HRADNÝ, M.: *Pamiatky po Jurajovi Fenešim v Trnave*. 1988, rkp. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave.

Márie z roku 1693, ktorú odstránili v súvislosti s výstavbou lekárskej fakulty univerzity. Pri dvoch mostoch cez potok Trnávka osadili sochy sv. Jána Nepomuckého, v roku 1732 na Univerzitné námestie a v roku 1751 na Paulínsku ulicu oproti Kostolu sv. Jozefa.

Univerzitný areál, zachovaný prakticky v autentickom stave, tvorí komplex štyroch krídel (severné, západné, východné, stredné), uzatvárajúcich dvojicu nádvorí severne od Univerzitného kostola. Z obvodu komplexu vyčnieva smerom na východ severné krídlo a smerom na sever, západné krídlo. Východné krídlo lemuje východný uzáver kostola. I keď podrobné pamiatkové výskumy boli vykonané iba na malej ploche, priniesli už spolu s obhliadkovým prieskumom celého areálu poznatky, ktoré umožnili prehodnotiť tradovaný názor na chronológiu vzniku jednotlivých univerzitných krídel.¹³⁸ Na základe archívnych prameňov sa dovtedy predpokladalo, že ako prvé zo štvorkrídlového areálu vzniklo východné krídlo, napojené na východný uzáver kostola.¹³⁹ Pochybnosti o tomto názore vzbudzovali už pred podrobným pamiatkovým výskumom niektoré slohové prvky iného krídla – stredného,¹⁴⁰ keďže sú motivicky najbližšie výzdobe prvej stavby univerzity, Kostolu sv. Jána Krstiteľa.¹⁴¹ O čase vzniku stredného krídla sa dalo s určitosťou vysloviť až po získaní jednoznačného dôkazu, akým bol nález dátumu 1640, ktorý tvoril súčasť výzdoby jedného z komínov.¹⁴² Tento časový údaj umožnil zaradiť stredné krídlo bezpečne na začiatok budovania profánnych stavieb univerzitného areálu. Keďže stredné krídlo bolo po kostole prvou novostavbou, predpokladáme, že v čase jeho budovania ešte staré kláštorné budovy prežívali, lebo v nich sídlilo jezuitské kolégium, kde študovalo už roku 1619 viac ako 800 žiakov.¹⁴³ Vloženie nového krídla do pôvodného rajskeho dvora kláštora (čím ho predelili na dve časti) svedčí o priestorovej tiesni. Vymohla ju nevyhnutnosť zväčšiť priestor kolégia bez možnosti prekročiť hranice kláštora, rozšíreného v tom čase už aj tak o mnohé nové, univerzitou nadobudnuté parcely.¹⁴⁴ Týmto urbanistickým riešením vznikol základ dodnes jestvujúcej pôdorysnej schémy univerzitného areálu s dvoma nádvoriami.

Je zrejmé, že ešte pred výstavbou stredného krídla sa začali budovať základy východného, kolegiálneho krídla, ktoré malo nahradiť pôvodnú kláštornú budovu, asi úplne deštruovanú pri demolácii dominikánskeho kostola, s ktorým bola stavebne spojená. Od pokračovania výstavby nadzemnou časťou krídla sa zrejme muselo z finančných a časových dôvodov upustiť, pričom bola zvolená provizórna náhrada práve v podobe „stredného“ krídla, ktoré bolo dvojpodlažné, bez pivnice a s polovičnou dĺžkou cenovo prijateľnejšie. O chronológii vzniku ďalších krídel po počiatočnom vybudovaní stredného krídla, nepriniesli zatiaľ pamiatkové výskumy nič nové, čo by menilo historiografiou ustálené tvrdenie, že východné krídlo, ktorého autorom bol opäť Pietro Spazzo, postavili na základy vybudované v rokoch 1643 – 1652. V tretej etape, medzi rokmi 1677 – 1689, začal Jakub Plachner stavať západné školské krídlo. Po jeho smrti pokračoval v budovaní

¹³⁸ Staršie publikované informácie o stavebnom vývoji areálu univerzitných budov sa opierali výlučne o archívne pramene. Hlavným zdrojom poznania sa stali denníky rektorov Trnavskej univerzity, zmluvy medzi univerzitou a dodávateľmi, daňové registre, grafické podklady – pôvodné projekty, meračská dokumentácia skutkového stavu a barokové veduty. Podrobne sa okolnosťami vzniku jednotlivých stavebných častí univerzitného areálu zapodieval V. Jankovič. Ref. 80, s. 356 a n.

Z denníka prvého rektora trnavskej univerzity Juraja Dobronoziho boli zatiaľ preložené len niektoré časti, pozri: ŠIMONČIČ, J.: Dva pramene k dejinám trnavskej univerzity. In : *Práce z dejin přírodních věd 17*. Praha: Ústav československých a světových dejin ČSAV, 1983, s.103 –110. K projektovej dokumentácii pozri: JANKOVIČ, V. – ŠIMONČIČ, J.: Plány budov trnavskej univerzity zo 70-tych rokov 18. stor. In: *Vlastivedný časopis XXVI*. 1977, s.40 – 42. Súhrne k literatúre a prameňom k dejinám Trnavskej univerzity pozri ŠIMONČIČ, J.: *Pramene a literatúra k dejinám Trnavskej univerzity*. In : *Trnavská univerzita v slovenských dejinách*. Bratislava: Veda,1987, s. 291 a n.

¹³⁹ Ref. 80, s. 369.

¹⁴⁰ „Stredné“ krídlo má tvar obdĺžnika, je orientované v smere S – J a situované v polohe medzi obidvoma nádvoriami.

¹⁴¹ Kamenné šambrány s rozetovými motívami v rohoch sú na západnom priečelí v stredného krídla aj na priečeliach Univerzitného kostola, kde však majú štylizovanejšiu podobu.

¹⁴² Ref. 110, s. 9 a n.

¹⁴³ Ref. 80, s. 365.

¹⁴⁴ Z archívnych údajov je totiž zrejmé, že mesto v tom čase už odmietlo predaj ďalších parciel. Ref. 80, s. 369.

Venerio Ceresola. Výstavbou severného krídla, ktoré vzniklo podľa projektu z roku 1689,¹⁴⁵ sa základný územný rozvoj areálu dovŕšil.

Plocha pozemku, ktorú zaberá univerzitný areál, sa síce oproti dominikánskemu kláštoru zväčšila, avšak vlastné krídla nie sú pôdorysne oveľa väčšie než krídla kláštora, s ktorým majú aj podobný systém rozmiestnenia. Súvisí to určite s faktom, že kláštor sa iba postupne menil na univerzitný areál, vždy nahradením jedného starého kláštorného krídla za nové krídlo univerzity. Objekty, ktoré slúžili na ubytovanie študentov boli sústredené pozdĺž východného frontu Hollého ulice. Ku starším dvom stavbám na severnom okraji pribudol v roku 1667 najskôr Mariánsky seminár (Marianeum) ako dvojpodlažná stavba s pomerne strohou fasádou, ktorú obohatil hodnotný kamenný portál s erbom zakladateľa -Juraja Selepečného. Celú šírku parcely pozdĺž Hollého ulice zaplnilo Adalbertínium až v roku 1729 po kúpe meštianskeho domu, ktorý tu dovtedy pretrvával v prelúke medzi Adalbertínom a Rubrorom. Dnešný stav všetkých troch seminárov, ktoré vytvárajú dojem robustných palácových stavieb je až výsledkom radikálnych stavebných úprav zo začiatku 20. stor.¹⁴⁶ Skutočnými palácmi, podnes zachovanými v pôvodnom výraze a slohovom dispozično-priestorovom riešení sú dve stavby, ktoré vznikli až v 18. stor. Jednou je tzv. Šľachtický konvikt (1747 – 1754) od neznámeho architekta z viedenskej dvorskej kancelárie, ktorý budovali pod priamym dohľadom Márie Terézie.¹⁴⁷ Druhou stavbou so zachovaným autentickým slohovým výrazom, ktorý získala úplnou prestavbou staršieho domu v roku 1724 (s uplatnením ešte pôvodného renesančného vstupného portálu) je Seminár sv. Štefana od autora z okruhu J. L. Hildebrandta.¹⁴⁸

Podstatné úpravy sa uskutočnili po požiari roku 1683 na Mestskej veži. Dostala vysokú barokovú cibulovitú strechu s lucernami na dvoch úrovniach.¹⁴⁹ Zároveň upravili podobu fasád veže a do vyhorených interiérov zhotovili nové klenby a drevené stropy.¹⁵⁰

Stavebné zmeny sa odohrali aj v areáli radnice. Väzenské priestory, ktoré sa z pôvodnej stredovekej polohy v pivnici rozšírili v renesancii aj na prízemie najstaršej radničnej budovy vo dvore, už opäť svojou kapacitou nepostačovali, a tak pribudovali k jej južnému okraju na dané časy moderný trojpodlažný žalár.

Nový typologický druh reprezentačných stavieb mesta predstavovala reduta, nachádzajúca sa v dome na Štefánikovej ulici č.38, v ktorej sa konali spoločenské podujatia, koncerty, plesy a pod.¹⁵¹

Prakticky všetky trnavské obytné stavby prešli viac alebo menej podstatnou barokovou prestavbou. Niektoré domy získali úpravou až palácový charakter, s vysokým komfortom bývania a impozantnou interiérovou výzdobou, za ktorý vďaka bohatým mešťanom, často príslušníkom šľachtických rodov. Za obytné stavby palácového typu možno pokladať viackrídlové objekty s plošne veľkými nádvormi, ktoré vznikali obvykle na nárožiach ulíc, kde na parcelách starších

¹⁴⁵ Analýza projektovej dokumentácie výstavby posledného zo štvorice krídel a súčasné úpravy ostatných krídel pozri: Ref. 110, s. 11.

¹⁴⁶ FERUS, V.: *Pamiatkový výskum, Marianeum a Šľachtický konvikt na Hollého ulici, 1992*. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava. ŽUFFOVÁ, J.: *Seminár sv. Vojtecha, architektonicko-historický a umelecko-historický povrchový výskum, 1.etapa, 2007*. Materiál je archivovaný v Krajskom pamiatkovom úrade Trnava.

¹⁴⁷ Jägrova veduta zo zač. 40. rokov 18. stor. zobrazuje na nároží medzi Hollého ulicou a Ul. M. Sch. Trnavského budovu, ktorá bola predchodcom Šľachtického konviktu, a ktorá sa ešte nerozprestiera na celej šírke parcely, ako neskoršia stavba, ale medzi ňou a severnejšie situovanou budovou Mariánskeho seminára je voľný pozemok. Je to jezuitské kolégium z rokov 1561 – 1567, ktoré neskôr vyhorelo. ŠIMONČIČ, J.: *Šľachtický konvikt v Trnave*. In: *Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava: B-print, 1998, s.188.

¹⁴⁸ O objekte je známe, že roku 1640 patrilo palatínovi Mikulášovi Esterházyemu a po ňom ostal v držbe rodu až do jeho prestavby na Stefaneum roku 1724. Ref. 108, s. 311.

¹⁴⁹ Tento tvar strešnej konštrukcie ostal nezmenený až do roku 1875, keď bola odstránená jej horná časť a nad spodnou strechou s lucernou vytvorili ihlancové ukončenie zachované dodnes. Ref., s.4.

¹⁵⁰ Počas obnovy roku 2004 bol zaznamenaný aj zaujímavý nález, záchodový výklenok vyhlbený dodatočne do hrúbky múry piateho podlažia veže v barokovom období. Záchod tu zriadili pre stálu strážnu službu. Ref., s. 9.

¹⁵¹ KAZIMÍR, M.: *Trnavská baroková reduta*. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*. Zborník zo seminára ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva. Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2000, s.19 a n.

meštianskych domov ostávali častejšie než v iných polohách ešte rezervné, nezastavané plochy. To umožnilo rozšírenie domu o nové krídla, zväčša obohatené o arkádové chodby.¹⁵²

Najnovšie sa podarilo identifikovať tri domy dosiaľ v literatúre neznámej trnavskej rodiny Marlokovcov, ktorej niektorí príslušníci boli povýšení do šľachtického rodu. Jeden z takýchto domov pôvodne stál na nároží Hornopotočnej a Pekárskej ulice, dva dodnes jestvujúce domy (Hviezdoslavova ul. č. 14 a Hlavná ul. č. 11) majú zachované torzá renesančných nádvorí a na fasádach barokové portály.¹⁵³ V literatúre sa uvádzajú aj dva domy vo vlastníctve Erdödyovcov, ktoré možno stotožniť s reprezentačnými stavbami na Halenárskej ul. č. 6 a 7. Nemáme však napr. vôbec informácie o vzhľade domu patriacom rodu Zičovcom, ktorý stál na západnej strane Štefánikovej ulice a bol prvou z obytných stavieb, ktoré nahradil trinitársky Kostol sv. Trojice.¹⁵⁴

Barokový exteriérový výraz trnavských obytných domov sa síce v mladších obdobiach zväčša podstatne zmenil, avšak ani výskumy, ktoré odhalili pôvodný výraz fasád nepotvrdili, že by sa tu vyskytovali hodnoty vymykajúce sa bežnému priemeru v porovnateľne veľkých slovenských mestách. Na uličných priečeliach prežíval starší typ jednoduchého kamenného oblúkového portálu vedúceho do prejazdu, iba zriedkavo nahradený tzv. sedlovým portálom s „ušami“, niekedy na lícnej ploche ozdobeným jednoduchým zrkadlom vyhotoveným obiehajúcou rýskou, ojedinele aj s reliéfnou geometrickou a rastlinnou ornamentikou. Typický barokový sedlový portál sa uplatnil najmä pri nových otvoroch, ktoré sa až v tomto období začali častejšie využívať v parteroch uličných fasád ako vstupy do obchodných prevádzok.

• Klasicizmus

(posledná tretina 18. storočia – prvá polovica 19. storočia)

Klasicizmus sa zreteľnejšie nezapísal do urbanizmu mesta vnútri hradieb. Podstatnejšie sa zmenila iba podoba Univerzitého námestia, ktoré vybudovaním mohutnej stavby lekárskej fakulty získalo na južnej strane funkčný a optický uzáver, pričom novostavbe musela ustúpiť dovtedajšia výtvarná dominanta – súsošie Panny Márie.

Táto radikálna úprava námestia sa však nestala ešte impulzom pre zapustenie potoka pod terén, ako by sa to dalo očakávať aspoň v blízkom kontakte s budovami univerzity. Potok pretekal cez Univerzité námestie naďalej v nezakrytom koryte.¹⁵⁵

V okolí mesta vznikali solitérne objekty, často funkčne priamo viazané na krajinné prostredie. Boli to napr. architektúry nového typu tzv. letohrádky, za hradbami sa rozprestierali aj veľké hospodárske dvory – majere.¹⁵⁶

¹⁵² Z dodnes stojacich stavieb je možné za objekty palácového typu pokladať napr. dom na Hollého ul. č.1, na Radlinského ul. č. 3, Divadelnej ul. č. 5 a č. 7, na Halenárskej ul. č.7, Štefánikovej ul.č.7 nárožný dom medzi Trojičným nám. a Zeleným rínikom na Hviezdoslavovej ul. č.14 a pod. Vďaka množstvu fotodokumentácie a faktu, že palácový objekt na rohu ulíc Hornopotočnej a Hviezdoslavovej, ktorý patril šľachtickému rodu Selepčeničovcov, pred zbúraním (roku 1963)odborne zameraný, vieme, že bol tiež nositeľom vysokej architektonickej a výtvarnej hodnoty. Do podoby reprezentačných palácových objektov sa rozvinuli aj dva dnes už zaniknuté domy v severovýchodnom kúte Trojičného námestia, ako možno súdiť podľa vzhľadu ich uličných fasád, ktoré sú zachytené na mnohých fotografiách a kresbách (dom vzdialenejší od námestia je známy ako dom, v ktorom zomrel panovník Ľudovít Veľký).

¹⁵³ RÁBIKOVÁ, Z.: Marlokovci v Trnave. In: *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 4*. Zborník zo seminára konaného dňa 7. 12 .2000. Trnava: Pamiatkový ústav, Regionálne stredisko v Trnave, 2001, s. 1 a n.

¹⁵⁴ Ref. 108, s. 308.

¹⁵⁵ ZILLACK, G. K.: Aller in Týrnau befindlichen, theils unmittelbar zur Universität gehörigen, theils mit derselben einen Zusammenhang habenden Gebauden. nedat. Materiál je archivovaný v Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Potok zaústili pod terén Hornopotočnej ulice až na prelome 50.a 60. rokov 19. stor. , keďže na mape Trnavy z 2. vojenského mapovania (druhá polovica 50. rokov 19. stor.) je ešte zachytený jeho voľný tok cez Hornopotočnú ulicu a na Nemečkovom pláne z roku 1865 je už potok zaústnený v tejto časti mesta pod terén s výnimkou krátkeho úseku pri mlyne stojacom pri hradbách.

¹⁵⁶ Najvýznamnejší letohrádkom je stavba tvaru rotundy, tzv. Spiegelsaal z roku 1792, (s najnovšie objavenou nástennou maľbou), ďalší letohrádkok stojí na Streleckej ulici, najmladší je situovaný v záhrade na ulici T. Vansovej (oproti cintorínu). Z architektonicky hodnotných stavieb s hospodársko-obytnou funkciou sa podnes zachoval tzv. Kačerov majer, situovaný vedľa kalvárie za cukrovarom, významným objektom z tohto obdobia je bývalá Sesslerova

Kostol sv. Michala, ktorý sa z malej kaplnky postupne vyvinul na väčší jednolodový chrám s predstúpenou vežou, roku 1813 pre statické poruchy zbúrali, hoci bol už pripravený projekt na jeho obnovu.¹⁵⁷ Reprerzentantom sakrálnych stavieb klasicizmu je cholerová kaplnka z roku 1831, postavená mimo mesta.

Z ojedinelých novostavieb tejto doby je najvýznamnejšou budova Lekárskej fakulty Trnavskej univerzity na Univerzitnom námestí z rokov 1770 – 1772 od F. A. Hillebrandta. Táto bloková stavba, ktorá je v súčasnosti v celom rozsahu dvojpodlažná, mala v čase svojho vzniku dvojpodlažnú iba centrálnu hmotu s predstupujúcim schodiskovým rizalitom, z ktorej na obidve strany vybiehali krátke prízemné krídla.

Roku 1791 – 1794 sa uskutočnila radikálna prestavba radnice. Z pôvodnej mohutnej dvojpodlažnej renesančno-barokovej stavby, situovanej pri uličnej čiare a pozostávajúcej z troch priečných hlbokých traktov, zbúrali zadné časti dvoch južných traktov, čím vzniklo rozľahlé reprezentačné nádvorie. Krajný severný trakt zostal zachovaný a tvorí dnešné severné dvorové krídlo. Torzo pôvodnej radnice pri uličnej čiare prestavali na impozantnú trojpodlažnú budovu s predstúpeným portikom na kamenných toskánskych stĺpoch.¹⁵⁸ Aj kaplnka na nádvorí získala klasicistický výraz, ktorý dotvorila drevená vežička na čelnej fasáde. Z ďalších významných architektonických činov je potrebné uviesť klasicistickú úpravu tzv. Špitáľka pri južnej strane opevnenia a prestavbu hostinca u Čierneho orla, pri ktorej roku 1831 vzniklo podľa projektu J. Grünna dnešné divadlo. Z klasicizmu sa však zachovalo pomerne početné riešenia uličných fasád starších meštianskych domov.

• **Historizmus, secesia** (druhá polovica 19. storočia – začiatok 20. storočia)

Už od druhej polovice 19. stor. sa obraz Trnavy v krajinnom prostredí začína meniť v dôsledku budovania priemyselných podnikov v okolí mesta. Začiatok 20. storočia priniesol zásadnejšie urbanistické zmeny vytvorením novej uličnej siete mimo hradieb, južne od starého mesta. Centrom novej mestskej časti sa stalo dnešné Námestie SNP, dominujúce prilahlým uličkám s historizujúcou a secesnou zástavbou.

Z 19. storočia pochádzajú obidve trnavské synagógy, vystavané v súlade s dobovými nariadeniami v určitej vzdialenosti od uličnej čiary- vo vnútri parciel.

Budova dnešného Okresného súdu z roku 1904, ktorá nahradila objekt pôvodnej mestskej strelnice ako prvá vstúpila do nového námestia – dnešného Námestia SNP. V neobarokovom výraze bola v roku 1914 vybudovaná na východnom okraji námestia dnešná knižnica Juraja Fándlyho od architekta M. M. Harminca. V historickom jadre mesta sa secesný sloh uplatnil len minimálne, aj to len ako úprava starších stavieb. Okrem niekoľkých fasád meštianskych domov sa obnovovali len významné spoločenské objekty ako Mestské divadlo, ktoré získalo secesný výraz roku 1907 a po roku 1910 pozmenili čelnú fasádu radnice doplnením bohatej štukovej rastlinnej ornamentiky a mestského znaku vloženého do novoutvoreného štítu nad uličnou fasádou.¹⁵⁹ Pôvodné dvojpodlažné univerzitné semináre na Hollého ulici – sv. Vojtecha, Červených klerikov a Mariánsky seminár boli postupne zvyšované o jedno podlažie.

sladovňa v jadre renesančný objekt zo 16.stor. radikálne prestavaný a rozšírený v roku 1783. Veľmi zaujímavou stavbou, jedinečnou z hľadiska typologického a dispozičného aj v širšom okolí je klasicistický dvojdom na Námestí sv. Mikuláša č.6-7, s dvomi prejazdami a zrkadlovo otočenou dispozíciou a výrazom fasád.

¹⁵⁷ ŠIMONČIČ, J.: Kostol sv. Michala v Trnave. In : In: *Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia*. Trnava : B- print , 1998, s. 297

¹⁵⁸ Z tohto obdobia pochádza aj pozoruhodná kovaná mreža vo vstupe z prejazdu do reprezentačného schodiska so zakomponovaným dátumom ukončenia prestavby radnice datovanej rokom 1794.

¹⁵⁹ Až v polovici 20. stor. pripojili k radnici tzv. Justov dom, situovaný na nároží medzi Hlavnou a Radlinského ulicou. Tento pôvodne malý objekt, patriaci do skupiny primárnej meštianskej architektúry, sa od 13. storočia postupne vyvinul na jeden z najhodnotnejších stredovekých domov Trnavy a svoje kvality zveľaďoval aj v priebehu novoveku, najmä v renesancii a baroku. Dom sa až do pripojenia k radnici vyvíjal samostatne. Z architektonického a umeleckohistorického hľadiska patrí v Trnave medzi najhodnotenejšie.

• Medzivojnová architektúra prvej polovice dvadsiateho storočia

Kvalitným východiskom ďalšieho rozvoja Trnavy sa stal územný plán arch. Iva Beneša, schválený mestským zastupiteľským zborom roku 1921.¹⁶⁰ Rešpektovaním urbanistických vzťahov k prostrediu a tvorivým architektonickým riešením sa vyznačujú novostavby evanjelického kostola z roku 1924 od arch. J. Mareka a susedného Evanjelického domu od J. Chorvátha situovaného v citlivom mieste styku pôvodnej zástavby s novo urbanizovaným územím za hradbami. Dovnútra mestskej štruktúry s výrazom odrážajúcim jej vývoj počas historických období vložili funkcionalistické budovy, ktoré sa od nej zásadne odlíšili.

Pozoruhodnou stavbou je bývalá Rolnícka vzájomná pokladnica od architekta M. M. Harminca na nároží medzi Hlavnou a Vajanského ulicou, Nemocenská poisťovňa od Linharta a Fulhammera z roku 1934.

Siluetu Trnavy ovplyvnili v rokoch 1936 – 1946 nové dominanty – parný mlyn, vodojem a komplex Nákupnej ústredne potravinových družstiev (NUPOD) od architekta E. Beluša.

V roku 1938 vybudovali na mieste pôvodnej Františkánskej brány („fortne“) v strednej časti západného úseku opevnenia širokú, tzv. Bernolákovu bránu, ktorou umožnili spojenie historického centra s novovybudovaným sídliskom na západe aj pre autá.¹⁶¹

• Architektúra druhej polovice dvadsiateho storočia (1948 – 1989, po r. 1989)

Od druhej svetovej vojny sa začal postupný proces dezintegrácie dovedy celistvo zachovanej historickej štruktúry mesta, pod ktorý sa podpísal spustnutý stav mnohých historických budov, ale aj prehnané vízie architektov, podporované spoločenskou objednávkou. Pri veľkoplošných demoláciách v rokoch komunistického režimu, pri ktorých odstránili celé bloky historickej zástavby, navždy zaniklo aj množstvo umeleckohistoricky a architektonicky hodnotných pamiatok. O aké cenné stavby išlo, môžeme sa dnes už len domýšľať, ak sú náhodou zachytené na dobových pohľadniach a fotografiách, výnimočne z archívnych dokumentov.

Odstránená drobná štruktúra celých častí mesta bola nahradená nevhodnými veľkorozmernými stavbami, situovanými bez rešpektu k pôvodnej urbanistickej skladbe, ktoré nebrali do úvahy parceláciu, mierku, výškové zónovanie a zväčša ani polohu historických uličných čiar. V území pozdĺž celého západného úseku hradieb tak takmer úplne zanikla pôvodná ulica pri opevnení – na juhu nazývaná Zbožná ulica, na severe Františkánska. Na mieste Zbožnej ulice vzniklo unifikované obytné sídlisko (dnešná Vajanského ulica), ktoré je vo všetkých atribútoch v rozpore s okolitou zástavbou. Medzi Hornopotočnou a Pekárskou ulicou umiestnili v 70. rokoch 20. storočia na mieste zdemolovanej uličnej zástavby objemnú budovu vtedajšej projektovnej organizácie Stavoprojekt (dnes Trnavská univerzita), ulice Dolnopotočná a Paulínska (s výnimkou kostola) úplne stratili schopnosť vypovedať o histórii a sú obstané soliternými blokovými veľkorozmernými budovami. Mesto bolo od 50. rokov 20. storočia zasiahnuté aj na svojom najcitlivejšom mieste – na Trojičnom námestí. Najskôr dva pôvodom gotické meštianske domy s mimoriadnou hodnotou v severovýchodnom kúte námestia (v jednom z nich umrel kráľ Ľudovít Veľký) a ďalšie orientované do Pekárskej ulice nahradila hmotovo a výrazovo neinvenčná budova pošty. Výstavbe bývalého Domu kultúry na južnej strane Trojičného námestia v 70. rokoch padli za obeť nielen dva historické domy lemujúce južnú stranu Trojičného námestia, ale aj celé vnútorné časti parciel šiestich domov smerujúcich do Hlavnej ulice. Aj obchodný dom v juhovýchodnom kúte námestia si vyžiadal demoláciu dvorovej zástavby štyroch parciel, orientovaných do Hviezdoslavovej ulice a obojstrannú zástavbu západnej časti Dolnopotočnej ulice. Ušetrená neostala ani historická zástavba Halenárskej ulice, kde kompletne odstránili celú

¹⁶⁰ ŠIMONČIČ, J.: Územný plán mesta Trnavy v rokoch 1919 – 1944. In: *Mojej Trnave. K dejinám Trnavy a okolia. Trnava: B-print, 1998, s. 116.*

¹⁶¹ ŠIMONČIČ, J.: *Bernoláková brána v Trnave. In: Mojej Trnave..., s.308 a n.*

západnú stranu remeselníckej zástavby a ako pendant k drobnej mierke hodnotných remeselníckych domov (z ktorých mnohé sú ešte stredoveké) z jej východnej strany postavili veľkoobjemový dom Okresného výboru KSS, ktorý dnes slúži ako sídlo Materiálovotechnologickej fakulty Slovenskej technickej univerzity. Prevažnú časť Františkánskej ulice síce ešte stihli zrovnať so zemou, ale už aspoň nevyrástlo na jej mieste sídlisko, ale atypická zástavba, inšpirovaná historickou parceláciou. Našťastie sa už nestihla uskutočniť veľkoplošná demolácia Jeruzalemskej ulice, plánovaná v 80. rokoch.

Vo výkrese „Rozbor pamiatkových hodnôt“ je vyznačený rozsah veľkoplošných asanácií a jednotlivé plochy sú označené PA + poradové číslo.

PA1 – plocha v severozápadnom kúte historického jadra ohraničená zo severu a zo západu múrom mestského opevnenia, z juhu budovami kláštora františkánov a kláštora trinitárov, a z východu čiastočne záhradami domov orientovaných do Štefánikovej ulice a čiastočne samotnou Štefánikovou ulicou. Zbúraná historická zástavba bola situovaná pozdĺž Františkánskej ulice (cca 34 domov), dva domy do Štefánikovej ulice a dvorové krídla dvoch z nich tvorili celú severnú líniu Hradobnej uličky. V priebehu socializmu bola v severozápadnom kúte postavená dvojpodlažná budova bytového podniku s rovnou strechou a hospodárska budova k nemu patriaca, pristavaná k múru opevnenia. Zvyšok plochy nebol do vyhlásenia centra za MPR zastavaný. Do dnešného dňa sú nezastavané 4 plochy na cca 7 historických parcelách.

PA2 – nárožie Horných bášť a Hornopotočnej ulice. Odstránených bolo 9 objektov orientovaných do Hornopotočnej a jeden do Horných bášť. Plocha nebola pred vyhlásením MPR zastavaná, dnes tu nie je žiadna rezervná plocha.

PA3 – plocha ohraničená z východu a zo severu Michalskou ulicou a zo západu Jeruzalemskou ulicou obsahovala pôvodne 3 domy orientované do Jeruzalemskej a 2 do Michalskej ulice. Jedna parcela dodnes nie je zastavaná.

PA4 – plocha ohraničená zo západu Pekárskou ulicou, záhradami domov orientovanými do Štefánikovej ulice a parcelou domu z Trojičného námestia, z juhu Hviezdoslavovou a domami na Hornopotočnej a Hollého ulici, z východu v časti Hollého ulicou a v časti Hornopotočnou ulicou a zo severu lekárskou fakultou na Univerzitnom námestí a domami orientovanými do Hornopotočnej a Pekárskej ulice. Zbúraných tu bolo cca 45 objektov, z toho z Hviezdoslavovej ulice 4, z Pekárskej 15, z Hornopotočnej 20 a z Hollého 6 objektov. Zároveň bola zrušená časť Hornopotočnej ulice a tzv. Stará ulica bola posunutá severným smerom o jednu parcelu orientovanú do Hornopotočnej ulice a o 2 parcely orientované do Pekárskej ulice. Za socializmu bola v priestore medzi Trojičným námestím, Hviezdoslavovou a Pekárskou ulicou postavená na ploche 6 historických domov budova pošty a telekomunikácií a medzi Hornopotočnou, Pekárskou a posunutou Starou ulicou budova Stavoprojektu na ploche cca 13 domov. Dnes sú zastavané plochy na Hviezdoslavovej, Hollého a čiastočne na Hornopotočnej, rozsiahla rezervná plocha zostala medzi Hornopotočnou a Pekárskou ulicou, tu je však nedávno vybudovaný mestský park s fontánou a sedením. Priestor orientovaný do Pekárskej ulice slúži ako parkovisko pre návštevníkov Trnavskej univerzity a momentálne sa neuvažuje s jeho zastavaním.

PA5 – plocha v juhozápadnom kúte historického jadra ohraničená zo západu a z juhu múrom mestského opevnenia, z východu sčasti Hlavnou ulicou a sčasti zadnými hranicami parciel orientovaných do Hlavnej ulice, zo severu Jakubským námestím a dvorovými krídlami domov orientovaných do Radlinského ulice. Zbúraná historická zástavba bola situovaná pozdĺž Vajanského ulice (cca 45 domov), Hlavnej ulice (8 domov) Zámočnickej ulice (2 domy) a Jakubského námestia (2 domy). Z pôvodnej Vajanského ulice zostali len 3 domy, ktorých parcely sú spojené s domami orientovanými do Hlavnej ulice. Takmer všetky voľné plochy boli za socializmu zastavané, na Vajanského ulici vzniklo panelové sídlisko s 5 – 7 podlažnými bytovými domami a 4-5 podlažné administratívne budovy bez väzby na historickú uličnú čiaru. Vznikli tu nové sídliskové komunikácie, parkovacie plochy, verejné priestranstvá. V línii Hlavnej ulice boli zastavané dve prieluky 4 podlažnými stavbami, ktorých hlavná fasáda rešpektovala pôvodnú líniu uličnej čiar. Všetky objekty majú rovnú strechu, obytný dom na Hlavnej ulici je do ulice riešený zošikmenými ustúpenými podlažiami, naznačujúcimi šikmú strechu. Dodnes zostala nezastavaná len jedna plocha s orientáciou do Hlavnej a Vajanského ulice.

PA6 – plocha ohraničená z východu Halenárskou ulicou, z juhu Dolnými baštami, zo západu Orolskou ulicou, Hlavnou ulicou a zadnými hranicami parciel orientovaných do Hlavnej ulice, zo severu Trojičným námestím, zadnými hranicami parciel Hviezdoslavovej ulice a Dolnopotočnou ulicou. Zbúraných bolo vyše 80 objektov a niekoľko dvorových krídel domov orientovaných do Hlavnej a Hviezdoslavovej ulice. Najviac objektov tvorilo Paulínsku ulicu (cca 32) , Dolnopotočnú (cca 22) a Halenársku (cca 15). Niekoľko zbúraných domov bolo orientovaných do Hlavnej ulice, Trojičného námestia, Zeleného rínku, Veselej ulice a do ulice Dolné Bašty. Za socializmu bol postavený 2-4 podlažný dom Komunistickej strany Slovenska na mieste 8 domov Halenárskej ulice, na Paulínskej ulici vzniklo administratívno-obchodno-spoločenské centrum výstavbou niekoľkých monoblokových stavieb – 2-7podlažný hotel Karpaty (na cca 5 parcelách), 1-2 podlažné kino Hviezda (na cca 3 parcelách), 3 podlažný Mestský úrad (cca na 3 parcelách), 1–4 podlažná administratívna budova Generálneho riaditeľstva Tatraskla (cca na 3 parcelách), 1–3 podlažný malý obchodný dom (na cca 4 parcelách) a 2–4 podlažné reštauračné centrum Balakovo (na cca 6 parcelách). Na rohu Zeleného rínku a Dolnopotočnej ulice bol postavený 4-5 podlažný obchodný dom Jednota (na cca 6 parcelách a 4 dvorových parcelách Hviezdoslavovej ulice), na Trojičnom námestí 2-4 podlažný dom Revolučného odborového hnutia (zbúraná severná strana námestia, západná strana Zeleného rínku a zrušená podstatná časť Radničnej uličky). Na 3 parcelách Hlavnej ulice bol postavený 3-6 podlažný bytový dom. Výstavba znamenala okrem posunu takmer celej Dolnopotočnej ulice južným smerom aj znefunkčnenie časti Veselej ulice, vytvorenie nových verejných priestranstiev, nových ulíc (Orolská, A.Malatinského) a celkovým uvoľnením urbanizmu vytvorenie rôznych nových prepojení Paulínskej ulice s okolitými ulicami (Hlavnou, Halenárskou...). Všetky objekty majú rovné strechy, budovy orientované do Trojičného námestia a Zeleného rínku majú náznak šikmých striech. Z vybúraných plôch dodnes zostala nezastavaná plocha pri Balakove na Paulínskej ulici, celá južná strana Dolnopotočnej ulice medzi Paulínskou a Halenárskou a dve polohy na Halenárskej ulici.

PA7 – plocha na Halenárskej ulici medzi budovou Stefanea a synagógou, na ktorej stáli pôvodne 2 domy, nie je zatiaľ zastavaná.

Od roku 1945 do roku 1987 bolo zbúraných vyše 235 historických objektov a nahradených tromi veľkorozmernými objektami včlenenými do uličnej línie historickej zástavby, 14 solitérnymi budovami a jedným sídliskom so 7 bytovými domami.

Nový územný plán zo začiatku 90. rokov 20. storočia, ktorý si dalo vypracovať mesto Trnava, sa zamerlal na odstránenie minulých chýb rehabilitáciou pôvodnej hmotovej a priestorovej štruktúry, čo sa premietlo v prvom rade do zacelenia jaziev, ktoré vznikli po demolácii historických budov.¹⁶²

Po roku 1989 sa intenzívne začali obnovovať historické objekty, hlavne kultúrne pamiatky, ktoré boli v tom čase vo veľmi zlom stavebno-technickom stave. Obnovené boli objekty vo vlastníctve mesta, štátu , cirkvi a aj objekty, ktoré postupne prešli do vlastníctva fyzických alebo právnických osôb. V rámci sceľovania urbanizmu sa medzi prvými začala výstavba Františkánskej ulice, pričom bola vytvorená obslužná ulička, vedúca k veži mestského opevnenia. Jednotlivé stavby boli postavené v línii pôvodnej uličnej čiary na celú šírku parciel, na parcelách vytvorili krídlóvú zástavbu s krídlami prekrytými klasickými šikmými strechami. Na inak dvojpodlažnej zástavbe bolo umožnené vytvoriť akcent v tvare väčšieho vikiera alebo štítu, resp. časť uličného krídla nadstaviť do úrovne 3 podlaží. „Zacelené“ novostavbami bolo aj nárožie Hviezdoslavovej, Pekárskej a Hornopotočnej ulice, pričom sa pri projektovaní vychádzalo zo zamerania historických objektov na tom mieste v minulosti stojacich. Nárožie Hviezdoslavovej a Pekárskej bolo vytvorené formou parafrázy pôvodného renesančného objektu, nárožie Pekárskej a Hornopotočnej bolo vytvorené formou hmotovej a výrazovej kópie pôvodného barokového objektu. Zvyšok Hornopotočnej ulice a časť západnej uličnej fronty Hollého ulice boli

¹⁶² ZIBRIN, P. - DÓKA , D. - GREGOROVÁ, J.- GREGOR, P.: Územný plán centrálnej mestskej zóny Trnava , 1994. Materiál je archivovaný na Krajskom pamiatkovom úrade v Trnave.

dobudované dvoj až trojpodlažnými stavbami s klasickými šikmými strechami vychádzajúc z tradičných urbanistických postupov .

Niekoľko stavieb vzniklo na Paulínskej ulici na mieste zbúranej zástavby. Vzhľadom k tomu, že na ulici okrem paulínskeho kostola sa nezachovala žiadna historická zástavba a stavby, nahrádzajúce pôvodnú zástavbu boli stavané v duchu „socialistického“ urbanizmu, nová zástavba, vyplňujúca už takmer zastavanú ulicu sa tomuto urbanizmu podriadila. Vznikli tak solitérne objekty s plochými strechami neprevyšujúce existujúce objekty, postavené do novovytvorenej línie uličnej čiary. Požiadavka na dvojpodlažnú zástavbu s klasickou šikmou strechou bola daná len na parcele vedľa paulínskeho kostola, ktorá je zároveň v pohľadovom kuželi od Hlavnej ulice cez Trhovú uličku.

Objekt, ktorý nezapadol do historického prostredia, je novostavba na rohu Halenárskej ulice a Dolných bášt. Táto svojím výrazom a výškou vytvorila konkurenciu okolitej historickej zástavbe. Výrazovou dominantou je aj novostavba na nároží Horných bášt a Pekárskej ulice.

Niektoré objekty historického fondu, ktoré neboli zapísané za kultúrne pamiatky, boli nahradené, hlavne z dôvodu nevyhovujúceho stavebno-technického stavu, za novostavby, pričom boli dodržané základné urbanistické princípy historickej zástavby. Takýmto spôsobom sa čiastočne vymenil stavebný fond na Jeruzalemskej ulici a niektoré domy na Horných baštách. Na niektorých bol však vytvorený , voči objektu aj celej ulici neproporčný, vikier resp. vikiere, pôsobiace v prostredí rušivo.

E.Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

E.1. PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA HMOTNEJ POVAHY

E.1.1. FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA

Územie historického jadra mesta plnilo od svojich počiatkov niekoľko funkcií. Obytná funkcia s obchodnou (vznik na križovatke obchodných ciest) plnilo územie už pred udelením mestských výsad a teda aj pred vymedzením územia hradbami. S výsadami pribudlo samostatné súdnictvo a samostatná hospodársko-správna funkcia a postupne aj funkcia obranná. Pri týchto základných funkciách mesta sa prirodzene vyvíjali remeslá, poľnohospodárstvo, ale aj duchovná a vzdelávacia oblasť, ktoré sa postupne vyvinuli do významných rozmerov hlavne po presťahovaní kapituly do Trnavy a vznikom Trnavskej univerzity. V takto narastajúcom meste mala významnú úlohu aj kultúrno – spoločenská oblasť.

Z funkcií, ktoré mesto plnilo od svojich počiatkov, sa všetky postupne rozvíjali a zachovali až dodnes okrem jednej – funkcie obrannej. Mestské opevnenie stratou svojej funkcie stratilo pre mesto pôvodný význam a preto mestská rada rozhodla začiatkom 19. storočia o zbúraní niektorých jeho častí, hlavne v miestach vstupných brán (Dejiny Trnavy, str.99). V období socializmu boli hradby taktiež na obtiaž a uvažovalo sa o ich postupnej likvidácii.

Z hľadiska možnosti zachovania pôvodnej funkcie sú hradby špecifické v tom, že ako jedny z mála objektov nemôžu už plniť svoju historickú funkciu. Podobne je to s kláštorom klarisiek, no do tohto objektu bola vložená funkcia múzea, ale i židovská synagóga, ktorá je súčasťou galérie. Toto sú však funkcie, ktoré pre svoj účel nevyžadovali takmer žiadne dispozičné zmeny, či negatívne zásahy.

Z historických stavieb, nachádzajúcich sa v MPR, si udržali svoju pôvodnú funkciu niektoré meštianske či remeselnícke domy, kde je obytná resp. príbuzná funkcia (kancelárie) spojená zväčša s obchodnou v uličnom krídle alebo na prízemí domu, ale aj verejné budovy, ako je napr. radnica, divadlo, mestská veža, kostoly .

E.1.2. OBRAZ KRAJINY – charakteristické pohľady

Mestská pamiatková rezervácia Trnava – historické jadro Trnavy je jedným z najstarších a najrozsiahlejších historických jadier na území Slovenska. Leží uprostred Trnavskej pahorkatiny v širokej doline riečky Trnávka, je typickým reprezentantom nížinného sídelného typu. Mesto založené v roku 1238, je dnes výrazným zoskupením historických objektov, ktoré sa v tomto priestore formovali niekoľko storočí. Dominujúcou zložkou historického jadra je jeho pôdorys s unikátnym pravidelným obdĺžnikovým tehlovým opevnením s vencom báš a veží, ktoré dotvárajú jeho siluetu. Existujúci súbor takmer dvesto historických objektov, sústredených najmä v priestoroch dvoch najstarších komunikácií a ich spojnice (základný pôdorys v tvare dvojitého kríža) prezentuje slohovú viacvrstevnatosť historickej štruktúry. Okrem zachovaného fortifikačného systému sa najväčšie kultúrno-historické hodnoty viažu na objekty a súbory – dominanty sakrálnych objektov, cirkevné a univerzitné objekty .

Diaľková pohľadová silueta MPR je vnímateľná z prístupových ciest zo severu, v interiéri sídla sa javia veľmi dôležité pohľadové uhly zo severovýchodnej, východnej a západnej strany - prezentáciou zachovanej historickej štruktúry MPR s dominantnou situáciou mestského opevnenia. Zo sídla mimo historického jadra sú popri opevnení dominujúce sakrálné stavby umiestnené v jeho blízkosti.

E.1.3. VONKAJŠÍ OBRAZ ÚZEMIA – panoráma, silueta

Panoráma pamiatkového územia ako celok je vnímateľná už iba zo severnej strany, z diaľkových pohľadov z otvorenej rovinatej krajiny trnavského okolia. Možnosti panoramatického pohľadu zanikli v smere od západu, juhu aj východu.

Z diaľky a zo všetkých strán viditeľná charakteristická silueta mesta situovaného na rovine a uzavretého v hradbách, sponad ktorých vyčnievalo množstvo veží sa dodnes žiaľ nezachovala. Bola narušená jednak už v 19. stor. výstavbou okolitých veľkých podnikov a jej zánik sa dovŕšil vznikom obytných sídlisk s vysokopodlažnou unifikovanou panelovou výstavbou v 2. pol. 20. stor. okolo sídla.

Pozostatok pôvodnej siluety možno ešte zaznamenať pri pohybe od severovýchodu – po ceste z Piešťan, kde sa v priehľade medzi novodobou zástavbou pri určitom priblížení k mestu zrazu na juhu objaví dvojica veží farského kostola sv. Mikuláša s charakteristickým, na Slovensku ojedinelým tvarom striech a veže univerzitného kostola, vypínajúce sa ponad rovnú líniu mestského opevnenia.

Dôležitý charakteristický znak Trnavy - uzavretie zástavby v hradbách zostal čitateľný pri pohybe po komunikácii lemujúcej historické jadro zvonka po východnej strane - popri opevnení. Je tu zachovaná dobová konfigurácia terénu so zachovaným kontrastom zníženia terénu v mieste bývalej priekopy voči vyvýšenému opevneniu stojacemu na západnom okraji priekopy. Slohový znak urbanistickej situácie východnej strany tkvie aj v tom, že ponad opevnenie vyčnievajú len tradičné šikmé strechy pôvodných domov. Ojedinele sa vyskytujú ku hradbe pristavané dobové krídla domov, orientovaných ku Kapitulskej ulici.

Fenomén uzavretosti sídla opevnením je dobre zachovaný aj na západe – je čitateľný jednak pri pohybe po významnom západnom komunikačnom obchvate historického jadra mesta – po Hospodárskej ulici, ako aj pri pohybe po chodníku v Bernolákovom sade. Chodník je umiestnený na dne bývalej mestskej priekopy (vo výškovej úrovni akú dno dosahovalo v 20. stor.) Slohový charakter tejto urbanistickej situácie sa vyznačuje kontrastom zníženia terénu v mieste bývalej priekopy voči vyvýšenému opevneniu stojacemu na východnom okraji priekopy. Dobový stav podporuje aj fakt, že tu ponechali teleso potoka. Významné torzo pôvodnej siluety reprezentujú pri pohľade od západu – z Hospodárskej ulice vertikála veže (a masívna hmota lode)

františkánskeho kostola sv. Jakuba, vypínajúca sa na podnoži horizontály západného úseku opevnenia, ktorý je intaktne zachovaný. Pri dostatočnom priblížení sa k opevneniu sa k hmote františkánskeho kostola opticky pridáva aj vertikála Mestskej veže. Prechádzajúc od Bottovej školy po Študentskej ulici sa veži františkánskeho kostola pridávajú aj veže kostola sv. Mikuláša. Žiaľ dobovú siluetu vo veľkej miere narúša fakt, že ponad južnú časť západnej strany opevnenia vyčnievajú horné časti bytových viacpodlažných domov unifikovanej zástavby sídliskového typu s plochými strechami.

Pozdĺž severnej časti západného úseku opevnenia bola z interiéru historického jadra v 2.pol. 20. stor. obnovená v náznaku dobová urbanistická skladba (viazaná na Františkánsku ulicu), čo viedlo k prinavráteniu dobovej siluety časti sídla pri pohľade od západu tým, že nad opevnením vidno tradičné šikmé strechy dvorových krídel nízkopodlažných domov, ktoré reprezentujú atypické obytné novostavby orientované ku Františkánskej ulici. Severný úsek za univerzitou tvorí nízkopodlažná zástavba južnej časti Rybníkovej ulice, časť tejto nízkopodlažnej zástavby je narušená v 2.pol.20.storočia novodobou dvojpodlažnou zástavbou (obytný dom, objektu krajských požiarnikov s kontrastnou vežou), ktoré čiastočne v danom úseku narúšajú charakteristickú siluetu mesta od severu. Vznikom ďalšej viacpodlažnej novodobej zástavby v 20.storočí v severnej časti Rybníkovej ulice čiastočne zaniká pôvodná silueta pri pohľade od severu (z areálu kúpaliska, zo športového areálu).

E.1.4. VNÚTORNÝ OBRAZ ÚZEMIA – priestorová štruktúra

Pre historickú zástavbu mesta je typická prízemná, dvojpodlažná a pri významnejších objektoch trojpodlažná zástavba ohraničená múrom mestského opevnenia. Z takto horizontálne vytvorenej „podnože“ vyčnievajú výškové dominanty historického jadra, ktorými sú mestská veža, veže a bašty mestského opevnenia a veže kostolov a kaplniek – kostol sv. Mikuláša, kostol klarisiek, univerzitný kostol, kostol uršuliniek, paulínsky kostol, kostol najsvätejšej Trojice, františkánsky kostol, židovské synagógy a objekty s menším prevýšením – kostol sv. Heleny, kaplnka na šľachtickom konvikte, kaplnka na radnici, kaplnka na seminári sv. Štefana, nárožia seminára sv. Vojtecha.

Trojpodlažná zástavba pri historických budovách sa objavuje hlavne na univerzitných budovách, na radnici, divadle, na kláštoroch (kláštor klarisiek, uršuliniek).

Dvoj a trojpodlažná historická zástavba je situovaná na hlavnom priečnom uličnom ťahu, (Radlinského, Divadelnej, Trojičnom námestí, Hviezdoslavovej ulici, M.Schneidera Trnavského a na Námestí sv. Mikuláša) a v hlavných pozdĺžnych uličných ťahoch v blízkosti priečného ťahu (Hlavná, Štefánikova, Hollého, Halenárska, Kapitulská). Prízemná zástavba na Hlavnej ulici nie je v súčasnosti takmer zastúpená, nahradená bola 4-6 podlažnou zástavbou bytového domu a sporiteľne. Na Štefánikovej sa objavuje v severnej časti – v odľahlej od hlavného priečného ťahu. Ustálený princíp výškového zónovania a gradácia hmôt smerom ku stredu jadra bola narušená výstavbou solitérnych objektov, ktoré ignorovali akýkoľvek tradičný urbanistický princíp. Novšie stavby, ktoré sú spravidla vyššie ako hrebene striech historických stavieb, vyčnievajú svojimi rovnými strechami ponad múr mestského opevnenia (pokiaľ je zachovaný).

E.1.4.1. Historický pôdorys

Pôdorys Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava, ktorý je vymedzený opevnením má tvar blízky obdĺžniku s dlhšou stranou v severojužnom smere o rozmeroch : 700 x 800 m. Mesto obopína opevnenie zachované v plnom dĺžkovom rozsahu na západe, takmer úplne na východe a severe najmenej z opevnenia je zachované na juhu.

Hlavné uličné priestory.

Podľa mapy z roku 1895, kedy bol ešte pôvodný stav urbanistickej štruktúry zachovaný je zrejmé, že uličná sieť v rámci hradiab je tvorená piatimi hlavnými severo – južne orientovanými

komunikáciami, jedným hlavným priečnym východo –západne orientovaným komunikačným ťahom a tromi hlavnými námestiami.

Mesto križuje v severojužnom smere naprieč celej jeho dĺžky 5 dlhých komunikácií. Na západnom okraji sídla je komunikácia situovaná pozdĺž hradieb, zložená z ulíc Františkánskej (severná časť) a Vajanského ulice , ktoré sú navzájom oddelené Jakubským námestím. Obe ulice, z ktorých je komunikácia zložená na seba plynulo nenadväzujú ale severná časť, t.j. Františkánska ulica je odsunutá mierne smerom na východ - lemuje východné krídlo františkánskeho kláštora. Východnejšie od nich sa nachádza najhlavnejšia severojužná tepna mesta vedúca v priamom smere medzi oboma pôvodnými bránami opevnenia. Je to široká komunikácia , ktorej severná časť má názov Štefánikova ulica, južná časť Hlavná ulica. Komunikácia vedie plynulo pozdĺž západnej strany Trojičného námestia situovaného v polohe východo – západnej osi sídla.

Trojičné námestie má malú plochu a tvar nepravidelného obdĺžnika mierne pretiahnutého vo východo – západnom smere s lievikovitým zúžením východného konca , do ktorého ústi Hviezdoslavova ulica. Nepravidelnosť tvaru námestia sa prejavuje najmä na východnom okraji, čo je dôsledkom niekdajšej prítomnosti potoka, tečúceho od mestských počiatkov až do 80. rokov 18. stor. (vid'. Mapa 1. vojenského mapovania) touto časťou námestia.

Východnejšie situovaná severojužná komunikácia reprezentuje niekdajšie koryto potoka, z čoho vyplýva aj jej nepravidelný tvar. Jej severná časť má názov Hornopotočná ulica, ktorá vedie od severného úseku hradieb , kde pôvodne potok Trnávka vnikal do mesta, odkiaľ sa širokým nepravidelným oblúkom zatača smerom na západ – k Trojičnému námestiu. Schodovitý tvar radovej zástavby západného frontu strednej časti ulice je spôsobený potrebou prispôbiť sa tvaru koryta potoka. Potok tiekol ďalej pozdĺž východného okraja námestia a prechádzal cez širokú a krátku komunikáciu, skôr námestie, ako vyplýva aj z jej názvu : „Zelený rínek,“ napojenú na juhovýchodný kút Trojičného nám. Zo Zeleného rínka vybieha v pravom uhle na východ Dolnopotočná ulica. Z tejto ulice sa oddeľuje po krátkom úseku v pravom uhle na juh smerujúca Paulínska ulica, ktorou potok pokračoval smerom ku južnému úseku opevnenia, odkiaľ vytekal mimo mesta. Dolnopotočná ulica od križovania s Paulínskou pokračuje ako východo – západná podružná komunikácia do jednej z hlavných severojužných tepien – do Halenárskej ulice.

Ďalšia hlavná komunikácia križujúca mesto severojužným smerom má na severe názov Hollého ulica, ktorá začína na severe pri bočnej – južnej stene Univerzitého kostola, lemuje po východnej strane Univerzitého námestia , a po križovatke s priečnou ulicou ďalej pokračuje pod názvom Halenárska ulica, ktorá smerujúca miernym oblúkom južným smerom do tzv. Lovčickej brány v mestskom opevnení. Plocha vymedzená od západu Hornopotočnou ulicou, od východu Hollého ulicou, od severu bočnou – južnou stenou Univerzitého kostola a priečelím západného krídla univerzitého reálu a od juhu masívnym objektom bývalej lekárskej fakulty má názov Univerzitého námestia.

Pozdĺž východného okraja opevnenia prebieha posledná severojužná komunikácia. Jej severná časť má názov Jeruzalemská ulica a začína pri severnom úseku opevnenia – vybieha z úzkej príhradobnej ulice Horné bašty, južná časť – Kapitulská ulica začína na juhu (v mieste tzv. Múzejného námestia) – pri bočnej stene klariského kláštora situovaného pri hradbách. Obe ulice sa plynulo - lievikovito rozširujú ku stredovej východo – západnej osi sídla, kde ich prehradzuje Kostol sv. Mikuláša. Najširšia časť tejto severojužnej komunikácie v okolí Kostola sv. Mikuláša má názov Námestie sv. Mikuláša.

Všetkých päť pozdĺžnych komunikácií pretínajúcich v severojužnom smere mesto je navzájom spojených jednou hlavnou východo – západne orientovanou tepnou, ktorá vybieha od východu - z Námestia sv. Mikuláša, ako úzka ulica M. Sch. Trnavského, na ňu po križovatke s Hollého ulicou nadväzuje široká Hviezdoslavova ulica dosahujúca Trojičné námestie, ktoré s Jakubským námestím spája Divadelná ul.

Za súčasť hlavnej uličnej kostry je potrebné považovať aj východo –západne orientovanú Radlinského ulicu , spájajúcu Hlavnú s Vajanského ulicou, ktorej pôvodnú funkciu trhového priestoru (Obilný trh) dokladá jej dodnes zachovaná šírka.

Vedľajšie uličné priestory

Hlavnú uličnú kostru dopĺňajú dve severojužné ulice a jedna východo – západná.

Severojužné smerovanie má Pekárska ulica vybiehajúca na východe z príhradobnej uličky Horné bašty, ktorá je vložená medzi Štefánikovu a Hornopotočnú ulicu. Pekárska ulica ústi do hlavnej východo – západne orientovanej tepny – Hviezdoslavovej ulici a nepokračuje ďalej na juh, ako sa to deje pri hlavných severojužných ťahoch.

Od severného konca Hollého ulice vedie pravouhlo zalomená komunikácia, ktorá obchádza univerzitný areál po južnom a východnom okraji a smeruje do polohy bývalej brány v mestskom opevnení – tzv. Malženickej brány. Prvá časť komunikácie napojená na Hollého ulicu, ktorá smeruje popri južnom okraji univerzitného areálu priamo na východ má názov Invalidská ulica, po dosiahnutí nárožia univerzitného areálu mení smer na severný, kde má názov Jerichova ulica, ktorá obchádza univerzitný areál po východnom obvode a ústi za hradby.

Významnú zložku mestského pôdorysu reprezentujú úzke uličky, vedúce všetky v smere východ – západ, ktoré slúžia ako rýchlostné komunikácie spájajúce navzájom hlavné ťahy. Oddelujú navzájom pozdĺžne bloky zástavby, vymedzené hlavnými severo – južnými komunikáciami. Pri pohľade na pôdorys sídla vidno, že uličky pretínajú bloky zástavby naprieč celého pôdorysu, avšak nenadväzujú navzájom na seba v priamom smere ale schodovitým spôsobom. V južnej časti sídla vedú naprieč blokmi 4 východozápadne orientované uličky. Od prvej severojužnej komunikácie situovanej na západnom okraji sídla – od Vajanského ulice viedla pôvodne až na Hlavnú ulicu priečna Zámočnická ulica, ktorá však v 2. pol. 20. stor., po narušení pôvodného urbanizmu vplyvom vloženia sídliska do Vajanského ulice zmenila tvar. Zachoval sa z nej len zvyšok od Hlavnej ulice, od ktorého sa dnes sa po krátkom pôvodnom úseku zalamuje na juh a vedie smerom južným až po mestské opevnenie ako novodobá ulička vložená medzi Hlavnú ulicu a pôvodnú trasu Vajanského ulice. Mierne južne od vyústenia Zámočnickej ulice do Hlavnej ulice sa na opačnej strane Hlavnej ulice napája priečna úzka komunikačná spojnica Trhová ulica, smerujúca na východ do Paulínskej ulice, kde na ňu po križovatke nadväzuje na opačnej strane Paulínskej ulice opäť mierne južne posunutá priečna Veselá ulica, ktorá pokračuje ďalej smerom východným až po ďalší hlavný severojužný ťah – Halenársku ulicu. Veselú ulicu priečne delí novovytvorená Malatinského ulica. Ďalšia nová komunikácia Orolskej ulice bola paralelne vložená do celistvého bloku zástavby medzi Paulínskou a Hlavnou ulicou.

Výnimkou je Radničná ulička, ktorá končí v ploche Zeleného rínku a ďalej na východ už nepokračuje ako komunikačná spojnica ale ako významná širšia mestská ulica (boli na nej od stredoveku usídlení Židia) pod názvom Dolnopotočná ulica, ktorá ústi na východe do jednej z hlavných tepien – Halenárskej ulice. Na ňu s miernym posunom na juh nadväzuje Haulíkova ulica spájajúca Halenársku s ďalšou hlavnou komunikáciou – Kapitulskou ulicou.

V severnej časti mesta vedie zo západného okraja sídla – z Františkánskej ulice smerom na východ priečna Hradobná ulica, ústiaca do Štefánikovej ulice, odkiaľ pokračuje, s miernym posunom na juh ako Trnitá ulica spájajúca Štefánikovu s Pekárskou ul.

Pozdĺž hradieb jestvujú rozsiahle časti obslužnej komunikácie – pozdĺž celého severného úseku a západného úseku, a pozdĺž severnej polovice východného úseku a tiež pozdĺž južného úseku. Pozdĺž severného obvodu opevnenie má komunikácia názov Horné Bašty, po zalomení v severovýchodnom kúte lemuje východný úsek hradieb ako Michalská ulica. Obslužná komunikácia pod názvom Dolné Bašty vedie pozdĺž celého južného úseku opevnenia. Pozdĺž západného úseku a južnej časti východného úseku ešte začiatkom 20. stor. komunikácia nevedla, keďže parcely obytných domov končili až pri hradbách. Po vytvorení novej urbanistickej situácie na mieste pôvodnej Františkánskej a Vajanského ulice v 2. pol. 20. stor. bola obnovená obežná komunikácia pozdĺž takmer celého západného úseku opevnenia, ktorá je čitateľná ešte na mapovom (aj keď len schematickom) podklade z roku 1727, avšak na neskorších mapách (1. a 2. vojenské mapovanie) už ulička nejestvuje (aj keď podľa mapy z 1. vojenského mapovania, ktorá zachytáva len bloky bez parcelácie táto situácia nie je úplne zrejma). Uličná kostra mesta pochádzajúca s menšími barokovými úpravami ešte zo stredoveku, ktorej stav zachytáva mapa z roku 1901 je aj dnes, napriek rozsiahlym demoláciám a zmenám v štruktúre zástavby zachovaná takmer v intaktnom stave. Zmeny sa jej dotkli len minimálne, ide najmä o vedľajšie priestory : zo

Zámočnickej ulice, ako pôvodnej priečnej spojnice medzi Vajanského a Hlavnou ulicou zostal len krátky úsek, po ktorom ulica mení smer z pôvodného východo – západného na severo – južný, tým, že ju vložili do pôvodne celistvého (dnes zaniknutého) bloku zástavby medzi Vajanského a Hlavnú ulicu. Vznikom novej urbanistickej situácie v 2. pol. 20. stor. pri vybudovaní sídliska vo Vajanského ulici uvoľnili južnú polovicu západného úseku opevnenia od pôvodnej zástavby parciel meštianskych domov a vytvorili pozdĺž nich obslužnú uličku. Rovnako pri obnove pôvodnej štruktúry Františkánskej ulice, ktorá začala v 90. rokoch 20. stor. vytvorili obslužnú uličku aj pozdĺž pôvodne zastavanej severnej polovice západného úseku opevnenia. V 2. pol. 20. stor. vznikla medzi južnou časťou Hlavnej ulice a Paulínskej ulice nová Orolská ulica a medzi Paulínskou a Halenárskou ulicou vznikla ulica A. Malatinského.

E.1.4.2 Objektová skladba územia

E.1.4.2.a) Objektová skladba urbanistických priestorov

- **Divadelná ulica**

Podľa mapy z roku 1895 je zrejmé, že v tom čase bola ulica obojstranne lemovaná súvislou radovou zástavbou domov s krátkymi parcelami, ktorých rozmery pochádzajú prevažne ešte zo stredoveku. Ulica bola užšia pri vyústení do Trojičného námestia. Zatiaľ čo severný front držal relatívne priamu východo - západnú líniu, južný front odskakoval mierne smerom južným od miesta ukončenia bočného krídla hostinca s divadlom. Týmto jednostranným rozšírením západnej časti ulice pochádzajúcim ešte zo stredoveku sa vytvoril širší voľný priestor pred presbytériom stredovekého kostola sv. Jakuba. V baroku - po zmene orientácie kostola sa táto voľná plocha ocitla pred hlavným vstupom do kostola a získala funkciu spoločenského rozptýlného priestoru.

Pri križovatke s komunikačne nadradeným Trojičným námestím sa pozdĺž oboch frontov Divadelnej ulice rozprestierali dlhé bočné krídla domov orientovaných hlavnými krídlami do námestia. Obzvlášť evidentnou je táto situácia v rámci južného frontu, kde sa zachovalo dlhé bočné krídlo, pochádzajúce ešte zo stredoveku, tvoriace súčasť neskoršieho dispozično - priestorového usporiadania parcely kombinujúcej funkciu hostinca s divadlom. Hlavná fasáda tohto objektu bola orientovaná do Trojičného námestia. Ďalší priebeh južnej strany ulice lemujú dve pozdĺžne, na celú šírku parcely situované krídla domov končiace nárožným 4-krídlovým domom na Divadelnej ul.č.7, ktorý ukončuje na západe blok zástavby ohraničený na severe Divadelnou ulicou a na juhu Radlinského ulicou. Dom má hlavné krídlo situované pozdĺž Divadelnej ulice bočné od Jakubského námestia a zadné od Radlinského ulice. Ostatné parcely južného frontu sa rozprestierali naprieč medzi Radlinského a Divadelnou ulicou. Parcely na severnej strane končili pri bočnej hranici parcely Jezuitského kláštora orientovaného hlavným krídlom do Štefánikovej ulice. Zástavba južného uličného frontu bola poschodová, severného prízemná. Pri jedinom dome (Divadelná ul.č.5) je zatiaľ v stredoveku jednoznačne doložená prejazdnosť naprieč parcely medzi Radlinského a Divadelnou ulicou.

V súčasnosti je zachovaná v slohovom urbanistickom stave štruktúra oboch uličných frontov – nachádzajú sa tu pôvodné viackrídlové domy prejazdového typu, so šikmými tradičnými strechami, každý z nich zaberajúci plochu ešte stredovekej parcely, so zachovaným slohovým výrazom fasád.

Výnimku tvoria nárožné stavby oboch frontov vo vyústení Divadelnej ulice do námestia. V južnom fronte je do historickej budovy divadla vbudovaná masívna vežovitá stavba, v ktorej je umiestnené zariadenie povraziska, na severnej strane ulice je v nárožnej polohe umiestnený funkcionalistický objekt bývalej Poľnobanky a v mieste bočného krídla je dnes prieluka.

- **Dolné bašty**

Na mape zo zač.20. stor. zachytávajúcej ešte pôvodný urbanistický stav je južná strana ulice tvorená prevažne opevnením. Želiarska zástavba pozdĺž opevnenia, ktorá obostavala intaktne podstatnú časť severného a polovicu dĺžky východného úseku opevnenia sa v tomto prípade sústredila len do východného konca ulice, v rozsahu jej širšej časti, ktorá má tvar trojuholníka pretiahnutého v smere východ –západ. Severný uličný front nemal taktiež súvislú zástavbu, boli sem orientované bočné krídla len 3 domov, situovaných na križovaní Ulice Dolné bašty s Halenárskou a Paulínskou ulicou. Zvyšok priestoru pozdĺž uličnej čiary tvorili ploty nezastavaných parciel týchto domov. Na západnom okraji severného frontu lemuje ulicu dodnes bočná stena špitálskeho Kostola sv. Heleny. Výnimku tvorili len dve stavby malých rozmerov umiestnené v strede bloku vymedzeného Paulínskou a Halenárskou ulicou. Jedine tieto dva domčeky boli orientované čelom ku Ulici Dolné bašty.

V súčasnosti je dobový urbanistický stav ulice výrazne narušený. Vinu na tom nesie novodobá zástavba severného uličného frontu.

Už náročný objekt na východnom okraji severnej strany ulice, pochádzajúci z konca 20. stor., ktorý je situovaný na križovatke medzi Ul. Dolné bašty a Halenárskou ulicou (tzv. Rožek) je hmotovo - priestorovo voči opevneniu (a aj voči obytnej zástavbe okolitých ulíc) naddimenzovaný. Smerom západným naň nadväzujú svojou nečlenenou hmotou a veľkou výškou voči opevneniu nežiadúco konkurenčné radové viacpodlažné obytné domy z 50.a 60.rokov 20. stor. Smerom na západ pokračuje v ulici solitérna heterogénna výšková novodobá zástavba čelom orientovaná do Paulínskej ulice s hlavným dôrazom na výškovú budovu VÚB banky, ktorá je prestavbou hotela z obdobia socializmu. Od nej až po západný okraj ulice vymedzený nárožím kostola sv. Heleny je v súlade s posledným slohovým stavom zachované nezastavané územie.

Pozdĺž južnej uličnej čiary sa zachovalo v pomerne celistvom stave pôvodné stredoveké opevnenie (aj keď žiaľ s veľkou medzerou v polohe vyústenia Paulínskej ulice). Opevnenie prešlo pamiatkovou obnovou v 80. rokoch 20. stor. Na západnom konci južného frontu sa uplatňuje na križovatke s Hlavnou ulicou masívny dvojkrídlový objekt pochádzajúci zo zač.20.stor. (Okresný súd). Jeho dvojpodlažné bočné severné krídlo smeruje do Ulice Dolné bašty a smerom východným naň nadväzuje novodobá prístavba, ktorá je hmotovo aj výzorovo podradená bočnému krídlu objektu súdu.

- **Dolnopotočná ulica**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav je zrejmé, že v tom čase bola ulica obojstranne lemovaná súvislou radovou zástavbou domov s mimoriadne krátkymi parcelami , ktorých celý dĺžkový rozmer určujú krátke hĺbkové dvorové krídla. Pri križovatke s komunikačne nadradenou Halenárskou ulicou sa pozdĺž oboch front Dolnopotočnej ulice rozprestierajú bočné dlhé krídla domov orientovaných hlavnými krídlami do Halenárskej ulice. Súvislá línia radovej zástavby obytných domov pozdĺž severnej uličnej čiary je prerušená blízko severovýchodného nárožia voľnou plochou dvora barokového uršulínskeho kláštora.

Parcely boli ohraničené zo všetkých strán krídlami, situovanými pozdĺž ich hraníc, pričom v centre zostával voľný dvor. Parcely nemali voľnú zadnú plochu hospodárskeho dvora , aké vidno pri parcelách najvýznamnejších komunikácií mesta ako sú Hlavná, Štefánikova, Halenárska a Kapitulska ulica. Podľa dobovej ikonografie možno súdiť, že tu stáli prevažne prízemné viackrídlové domy prejazdového typu, obývané prevažne remeselníkmi.

Do súčasnosti sa z pôvodnej zástavby nezachovalo na ulici nič s výnimkou bočného krídla situovaného v severovýchodnom nároží , ktoré dnes patrí uršulínskemu kláštora. Z pôvodných urbanistických znakov jestvuje už len línia ulice reprezentovaná vozovkou a obojstrannými chodníkmi, lemovaná na juhu len voľnou plochou parkoviska. Severozápadné nárožie je stabilizované novostavbou obchodného domu Jednota zo 70. rokoch 20. stor. a bytovou stavbou z 80. rokov 20. stor. Obe stavby svojou polohou (nedodržia uličnú čiaru), výškovou niveletou,

mierkou a celkovou hmotovo -priestorovou skladbou (relatívne vysoké objemné monobloky) sú v rozpore s urbanistickými znakmi posledného slohového stavu územia. Navyiac si vynútili aj demoláciu prakticky celej pôvodnej zástavby na štyroch parcelách domov čelami obrátených do Hviezdoslavovej ul.(č.14, 13 a 11), pričom ponechali z pôvodných honosných dvojpodlažných meštianskych domov iba uličné krídla pozdĺž Hviezdoslavovej ulice (a časť bočného krídla domu č.14. pozdĺž východného obvodu ulice Zelený rínok).

- **Františkánska ul.**

Paralelne so severnou polovicou západného úseku hradieb vedie Františkánska ulica, ktorá vybieha od juhu - z Jakubského námestia ako severný úsek pôvodnej celistvej komunikácie vedúcej pozdĺž západného okraja stredovekého sídla, v strede rozdelenej Jakubským námestím. Posledný slohový stav zachytený na mape z roku 1895 predstavuje ulicu s obojstrannou zástavbou s malou hĺbkou parciel. Parcely sústredené na západnej strane siahajú až po hradby, parcely pri východnom fronte sú zadnými hranicami napojené na zadné parcelné hranice dlhých parciel siahajúcich sem od Štefánikovej ul. Južný koniec západného uličného frontu počnúc od juhozápadného nárožia zaberá mohutná dvojpodlažná až trojpodlažná viackrídlová stavba františkánskeho kláštora, z ktorej ulicu lemuje mimoriadne dlhé krídlo. Oproti – počnúc od juhovýchodného nárožia pozdĺž východného uličného frontu sa rozprestiera krídlo pôvodne stredovekého prízemného meštianskeho domu, nedávno obnoveného v klasicistickom výraze so sedlovou strechou. Naň sa napája dvojpodlažný meštiansky dom ďalej na sever sú pozdĺžne krídla, z ktorých južnejšie je dvojpodlažné a severné hospodárske je prízemné, a ktoré uzatvárajú dvor jezuitskeho kláštora orientovaného hlavnými objektmi ku Štefánikovej ul.

V súčasnosti je dobová zástavba sústredená už len na južný koniec ulice. Zvyšok zástavby Františkánskej ulice bol koncom 20. stor. kompletne zdemolovaný. V jej území bola vytvorená náznaková rekonštrukcia dobovej parcelácie, na ktorej vznikajú postupne dvojpodlažné novostavby rešpektujúce atribúty dobovej meštianskej architektúry Trnavy počnúc od spôsobu zástavby parcely („krídlový“ spôsob s voľným centrálnym dvorom), cez výškovú niveletu (max.2 nadzemné podlažia), tvary striech (sedlové a pultové strechy), materiálové zloženie(tradičné materiály). Domy dodržiavajú tradičný spôsob tvorby mestského uličného interiéru Trnavy tým, že sú riešené ako radové s pozdĺžnymi, navzájom na seba štípmi napojenými uličnými krídlami a hĺbkovými dvorovými krídlami.

Na severnom konci západného frontu prežíva z obdobia socializmu pochádzajúca dvojpodlažná stavba s plochou strechou bývalej Správy mestského majetku, riešená bez väzby na dobovú parceláciu a výraz vznikajúcich novostavieb. Ulica vyúsťuje na severe pri hradbách, kde sa zatáča smerom na východ, odkiaľ vedie ako úzka príhradobná ulička končiaca pri Štefánikovej ulici. Opevnenie tu zväčša zaniklo, zachovalo sa len v menšom rozsahu - v hmote niekoľkých stavieb, najmä v tzv. Kopplovej vile - v rámci jej uličnej steny. Od križovania uličky so Štefánikovou ulicou je jej severovýchodné nárožie a východný okraj severného frontu tvorený bočnou fasádou uličného krídla dvojpodlažného slohového objektu orientovaného hlavnou fasádou do Štefánikovej ulice a murovaným plotom jeho parcely. Južný front tvorí na juhovýchodnom nároží bočné krídlo dvojpodlažnej slohovej stavby orientovanej do Štefánikovej ulice, za ktorým nasledujú smerom na západ len ploty v polohe bočných hraníc parciel a novostavba nárožného domu.

- **Halenárska ulica**

Podľa mapy z roku 1895 je zrejmé, že v tom čase bola Halenárska ulica obojstranne lemovaná obytnou radovou zástavbou s prevahou prízemných viackrídlových domov prejazdového typu s voľným zadným dvorom, ktoré patrili prevažne remeselníkom. Dvojpodlažné stavby sa sústredili len na severnú polovicu. Na severovýchodnom nároží je baroková univerzitná palácová stavba Stefanea s ktorým susedil zaniknutý dvojpodlažný meštiansky dom a na severozápadnom nároží sa nachádza krídlo uršulínskeho kláštora. Stefaneum zaberá pozdĺž ulice plochu rovnajúcu sa šírke 2 typických trnavských parciel, krídlo uršulínskeho kláštora šírku zrejme až 3

parciel. V rámci východnej strany ulice sú dvojpodlažné aj tri navzájom susediace meštianske domy (Halenárska ul.č.,5,6,7) situované vo východnom fronte na 2.-4. parcele južne od medziblokovej Haulíkovej uličky. Patrili príslušníkom bohatšieho mestského patriciátu o dve parcely južnejšie existoval donedávna dvojpodlažný meštiansky dom č.9 na úzkej parcele. Z typickej súvislej radovej zástavby východnej strany Halenárskej ulice sa vymykala bloková dvojpodlažná stavba orientovaná svojím obdĺžnikovým pôdorysom kolmo k uličnej čiare, nachádzajúca sa na rohu Halenárskej a komunikácie prepájajúcej ju s Kapitulskou (dnes Muzejné námestie). Začiatkom 20.stor. bola táto stavba so svojou parcelou zlúčená so susednou parcelou s prízemným remeselníckym domom, a voľná časť v uličnej čiare medzi domami bola zastavaná dvojpodlažnou novostavbou. Zástavba zlúčenej parcely do ulice je nehomogénna zložená z troch rozlične vysokých hmôt, s odlišným výrazom. Podľa mapy bol v západnom fronte mimo kláštorného krídla len jeden poschodový obytný dom- oproti domu č.6 (susediaci od severu s areálom paulínskeho kláštora) a poschodová bola tiež dvojkridlová stavba paulínskeho kláštora. Táto stavba smerovala ku ulici štítom svojho južného krídla.

Drobnú súvislú štruktúru domoradia západnej fronty začiatkom 20. stor. narúšali 2 nezastavané plochy. Jedna, situovaná približne v strede dĺžky ulice (na juhu s ňou susedila medzibloková komunikácia – Veselá ulica) zaberala popri ulici šírku asi 3 parciel a tvorila dvor paulínskeho kláštora, otvorený do Halenárskej ulice. Dvor pri Halenárskej ulici lemovali z oboch strán kláštorné stavby. Na severe je to prízemný dom tvaru písmena „L“, s uličným pozdĺžnym krídlom a hĺbkovým krídlom situovaným v polohe severnej parcelnej hranice a na juhu mohutná dvojpodlažná kláštorná stavba tvaru písmena „L“ , pričom jedno rameno lemuje južnú parcelnú hranicu tvorenú Veselou ulicou a smeruje štítom k Halenárskej ulici, druhé leží naprieč šírky parcely v hĺbke bloku. Druhá nezastavaná plocha, na mape z roku 1895, bola situovaná na území širokom približne v rozsahu šírky 3 parciel a rozprestierala sa na juh od 5. parcely ležiacej južne od Veselej ulice.

Súvislá radová zástavba východného uličného frontu Halenárskej ulice bola prerušená len jednou voľnou prielukou v rozsahu typickej parcely , na ktorej stojí synagóga Status quo z roku 1892, odsadená v súlade s dobovými nariadeniami od uličnej čiary. Parcela so synagógou je v poradí druhá severne od medziblokovej Haulíkovej uličky.

Súčasťou parciel Halenárskej boli aj nezastavané zadné plochy hospodárskych dvorov. Dĺžkovo patria parcely na Halenárskej ulici k druhým najdlhším parcelám mesta (po parcelách Hlavnej ul.) spolu s parcelami pozdĺž Štefánikovej a Kapitulskej ulice. S parcelami na Kapitulskej ulici sa parcely Halenárskej ulice stretávajú v zadnej časti. Na západe dobiehajú parcely Halenárskej ulice ku krátkym parcelám, čelom orientovaným do Paulínskej ulice.

V priemere majú parcely na Halenárskej rozmery pochádzajúce ešte zo stredoveku (so šírkou ktorá sa pohybuje v celom meste v rozpätí 15-18 m). Nachádza sa tu však aj niekoľko užších parciel, nedá sa vylúčiť, že niektoré vznikli pozdĺžnym predelením pôvodných pozemkov a pokiaľ ide o širšie parcely než je priemer, mimo už spomínaných palácových stavieb na severnom konci ulice patrí k nim v poradí 2. parcela od juhu pôvodne 3. vo východnom fronte, so šírkou dvoch typických trnavských stredovekých parciel, takto vytvorená v 2.pol.19.storočia (dom č.18) a 6.(pôvodne 7) parcela v tom istom fronte zlúčená z dvoch stredovekých parciel už v renesancii (dom č. 14).

Do súčasnosti sa v intaktnom slohovom stave zachoval východný uličný front s prevahou prízemných viackridlových prejazdových domov s centrálnym nádvorím remeselníckeho typu pochádzajúcich zväčša ešte zo stredoveku, ktoré sa zachovali v stave po radikálnych úpravách v novoveku.

V západnom uličnom fronte okrem časti medzi Hviezdoslavovou a Dolnopotočnou ulicou úplne zanikla pôvodná štruktúra a narušil sa aj podstatný urbanistický znak, akým je poloha zástavby vo vzťahu k uličnej čiare. Prakticky celú južnú polovicu západného frontu zabrala novostavba z 80.rokov 20. stor. bývalého Okresného výboru KSS (dnes sídlo Materiálovo - technologickej fakulty STU Bratislava) realizovaná svojou mierkou, hmotovo - priestorovou skladbou a výrazom v rozpore s posledným slohovým stavom územia. Je to objemná stavba

s plochou strechou bez väzby na pôvodnú uličnú čiaru (výrazne odstúpila od uličnej čiary smerom západným) a parceláciu (zabrala plochu viacerých parciel bez ich artikulácie).

Zvyšok južného okraja územia popri pôvodnej západnej uličnej čiare pri križovatke s Ulicou Dolné bašty zabrala koncom 20. stor. novostavba polyfunkčného domu, ktorá sa svojou výškovou niveletou a celkovým objemom dostala do kontrastu s okolitou zástavbou nielen Halenárskej ulice ale aj Múzejného námestia a Ulice Dolné bašty. Svojou objemnou hmotou a výškou vytvorila nevhodnú konkurenciu nielen drobnej zástavbe východnej strany Halenárskej ulice, ale aj takým významným pamiatkam ako sú mestské opevnenie a areál klariského kláštora, ktorých dovtedajšie dominantné pôsobenie v danom území narušila. Na severnom konci západného frontu sa v polohe medzi uršulínskym a paulínskym kláštrom nachádza dnes nezastavaná plocha parkoviska v rozsahu pôvodných 3 parciel. Z uvedeného je zrejmé, že pôvodná mestotvorná komunikácia, akou Halenárska ulica je, zostala na západe zachovaná už len v podobe línie bez jej vyjadrenia radovou zástavbou.

- **Hlavná ulica**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase bola obojstranne lemovaná radovou zástavbou domov s dlhými parcelami, ktorých rozmery pochádzajú prevažne ešte zo stredoveku. Parcely boli delené na prednú obytnú časť a zadnú hospodársku časť. Ako je zrejmé z dobovej ikonografie a pamiatkových výskumov, územie pri ulici zaberali reprezentačné, prevažne dvojpodlažné domy, v južnej časti s väčším výskytom prízemných objektov, z ktorých do dnešného dňa sa zachoval dom vo východnom fronte situovaný na nároží medzi Trhovou a Hlavnou ulicou –dnešný dom Hlavná ul. č. 21 a jeden dom v západnom fronte - Hlavná ul. č.34).

Domy boli prejazdového typu, charakteristické krídlou zástavbou parcely obopínajúcou dvor (najčastejšie sa vyskytovali pôdorysy tvaru „U“ s jedným hlavným a dvoma často nerovnako dlhými bočnými krídlami, častý bol aj menej rozvinutý pôdorys tvaru „L“, ale vyskytovali sa aj pôdorysy so štyrmi a viac krídlami). Zadné krídlo, paralelné s uličným uzatváralo dvor a oddeľovalo ho od zadnej časti parcely. Rozmerné zadné nezastavané časti slúžili na hospodárske účely. Parcely boli dlhšie vo východnom uličnom fronte - boli to najdlhšie parcely v meste, ich zadné hranice siahali po zadné hranice krátkych parciel orientovaných do Paulínskej ulice, zadné hranice parciel západného frontu siahali po zadné hranice krátkych parciel Vajanského ulice. Z uvedeného je zrejmé, že parcely neboli prejazdné. Výnimku, pokiaľ ide o dĺžku reprezentovali 4 krátke parcely, počnúc od severovýchodného nárožia. Dve krajné parcely (Trojičné nám.č.11 a Hlavná ul. č. 3) mali v roku 1895 veľmi malé dĺžkové rozmery, pretože priliehali ku bočnej hranici parcely smerujúcej čelom ku Trojičnému námestiu. Konce krátkych parciel ďalších dvoch domov nadväzujúcich v radovej zástavbe Hlavnej ulice (Hlavná ul. č.5,7) tvorili západnú čiaru verejného priestranstva - tzv. Zeleného rínku. Za domom Hlavná č. 7 nasledovali v radovej zástavbe Hlavnej ul po úzkej uličke medziblokového charakteru (Radničná ul). 2 domy s krátkymi parcelami, ktorých zadné parcelné hranice končili v polohe bočnej hranice parcely domu čelom orientovaného ku Dolnopotočnej ulici.

Z pravidelnej parcelácie a hmotovo - priestorovej skladby meštianskej zástavby sa už od stredoveku odlišoval južný koniec východného frontu, kde bol z vnútornej strany mesta pri hradbách umiestnený špitálsky Kostol sv. Heleny s masívnou budovou prilahlého špitála. Budova špitála bola v stredoveku bloková stavba s jedným objemným krídlom so štítovou orientáciou voči Hlavnej ulici a zaberala šírku jednej typickej stredovekej parcely. Až v novoveku sa rozrástla na rozsiahly dnešný objem, ktorým zaberá šírku dvoch pôvodných parciel.

V súčasnosti je zachovaná v slohovom stave štruktúra prevažnej časti oboch uličných frontov - nachádzajú sa tu dvojpodlažné domy prejazdového typu, so šikmými tradičnými strechami, viackrídlové, každý z nich zaberajúci plochu ešte stredovekej parcely, so zachovaným slohovým výrazom fasád, pochádzajúcim v prípade uličnej fasády najčastejšie z obdobia historizujúcich slohov (slohový výraz je zachovaný prevažne už len v 2.NP). Z hľadiska

zachovania celistvosti zástavby na jednotlivých parcelách najmenej zachovaný rozsah má tzv. 6 meštianskych domov počnúc od severného okraja východného frontu (Trojičné nám. č.11, Hlavná č.3,5,7,9,11), ktoré sa zachovali len ako uličné krídla, zvyšná zástavba ich parcel zanikla pri výstavbe Domu kultúry, ktorý postavili na Trojičnom nám. v 80. rokoch 20. stor.

Výnimku z intaktnej slohovej zástavby tvorí podstatne narušené územie blízko južného konca východného frontu. V severnom susedstve tzv. Špitáliky s Kostolom sv. Heleny, kde vznikol v 2. pol. 20. stor. zlúčením 3 pôvodných parcel viacpodlažný bytový dom, ktorý je v rozpore s takmer všetkými slohovými urbanistickými znakmi územia.

V západnom fronte sa do rozporu s okolitou slohovou štruktúrou dostali dva novodobé domy : viacpodlažný obchodno-obytný dom z 80.rokov 20. stor. zaberajúci plochu troch parcel, ktorý je situovaný južne od tzv. Wetzlerovho domu (stojaceho vedľa objektu radnice) a mohutný objekt Slovenskej sporiteľne umiestnený v južnej časti ulice.

Do kontrastu so slohovou zástavbou oboch uličných front sa dostalo aj niekoľko funkcionalistických objektov, a to svojou hmotovo - priestorovou skladbou (celoplošná zástavba prednej časti parcely bez krídlového členenia a voľného dvora), ako aj výškou (ide o viacpodlažné domy), ktoré však rešpektujú aspoň uličnú čiaru a ďalší pôvodný urbanistický znak, ktorým je šírkový rozsah pôvodnej parcely. V polohe bývalých domov č. 38 a 40 je dnes prieluka.

- **Hollého ulica**

Začiatkom 20. stor. bola Hollého ulica intaktne zachovaná v urbanistickom stave aký získala počas baroka, keď postupne nahradili staršie meštianske domy vo východnom fronte mohutné stavby palácového charakteru (Seminár sv. Vojtecha, seminár Červených klerikov, Mariánsky seminár a Šľachtický konvikt) , ktoré slúžili pre ubytovanie študentov univerzity. Išlo o stavby, z ktorých každá zaberala pozdĺž ulice šírku 2-3 stredovekých parcel meštianskych domov. Na parcele každého zo seminárov bola situovaná zástavba zložená z mohutných krídel obopínajúcich nádvorí, ktorá sa nachádzala pri ulici a zadná časť parcely bola nezastavanou záhradou končiacou na východe pri zadnej parcelnej hranici domov orientovaných do Jeruzalemskej ulice. V priebehu prvých 20. rokov 20. stor. postupne všetky tri pôvodne dvojpodlažné semináre nadstavili o jedno podlažie, najmladší z nich - Šľachtický konvikt mal od doby výstavby v pol. 18. stor. už 3 nadzemné podlažia. Pri úprave uličných krídel seminárov v 20. stor. sa do určitej miery inšpirovali v hmotovo - priestorovom riešení (výška, tvar strechy) ako aj výraze Šľachtickému konviktu. Parcely v západnom fronte boli striedavo prízemné a dvojpodlažné. S výnimkou mohutnej palácovej štvorkrídlovej reprezentačnej stavby na juhozápadnom nároží, ktorá zaberala plochu najmenej 2 typických trnavských stredovekých parcel sa tu nachádzala pravidelná parcelácia s radovou zástavbou viackrídlových prejazdových domov s centrálnym nádvorím.

V súčasnosti je v intaktnom dobovom stave zachovaný východný uličný front, prevažný rozsah západného frontu bol v 2. pol. 20. stor. zdemolovaný, zachovaná zostala náročná palácová stavba na Hollého ul.č.1 a s ňou susediaci dom. Na mieste zbúraných objektov v severnej časti západného frontu bol nedávno postavený 3-podlažný polyfunkčný dom so sedlovou strechou, ktorý sa hmotovo a umiestnením v uličnej čiare prispôbil okolitej zástavbe, nie sú však použité klasické materiály na streche a jednotlivých architektonických prvkoch, ani farebnosť uvedených konštrukcií a časti fasády nie je zladená s okolitou historickou zástavbou.

- **Horné bašty**

Na mape zo zač.20. stor zachytávajúcej ešte pôvodný urbanistický stav je severný uličný front tvorený radovou zástavbou drobných domov želiarskeho typu pristavaných ku opevneniu. Prízemný dom malých rozmerov pokrývala pultová strecha. Pozostával vždy len z jednej stavby tvaru pozdĺžne voči ulici situovaného obdĺžnika s malou hĺbkou, ktorou zaberá celú plochu parcely, severnou obvodovou stenou domu bolo opevnenie. Želiarska zástavba siahala takmer až po križovatku so Štefánikovou ulicou končila približne v strede úseku medzi križovatkami s Pekárskou a Štefánikovou ulicou domom v polohe veže. Jedinou výnimkou z prízemnej zástavby bol

dvojpodlažný dom postavený v polohe 1. hradobnej veže, situovanej východne od pôvodnej Hornej brány v opevnení, od ktorého sa tiahol rad prízemných domov.

Južný uličný front je tvorený heterogénnou zástavbou. Prevažne ho lemujú prízemné bočné krídla domov smerujúcich hlavnými krídlami ku severojužným komunikáciám. Približne v strede dĺžky ulice tvorí jej južnú stranu súvislá zástavba hospodárskych budov univerzitného areálu, ktoré sú s výnimkou krátkej 2-podlažnej časti na rohu s Jerichovou ulicou prízemné.

V súčasnosti je zástavba ulice kompaktná, dodržiavajúca v princípe základné dobové urbanistické znaky ako sú výška zástavby, poloha uličných čiar a hmota - priestorová skladba. Výnimkou sú len solitérne zásahy (najčastejšie tvarovo a veľkosťou nevhodné vikiere na zástavbe v severnom fronte a ojedinelá nekvalitná novostavba na nároží Horných bášť s Pekárskou ulicou.), ktoré narúšajú dobový urbanistický stav. Architektonický stav je však narušený podstatne, pretože v nedávnom období postupne došlo k náhrade väčšiny pôvodných domov želiarskych domov za novostavby.

Najzávažnejší urbanistický nedostatok má korene v 80. rokoch 20. , kedy bola bývalá želiarska zástavba klasifikovaná Mestom Trnava ako obytná. Pre dosiahnutie požadovaného štandardu bývania pripojilo Mesto Trnava ku želiarskym domom vo vnútri hradieb novovytvorené parcely z vonkajšej strany hradieb. Tým sa jednak zásadne narušilo samotné stredoveké murivo opevnenia v dôsledku vytvárania prierazov v opevnení za účelom spojenia domov s parcelami za hradbou. Zároveň došlo aj k narušeniu urbanistických atribútov, pretože na novovytvorených parcelách vznikli murované stavby za účelom rozšírenia obytnej plochy pôvodného želiarskeho domu. Narušila sa tak pôvodná charakteristická silueta opevnenia, ktoré malo až dovtedy z vonkajšej strany voľné – nezastavané plochy na mieste pôvodnej vodnej priekopy. Časť želiarskej zástavby za areálom bývalej univerzity bola úplne odstavená za účelom prezentácie hradobného systému z obdobia jeho funkčnosti.

- **Hornopotočná ulica**

Na mape zo zač.20. stor. zachytávajúcej ešte pôvodný urbanistický stav boli oba uličné fronty ešte intaktne zastavané. Ako možno súdiť z dobovej fotodokumentácie išlo o zástavbu pozostávajúcu z prízemných viackrídlových domov prejazdového typu. Väčšina parciel mala šírku podobnú šírkam najstarších mestských parciel, boli však medzi nimi aj úzke parcely sústredené v západnom fronte, jednak v mieste, kde ulica vbieha do Univerzitného námestia (4 parcely južne od medziblokovej uličky spájajúcej Pekársku s Hornopotočnou ulicou) a tiež blízko severného konca (asi 7 parciel). Tieto vznikli zrejme delením starších parciel na polovicu. Všetky parcely z oboch strán ulice boli relatívne plytké, ich dĺžky sa približne zhodovali s dĺžkami parciel smerujúcimi čelom ku Pekárskej ul. Parcely nemali voľné zadné plochy ale domy zaberali celú hĺbku a šírku parciel. Dvory boli nezastavané, lemovali ich dvorové krídla. Domy pozdĺž západného frontu sa vzadu stretávali s domami situovanými čelom ku Pekárskej ulici. Domy pozdĺž východného frontu sa vzadu stretávali s dlhšími parcelami smerujúcimi sem od funkčne nadradenej Hollého ulice, pri južnom konci ulice tvorili zástavbu východného frontu zadné krídla 4 domov čelom orientovaných do Hviezdoslavovej ulice.

Zakrivený tvar ulice odrážal tvar pôvodného koryta potoka, ktoré bolo situované v pozdĺžnej uličnej osi. Križovanie zástavby Hornopotočnej ulice so západne situovanou Pekárskou ulicou vytváralo na juhu hrotitý tvar. Zdá sa, že od križovatky smerom na juh sa koryto potoka rozvetvilo na dve časti. Krátka a úzka ulička pod názvom Vodná, ktorou viedla východnejšie položená vetva koryta sa od plynulého juhozápadného smerovania Hornopotočnej ulice odklonila smerom na juhovýchod a vyústila priamo do Hviezdoslavovej ulice. Plynulá línia Hornopotočnej ulice smerujúca na juhozápad (ku námestiu) získala po križovatke s Pekárskou ulicou a zároveň po odpojení Vodnej ulice asi len polovičnú šírku z pôvodného rozmeru. Takto zúžená vnikla do Trojičného námestia. Ulice Vodná a Hornopotočná obkolesili a tým vymedzili z radovej zástavby Hviezdoslavovej ulice dvojicu domov palácového typu. Vo východnom z nich údajne zomrel uhorský panovník Ľudovít Veľký. Oba domy nahradila v 40. rokoch 20. stor. dnešná budova Pošty.

V súčasnosti je pôvodný urbanistický stav ulice mimoriadne narušený. Pri výstavbe objemného objektu Stavoprojektu v 70. rokoch 20. stor. zanikla celá južná polovica bloku medzi Hornopotočnou a Pekárskou ulicou. Zanikla parcelácia a zástavba tejto časti bloku, zachoval sa len pôvodný charakteristický zakrivený tvar komunikácie vypovedajúci o prítomnosti niekdajšieho koryta potoka. Objekt Stavoprojektu je všetkými architektonickými aj urbanistickými atribútmi v rozpore s dobovou zástavbou tohto územia.

Od križovatky Hornopotočnej ulice s Pekárskou získala dominantné postavenie pôvodná Vodná ulica na úkor pokračovania druhej vetvy Hornopotočnej ulice, ktorá pôvodne vnikala oblúkom do Trojičného námestia a v dôsledku výstavby objektu Pošty od 40. rokov 20. stor. zanikla.

Začiatkom 21. storočia boli voľné plochy v severnej časti západnej uličnej línie a v južnej časti východnej uličnej línie zastavané 2-podlažnou radovou zástavbou výrazovo zapadajúcou do historického prostredia. V južnej časti západnej línie vznikol mestský park siahajúci až po Pekársku ulicu.

- **Jerichová ulica**

Dnešná krátka Jerichova ulica ohraničuje z východnej strany areál univerzity. Ulica vychádza z historického jadra smerom na sever cez pôvodné miesto tzv. Malženickej brány v opevnení, ktorú zamurovali ešte v stredoveku a v novoveku zbúrali ako prvú z brán opevnenia.

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase bol východný front Jerichovej ulice súvislý, tvorený obytnou prízemnou radovou zástavbou. Krídlová zástavba parciel domov prejazdového typu obopínala vnútorný dvor. Parcely nemali voľnú zadnú plochu hospodárskeho dvora. Končili pri zadnej hranici krátkych parciel čelom orientovaných ku Jeruzalemskej ulici. Západnú stranu po celej dĺžke (okrem dvoch krátkych prieluk pri južnom konci lemovali zachované barokové hospodárske krídla univerzitného areálu. Tak ako protíľahlá strana ulice boli prízemné s výnimkou menšej časti, v severozápadnom nároží ulice kde je dvojpodlažná časť v pôdoryse „L“.

Ulica je do súčasnosti zachovaná v intaktnom dobovom urbanistickom stave. Vek dnešných domov východnej strany nie je známy, zväčša zrejme pochádzajú z 20. stor.

- **Jeruzalemská ulica**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase boli oba uličné fronty súvislé, tvorené radovou obytnou prízemnou zástavbou s výnimkou dvojpodlažnej stavby situovanej blízko južného okraja východného frontu (Jeruzalemská 41). Krídlová zástavba parciel domov prechodového a prejazdového typu obopínala vnútorný dvor. Parcely s výnimkou južnej polovice západného frontu od výrazného pravouhlého rozšírenia ulice južne od miesta pripojenia Invalidskej ulice nemali voľnú zadnú plochu hospodárskeho dvora. Parcely južnej polovice západného frontu končili v polohe zadných parcelných hraníc veľkých záhrad za univerzitnými seminármi. Približne v strede tejto časti ulice sa nachádzajú 4 mimoriadne úzke parcely vzniknuté pravdepodobne pozdĺžnym rozdelením pôvodných dvoch parciel bežných širok. Parcely severnej polovice západného frontu boli veľmi krátke. Porovnateľne krátke boli v rozsahu celého mesta (ak sa neberú do úvahy atypické domy pri hradbách) len parcely oboch front západnej polovice Dolnopotočnej ulice. Parcely východného frontu prechádzali naprieč celého bloku lemovaného na západe Jeruzalemskou a na východe príhradobnou Michalskou ulicou. K Michalskej ulici smerovali parcely najčastejšie len hospodárskym dvorom, ukončenými v uličnej čiare plotom, prípadne sem boli umiestnené hospodárske stavby situované pozdĺžne alebo kolmo voči uličnej čiare. V severnej polovici východného frontu sa nachádza viacero úzkych parciel vzniknutých zrejme pozdĺžnym delením na polovice parciel typických rozmerov trnavských meštianskych domov. Zvyšná parcelácia ulice má šírkové rozmery typické pre stredoveké parcely (aj keď v tejto ulici sa stredoveká zástavba zatiaľ nepotvrdila).

V osi lievikovitého rozšírenia južnej polovice ulice je vložený „špalíček“ pozostávajúci zo 3 domov situovaných na mimoriadne plytkých parcelách pretiahnutých v smere sever – juh. Na stiesnených pozemkoch majú domy prakticky len pozdĺžne uličné krídla čelom orientované na východ, pričom stredný dom je dvojpodlažný (Jeruzalemská 1).

Ulica je do súčasnosti zachovaná v intaktnom dobovom urbanistickom stave. Niektoré pôvodné stavby boli po roku 1989 nahradené novostavbami, dodržiavajúcimi však v princípe urbanistické znaky pôvodných stavieb ako sú krídlový spôsob zástavby parcely, podlažnosť, tvar strechy (pre využiteľnosť podkrovia sa často uplatňuje zvýšená niveleta korunnej rímsy a pridávajú sa zväčša vhodné jednoduché bodové vikiere. Niekde sa však objavili aj tvarovo a rozmerovo nevhodné veľkoplošné vikiere.

- **Kapitulská ulica**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase boli oba uličné fronty súvislé, tvorené obytnou radovou zástavbou s jednou prielukou v rozsahu parcely domu č.9. Vo východnom fronte sú sústredené dvojpodlažné domy do severnej polovice, zvyšok po záhradu bývalého kláštora klarisiek, dnes múzeum, ktorá popred dve južné parcely západného frontu je tvorený prízemnými domami s výnimkou barokového objektu na Kapitulskej ul. č. 11, ktorý je dokonca trojpodlažný. V západnom fronte boli striedavo prízemné a dvojpodlažné domy. Parcely v západnom fronte dobiehali ku zadným hraniciam parciel orientovaných ku Halenárskej ulici. Parcely sa z oboch strán navzájom stretávali v hĺbke bloku voľnými nezastavanými plochami hospodárskych dvorov. Vo východnom fronte Kapitulskej ulice boli parcely o niečo kratšie než v západnom, avšak tiež mali zadné voľné dvory, ktoré končili pri opevnení. Parcely majú v prevažnej väčšine šírky typické pre stredovekú parceláciu mesta. Krídlová zástavba parciel domov prejazdového typu obopínala vnútorný dvor.

Pred severným koncom východného frontu je umiestnená plastika Panny Márie.

Z celého historického jadra Trnavy je Kapitulská ulica (spolu s nadväzujúcim Nám. sv. Mikuláša) najviac zachovaná v intaktnom dobovom stave a to ako z urbanistického, tak aj architektonického a umelecko-historického hľadiska, pretože objekty na nej sú až na 4 výnimky novostavieb (rešpektujúcich však znaky prostredia) pôvodné, pochádzajúce zväčša zo stredoveku a z celého mesta majú najzachovalejší slohový výraz.

- **Michalská ulica**

Na mape zo zač.20. stor zachytávajúcej ešte pôvodný urbanistický stav je východný uličný front tvorený radovou zástavbou drobných domov želiarskeho typu pristavaných ku opevneniu. Domy malých rozmerov pokrývala pultová strecha. Pozostávali len z jednej prízemnej stavby tvaru pozdĺžne voči ulici situovaného obdĺžnika s malou hĺbkou, ktorou zaberali celú plochu parcely, ich východnou obvodovou stenou bolo opevnenie. Želiarska zástavba bola prerušená len v strede dĺžky ulice, kde sa západný uličný front natoľko priblížil k opevneniu, že domčeky sa sem už nevmetili.

Západný uličný front Michalskej ulice reprezentovali len zadné konce parciel čelom orientovaných do Jeruzalemskej ulice. K Michalskej ulici smerovali preto najčastejšie len ich hospodárske dvory, ukončené v uličnej čiare plotom, prípadne sem boli umiestnené drobné hospodárske stavby utilitárneho výrazu, situované pozdĺžne, ale i kolmo voči uličnej čiare. Blok zástavby medzi Jeruzalemskou a Michalskou ulicou je v meste jediný, ktorý mal ešte v 2. pol. 20. stor. zabezpečenú prejazdnosť naprieč parcelou.

- **Múzejné námestie**

Múzejné námestie je vlastne rozšírenou komunikáciou spájajúcou Kapitulskú ulicu s Halenársku, ktorá obchádza zo severu areál bývalého klariského kláštora. Južný uličný front

námestia tvorí zástavba areálu klariského kláštora, t.j. počnúc od východu bočná stena Kostola Nanebovzatia Panny Márie, na ktorú nadväzuje severné krídlo západného kláštorného nádvorja. Objektová skladba areálu bola ešte začiatkom 20. stor. bohatšia o dnes už nejstávajúcu prízemnú dvojkrídlovú stavbu pôdorysného tvaru písmena „L“ napájajúcu sa jedným krídlom pozdĺž južnej strany „námestia“ na severné poschodové kláštorné krídlo a druhým severojužne orientovaným krídlom lemovala východnú čiaru Halenárskej ulice. Stavba lemovala západne pred hlavným vstupom do areálu kláštora rozsiahly dvor.

Severný front námestia je tvorený parcelami 3 obytných domov. Z nich dve krajné majú charakter nárožných parciel a do námestia smerujú len ich pozdĺžne bočné krídla. Parcely zvierajú medzi sebou jednu priečne orientovanú parcelu s hlavným krídlom smerujúcim do Múzejného námestia.

Východný front tvorí sakristia kostola a plot záhrady areálu pôvodného kláštora, ktorá lemuje aj vyústenie Kapitulskej ulice do námestia a južný front nie je taktiež stavebne vymedzený, opticky sa tu uplatňuje nárožná stavba medzi Halenárskou ulicou a Ul. Dolné Bašty.

V súčasnosti je urbanistická situácia podstatne zmenená jednak v dôsledku zániku rozľahlej dvojkrídlovej stavby situovanej pôvodne západne od hlavnej fasády kláštora, čím vznikla smerom ku námestiu a Halenárskej ulici otvorená okrasná záhrada, oddelená od námestia a ulice len plotom a tiež v dôsledku vzniku výškovo voči kláštorným budovám a mestskému opevneniu nadradenej nárožnej stavby na križovatke Halenárskej ulice a Ulice Dolné bašty.

- **Nám. sv. Mikuláša**

Až do 2. polovice 18. stor. bol na Nám. sv. Mikuláša okolo rovnomenného farského kostola mestský cintorín.

Nám. sv. Mikuláša je vymedzené z východu farským Kostolom sv. Mikuláša a vedľa stojacou objektovou skladbou Arcibiskupského paláca. Námestie bolo ešte na prelome 16/17. stor. rozľahlou nezastavanou plochou šošovkovité tvaru, do ktorej sa na severe plynulo rozširovala Kapitulska ulica až po Kostol sv. Mikuláša, ktorej východný front končil v polohe námestia uličným krídlom Arcibiskupského paláca. Zač. 17. stor. pristavali ku uličnému krídlu Arcibiskupského paláca v kolmom smere krídlo s funkciou arcibiskupskej tlačiarne, čím vytvorili v priestore námestia pred Kostolom sv. Mikuláša prekážku a opticky oddelili bočnú stenu kostola od námestia. Plochu medzi pôvodným uličným krídlom a naň kolmo dostavaným krídlom tlačiarne využili v 19. stor. ako okrasnú záhradu pred hlavným vstupom do paláca, čím zmenšili pôvodnú plochu námestia.

Severný front námestia tvorí farská budova situovaná hlavným krídlom v ukončení severného frontu Ulice M. Sch. Trnavského.

Západný front námestia tvorí radová zástavba 4 dvojpodlažných kanonických domov. Dve krajné severné parcely sú kratšie ako zvyšné dve, pretože končia v polohe bočnej parcelnej hranice priečnej parcely orientovanej ku Ulici M. Sch. Trnavského. Parcely kanonických domov majú v prevažnej väčšine šírky typické pre stredovekú parceláciu mesta. Krídlová zástavba parciel domov prejazdového typu obopína vnútorný dvor.

V centre námestia je situované barokové súsošia sv. Jozefa.

Súčasťou námestia je aj priestor bývalého cintorína obkolesujúci farský kostol z východnej strany vymedzený z východnej strany líniou hradieb. Námestie si podnes zachovalo svoj urbanistický stav pochádzajúci z baroka s výrazom uličných fasád obytných domov pochádzajúcim z úprav domov v 17., 18 a 19. stor.

- **Paulínska ulica**

Paulínska ulica začína od križovatky s Dolnoptočnou ulicou, na ktorú sa napája približne v strede dĺžky Dolnopotočnej ulice. Paulínska ulica smeruje na juh a postupne sa od križovatky

rozširuje. Potok pôvodne voľne tiekol zo severnej časti mesta - z Hornopotočnej ulice cez námestie do Dolnopotočnej ulice a na križovatke sa od nej odklonil a pokračoval ďalej priamo na juh cez Paulínsku ulicu, až dosiahol prechod cez hradby. V období začiatku 20.stor. už voľne tiekol len cez Paulínsku ulicu, a to v časti od paulínskeho kostola smerom na juh, v iných polohách bol zapustený do potrubia pod terénom. Potok pretínal naprieč Ulicu Dolné bašty a cez otvor v južnom úseku opevnenia vytekal von z mesta, kde sa po širokom oblúku spájal na juhu s ramenom obtekajúcim z vonkajšej strany západný úsek hradieb.

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav je zrejmé, že v tom čase bola ulica obojstranne lemovaná súvislou radovou zástavbou obytných domov prerušenou v území pri križovatke, kde sa na pozdĺžnu severojužne orientovanú Paulínsku ulicu kolmo napája úzka ulica charakteru medziblokovej spojnice pod názvom Veselá ulica. Tu sa severne od križovatky nachádza barokový areál paulínskeho kláštora reprezentovaný pri uličnej čiare kostolom (orientovaným štítom ku ulici) a príhľou nezastavanou plochou nádvoria južne od kostolnej stavby.

Krídlová zástavba parciel jednotlivých obytných domov prejazdového typu obopínala centrálny dvor. Parcely nemali zväčša voľnú zadnú plochu hospodárskeho dvora, aký vidno pri dlhých parcelách najvýznamnejších komunikácií mesta. Voľný zadný dvor sa nachádzal len pri 7 parcelách situovaných za sebou v rade vo východnom fronte počnúc od jeho južného konca –od miesta vyústenia Paulínskej ulice do Ulice Dolné Bašty.

Podľa dobovej ikonografie možno súdiť, že na Paulínskej ulici stáli takmer výhradne prízemné domy, obývané zrejme drobnými remeselníkmi.

Do súčasnosti sa z pôvodnej zástavby nezachovalo na ulici nič s výnimkou paulínskeho kostola sv. Jozefa. Z pôvodných urbanistických znakov jestvuje okrem bezprostredného okolia kostola už len línia ulice reprezentovaná vozovkou a obojstrannými chodníkmi. Oba uličné fronty južne od kostola sú tvorené novodobými soliternými objektmi (z poslednej tretiny 20. stor.), ktoré dodržiavajú jediný pôvodný znak, akým je poloha uličných čiar. Svojou výškovou niveletou, mierkou, celkovou hmotovo -priestorovou skladbou a výrazom (viacpodlažné objemné plochostropé monobloky) sú v rozpore s posledným slohovým stavom územia.

• Pekárska ulica

Podľa mapy z roku 1901 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav má Pekárska ulica pri pohľade od západu na východ konvexno-konkávny esovitý tvar. Vybieha na severe z úzkej príhradobnej uličky Horné bašty a ústi do Hornopotočnej ulice, (t.j. do ulice, ktorej stredom tiekol až do 50.rokov 19. stor. potok Trnávka) krátko pred jej vstupom do Trojičného námestia. Z Hornopotočnej ulice vybieha v pokračovaní smeru Pekárskej ulice, t.j. na juh úzka, tzv. Vodná ulička, ktorá ústi do Hviezdoslavovej ulice oproti domu Hviezdoslavova ul.č.13. Vodná ulička má charakter medziblokovej spojnice.

Podľa mapy z roku 1901 je zrejmé, že v tom čase bola Pekárska ulica obojstranne lemovaná súvislou obytnou radovou zástavbou. Krídlová zástavba parciel jednotlivých obytných domov prejazdového typu obopínala vnútorný dvor. Parcely nemali voľnú zadnú plochu hospodárskeho dvora, aký vidno pri dlhých parcelách najvýznamnejších komunikácií mesta. V západnom uličnom fronte končili pri zadnej hranici parciel čelom orientovaných ku Štefánikovej ulici. Po ich spoločnú zadnú hranicu siahali dlhé parcely Štefánikovej ulice prevažne nezastavaným hospodárskym dvorom, zatiaľ čo na parcelách orientovaných ku Pekárskej ulici, ktoré boli podstatne kratšie, buď dobiehali ku spoločnej hranici kolmé dvorové krídla alebo hranicu lemovali pozdĺžne dvorové krídla. Parcely vo východnom uličnom fronte siahali po spoločnú zadnú hranicu s parcelami orientovanými ku Hornopotočnej ulici. Domy boli až na 3 výnimky prízemné. Jeden dvojpodlažný dom sa nachádzal v západnom fronte na 2.parcele južne od medziblokovej úzkej uličky nazývanej Trnitá, druhý stál vo východnom fronte - v náročnej polohe na križovatke Pekárskej ulice s Hornopotočnou ulicou a tretí stál na križovatke oproti nemu v západnom fronte.

Pri realizácii zástavby „Pošty“ od konca 40. rokov 20. stor. došlo k narušeniu základných urbanistických atribútov tejto časti územia tým, že úplne zanikli dve parcely tvoriace samostatný blok zástavby ohraničený na severe a severozápade Hornopotočnou ulicou (pôvodne s hlavným korytom potoka), na východe Vodnou uličkou (s bočným korytom potoka) a na juhu Hviezdoslavovou ulicou. Z uličnej siete sa týmto zásahom stratilo ústie Hornopotočnej ulice do Trojičného námestia a Hornopotočná ulica končí pri bočnom – východnom krídle „Pošty“, v dôsledku výstavby ktorého zároveň zanikli 3 parcely v radovej zástavbe západného frontu Pekárskej ulice.

Oveľa viac je narušený východný front Pekárskej ulice, kde v súvislosti s výstavbou budovy „Stavoprojektu“ a parkoviska pred ňou v 70. rokoch 20. stor. odstránili celú južnú polovicu bloku zástavby ohraničeného na západe Pekárskou a na východe Hornopotočnou ulicou. Z pôvodných atribútov zostal zachovaný len tvar oboch ulíc.

V súčasnosti sú zachované v intaktnom slohovom stave západný uličný front s výnimkou južného konca a severná polovica východného frontu. Nachádzajú sa tu prízemné domy prejazdového typu, so šikmými tradičnými strechami, viackrídlové, každý z nich zaberajúci plochu ešte zrejme renesančnej (stredovekej?) parcely, so zvyškami slohového výrazu uličných fasád pochádzajúceho najčastejšie z obdobia historizujúcich slohov.

Novostavby „Pošta“ a „Stavoprojekt“ sú realizované svojou výškovou niveletou, mierkou, celkovou hmotovo - priestorovou skladbou a výrazom (viacpodlažné objemné stavby s plochými strechami bez väzby na pôvodné uličné čiary a parceláciu) v rozpore s posledným slohovým stavom územia.

- **Radlinského ulica**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejme, že v tom čase bola obojstranne lemovaná súvislou radovou zástavbou domov s krátkymi parcelami, ktorých rozmery pochádzajú prevažne ešte zo stredoveku. Pri križovatke s komunikačne nadradenou Hlavnou ulicou sa pozdĺž oboch front Radlinského ulice rozprestierali bočné dlhé krídla domov orientovaných hlavnými krídlami do Hlavnej ulice. Obzvlášť evidentnou je táto situácia v rámci južného frontu, kde mimo dvoch parciel sústredených do západnej časti tvorí celý front len bočné krídlo rožného domu Hlavná ul.č.1. Ostatné parcely boli čelami orientované do Radlinského ulice, pričom parcely na severnej strane boli aj zo zadného konca ohraničené ulicou - Divadelnou ulicou, do ktorej však boli orientované s výnimkou domu č.7 priečelia podradnejších zadných krídel, zatiaľ čo hlavné krídla smerovali do Radlinského ulice.

Plynulý priebeh severnej uličnej čiary narušil už v renesancii rožný dom pri križovatke s Hlavnou ulicou, ktorého uličné krídlo lemujúce Hlavnú ulicu predstúpilo pred radovú zástavbu severnej strany Radlinského ulice -smernom do jej profilu , čím ju v najfrekventovanejšom mieste zúžilo. Parcely boli ohraničené zo všetkých strán krídlami, situovanými pozdĺž ich hraníc, pričom v centre zostával voľný dvor. Nemali voľné zadné hospodárske časti, aké vidno na Hlavnej, Štefánikovej, Halenárskej a Kapitulskej ulici. Reprezentačné dvojpodlažné domy prejazdového typu boli charakteristické krídlovou zástavbou parcely obopínajúcou dvor.

V súčasnosti je zachovaná v slohovom stave štruktúra oboch uličných frontov - nachádzajú sa tu domy prejazdového typu, so šikmými tradičnými strechami, viackrídlové, každý z nich zaberajúci plochu ešte stredovekej parcely, so zachovaným slohovým výrazom fasád, pochádzajúcim v prípade uličnej fasády najčastejšie z obdobia historizujúcich slohov.

Výnimkou je bočné krídlo domu č.10 bývalej prachárne - tzv. Mliečny bar, ktoré je nadstavané v 90-tych rokoch 20.stor. o poschodia, ale rešpektuje urbanistické znaky ulice pokiaľ ide o výškovú niveletu a parceláciu, z ktorého sa ešte predtým, v pol.20.stor. ako samostatný meštiansky dom odčlenila západná časť, v dĺžke cca 1/3 pôvodného bočného krídla a dom na Radlinského ul.č.4 (nová budova Spolku sv. Vojtecha), ktorý pochádza z 20. rokov 20. stor. a nesie funkcionalistický výraz.

- **Štefánikova ul.**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase bola obojstranne lemovaná súvislou radovou zástavbou domov s dlhými parcelami (avšak podstatne kratšími, než boli parcely vo východnom fronte Hlavnej ulice,) ktorých rozmery pochádzajú prevažne ešte zo stredoveku. Parcely boli delené na prednú obytnú časť a zadnú hospodársku časť. Územie pri ulici zaberali reprezentačné, v južnej časti prevažne prevažne dvojpodlažné domy prejazdového typu, charakteristické krídlovou zástavbou parcely obopínajúcou dvor, (najčastejšie sa vyskytovali pôdorysy tvaru „U“ s jedným hlavným a dvoma často nerovnako dlhými bočnými krídlami, častý bol aj menej rozvinutý pôdorys tvaru „L“, ale vyskytovali sa aj pôdorysy so štyrmi a viac krídlami. Zadné krídlo paralelné s uličným uzatváralo dvor a oddeľovalo ho od nezastavanej zadnej časti parcely. Rozmerné zadné nezastavané časti slúžili na hospodárske účely. V porovnaní s Hlavnou ulicou tu bolo v roku 1901 podstatne viac prízemných domov, ktoré boli sústredené prevažne do severnej, od námestia vzdialenejšej polovice ulice, zatiaľ čo južná polovica –bližšie ku námestiu - bola tvorená prevažne dvojpodlažnými domami, výnimku tvoril len blízko Trojičného námestia v západnom fronte situovaný dodnes prízemný dom Štefánikova ul. č. 43 a na prelome 19.a 20.stor. nadstavané domy č. 42 a 44.

Od charakteristickej drobnej štruktúry sa od obdobia baroka odlišuje komplex jezuitského kláštora s Kostolom Najsvätejšej Trojice rozprestierajúci sa na 3 stredovekých parcelách. Viackrídlový kláštor obopínajúci rajský dvor je vybudovaný na celú hĺbku bloku medzi Štefánikovou a Františkánskou ulicou. V uličnom fronte Štefánikovej ulice stojí na 4. parcele od juhu čelná fasáda barokového kostola, od severu s ňou susedí na tej istej parcele vybudovaná kaplnka pochádzajúca z obdobia neoslohov z r.1900. Na parcele situovanej južne od parcely s kostolom je v uličnej fronte umiestnené pozdĺžne dvojpodlažné barokové kláštorné krídlo, rozprestierajúce sa na dvoch stredovekých parcelách a v rámci radovej zástavby ulice plynulo nadväzujúce na bočnú -štitovú stenu uličného dvojpodlažného krídla susediaceho meštianskeho domu.

V súčasnosti je zachovaná v slohovom stave štruktúra prevažnej časti oboch uličných frontov - nachádzajú sa tu domy prejazdového typu, so šikmými tradičnými strechami, viackrídlové, každý z nich zaberajúci plochu ešte stredovekej parcely, so zachovaným slohovým výrazom fasád, pochádzajúcim v prípade uličnej fasády najčastejšie z obdobia historizujúcich slohov .

Výnimkou sú 3 objekty situované na severnom okraji východného frontu (Štefánikova č. 21,22,23), ktoré z pôvodných urbanistických znakov dodržiavajú len šírku pôvodnej parcely, z nich krajný severný je úplnou novostavbou z 1.pol. 20. stor. (bývalé kino Apolo) zvyšné dva reprezentujú radikálne prestavby a nadstavby pôvodných domov.

Objekt na Štefánikovej ul.č.14 vznikol zlúčením dvoch pôvodne samostatných domov v polovici 20.stor.

Na mieste objektov č. 30 a 31 je v západnom fronte od 80.rokov 20. stor. voľná plocha, z objektu č. 33 je zachovaná už len uličná stena a pivnica, zvyšok zástavby parcely bol zdemolovaný v 90. Rokoch 20. stor.

Pôvodne prízemný dom č. 32 v západnom fronte bol v 90.rokoch 20. stor. nadstavený o jedno podlažie, rovnako ako dnešný hotel Barbakán (č.11) a nedávno nadstavený pôvodne prízemný dom č.12.vo východnom fronte.

- **Trojičné námestie**

Námestie je doložené od obdobia vzniku prvej murovanej meštianskej zástavby v 13. stor. Posledný slohový stav zachytený mapou z roku 1895 zobrazuje na západnom okraji severného frontu dominantu mesta Mestskú vežu. Na jej telo sa napája severný uličný front námestia v tvare mierneho oblúka - od priameho východo- západného smeru sa mierne stáča južným smerom – smerom ku ústiu Hviezdoslavovej ul. Radová zástavba severnej strany námestia, situovaná na

krátkych a úzkych parcelách končí 6. domom radovej zástavby. Vedľa bočnej steny jeho uličného krídla vnikala (podľa historickej mapy) do námestia Hornopotočná ulica, cez ktorú v minulosti tiekol potok Trnávka. Východná strana námestia nebola nikdy urbanisticky riešená ako uličný front typického námestia. Zástavba nemala štítovú orientáciu voči námestiu a od stredoveku ju tvorilo najmä široké ústie Hviezdoslavovej ulice. Zo stavieb sem bola orientovaná len bočná -západná fasáda a juhozápadné nárožie palácovej stavby, ktorá však patrila k Hviezdoslavovej ulici, čo podporovala aj orientácia jej hlavnej fasády smerujúcej do Hviezdoslavovej ul. Tým, že severná línia Hviezdoslavovej ul. mierne predstupovala pred líniu námestia južným smerom, vytvoril tento rožný dom voči námestiu odskok južným smerom. Jeho bočná fasáda orientovaná ku námestiu vytvorila s hlavnou fasádou ostrý uhol, vzhľadom na to, že sa musela prispôbiť toku potoka. Dom situovaný oproti - na konci južnej fronty Hviezdoslavovej ulice bol orientovaný od stredoveku hlavnou fasádou taktiež ku Hviezdoslavovej ulici a nie ku námestiu. Jeho bočné krídlo sa až po rozrastení zástavby na parcele v renesancii dostalo do úrovne dnešnej východnej línie námestia, kde si však zachovalo vždy len podružný charakter proti krídlu smerujúcemu ku Hviezdoslavovej ulici.

Na mape z roku 1895 je ešte zachovaný pôvodný stav južnej línie námestia, ktorá pozostávala zo 4 stavieb. Objekt na juhozápadnom nároží mal v stredoveku štítovú orientáciu ku námestiu (na mape ho už vidno so zmenenou orientáciou ku Hlavnej ulici), za ním v radovej zástavbe nasledujúce dva domy majú krátke, ku námestiu orientované parcely, celé zastavané krídlom zástavbou obopínajúcou dvor. Zatiaľ čo uličné krídla prvých dvoch domov od západu držia pomerne priamu východo -západnú líniu, hlavné krídlo 3. domu situovaného na ich východnom okraji je strmo odklonené smerom severným (pričom bočné krídla sa od severo -južného smerovania odkláňajú smerom východo -západným) čo vytvára náznak akoby ukončenia námestia kútom. Medzi týmto odkloneným domom a bočným krídlom posledného domu južnej fronty Hviezdoslavovej ulice, ktoré smerovalo v priamej severojužnej línii tiekol v minulosti potok. Na mape z roku 1895 je už potok v rozsahu celého námestia zapustený pod zem a na jeho mieste tu medzi oboma domami stojí soliterna (podľa fotografií prízemná) stavba v pôdorysnom tvare písmena „T“, ktorá bola pôvodným bitúnkom. V tomto mieste bolo územie niekdajšieho koryta a jeho okolia rozšírené na spôsob menšieho námestia a názov Zelený rínok. Do Zeleného rínku smerovali aj zadné časti dvoch parciel orientovaných ku Hlavnej ulici.

Dnes sa v slohovom urbanistickom stave zachovali západný front námestia, ktorý je pokračovaním západného frontu Hlavnej a Štefánikovej ulice a severný front po úroveň niekdajšieho koryta potoka, t.j. po polohu bývalého vyústenia Hornopotočnej ulice. Pôvodná urbanistická situácia severnej časti východného konca strany námestia zanikla pri výstavbe monobloku pošty v 40. rokoch 20. stor., ktorá nahradila 2 domy ukončujúce severný front Hviezdoslavovej ulice, z ktorých západný čiastočne ohraničoval bočnou fasádou námestie. Zároveň zaniklo aj vyústenie Hornopotočnej ulice do námestia.

Z južnej strany je pôvodný len dom na juhozápadnom nároží, situovaný na križovatke Hlavnej ulice a námestia, na mieste ďalších dvoch meštianskych domov a budovy bitúnku vyrástol v zač.80.rokov 20. stor. hmotovo objemný soliterný objekt bývalého domu kultúry ROH, ktorému padla za obeť aj pôvodná štruktúra parciel 5 domov orientovaných čelami ku Hlavnej ul.

- **Ulica M. Schneidra Trnavského**

Podľa mapy z roku 1895 zachytávajúcej ešte slohový urbanistický stav ulice je zrejmé, že v tom čase boli oba uličné fronty súvislo zastavané. Na západe zaberali približne polovice ich dĺžok mohutné bočné krídla barokových palácových stavieb orientovaných hlavnými krídlami do Halenárskej a Hollého ulice (na juhu Seminár sv. Štefana, na sever Šľachtický konvikt). Severný uličný front dobieha v súlade so svojím stredovekým stavom blízko ku čelnej fasáde farského Kostola sv. Mikuláša. Na jeho východnom konci sa nachádza stredoveký nárožný objekt farskej budovy. Pôvodne to bola blokovaná jednokrídlová stavba situovaná pozdĺžne voči ulici a orientovaná čelnou fasádou ku kostolu. V novoveku jej pôdorys doplnili na tvar „L“ krídlom paralelným s čelnou fasádou kostola, pričom sa zmenil typ domu na prejazdový za súčasného presunu z orientácie

domu ku kostolu na orientáciu ku Ul. M. Sch. Trnavského , resp. ku Námestiu sv. Mikuláša. Medzi farským objektom na severovýchodnom nároží a Šľachtickým konviktom na severozápadnom nároží sú už len 2 krátke parcely čelom orientované do ulice. Medzi dvojkrídlovým prejazdovým domom na juhovýchodnom nároží s dlhým bočným krídlom lemujúcim ulicu (Nám. sv. Mikuláša 8-9), ktorý je čelom orientovaný ku námestiu a Seminárom sv. Štefana na juhozápadnom nároží sú situované 3 priečne parcely , z ktorých parcela susediaca so seminárom (Ul. M. Sch. Trnavského 6) je mimoriadne krátka, keďže za jej zadnou hranicou sa rozprestiera ešte výbežok ako pokračovanie južného dvorového krídla seminára. Táto situácia vytvára dojem, akoby dom č.6 bol dodatočne vložený na koniec parcely seminára, čomu by nahrával aj fakt, že východná bočná parcelná hranica domu č.6. leží v línii zadných hraníc parciel domov orientovaných čelom ku Halenárskej ulici, čo je zároveň aj poloha ukončenia výbežku južného krídla Seminára sv. Štefana. Dom však nemohol vzniknúť dodatočne na parcele seminára, pretože jeho jadro pochádza ešte z prvotnej murovanej zástavby mesta, čo predbežne nemožno povedať o objektovej skladbe seminára. Keďže nepoznáme vývoj zástavby a parcelácie v území zabratom seminárom nemožno sa k tejto otázke predbežne viac vyjadriť.

Ulica je do súčasnosti zachovaná v intaktnom dobovom urbanistickom stave. Súvislosť jej zástavby bola narušená len jednou prielukou v južnom fronte, ktorá vznikla v 90. rokoch 20. stor. po demolácii technicky dožitého domu č-4.

- **Univerzitné námestie**

Začiatkom 20. stor. bolo Univerzitné námestie intaktne zachované v urbanistickom stave aký získalo počas baroka.

V baroku postupne nahradili pôvodný dominikánsky kláštor univerzitným areálom, pričom ako prvý z univerzitného areálu bol postavený v polohe stredovekého rádového kostola Univerzitný kostol v rokoch 1629 -35. Areál s kostolom lemoval námestie na severnej strane. Pôvodne aj po výstavbe kostola prežívala tzv. škola pred jeho čelnou fasádou, vybudovaná ešte počas existencie pôvodného kostola ako stavba s centrálnym dvorom, obopnutým z 3 strán školskými krídlami a zo štvrtej – východnej strany fasádou kostola. Tento školský areál, ktorý neumožňoval vytvorenie verejného priestranstva pred kostolom a opticky prekryval od mesta jeho čelnú fasádu v priebehu 17. stor., zdemolovali, čím vznikol rozptýlný priestor pred jeho vstupom.

Na južnej strane námestia vybudovali na nezastavanom priestore v 70.rokoch 18. stor. mohutnú voči námestiu pozdĺžnu stavbu Lekárskej fakulty univerzity. Museli pritom odstrániť ranobarokový Mariánsky stĺp.

Západnú stranu námestia tvorila radová zástavba západného frontu Hornopotočnej ulice, ktorá, sledujúc tok potoka vytvárala smerom ku námestiu mierne vypuklý široký oblúk. Bola charakteristická prízemnými obytnými domami prejazdového typu, stojacimi na krátkych parcelách so zadnými stranami dobiehajúcimi ku zadným hraniciam krátkych parciel orientovaných do Pekárskej ulice. Šírky parciel boli rôzne, uplatnili sa tu ako typické stredoveké šírky, tak aj polovičné šírky vzniknuté delením parciel . Stredom Hornopotočnej ulice viedlo koryto potoka Trnávka, ktoré premošťoval približne v strede dĺžky uličnej čiary námestia mostík so sochou sv. Jána Nepomuckého.

Rovnako ako južnú aj východnú stranu námestia tvoril jeden mohutný objekt. Dvojpodlažný objekt Seminára sv. Vojtecha s prevýšenou hmotou na severovýchodnom nároží námestia bol situovaný ako ukončenie radovej zástavby východnej fronty Hollého ulice.

Podľa mapy z roku 1895 bol v tom čase ešte zachovaný intaktný barokový urbanistický stav všetkých uličných front námestia. Potok bol už zaústený pod terén.

V socializme bola zdemolovaná takmer celá západná fronta Hornopotočnej ulice vrátane časti lemujúcej námestie. Zvyšok námestia sa podnes zachoval v pôvodnej podobe s výnimkou Seminára sv. Vojtecha na juhovýchodnom nároží, ktorý bol zvýšený v 20.rokoch 20. stor. o jedno podlažie.

- **Vajanského ulica**

Vajanského ulica je doložená už v počiatkoch mesta prítomnosťou domu na jej severo - východnom nároží (na križovatke s Radlinského ulicou), ktorý smeruje čelnou fasádou do Radlinského ulice a pozdĺž Vajanského ulice sa rozprestiera dlhou bočnou fasádou. Vajanského ulica bola komunikáciou vedúcou od stredoveku od františkánskeho kostola paralelne s južnou polovicou západného úseku opevnenia. Nie je známe, či už od stredoveku mala obojstrannú zástavbu, teda aj zástavbu pozdĺž hradieb. Spočiatku mohlo jej západný front tvoriť len opevnenie. Najstaršie známe mapy Trnavy pochádzajú až z 18. stor. - jednak z r.1727 a tiež mapa prvého vojenského mapovania z roku 1782-84 a zobrazujú však len bloky zástavby (bez parcelácie). Vajanského ulicu už zobrazujú s obojstrannou zástavbou, pričom blok medzi západnou uličnou čiarou a opevnením je veľmi plytký, tvorili ho parcely malej dĺžky. Posledný slohový stav zachytený mapou z roku 1895 zobrazuje obojstrannú zástavbu ulice. Parcely sústredené na západnej strane siahajú až po hradby, parcely pri východnom fronte sú zadnými hranicami napojené na zadné parcelné hranice dlhých parciel siahajúcich sem od Hlavnej ulice.

V 70.rokoch .20. stor. došlo nielen k úplnej likvidácii pôvodnej zástavby, ale aj všetkých urbanistických atribútov, takže zanikla ako parcelácia, tak aj uličné čiary a na mieste pôvodnej ulice vznikla nová urbanistická situácia charakteristická sídliskovou výstavbou s viacpodlažnými panelovými domami, unifikovaného výrazu a s novými urbanistickými priestormi.

E.1.4.2.b) Výškové zónovanie a strešná krajina

- **hmotová skladba zástavby z hľadiska výškového zónovania**

Historické jadro Trnavy sa dá charakterizovať ako jedno- a dvojpodlažná staršia zástavba tvoriaca podnož zväčša trojpodlažným významným kultúrno-spoločenským objektom a výškovým dominantám veží. Prízemná zástavba pôvodne remeselníckych a poľnohospodárskych domov sa dodnes zachovala na Jeruzalemskej, Jerichovej, Pekárskej a čiastočne na Halenárskej ulici, želiarske prízemné domčeky, zväčša po radikálnej prestavbe alebo výmene sú na Horných Baštách. Dvojpodlažná zástavba pôvodne meštianskych domov je typická pre Štefánikovu, Hlavnú, Hviezdoslavovu, Radlinského, Kapitulskú ulicu a Námestie sv. Mikuláša je zachovaná čiastočne na Trojičnom námestí. Prízemná a dvojpodlažná zástavba Divadelnej ulice vyúsťuje na Trojičnom námestí viacpodlažnými stavbami divadla a bankového objektu. Medzi najvýznamnejšie kultúrno-spoločenské viacpodlažné historické objekty patria budovy bývalej trnavskej univerzity (areál troch fakúlt pri univerzitnom kostole a semináre na Hollého ulici), radnica, divadlo, kostoly a kláštory bývalých rehoľných rádov, mestská pracháreň. Všetky historické objekty boli ukončené rímsou a klasickými šikmými strechami s hrebeňom rovnobežným s ulicou. Spravidla sa jednalo o sedlové strechy s valbou na nárožiach významnejších ulíc. Strechy domov, susediacich s požiarnymi alebo úzkymi uličkami, boli ukončené sedlovou strechou so štítovou stenou do uličky. Len zriedkavo boli objekty prekryté manzardovými strechami. Takéto sa objavujú skôr na palácových stavbách univerzitných budov.

Do takto hierarchicky výškovy rozvrstveného mesta vstúpilo 20.storočie nekonceptne umiestňovanou výškovou zástavbou spravidla ukončenou plochými strechami. Prvými stavbami boli objekty z medzivojnového obdobia, postavené na Hlavnej ulici a na Trojičnom námestí. Tieto stavby sa však ešte prispôsobili historickej zástavbe svojim umiestnením v línii uličnej čiary a tektonikou fasád. Stavby z povojnového obdobia, počnúc poštou na námestí, nerešpektujú princípy historického urbanizmu - historickú parceláciu, pôvodné uličné čiary, výškové zónovanie či ukončenie klasickým zastrešením, mierku ani tektoniku fasád.

- **strešná krajina**

Pre územie MPR je charakteristické tradičné krovové zastrešenie objektov, ktoré najviac vyhovuje našim klimatickým podmienkam. Takéto zastrešenie sa zachovalo takmer vo všetkých historických objektoch na území MPR.

Prevažná časť historickej zástavby je v uličných krídlach zastrešená sedlovými strechami s hrebeňom rovnobežným s ulicou, výnimočne manzardovými. Tie pochádzajú spravidla z obdobia baroka. Valby sa využívali hlavne v nárožiach, pri križovaní ulíc väčších rozmerov. Pri úzkych uličkách, ako napr. Radničná, sú uličné krídla domov do uličky ukončené štípmi. Dvorové krídla majú zväčša pultové strechy. Tento stav riešenia striech sa naplno uplatňuje od polovice 18 storočia

Do ulice je najviac uplatňovaná rovná, neprerušovaná korunná rímsa, takmer výlučne pokrytá omietkou, zriedkavo je vyprofilovaná z dreva (od 2 polovice 19.storočia). Výnimočne sa objavuje štípková atika a niekoľko štípkov, ako akcent nad hlavným vstupom. Na starších strechách, ktoré neprešli v nedávnej minulosti obnovou, je ešte zachovaný pôvodný tvar strechy – s námetkom. Tento „mäkký“ tvar strechy sa však postupne vytráca.

Sedlové a valbové strechy boli využívané výlučne ako podružné priestory, ich prevetranie a presvetlenie bolo riešené drobnými, zväčša oplechovanými vikierikmi. Čelo vikierov bolo často bohato umelecko-remeselne vyzdobené (napr.Hviezdoslavova 11, Halenárska 5, Hlavná 34, Štefánikova 20). Vikiere v manzardách umožňovali plnohodnotné využitie spodnej časti striech. Na presvetlenie a prevetranie podkrovných priestorov neboli v historickom jadre v minulosti využívané iné prvky ako vikiere (napr.terasy, loggie).

Narastajúci tlak na využívanie podkroví v historických budovách priniesol na konci 20. storočia veľmi výraznú zmenu v strešnej krajine historického jadra. Postupne sa vytratil mnohé detaily zo striech a naopak, pribudli často neproporčné presvetľovacie prvky. Vikiere veľkých rozmerov a rôznych tvarov narušili malebnosť pôvodných želiarskych domčekov, pristavaných k hradbám na ulici Horné Bašty a Michalská, a dosť výrazne sú zastúpené aj na strechách objektov Jeruzalemskej ulice. Na Štefánikovej ulici dostali len výnimočne podkrovné priestory nové využitie, no zväčša sú presvetlené radom vikierov, už menej strešnými oknami. Na Hlavnej ulici sú podkrovia využívané zväčša len na meštianskych domoch oproti radnici, ktorých dvorové krídla boli zbúrané výstavbou kultúrneho domu. Na uličných krídlach týchto objektov sa vytvorili šikmé strechy so strešnými oknami, ktoré však boli navzájom v strede oddelené pásom plochej strechy. Je to však výnimočný prípad, kedy sa na historických objektoch, navyše kultúrnych pamiatkach, vytvorila netradičná plochá strecha. Vikiere sa na Hlavnej ulici využili na presvetlenie podkrovia len v jednom prípade, no veľmi nevhodne – na špitálíku, kde narúšajú výraz hlavnej fasády tvorenej dvoma dominantnými stĺpkovými portikmi, ukončenými štípkovou atikou nad korunnou rímsou. Rad nevhodných vikierov je umiestnený aj na budove bývalej prachárne, neskôr známej ako mliečny bar, čiastočne orientovanej do Trojičného námestia. Proporčne aj výrazovo akceptovateľným riešením je presvetlenie vikiermi menších rozmerov na Trojičnom námestí č. 4, ale aj na Hviezdoslavovej ulici č. 3. Podkrovia na tejto ulici sú využívané hlavne na južnej strane zástavby, sú však presvetlené strešnými oknami. Podkrovia historických objektov na Divadelnej, Radlinského, M.Schneidera Trnavského a na Kapitulskej ulici sú až na výnimky využívané na obytné či komerčné účely, na Námestí sv. Mikuláša majú dva kanonické domy oproti farskému kostolu presvetlené podkrovia drobnými strešnými oknami.

Nové funkčné využitie podkroví prinieslo aj ďalšie problémy – väčšie zaťaženie vodorovnej konštrukcie posledného podlažia a zvislých nosných konštrukcií celého objektu a tým nutnosť ich spevňovania, čiastočné alebo úplné zničenie historických krovov, odstraňovanie prekážajúcich komínových telies v podkroví aj nad strešnou konštrukciou.

E.1.4.2.c) Dominanty – celouzemné a miestne

Dominanty sídla reprezentuje farský kostol a kláštorné komplexy, či už pôvodné stredoveké alebo vzniknuté v baroku. K nim treba prirátať aj areál stredovekého špitála. Sakrálné dominanty dopĺňajú dominanty profánne, jednak v centre sídla situovaná tzv. Mestská veža – bývalá pozorovateľňa, ďalej opevnenie a tiež mohutný komplex bývalých seminárov univerzity.

Pôvodne stredoveké kláštorné areály sú sústredné, ako bolo typické pre mendikantské rehole, po obvode sídla pri opevnení.

V dôsledku veľkých demolácií v 2. pol. 20. stor. sa otvorili niektoré dovtedy nejestvujúce pohľady a odkryli pohľady na niektoré významné pamiatky z miest, odkiaľ sa tradične tieto stavby opticky neuplatňovali. Napr. pohľad na synagógu Status quo od juhozápadu vznikol až po zdemolovaní časti zástavby vo východnom fronte Halenárskej ulice s hlavným dôrazom na odstránenie stavby na nároží medzi Halenárskou a Haulíkovou ulicou, alebo tiež pohľad na farský kostol z vyburanej časti Pekarskej ulice. Tiež budova Lekárskej fakulty na Univerzitnom námestí odkryla svoj chrbát v dôsledku odstránenia zástavby v severnom úseku západného frontu Hollého ulice a dvorových krídle východného frontu Hornopotočnej ulice a pod. Tieto nové pohľady sa medzičasom vžili a verejnosť prijíma s nevôľou opätovné prinavracanie dobovej urbanistickej situácie podľa Územného plánu z 70. rokov 20. stor.

- **Františkánsky kláštor s kostolom sv. Jakuba**

Pri západnom úseku opevnenia, približne v strede jeho dĺžky je situovaný františkánsky kláštor. Od severu sa ku mohutnému barokovo prestavanému kostolu s vežou, pripája objemný kláštorný komplex pozostávajúci z dvoj až trojpodlažných krídel obopínajúcich vnútorný kláštorný dvor, pričom východné krídlo je situované v uličnej čiare Františkánskej ulice. Naň nadväzuje pozdĺž uličnej čiary severným smerom piate krídlo, s dĺžkou väčšou než predošlé východné krídlo patriace ku štvorkrídlovému komplexu.

Kostol sv. Jakuba sa uplatňuje ako dominanta pri pohybe od východu po celom priebehu východo- západnej komunikácie - po Hviezdoslavovej ulici, Trojičnom námestí a Divadelnej ulici, kde sa postupne s približovaním k areálu pridáva aj pôsobenie uličného krídla kláštora. Bočná strana kostola tvorí optický uzáver Jakubského námestia a Vajanského ulice na severe. Uličné krídla s kostolom majú dominantné postavenie v inak drobnej mierke modernej obytnej zástavby Františkánskej ulice.

Dominantnosť kostola sa prejavuje aj v uliciach mimo stredovekého opevnenia, na Hospodárskej a Študentskej ulici.

- **Klariský kláštor s Kostolom Nanebovzatia panny Márie**

V juhovýchodnom kúte opevnenia je umiestnený bývalý kláštor klarisiek. Jeho mohutný stredoveký, barokovo upravený Kostol Nanebovzatia Panny Márie s vežou svojou pozdĺžnou severnou stenou opticky aj funkčne uzatvára na juhu významnú mestskú komunikáciu - Kapitulskú ulicu a na ňu napojené Múzejné námestie. Kláštorný komplex sa rozprestiera medzi opevnením a kostolom a napája sa na kostol od juhu a od západu. Pozostáva dnes zo siedmich, v nadzemí dvoj až trojpodlažných krídel. Z nich tri krídla situované na východe obopínajú stredoveký rajský dvor. Naň smerom západným nadväzuje zástavba okolo barokového západného dvora. Od nej smerom na západ vybieha dnes samostatné obdĺžnikové krídlo situované pri opevnení, paralelne s ním.

Areál kláštora zaujíma svojou hmotovo priestorovou skladbou a výškou dominantné postavenie v drobnej obytnej zástavbe okolitých ulíc aj vo vzťahu ku opevneniu, čo je vnímateľné ako pri pohybe od severu po Halenárskej ulici, od západu po ulici Dolné Bašty, tak aj od východu po Múzejnom námestí. Nedávno bola jeho dominantnosť narušená výstavbou tzv. Rožka - polyfunkčného obytného domu na križovatke Halenárskej ulice a Ulice Dolné Bašty, ktorý pri

pohľade zo všetkých vyššie uvedených smerov narušil drobný charakter okolitej štruktúry najmä svojim výškovým predimenzovaním, čím sa stal nežiadúcim výškovým a hmotovým konkurentom kláštornému komplexu a opevneniu.

- **Univerzitný areál s Kostolom sv. Jána Krstiteľa**

Pri severnom úseku opevnenia sa nachádza na mieste pôvodného dominikánskeho kláštora barokový areál univerzity, situovaný severne od ranobarokového Kostola sv. Jána Krstiteľa. Kostol sa nachádza v severnom uličnom fronte Univerzitného námestia a tvorí na severe optický uzáver a dominantu pri pohybe od juhu po významnej mestskej komunikácii Hollého a Halenárskej ulici pri pohybe po Univerzitnom námestí a po Hornopotočnej ulici tvorí dominantu z východu jeho dvojvežové západné priečelie.

Univerzitný areál pozostáva zo šiestich krídel a dvoch vnútorných nádvorí. Je to plošne a výškovo najväčší uzavretý architektonický komplex v rámci hradieb. Pôdorysný rozvrh krídel nadviazal na pôvodný štvorkrídlový dominikánsky kláštor, ktorý bol tiež najväčším kláštorným stredovekým komplexom v rámci Trnavy. Krídla univerzitného areálu sú však plošne aj výškovo ešte väčšie a namiesto pôvodných 4 krídel kláštora zvierajúcich jeden vnútorný dvor má univerzitný komplex 6 krídel a dve uzavreté nádvorie. Z nich vybieha krídlo bývalej tlačiarne na sever a tzv. divadelné krídlo smerom na východ, nadväzujúc v línii na severné krídlo nádvorí. Toto krídlo pôvodne končilo na východe mohutnou stavbou astronomického observatória, dnes už nejestvujúcou vežou.

Smerom ku drobnej zástavbe Ulice Horné bašty a ku Jerichovej ulici je situovaná pozdĺž hranice areálu drobnejšia zástavba hospodárskeho charakteru. Mohutné trojpodlažné západné krídlo areálu, ktoré lemuje severnú polovicu východného frontu Hornopotočnej ulice malo voči drobnej prízemnej zástavbe západného frontu tejto ulice až do 2. pol. 20. stor. dominantné postavenie. Dnes je tento fenomén narušený výstavbou architektonicky a urbanisticky nekvalitného objektu bývalého „Stavoprojektu“ zo 70. rokov 20. stor.

- **Univerzitné budovy slúžiace na ubytovanie študentov**

Samotný areál univerzity je hmotovo - priestorovou dominantou celého historického jadra Trnavy. Ďalšie stavby s ním funkčne späté sú sústredené do jeho blízkosti - ide v prvom rade o objekt lekárskej fakulty tvoriaci južný optický a funkčný uzáver Univerzitného námestia a pohľadovo sa uplatňujúci aj pri pohybe od severu po celej dĺžke severnej polovice Hornopotočnej ulice.

Ďalšie budovy podieľajúce sa na dominantnom postavení univerzitného areálu v centre mesta sú budovy seminárov sústredené do východného frontu Hollého ulice a severného konca východného frontu Halenárskej ulice. Vďaka seminárnym budovám mal od baroka nadradené postavenie východný uličný front Hollého ulice na úkor západného, kde zostala obytná zástavba. Spočiatku sa na tomto postavení nepodieľala v takej miere ako dnes výška seminárnych budov, pretože vtedajšie stavby (s výnimkou trojpodlažnej a dvojpodlažnej časti Mariánskeho seminára) boli až do začiatku 20. stor. rovnako, ako okolitá zástavba ulice dvojpodlažné. Ich dominantnosť tkvela vo veľkom pôdorysnom rozsahu samotných stavieb, z ktorých každá zaberala dve pôvodné parcely. Veľké uzavreté nádvorie obostaval každý z objektov rozmernými krídlami, čím stavby získali palácový charakter.

Začiatkom 20. stor. sa už i tak veľká mohutnosť areálu ešte zväčšila postupnou nadstavbou troch dovtedy dvojpodlažných seminárov o ďalšie podlažie. Keďže budovy seminárov siahajú smerom južným až po križovatku s hlavnou východo - západnou tepnou – Hviezdoslavovou ulicou a čiastočne aj za ňu do Halenárskej ulice (Seminár sv. Štefana) tvoria výraznú pohľadovú dominantu nielen pri pohybe po Hollého ulici z oboch strán a Halenárskej ulici od juhu, ale aj pri pohybe od západu po Hviezdoslavovej ulici (uplatňuje sa juhozápadné nárožie Šľachtického konviktu a severozápadné nárožie seminára sv. Štefana), a tiež pri pohybe od východu po Ulici M. Sch. Trnavského, nadväzujúcej na Hviezdoslavovu smerom východným.

- **Farský kostol sv. Mikuláša - bazilika**

Kostol je situovaný v najvyššom bode historického jadra pri východnom úseku opevnenia - približne v polovici jeho dĺžky. Je to mohutná dvojvežová stavba, ktorá bola zásadne upravená baroku, kedy zväčšila svoj šírkový rozmer obojstrannou prístavbou bočných kaplniek. Farský kostol je viditeľný z mnohých miest z interiéru historického jadra, aj mimo neho. V rámci jadra tvorí východný pohľadový uzáver a dominantu celej východo - západnej tepne (v línii Divadelná ul., Trojičné nám., Hviezdoslavova ul., Ul. M. Sch. Trnavského, Nám. sv. Mikuláša) a tvorí tiež severný pohľadový uzáver a dominantu aj v rámci severo - južnej komunikácie - pri pohybe od juhu sa to týka Kapitulskej ulice a Nám. sv. Mikuláša, pri pohybe od severu Jeruzalemskej ulice.

Kostol sa naďalej dobre vyníma „na podnoží“ okolitej obytnej zástavby, ktorá si zachovala drobnú mierku.

- **Špitál s Kostolom sv. Heleny**

Pri južnom úseku opevnenia je od stredoveku situovaný špitál s Kostolom sv. Heleny. Zatiaľ čo kostol si až na úpravy v podobe dostavania obojstranných barokových kaplniek zachoval svoj stredoveký charakter a drobnú mierku, špitál sa zač. 19. stor. rozšíril cez dve pôvodne stredoveké parcely, takže na mieste pôvodného i tak objemného objektu vznikla mohutná viackrídlová budova s dlhým dvojpodlažným krídlom pozdĺž Hlavnej ulice.

Pôvodné dominantné pôsobenie klasicistickej špitálskej budovy v uličnom fronte Hlavnej ulice bolo v 20. stor. stále viac oslabované postupnou náhradou starých obytných domov na pôvodných 4 parcelách naväzujúcich na špitál pozdĺž uličného frontu mnohopodlažnými, blokovými polyfunkčnými domami. Domy vznikli bez rešpektu k dobovým urbanistickým atribútom ulice ako sú mierka, parcelácia, výšková niveleta, krídlový spôsob zástavby, tvar strechy a pod. Taktiež oproti „špitálskemu“ objektu na juhozápadnom nároží Hlavnej ulice bol v roku 1924 vybudovaný tzv. Evanjelický dom pochádzajúci od arch. Mareka a na križovatke Hlavnej a Vajanského ul. bývalý objekt Vzájomnej roľníckej pokladnice od arch. M. M. Harminca. Oba oslabili pôvodné dominantné pôsobenie hmoty budovy Špitála.

- **Mestská veža**

V severozápadnom kúte Trojičného námestia je zabudovaná vysoká hranolová stavba, tzv. Mestská veža. Od doby svojho vzniku v roku 1574 až podnes je najvýznamnejšou a najvýraznejšou dominantou sídla a spolu s farským kostolom sa najviac podieľa na jeho charakteristickej siluete. Je dobre viditeľná zo všetkých polôh vnútri historického jadra i z okolia. Najvýznamnejší a najcharakteristickejší je pohľad na ňu od juhu po celej dĺžke Hlavnej ulice. Tento pohľad bol od počiatkov fotografie najviac zobrazovanou časťou mesta.

- **Súsošie Najsvätejšej Trojice z roku 1695.**

Na voľnej ploche Trojičného námestia sa nachádza Súsošie Najsvätejšej Trojice z roku 1695. Súsošie bolo pôvodne čelom orientované na sever, avšak potom ako ho v 40. rokoch 20. stor. zdemolovali ho po opätovnom postavení začiatkom 90. rokov 20. stor. jednak mierne posunuli juhozápadným smerom, tak aby bolo pohľadovo exponovanejšie z Hlavnej a z Hviezdoslavovej ulice a ho obrátili o 90 stupňov, tak aby čelom smerovalo na východ, aby pri čelnom pohľade jeho pozadie netvorila novostavba domu kultúry. Súsošie je pohľadovou dominantou celej východo - západnej komunikácie (Divadelná ul., Trojičné námestie, Hviezdoslavova ulica, Ul. M. Sch. Trnavského a námestie sv. Mikuláša).

Tradične zažitý a pre Trnavu charakteristický je pohľad pri pohybe po východo - západnej osi od východného okraja sídla na trojicu významných architektúr situovaných za sebou : najvzdialenejším objektom, ktorý sa nachádza na západnom okraji sídla a pôsobí ako dominanta a západný optický uzáver východo - západnej komunikácie je hmota priečelia s vežou

františkánskeho barokového Kostola sv. Jakuba. Pred nimi vnímame secesne upravené priečelie mohutnej budovy trnavského divadla a pohľad vrcholí pred nimi predstúpeným Súsoším Najsvätejšej Trojice.

- **Jezuitský kláštor s Kostolom najsvätejšej Trojice**

V drobnej mierke obytnej zástavby Štefánikovej ulice sa vyníma barokový komplex jezuitského kláštora, ktorý zaberá plochu troch parciel popri Štefánikovej ulici a troch parciel popri Františkánskej ulici, keďže sa rozprestiera naprieč celej hĺbky bloku medzi Štefánikovou a Františkánskou ulicou. Kláštor je čelom orientovaný ku Štefánikovej ulici, kde sa okolo kostola so štítovou orientáciou s dvojvežovým priečelím nachádza z jednej strany kláštorne dvojpodlažné krídlo, z druhej novogotická hmota kaplnky. Kláštor s výnimkou samotného kostola nadväzuje do určitej miery svojou krídlou zástavbou na pôvodnú hmotovo – priestorovú skladbu svojich predchodcov – meštianskych domov. Kláštor vytvára v rámci drobnej štruktúry Štefánikovej ulice dominantu pri pohľade od Trojičného námestia, ako aj pri pohybe z oboch koncov Štefánikovej ulice.

- **Paulínsky Kostol sv. Jozefa**

V dôsledku toho, že celá Paulínska ulica už úplne stratila slohový architektonický a urbanistický výraz, dostal sa paulínsky Kostol sv. Jozefa do výzorového kontrastu voči okolitej novodobej zástavbe pochádzajúcej z 2. polovice 20. stor. Atypický tvar štítu kostola naďalej v rámci zástavby ulice vyniká.

Trnava aj napriek mnohým demoláciám a výstavbe množstva nových stavieb je napodiv stále nositeľom výpovede o dobovej nivelete uličných interiérov, vyplývajúcej z vývoja sídla a funkčno - prevádzkových daností jednotlivých urbanistických priestorov. Stále sa tu možno stretnúť popri uliciach s prevažujúcou dvojpodlažnou zástavbou odrážajúcou niekdajšiu prítomnosť bohatého mestského patriciátu a cirkevných hodnostárov, ešte a s ulicami s prízemnou zástavbou (niekde aspoň s prevahou pôvodnej prízemnej zástavby), ktorá vypovedá o niekdajšej prítomnosti drobného remeselníckeho obyvateľstva až po miniatúrne želiarske domčeky pristané ku hradbám.

Trnavské uličné interiéry a námestia si zachovali schopnosť výpovede o vývoji a organizácii mestského života prakticky od stredoveku.

E.1.4.2.d) Pevnostný systém

Stavebno-historický vývoj a charakteristika opevnenia, špecifikácia pamiatkových hodnôt a predmet pamiatkovej ochrany.

Stredoveké opevnenie Trnavy vytýčilo mestu tvar takmer pravidelného obdĺžnika o stranách 800 x 700 metrov. S rozlohou 56 ha vymedzenou opevnením, bola Trnava najväčším stredovekým mestom v Hornom Uhorsku. Vzhľadom k obrovskému rozsahu pôvodného zámeru, ktorým bolo vybudovanie súvislého prstenca murovaných hradieb okolo celého mesta (trnavské hradby predstavujú jedno z najväčších stavebných diel z obdobia 13. a 14. storočia v Uhorskom kráľovstve), s čím úzko súvisela aj finančná náročnosť, musela byť výstavba rozdelená do viacerých krokov (jednotlivých etáp). Na základe doterajších vedomostí je možné začiatok budovania klášť ešte do 1. polovice 13. storočia. No definitívne ukončenie realizácie pôvodného zámeru, aj vďaka vývoju politickej situácie trvalo nakoniec viac ako sto rokov. Výstavba začala vybudovaním 30-tich v podstate typizovaných 5-podlažných tehlových hranolových veží (4 z nich

boli riešené ako vežové brány s prejazdom v spodnom podlaží, dve boli v severnom a dve v južnom úseku opevnenia). Veže s vysokými štrbinovými strieľňami boli ukončené cimburím otvoreného piateho podlažia. Pravdepodobne hneď po dostavbe všetkých veží, v priebehu 2.polovice 13.storočia, pokračovala výstavba podľa pôvodného plánu budovaním murovaných tehlových kurtín – hradobných múrov spájajúcich jednotlivé veže. Výskumom boli identifikované 3 úseky hradobného múru z 1.etapy budovania opevnenia. Hradba s murovanou ochodzou bola ukončená cimburím, ktoré malo v každom druhom ozube vysokú štrbinovú strieľňu. Výstavba hradobného múru však bola asi pod vplyvom politickej situácie a priameho vojenského nebezpečenstva prerušená. Vznikla zrejme potreba urýchleného dokončenia súvislého obranného prstenca, čo by v prípade neupustenia od výstavby murovaných hradieb, nebolo reálne možné. Namiesto definitívneho riešenia tak vzniklo aspoň dočasné riešenie, i keď vojensky značne nedokonalé. Úseky medzi vežami boli prepojené zemným valom s palisádou. Zemina na navýšenie valu bola získaná hĺbením vodnej priekopy, obkolesujúcej celé mesto. Vzniklo tak pre 13.storočie značne anachronické riešenie (na druhej strane takáto kombinácia bola jedinečná), ktoré však aspoň čiastočne splnilo účel – účel ucelenej obrannej stavby i keď s nižšou obranyschopnosťou. Pre murované konštrukcie z prvej stavebnej etapy je charakteristická ich povrchová úprava tzv. škárovaním – prezentácia režného tehlového muriva s tvarovo upraveným povrchom malty v ložných škárach, v tomto prípade tzv. podrezaním. 2.etapa, ktorej cieľom bolo nahradenie valov definitívnymi, murovanými objektami prebehla až v 14.storočí. Keďže sa to týkalo takmer celého obvodu opevnenia výstavba prebiehala vo viacerých časových intervaloch niekoľko desaťročí. Hradobné múry boli zakladané do zvyškov zemného valu. Ich súčasťou boli jednoramenné schodiská, vytvorené na úkor zúženia ochodze. Oproti pôvodnému zámeru prišlo ešte k ďalším zmenám, a síce okrem dobudovania úsekov hradobného múru bolo opevnenie navyše doplnené v západnom a východnom úseku spolu desiatimi tehlovými hranolovými baštami. Tie boli stavané súčasne s prilahlými kurtinami, s ktorými sú navzájom previazané. Bašty boli zároveň rovnakej výšky ako hradobné múry – kurtiny, preto boli iba 2-podlažné. Smerom zo strany mesta nemali pôdorys uzavretý múrom. Aj bašty, rovnako ako kurtiny boli ukončené cimburím so štrbinovými strieľňami v každom druhom ozube. V 2.etape vznikli taktiež rozsahom nevelké murované predbránia všetkých štyroch mestských brán. Charakter murív 2.etapy sa od najstarších častí líši použitím stredovekých tehál - prstoviek výrazne menších rozmerov, menšími ložnými škárami a predovšetkým povrchovou úpravou. Murivá z 2.etapy už boli omietané. Ukončením 2. etapy bola po vyše 100 rokoch len s malými korekciami konečne naplnená pôvodná koncepcia. Neskorší stavebný vývoj opevnenia, ktorého cieľom by malo byť reagovanie na vývoj vojenskej techniky a taktiky, aj napriek početným výzvam panovníkov nepriniesol žiadne podstatnejšie zmeny postupne prežitej stredovekej koncepcie, takže jeho obranyschopnosť postupne výraznejšie klesala. V priebehu 15. a 16. storočia sa úpravy sústredili na zamurovanie prieluk cimburí, ktorých vznikali trojuholníkové strieľne pre hákovnice a smolné nosy, ktoré sa striedali v presnom rytme. Na vežiach boli vytvárané bočné flankovacie strieľne a ojedinele delové strieľne. Vznikli tiež tri bránky pre peších. Dve boli v strede západného a východného úseku opevnenia a jedna v západnom úseku priamo pri juhozápadnej nárožnej veži (zachovaná v pôvodnom stave dodnes). Jedinou väčšou zmenou, pripisovanou známemu talianskemu vojenskému inžinierovi a staviteľovi Pietrovi Ferraboscovi, bolo v období renesancie vybudovanie rozsiahlych barbakanov Hornej a Dolnej brány. Po pominutí tureckého nebezpečenstva a potlačení stavovských povstaní stratili veľmi zastarané hradby v 18.storočí už navždy svoj pôvodný obranný účel. Už v tomto storočí sa začali budovať prvé domy mestskej chudoby tzv. želiarske domčeky, opreté z vnútornej strany k múrom opevnenia. Začali tak prvé deštruktívne, búracie práce devastujúce opevnenie, keďže domy chudoby boli stavané z materiálu priamo rozobraného z vnútornej hrúbky hradobného múru, alebo rozobratím vnútornej polovice obvodového múru veží. Želiarska zástavba nakoniec lemovala prakticky celú ulicu Horné bašty, Michalskú ulicu, aj zaniknutú Mojmirovu uličku (za Kapitulskou 12,13 a 14) a východnú časť ulice Dolné bašty. Rovnakým spôsobom boli rozoberané aj časti hradieb vo dvoroch niektorých domov na Kapitulskej, Vajanského a Františkánskej ulici v súvislosti s budovaním zadných hospodárskych, ale i obytných krídiel, využívajúcich hradbu ako svoju zadnú stenu. Už v 19.storočí boli úplne odstránené niektoré časti opevnenia, ktoré sa stali prekážkou pre

komunikácie. Z dôvodu nedostatočnej šírky boli v roku 1820 zbúrané Horná i Dolná brána s barbakanmi a v roku 1862 aj Malženická a Lovčická brána. Z dopravných dôvodov boli tiež odstránené časti opevnenia, ktoré zaslepovali vnútorné mestské komunikácie: Hornopotočnú, Jeruzalemskú a Paulínsku ulicu. Devastačné práce na opevnení Trnavy zastavil až nástup pamiatkovej ochrany. Trnavské hradby boli našťastie predmetom záujmu už od počiatkov formovania pamiatkovej starostlivosti na našom území, čo zabránilo ich ďalšiemu búraníu.

Mestské opevnenie Trnavy ako národná kultúrna pamiatka je nositeľom rozsiahleho súboru významných pamiatkových hodnôt: urbanistickej hodnoty (veľmi výrazne sa uplatňuje ako prstenec obopínajúci ešte i dnes v prevažnej miere stredoveké jadro mesta), hodnoty starobylosti (keďže jeho pôvod siaha ešte do 13. storočia), architektonickej hodnoty, hodnoty historického dokumentu (doklad o vývoji fortifikačných stavieb od obdobia stredoveku, výpoveď o historických stavebných technológiách), hodnoty súvzťažnosti s prostredím a hodnoty ojedinelosti, ktorá presahuje rámec nielen regiónu, ale i Slovenska a spočíva vo viacerých aspektoch. Stredoveké mestské opevnenie Trnavy sa radí medzi najstaršie zachované fortifikačné stavby na území Slovenska. V dobe svojho vzniku vymedzovalo územie mesta s najväčšou rozlohou na Slovensku, z čoho tiež vyplýva, že ide o najrozsiahlejšie stredoveké opevnenie u nás. Z dnešného pohľadu je jedinečné aj stále ešte existujúcim rozsahom zachovania, ktoré z pôvodných približne 3 km dĺžky predstavuje cca dve tretiny. Najväčšia ojedinelosť opevnenia je v použití stavebného materiálu, ktorým je tehla. Je to jediné tehlové stredoveké opevnenie na Slovensku a dokonca i v rámci bývalého Československa (známe tehlové opevnenie v Nymburku, má v skutočnosti len tehlou obmurované kamenné jadro). Unikátna je aj technológia murovania, predovšetkým použitím archaického spôsobu povrchovej úpravy neomietaného muriva veží s upravovanými ložnými škárami – tzv. podrezávaným škárovaním. Z vyššie uvedených skutočností vyplýva, že trnavské mestské opevnenie je nielen jednou z najvýznamnejších pamiatok Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava, ale patrí medzi najvýznamnejšie historické obranné stavby presahujúce svojimi pamiatkovými hodnotami hranice Slovenska.

Vzhľadom k týmto hodnotám sú predmetom pamiatkovej ochrany všetky dodnes stojace originálne konštrukcie trnavského mestského opevnenia z obdobia plnenia jeho pôvodnej obrannej funkcie, teda aj vrátane posledných úprav z 18. storočia (krov veže za františkánskym kláštorom), ale tiež konkrétne hodnotné mladšie úpravy: empírová úprava bránky pre peších, za farským kostolom a tzv. Bernolákova brána za františkánskym kostolom. Súčasťou predmetu ochrany sú tiež všetky murované konštrukcie nachádzajúce sa už len pod úrovňou súčasného terénu a archeologické situácie s nimi súvisiace (napr. v nadzemí zaniknuté časti obvodu veží, úseky kurtín, alebo ich časti a predbránia, murivá kontraeskarpy). Ďalším predmetom pamiatkovej ochrany sú nemurované stavebné objekty opevnenia: pozostatky po obranných valoch a plošný rozsah vodnej priekopy, či už v zasypanom stave v južnom a severnom úseku, čiastočne zachovanom profile vo východnom úseku, alebo v takmer kompletne zachovanom profile v západnom úseku.

E.1.4.2.e) Kategorizácia nehnuteľností v pamiatkovom území:

Materiál delí nehnuteľnosti z hľadiska pamiatkových hodnôt na nasledovné kategórie:

1. **Národné kultúrne pamiatky (NKP)**
2. **nehnuteľnosti vytipované na vyhlásenie za NKP**
3. **nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou**
4. **nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**
5. **objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**
6. **pamätihodnosti obce**
7. **ostatné objekty nachádzajúce sa na pamiatkovom území**

Zoznam národných kultúrnych pamiatok je v prílohe tohto materiálu v tabuľkovej časti zásad. Tabuľka obsahuje unifikovaný názov podľa ústredného zoznamu pamiatkového fondu, adresu, číslo, pod ktorým je objekt evidovaný v ústrednom zozname pamiatkového fondu,

prevládajúci sloh, najstaršia zistená fáza nachádzajúca sa v objekte, známe závady na objekte z hľadiska ochrany pamiatkového fondu a zásady pamiatkovej ochrany. Objekty sú zoradené abecedne podľa ulíc, súbor univerzitných budov je zaradený na koniec tabuľky.

Ostatné objekty MPR sú v ďalšej tabuľke pod názvom „Iné kategórie“. Tabuľka má obdobný princíp delenia, avšak namiesto evidenčného čísla je uvedená kategória, do ktorej je objekt zaradený v tomto materiáli.

E.1.4.2.f) Archeologické náleziská a miesta pod zemou

Mestská pamiatková rezervácia Trnava je situovaná v Podunajskej nížine uprostred Trnavskej tabule, v širokej doline potoku Trnávky. Mesto sa rozprestiera na černoze pokrytej sprašou, ktorá tvorila pôvodne súvislú plochu neskoršie rozčlenenú potokmi i ľudskou činnosťou. Pri zakladaní sídlisk je rozhodujúcim faktorom vodný režim čo je jeden z dôvodov vzniku osídlenia v povodí potoka Trnávka v priestore súčasnej Mestskej pamiatkovej rezervácie už v priebehu mladšej doby kamennej. Druhým, nemenej významným faktorom podnecujúcim vznik osídlenia sú diaľkové obchodné cesty križujúce sa na území dnešného historického centra, resp. v jeho bezprostrednej blízkosti a to už v období praveku. Výskumy uskutočňované v centre mesta najmä poslednom desaťročí značne rozšírili poznatky archeologickej vedy o hustote, kvalite a datovaní sídelných aktivít od praveku po novovek.

• pravek a stredovek

Z najstaršieho, pravekého resp. stredovekého osídlenia poznáme s územia MPR nasledovné polohy:

- južná časť Vajanského a Hlavnej ulice a severná časť námestia SNP – sídlisko kultúry s mladou lineárnou keramikou
- severná časť námestia SNP, južná časť Bernolákovho sadu – pohrebisko kultúry s mladou lineárnou keramikou
- južná časť Františkánskej ulice, stredná časť Štefánikovej ulice a západná časť Divadelnej ulice – sídlisko lengyelskej kultúry – skupina Ludanice; bádenská kultúra
- priestor mestského amfiteátra a Západoslovenského múzea, Muzejné námestie a južná časť ulice Hlbokej, Kapitulskej a Halenárskej – sídlisko stredodunajských popolnicových polí – lužická kultúra
- námestie Sv. Mikuláša, južná časť Michalskej ulice – sídlisko kalendeberskej kultúry
- severná časť Pekárskej ulice – germánske sídlisko; veľkomoravský a povelkomoravský horizont, 9.-10. stor.
- severná časť Hornopotočnej ulice – sídlisko z. 9. stor.
- Havlíkova ulica v časti pri neologickej (status quo ante) synagóge – sídlisko z. 9. stor.
- Západná strana centrálnej časti Kapitulskej ulice – eneolit (sídlisko?)
- severná časť Hollého ulice – sídlisko 9. - 10. storočie
- južná časť Jeruzalemskej a Michalskej ulice – pohrebisko z obdobia 9.-10. stor.

O sídelných aktivitách v období praveku môže svedčiť aj ojedinelý nález datovaný do obdobia stredodunajských popolnicových polí zo severnej časti Hornopotočnej ulice. Vyššie uvedené polohy väčšinou zistené archeologickými výskumami iba v posledných rokoch neodrážajú v úplnosti archeologický potenciál MPR Trnava, ale informujú nás skôr o stave výskumu. Objavenie vyššie uvedených políh nie je totižto výsledkom systematicky vedených archeologických výskumov, ale výskumov záchranných, vyvolaných stavebnou činnosťou v dotknutých polohách. Archeologické náleziská boli teda objavené a skúmané náhodne a priestorovo ohraničene bez možnosti určenia pôvodných hraníc sídelných štruktúr (t.j. sídlisk a pohrebísk výrobných priestorov, komunikácií). Uvedené archeologické polohy preto nemôžu byť jediným priestorovým indikátorom archeologického potenciálu v rámci MPR.

- **vrcholný stredovek (po roku 1238) neskorý stredovek a novovek**

Výskyt a štruktúra archeologických nálezov v období vrcholného stredoveku sa nesie v znamení stabilizácie mestského urbanizmu. Výnimku tvoria niektoré predlokačné nálezy zistené v línii mestských hradieb, ktoré urbanizmus neskôr lokovaného mesta nerešpektujú ba navzájom sa s ním vylučujú. Výstavba hradieb tieto sídelné štruktúry pretína a ukončuje ich existenciu (Vajanského ulica). Osídlenie zistené v MPR vo vnútri hradieb poukazuje už na čiastočnú stabilizáciu predlokačného osídlenia (Hviezdoslavova ulica). Charakter archeologický nálezov datovaných po roku 1238 už rešpektuje základný urbanizmus mestského jadra, jeho parceláciu a komunikačnú sieť, obytnú a hospodársku zástavbu, opevňovacie prvky (hradby, bašty, veže, brány, valy, palisády, priekopa, kontraeskarpa a.i.). Predpoklad výskytu archeologických nálezov a situácií je lokalizovaný na celom území MPR Trnava. Historické jadro je ohraničené stredovekým opevnením v rámci ktorého sa po udelení mestských výsad v roku 1238 začala tvoriť základná urbanistická kostra v tvare písmena H. Už v tomto období došlo k vytvoreniu a stabilizácii uličnej siete v podobe aká je zaznamenaná na katastrálnych mapách z 19. storočia. Z uvedených konštatovaní vyplýva, že s výskytom archeologických nálezov a situácií z obdobia vrcholného stredoveku a novoveku treba počítať v celom historickom jadre Trnavy.

E.1.4.2.g) Historická zeleň

Systém zelene pamiatkového územia je neoddeliteľnou súčasťou urbanistickej štruktúry, tvorí jednotný celok s architektúrou a vznikol postupným vývojom od pasívnej prítomnosti naturálnej zelene až po regulované, cielene založené a udržiavané plošné a priestorové vegetačné štruktúry. Na území MPR mesta Trnava sa nenachádzajú plochy zelene, zapísané ako samostatné národné kultúrne pamiatky, ale sú tu plochy, ktoré dotvárajú pamiatku a sú jej súčasťou. V pamiatkovom území sa nachádza zeleň, ktorá je zapísaná v Zozname hmotných nehnuteľných pamätihodností obce, t.j. Zeleň ulice Kapitulskej, Zeleň ulice Jeruzalemskej, Soliterný dub na Hornopotočnej ulici.

Zeleň v prirodzenej podobe bola na mieste historického jadra prítomná už pred vznikom osady a pred urbanizovaním krajiny. Postupnou zástavbou a užívateľským atakom tieto naturálne plochy zelene zanikli. Ostali však ako súčasť dvorov a záhrad pri jednotlivých domoch a zeleň okolo potoka prechádzajúceho v minulosti stredom historického jadra (po uliciach Hornopotočná, Vodná, Hviezdoslavova, Trojičné námestie, Zelený rínek, Paulínska). Niektoré zo záhrad vo väzbe na upravovanie zástavby v dvorových traktach na obytnú, kedy vznikli reprezentatívne nádvorja, mali aj estetické poslanie a boli ozdobnou časťou domu. V ich úprave iste nechýbala zeleň, aj keď doposiaľ nie sú o tom žiadne archívne doklady. Prevažne však dvory a záhrady mali hospodársku funkciu a boli tu pestovateľské plochy a ovocné stromy.

Pozitívnym obdobím pre vývoj systému zelene bolo 18. storočie, kedy v niektorých dvoroch a záhradách mestských palácov a meštianskych domov boli založené okrasné záhrady. Začiatkom 20. storočia do vývoja systému zelene aktívne zasiahla činnosť mestského okrásľovacieho spolku. Najvýraznejším reprezentantom z 1. polovice 20. storočia je založenie parčíka na Kapitulskej a Jeruzalemskej ulici. V poslednej tretine 19. storočia a začiatkom 20. storočia pribudli stromové aleje do ulíc v centre (Halenárska, Hlavná, Hollého, Pekárska, Štefánikova). V 19. storočí a začiatkom 20. storočia, po nástupe osvietenskej doby s uprednostňovaním klasických hodnôt a návratu k prírode začali v Trnave vznikať na umeleckých princípoch stavané sadovnicke úpravy, ktoré sa však neviazali na dvory a záhrady meštianskych domov a palácov v historickom jadre, ale v dôsledku stagnácie mesta a kvôli kompaktnej zástavbe boli odsunuté na okraj stredovekého mesta do hradobnej priekopy a do záhrad domov a vĺ za mestské opevnenie.

Na poľnom náčrte katastrálnej mapy z roku 1895, ktorý je zatiaľ najstarším zachovalým mapovým podkladom s grafickým vyznačením a lokalizáciou významnejších celkov zelene sú tieto plochy zreteľne čitateľné. Okrem zelene mimo historického jadra je na katastrálnej mape zreteľná upravená záhrada aj vo vnútri stredovekého mesta - pri Univerzitných budovách, okolo Starého

arcibiskupského paláca, záhrada meštianskeho domu na parcele 66 (medzi Vajanského a Hlavnou ulicou), záhrada kláštora klarisiek, záhrada areálu františkánov, Areál paulínskeho kostola sv. Jozefa, záhrada špitála s Kostolom sv. Heleny - Orolská záhrada, Areál farskej budovy so záhradou a záhrada pri Evanjelickom kostole. Celkovo prišlo k postupnému zániku kvalitatívnych parametrov jednotlivých sadovníckych úprav, aj keď vlastné plochy ostali zachované. Keďže záhrada, park, resp. akákoľvek sadovnícka kompozícia je tvorená predovšetkým živým sadovníckym materiálom, ktorý je ako taký premenlivý a pomínutelný, sadovnícke kompozície sú narušené, resp. zničené a je žiaduca ich obnova. Zánik sadovníckych úprav mohli podporiť najmä nestarostlivosť, nezáujem, nedostatok finančných prostriedkov a pod. U Záhrady meštianskeho domu na parcele 66 k zániku prišlo postupnou zástavbou, kedy celá pôvodná úprava zanikla. Dnes na jej ploche stojí bytový dom s polyfunkciou. Záhrada areálu paulínskeho kostola sv. Jozefa zanikla postupnou zástavbou voľnej plochy.

Dnes tvoria základ systému zelene uličné stromoradia bez alebo s líniovou podnožou, zeleň dvorov a záhrad, sadovnícke úpravy areálových komplexov a zelené plochy v častiach hradobnej priekopy po obvode stredovekého mesta.

- **Zeleň uličných interiérov v jednotlivých etapách vývoja urbanistickej štruktúry a charakteristika súčasného stavu**

Najstaršími cielene zakladanými formami ozelenenia uličného interiéru zeleňou boli samostatne stojace stromy tzv. tieniace. Neskôr do ulíc pribudli stromové aleje, ktorých výsadbová línia bola na predele medzi segregovaným peším chodníkom pozdĺž domoradia a ostatnou plochou ulice. Aleje v konštantnej vzdialenosti kopírovali líniu uličnej zástavby. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie bolo spevnené. Neskôr v niektorých polohách pribudol do podnože alejí líniový pás zelene, ktorého šírka bola daná parametrami ulice. Niektoré ulice ostali dodnes bez alejí a akejkolvek zelene. Niektoré naopak sú však zásahmi z 2. polovice 20. storočia doplnené menšími plochami zelene s rôznorodou porastovou štruktúrou.

V strede Jeruzalemskej ulice okrášľovací spolok v prvej polovici 20. storočia vytvoril parčík. Kostrové stromy parčíka na Jeruzalemskej ulici sú Javor mliečny (*Acer platanoides*), Lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*). Cieleným zásahom do výrazu Jeruzalemskej ulice bolo aj založenie stromovej jednostrannej lipovej aleje v poslednej tretine 20. storočia. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie v dobe založenia bolo trávnaté. Stromy sú každoročne upravované orezom, z dôvodu zasahovania korún do fasád nehnuteľností.

Kapitulská ulica vznikla vo východnej, prirodzene vyvýšenej časti historického jadra. Vyvinula sa z južnej časti pôvodnej šošovkovito rozšírenej komunikácie. Kostrové stromy parčíka na Kapitulskej ulici sú Javor mliečny (*Acer platanoides*), Javor horský (*Acer pseudoplatanus*), Lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*), Pagaštan korský (*Aesculus hippocastanum*), Sofora japonská (*Sophora japonicum*). Jeruzalemská ulica tvorila spolu s Námestím sv. Mikuláša a Kapitulskou ulicou komunikáciu archaického šošovkovitého tvaru, okolo ktorej sa rozprestierala románska osada.

Námestie sv. Mikuláša s farským kostolom sa rozkladá na najvyššie položenom mieste historického jadra vo východnej časti neďaleko mestského opevnenia. V strede dnešného námestia bolo a je umiestnené súsošie sv. Jozefa. Súsošie bolo situované do trávneho podlažia. Okolie námestia bolo lemované tieniacimi stromami. Stromy Platan javorolistý (*Platanus acerifolia* „*Alpen Globe*“) boli a sú uložené do výsadbových jám. V dobe výsadby boli uložené priamo do ílového podkladu ulice a neboli upravované rezom. V dnešnej dobe sú situované stromy na námestí do výsadbových jám v dlažbe. Chránené sú od dlažby mrežou.

Trojčinné námestie je centrom dnešného historického jadra. Jeho plocha rozdeľuje na polovicu mestskú komunikáciu, ktorú tvorí na severe Štefánikova ulica a na juhu Hlavná ulica. Do začiatku 20. storočia bolo námestie bez zelene. Solitérne tieniace stromy boli umiestnené len okolo stĺpa Najsvätejšej Trojice v 30. rokoch 20. storočia. V 60. rokoch 20. storočia prišlo k prvému vážnemu zásahu do námestia. Pri tejto úprave bol odstránený Trojičný stĺp a stromy nachádzajúce sa okolo neho. Po severnej strane námestia boli vysadené Čerešne pílkaté (*Prunus serrulata*) s nízkou

etážou zelene. Druhý vážny zásah do úpravy námestia bolo v 80. rokoch 20. storočia, kedy spolu s Hlavnou ulicou bola vytvorená pešia zóna. Všetka zeleň z námestia bola odstránená a po severnom okraji námestia boli vysadené solitérne stromy Lipy malolistej (*Tilia cordata*) a pri budove pošty Borovice lesnej (*Pinus sylvestris*).

Štefánikova ulica predstavuje severnú polovicu stredovekej komunikácie, ktorá bola od 13. storočia najdôležitejšou dopravnou tepnou mesta. Má obojstrannú aleju z Brestovca západného (*Celtis occidentalis*). Stromy sú upravované každoročne rezom na hlavu. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie v dobe založenia bolo trávnaté. Stromy sú pravidelne počas vegetačného obdobia strihané, aby konáre neprerastali podchodnú výšku. Výsadby aleje, ktorá nadväzuje na alejovú výsadbu Hlavnej ulice podľa dostupných historických pokladov môžeme datovať po roku 1940.

Hlavná ulica predstavuje južnú polovicu stredovekej komunikácie, ktorá bola od 13. storočia najdôležitejšou dopravnou tepnou mesta. Jej súčasťou smerom na sever bolo aj Trojičné námestie a Štefánikova ulica. Výsadby obojstrannej brestovej aleje na Hlavnej ulici môžeme datovať na prelom 19. a 20. storočia. Stromy sú upravované každoročne rezom na hlavu. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových jamách do úpravy chodníka. Stromy sú pravidelne počas vegetačného obdobia strihané, aby konáre neprerastali podchodnú výšku. Do obdobia vysadenia tieniacich stromov do aleje bola celá Hlavná ulica bez akejkoľvek zelene. Asi v 60. rokoch 20. storočia bol radikálne zmenený systém dopravy na Hlavnej ulici a na Trojičnom námestí, čo ovplyvnilo aj riešenie zelene v týchto urbanistických priestoroch. V 2. polovici 20. storočia sa zmenil systém dopravy na ulici z jedného pruhu v strede na 2 pruhy, medzi ktorými bol vysadený pás kríkovej zelene. V 80. rokoch 20. storočia sa do systému zelene opäť radikálne zasiahlo na Trojičnom námestí a Hlavnej ulici. Hlavná ulica bola zrekonštruovaná na pešiu zónu. Zeleň bola umiestnená do ostrovov. Ulica bola architektonizovaná a premenená na systém ciest a chodníkov s pravidelnou alejou ako lemmami všetkých zastavaných aj spevnených plôch. Postupnými dosadbami do ostrovov sa na ulici predimenzovala prítomnosť zelene a celkovo je dnešný výraz nesúrodý. Táto úprava priniesla aj nelogické usmerňovanie a riadenie pohybu na Hlavnej ulici – pešej zóny.

Univerzitné námestie je centrom severovýchodnej časti historického jadra. Tento urbanistický priestor sa do dnešného výrazu začal formovať po roku 1635 v súvislosti so založením Trnavskej univerzity kardinálom Petrom Pázmanyom. Reprezentačný ráz Univerzitného námestia zavŕšila v rokoch 1770-1772 výstavba budovy Lekárskej fakulty. Okolo budovy Lekárskej fakulty bol vytvorený začiatkom 20. storočia parčík s pravidelnou úpravou. Dnešnú podobu námestie dostalo v 2. polovici 20. storočia, kedy bolo v časti pri Univerzitnom kostole obnovené. Boli vytvorené nové plochy zelene, ktoré sú vsadené do kamennej dlažby. Druhé zloženie stromov nachádzajúce sa na Univerzitnom námestí sú Lipa malolistá (*Tilia cordata*, *Tilia cordata* „*Globosa*“), Javor mliečny (*Acer platanoides* „*Globosum*“), Javor horský (*Acer pseudoplatanus*), Breza previslá (*Betula pendula*), Moruša biela (*Morus alba* „*Pendula*“), Jedľa srienistá (*Abies concolor*), Smrek pichľavý (*Picea pungens*).

Na Hornopotočnej ulici je výsadba jednostrannej aleje Brestovca západného (*Celtis occidentalis*) situovaná do širokého trávneho pásu. Hornopotočná ulica prechádza do Univerzitného námestia. Výsadby Platana javorolistého (*Platanus hispanica*), Javora mliečného (*Acer platanoides*), Borovice lesnej (*Pinus sylvestris*), Javora jaseňolistého (*Acer negundo*), Pagaštana konského (*Aesculus hippocastanum*) sú vo výsadbových jamách. Potok Trnávka pôvodne voľne tiekol zo severnej časti mesta - z Hornopotočnej ulice cez Trojičné námestie do Dolnopotočnej ulice a na križovatke sa od nej odklonil a pokračoval ďalej priamo na juh cez Paulínsku ulicu, až dosiahol prechod cez hradby. V období začiatku 20. stor. už voľne tiekol len cez Paulínsku ulicu, v iných polohách bol zapustený pod terén.

Paulínska ulica mala z celého vnútorného mesta (t.j. v rámci hradieb) najdlhšie nezakryté koryto. Názov ulice pochádza od jej architektonickej dominanty – paulínskeho kostola sv. Jozefa. Nazývala sa aj žabia ulica, zriedkavejšie Vřbová ulica, čo pravdepodobne vychádzalo z charakteru vegetácie v okolí vodného toku. Pri obnove interiéru Paulínskej ulice na prelome 20. a 21. storočia bol v strede ulice existujúci pás zelene zarchitektonizovaný na oddychový. V strede zeleného pásu

ulice bola umiestnená fontána. Stromy Breza previsnutá (*Betula pendula*), Agát biely (*Robinia pseudoacacia*, *Robinia pseudoacacia* „Frisia“), Javor horský (*Acer pseudoplatanus*) boli v zelených plochách podsadené pôdopokryvnými výsadbami.

Potok pretínal naprieč Ulicu Dolné bašty a cez otvor v južnom úseku opevnenia vytekal von z mesta, kde sa po širokom oblúku spájal na juhu s ramenom obtekajúcim z vonkajšej strany západný úsek hradieb. Javor mliečny (*Acer platanoides*), Agát biely (*Robinia pseudoacacia*) majú druhové zastúpenie vo výsadbe v tejto časti územia.

Ulica Horné bašty má na mape zo začiatku 20. storočia uličný front tvorený radovou zástavbou drobných domov želiarskeho typu pristavaných ku opevneniu. Na ulici nikdy nebola verejná zeleň. Dnes je vysadená zeleňou guľatej variety Katalpa bignoniovitá (*Catalpa bignonioides*) len v jej západnej časti popri hradbách od Štefánikovej ulice po baštovú vežu. Ulica bola zrekonštruovaná na prelome 20. a 21. storočia. V jednostrannom trávnom páse sú situované alejové stromy.

Západný uličný front Michalskej ulice reprezentovali len zadné krídla domov čelom orientovaných do Jeruzalemskej ulice. K Michalskej ulici smerovali preto najčastejšie len ich hospodárske dvory, ukončené v uličnej čiare plotom, prípadne sem boli umiestnené drobné hospodárske stavby utilitárneho výrazu, situované pozdĺžne voči uličnej čiare. Pri rekonštrukcii ulice do dnešného stavu začiatkom 21. storočia boli do výsadbových jám s trávnikom popri hradobnom systéme vysadené alejové stromy Jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior* „Nana“).

Hollého ulica je pokračovaním ulice Halenárskej. Ústi pri bočnej fasáde Katedrálneho chrámu sv. Jána Krstiteľa. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie bolo spevnené. Dnešné zloženie jednostrannej aleje je Javora mliečného (*Acer platanoides*, *Acer platanoides* „Globosum“), Brestovca západného (*Celtis occidentalis*). Stromy sú každoročne upravované rezom na hlavu.

Halenárska ulica je južným pokračovaním Hollého ulice. Patrí k hlavnej uličnej osnove historického jadra. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie bolo spevnené. Dnešné zloženie jednostrannej aleje je z Javora mliečného (*Acer platanoides*) a Javora horského (*Acer pseudoplatanus*). Stromy sú každoročne upravované rezom na hlavu.

Paralelne so severnou polovicou západného úseku hradieb vedie Františkánska ulica, ktorá vybieha od juhu - z Divadelnej ulice ako severný úsek pôvodnej celistvej komunikácie vedúcej pozdĺž západného okraja sídla. Aleja v ulici bola založená obdobným spôsobom ako na Jeruzalemskej s iným druhovým zložením stromov - Magnólia japonská (*Magnolia kobus*)

Vajanského ulica bola komunikáciou vedúcou od stredoveku od františkánskeho kostola paralelne s južnou polovicou západného úseku opevnenia. Druhovým zložením zelene je ulica rôznorodá: aleje pri Evanjelickom dome a krajskom súde sú z Agáta bieleho (*Robinia pseudoacacia* „Umbraculifera“), Jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), Javor mliečny (*Acer platanoides* „Columnaris“), Javor horský (*Acer pseudoplatanus*) sa nachádzajú vo výsadbách pri obytných domoch a hradobnom systéme.

Pekárska ulica má pri pohľade od západu na východ konvexno-konkávny tvar. Vybieha na severe z úzkej uličky Horné bašty a ústi do Hornopotočnej ulice, (t.j. do ulice, ktorej stredom tiekol až do 50. rokov 19. stor. potok Trnávka) krátko pred jej vstupom do Hviezdoslavovej ulice. Zeleň ulice je riešená alejou z Brestovca západného (*Celtis occidentalis*). Stromy sú každoročne tvarované radikálnym rezom na hlavu. Alejové stromy boli vysadené v terénnych výsadbových misách a ich okolie v dobe založenia bolo trávnaté.

Dnešná krátka Jerichova ulica lemuje po východnej strane areál školských univerzitných budov univerzity. Ulica vychádza z historického jadra smerom na sever cez pôvodné miesto tzv. Malženickej brány v opevnení, ktorú zamurovali ešte v stredoveku a v novoveku zbúrali ako prvú z brán opevnenia. Obojstranná aleja je vo východnej časti vsadená v širokom trávnom páse, v západnej časti do výsadbových jám. Stromy sú každoročne tvarované radikálnym rezom na hlavu. Stromy Javor jaseňolistý (*Acer negundo*), Javor mliečny (*Acer platanoides*) obojstranne v konštantnej vzdialenosti kopírovali líniu uličnej zástavby.

Úzka Divadelná ulica je komponovaná presne na os čelnej fasády františkánskeho kostola, ktorý dominuje najzápadnejšej časti historického jadra. Historicky sa na ulici nikdy žiadna zeleň

nenachádzala. Pri rekonštrukcii územia do dnešného stavu na prelome 20. a 21. storočia boli pred kostolom sv. Jakuba na existujúcej ploche vysadené do výsadbových jám 3 kusy tieniacich stromov Lipa malolistá (*Tilia cordata* „Licco“). Do tohto priestoru bola vsadená aj pitná fontána s lavičkami.

Ulice Hviezdoslavova a M.Sch. Trnavského boli a aj v dnešnej dobe sú bez zelene. Ulica Radlinského boli a bez zelene, v dnešnej dobe sa na ulici nachádza oddeľovací pás trávnikára medzi chodníkom a cestou.

- **Zeleň dvorov a záhrad – charakteristika súčasného stavu**

Dvory a záhrady jednotlivých meštianskych, rodinných a ostatných domov v pamiatkovom území si v svojom vývoji zachovávajú funkčno-účelový princíp existencie. Úpravy sú viazané na ich využívanie a v závislosti na spôsobe využívania sa aj menia. Vo väzbe na vstupy a prejazdy sú komunikačné trasy s rôznym povrchovým spevnením a ostatná zvyšková plocha je plochou zelene s porastovou štruktúrou závislou na veľkosti plochy. V úpravách dvorov je celá škála spôsobov úprav od úplného spevnenia dvora bez akejkoľvek zelene (napr. Hlavná 2, Hlavná 25, Hlavná 16), cez uplatnenie úzkych pásov často sústredených pri parcelačných múroch po obvodě spevnených plôch (napr. Štefánikova 35, Štefánikova 36).

Často sú v dvoroch spevnenia v kombinácii so zelenými plochami vo vzájomne vyvážených plošných pomeroch (Halenárska 6, Kapitulská 16, Halenárska 38-40). V niektorých polohách pamiatkového územia sa uplatňujú záhradné úpravy s priznanými úzkymi pešími chodníkmi a ostatnou ozelenenou plochou (Halenárska 12, Jeruzalemská 3). Rovnako je uplatnená široká škála prítomnosti porastov. Od čistých trávnikových plôch, cez popínavé dreviny po obvodě dvorov (Kapitulská 5, Pekárska 17, Kapitulská 27, Kapitulská 1), cez kríkové partie (Kapitulská 2), až s uplatnením stromových drevín (Kapitulská 11, Kapitulská 12). Uplatnenie stromov v priestoroch dvorov a záhrad je orientované na nižšie dreviny, ale ojedinele solitérne alebo v skupinách tu rastú aj vysoké stromy (Mikulášske námestie 3, Hviezdoslavova 3, Jeruzalemská 17). Sadovnícka a estetická úroveň úprav je tiež veľmi rôzna. Vyskytujú sa tu plochy neupravené s výrazným zaburinením (zadné trakty objektov Halenárska 13, Štefánikova 32), prírodno-krajinárske úpravy (Mikulášske námestie 3, Kapitulská 23, Štefánikova 46), neutrálne stvárnenia (Františkánska 2), historizujúce úpravy (Jána Hollého 10), až po najmodernejšie stvárnenia viac alebo menej kvalitné (Havlíkova 2). V druhej skladbe prevládajú hodnotné dreviny domáceho pôvodu, avšak vyskytujú sa aj cudzokrajné dreviny atypické hlavne svojim habituálnym tvarom (Kapitulská 12), ktoré pôsobia v prostredí historického jadra rušivo. V okrajových polohách pamiatkového územia sú v záhradách pestované ovocné stromy a časť záhrad je využívaná aj ako pestovateľské plochy (rodinné domy na Jezuzalemskej ulici). Palácové dvory a záhrady nemajú zachované pôvodné úpravy a dnes sa menia rovnako ako všetky ostatné vo väzbe na svoje funkčné využitie.

- **Sadovnícke úpravy areálových komplexov**

V pamiatkovom území sú úpravy areálov viazané na väčšie stavby najmä cirkevné ustanovizne.

- **Areál františkánskeho kláštora s kostolom sv. Jakuba**

Pri západnom úseku opevnenia, približne v strede jeho dĺžky je situovaný františkánsky kláštor. Od severu sa ku mohutnému barokovo prestavanému kostolu, pripája objemný kláštorňý komplex pozostávajúci zo 4 dvojpodlažných krídel obopínajúcich vnútorný kláštorňý dvor, pričom východné krídlo je situované v uličnej čiare Františkánskej ulice. Súčasťou kláštora bola úžitková kláštorňá záhrada, prepojená priamo na kláštorňý komplex. Plocha záhrady za františkánskym kláštorom a kostolom je zachovaná len v ploche a bola pôvodne sadovnícky upravovaná a bola využívaná nielen pre okrasné, ale aj úžitkové účely.

- Jezuitský kláštor s kostolom najsvätejšej Trojice.

Princíp, že súčasťou kláštora bola úžitková kláštorná záhrada, prepojená priamo na kláštorný komplex platí aj v pri tejto ploche. Plocha záhrady za jezuitským kláštorom a kostolom nie je zachovaná v celej ploche. Zachovaná zostala len plocha úžitkovej záhrady. Plocha okrasnej záhrady bola rozparcelovaná a zastavaná.

- Areál pri univerzitných budovách slúžiacich na ubytovanie študentov

Samotný areál univerzity je hmotovo- priestorovou dominantou celého historického jadra Trnavy. Areál s budovami seminárov je sústredený do východného frontu Hollého ulice a severného konca východného frontu Halenárskej ulice.

Na mape z roku 1895 je na parcele 396 zakreslená prírodno-krajinársky upravená záhrada, pričom jej dispozícia niesla klasicisticky jednoduché usporiadanie cestnej siete vymedzujúcej nepravidelné tvary zelených plôch s voľne rozmiestnenými porastovými partiami. Do dnešnej doby nezostalo zo záhrady nič zachované. Zostala len čiastočne nezastavaná plocha. V severovýchodnej časti záhrady boli umiestnené garáže a autopark. V 90. rokoch 20. storočia na časti záhradnej plochy vznikla úprava, ktorá je vo väzbe na okolitú architektúru neakceptovateľná.

- Zeleň okolo Starého arcibiskupského paláca

Arcibiskupský palác je objekt s uzavretým nádvorím. K najvýznamnejším reprezentačným súborom patrí aj vďaka záhrade. Na mape z roku 1895 je areál zakreslený na parcelách 523 a 524 ako pravidelná baroková záhrada. Do dnešnej doby je zeleň zachovaná v celom rozsahu na oboch parcelách. Baroková záhrada však zanikla jej úpravou v duchu voľných kompozícií, v ktorých prevládajú strohé ihličnany, farebne atypické a diametrálne sa líšiace od romantického krajinoobrazu, typického pre 19. storočie. Dnešná úprava vniesla do svojej kompozície istú ľudovú tvorivosť. Týmto vývojom sa z bohatej barokovej záhrady stala nevýrazná sadovnícka úprava, prehustená cudzokrajnými smrekmi pichľavými a prevahou ihličnatých kríkov.

- Záhrada meštianskeho domu na parcele 66

Na mape z roku 1895 je záhradná úprava zakreslená na parcele 66. Parcela sa nachádza západne za Wetzlerovým domom, v mieste dnešného západného vstupu do radnice. Bola založená ako baroková úprava. Záhrada patrila k meštianskemu domu. Postupnou zástavbou celá pôvodná úprava zanikla. Dnes na jej ploche stojí bytový dom s polyfunkciou.

- Areál paulínskeho kostola sv. Jozefa

V dôsledku toho, že celá Paulínska ulica už úplne stratila slohový architektonický a urbanistický výraz, dostal sa paulínsky kostol sv. Jozefa do výrazového kontrastu voči okolitej novodobej zástavbe pochádzajúcej z 2. polovice 20. stor.

Celý areál sa na mape z roku 1895 rozprestieral na parcelách 698, 699, 700, 701 a 702. Z areálu do dnešnej doby zostalo zachované len torzo a to parcela číslo 698 t. j. kostol s nádvorím. Zvyšná časť areálu bola rozparcelovaná a zastavaná.

- Záhrada špitála s Kostolom sv. Heleny - Orolská záhrada

Pri južnom úseku opevnenia je od stredoveku situovaný špitál s Kostolom sv. Heleny. Zatiaľ čo kostol si až na úpravy v podobe dostavania obojstranných barokových kaplniek zachoval svoj

stredoveký charakter a drobnú mierku, špitál sa zač. 19. stor. rozšíril cez dve pôvodne stredoveké parcely, K stavbe s vnútorným nádvorím patrila rozsiahla záhrada rozprestierajúca sa na parcele 34. Dominantné pôsobenie klasicistickej špitálskej budovy v uličnom fronte Hlavnej ulice mala aj veľmi veľká plocha záhrady. Záhrada je na mape z roku 1895 zakreslená ako úžitková záhrada spolu s ovocným sadom. Dnes je záhrada využívaná ako športový areál s hádzanárskym ihriskom.

- Areál farskej budovy so záhradou

Celý areál sa rozprestiera na 3 parcelách. Na parcele 403, 402 a 401. Parcela 403 predstavuje stavbu. Parcela 402 je nádvorím resp. dvorom a zhromažďovacím priestorom celého areálu fary. Na parcele stojí murovaná hospodárska stavba, vedľa ktorej je hospodársky vstup do celého areálu. Podľa mapy z roku 1895 parcela 401 je farskou záhradou.

- Záhrada kláštora klarisiek a kostola Nanebovzatia Panny Márie

Kláštorný komplex sa rozprestiera medzi opevnením a kostolom a napája sa na kostol od juhu a od západu. Tri krídla situované na východe obopínajú stredoveký rajský dvor.

Na mape z roku 1895 je areál zakreslený na parcelných číslach 546 a 545/1. Parcela číslo 546 ako prírodno-krajinársky upravená záhrada, pričom jej dispozícia niesla klasicisticky jednoduché usporiadanie cestnej siete vymedzujúcej nepravidelné tvary zelených plôch s voľne rozmiestnenými porastovými partiami. Do dnešnej doby sa záhrada zachovala v celej svojej ploche. V roku 2008 prišlo ku komplexnej obnove celej záhrady. Do záhrady bol vložené zázemie prírodného kina, detské ihrisko a kaviareň. Úprava záhrady je kompozičným novotvarom, ktorý je akceptovateľný. Parcela 545/1 bola úžitkovou záhradou. Zostáva zachovaná vo svojej rozlohe a nie je využívaná.

Plochy zelene v areáloch sú viazané na hmotovo väčšie stavby. Klasickými areálmi aj v dnešnej urbanistickej štruktúre zostali Areál františkánskeho kláštora s kostolom sv. Jakuba, Jezuitský kláštor s kostolom najsvätejšej Trojice, Zeleň okolo Starého arcibiskupského paláca a Záhrada kláštora klarisiek a kostola Nanebovzatia Panny Márie, Areál Univerzitných budov, pravidelne upravovaná záhrada okolo Starého arcibiskupského paláca, Areál paulínskeho kostola sv. Jozefa, Záhrada špitála s Kostolom sv. Heleny - Orolská záhrada, Areál farskej budovy so záhradou a záhrada pri Evanjelickom kostole.

E.1.4.2.h) Prvky mestského interiéru a uličného parteru

Princípy riešenia fasád

Pre riešenie fasád historických architektúr v Trnave už od obdobia stredoveku, pri vzniku najstarších murovaných stavieb je typická výrazná prevaha plochy muriva (v Trnave tehlového) v pomere k ploche otvorov (dverných a okenných otvorov, prejazdových otvorov, prípadne vrát hospodárskych častí). Tento pomer mohol byť iný len v prípade použitia arkád s väčším počtom arkádových polí, z dôvodu značnej veľkosti arkádových otvorov. Aj v ich prípade však za arkádami existovala stena tvoriaca akúsi druhoplánovú fasádu, kde pri pomere muriva a otvorov opäť výrazne prevažovala plocha plnej steny muriva. Okrem navzájom nadväzujúcich polí arkád boli fasádne otvory riešené ako samostatné, v exponovaných polohách niekedy ako združené, v Trnave však len do dvojíc. Výnimkou bolo len združovanie gotických okien do pyramidálnych zoskupení tzv. panelovaných častí gotických priečelí, kde na základe nálezov bolo združených 3 až 6 otvorov. Napriek tomu fasáda aj v týchto prípadoch nebola nadmerne perforovaná, lebo združené gotické

otvory mali len malú svetlosť a navyše tieto panelované priečelia boli rušené mladšími riešeniami a pravdepodobne všetky preto zanikli najneskôr v 17.storočí.

Prvotná murovaná zástavba mesta, pochádzajúca z 13. a začiatku 14.storočia mala tehlové obvodové múry neomietané. Najstaršie fasády teda tvorilo tehlové rezné murivo s precízne upravenými ložnými škárami (výnimočne aj styčnými), perforované minimálnym množstvom malých okenných otvorom a nevelkým vstupom do jednotlivých podlaží, pričom aj otvory boli vytvorené z tehly. V priebehu 14.storočia sa začali fasády už upravovať omietkami, pričom sa používali hlavne hrubozrnné, veľmi pevné, drsné omietky bez náteru, majúce teda farbu omietkovej hmoty. Zriedkavejšie bolo v najstarších prípadoch použitie hladkých omietok. Tieto gotické fasády mali výraz tvorený len použitými otvormi (okennými, dvernými, prejazdovými), ktoré mali už v niektorých skôr výnimočných prípadoch ostenia armované opracovaným profilovaným kameňom. Pri všetkých typoch gotických otvorov 15.storočia už dominujú kamenné ostenia a fasády niektorých honosnejších objektov majú plochu steny architektonizovanú vytvorením siete jednoduchého celoplošného iluzívneho kvádrovania, vymedzené rytými linkami, niekedy zvýrazneného vymaľovaním liniek. V tomto období sa už viac začali používať hladené, niekedy až gletované omietky s náterom. Vyskytovala sa aj kombinácia hladkých a drsných plôch v súvislosti s otvormi. Unikátny nielen pre Trnavu bol nález fragmentov gotickej figurálnej maľby sv.Krištofa v životnej veľkosti na uličnej fasáde už v gotike rozsiahleho poschodového meštianskeho na Hviezdoslavovej ulici č.11.

Aj všetky nasledujúce slohové obdobia až po funkcionalizmus využívali už v Trnave výlučne techniku omietania plôch fasády. Fasády novovekých slohov boli oproti stredovekým výrazovo podstatne zložitejšie stvárnené. Okrem okenných a vstupných otvorov sa začali uplatňovať akcenty ako arkiere, arkády, rizality, renesančné vysoké atiky (už zaniknuté), tympanóny, či balkóny. Renesančné fasády boli ešte pomerne ploché, málo využívajúce plasticitu pre stvárnenie prvkov architektonického členenia plochy fasády. Veľmi časté, dá sa povedať že typické, bolo používanie ulizívnych architektonických prvkov. Iluzívne kvádrované plochy neskorogotických fasád boli inšpiráciou pre renesanciu, ktorá ich zdokonalila a uplatnila aj pri ďalších prvkoch. Okrem orámovaní otvorov boli na renesančných fasádach plasticky poňaté v podstate len rímsy. Hlavne to boli rímsy korunné, v zložitejších prípadoch zdvojené vlysovými rímsami a u prepracovanejších fasád aj nadokenné rímsy (vieme len o type priamych). Kordónové rímsy však bývali väčšinou iluzívne. Okrem rozličných prevedení iluzívnych kordónových ríms boli častým ulizívnym prvkom kvádrovania, a to najmä nárožné, menej sa vyskytovali kvádrované plochy, ďalej to boli iluzívne vlysové pásy súvisiace s korunnou rímsou a skôr ojedinelé boli pasparty okolo otvorov. Spomínané prvky boli stvárnené od tých najjednoduchých foriem, cez rozličné geometrické vzory až po zložité výtvarné prevedenia, alebo výnimočne aj nápisy. Iluzívne prvky boli vytvorené vyrysovaním ich obrysov, pričom plochy prvkov boli buď maľované, alebo kombinované s preškrabávaním – sgrafito. Botatá bola aj škála farebnosti (od bielej, cez rozličné odtiene sivej, okrovej, červenej, zelenej, modrej až po čiernu), pričom niekedy boli na jednej fasáde použité aj tri či štyri farby. Okrem toho bol niekedy používaný aj kontrast hladných plôch iluzívnych prvkov s drsným povrchom pasívnych plôch fasády. Jedinečné sú nálezy renesančných figurálnych vyobrazení zistené na fasádach dvoch domov: na Kapitulskej ulici č.3 a na Námestí sv. Mikuláša č.8-9. Barokové stvárnenia trnavských fasád boli už plastickejšie, napriek tomu sa najmä u rannobarokových využívali ešte aj ulizívne prvky, alebo ich kombinácia s plastickým rozčlenením fasády. Ako motív iluzívnych prvkov rannobarokových fasád sú vo viacerých prípadoch použité pilastre s hladkým maľovaným povrchom v kontraste s drsnou omietkou pasívnych plôch. Kombinácia barokových plastických prvkov s iluzívnymi sa naplno uplatňuje na uličných fasádach nárožného meštianskeho domu na Hlavnej ulici č.1 a na dvorových fasádach meštianskeho domu na Štefánikovej ulici č.7. Iluzívne prvky ako kvádrovania dostávajú v období baroka rozličné plastické podoby. V baroku sú plochy fasád často rozčlenené plastickými prvkami na raster, ktorého jednotlivé polia su rámované – vymedzené systémom ríms a pilastrov, alebo častejšie ich zjednodušenou formou lizénami, alebo lizénovými rámami. Z baroka je už zachované aj väčšie množstvo soklov, predovšetkým na sakrálnych, alebo palácových objektoch. Len vo výnimočných prípadoch bol sokel kamenný. Omietkové sokle boli bežnejšie. Niektoré omietkové sokle boli

stvárené len maľovaním na inak jednoliatej ploche omietky. Ostatné omietkové i kamenné sokle boli predstupujúce pred plochu fasády, pričom boli často ukončené len jednoduchým pravouhlým predstúpením plochy sokla, zriedkavejšie bolo horné ukončenie sokla profiláciou. Na dvorových fasádach sokle mnohokrát úplne absentujú a nie je tu použitá ani ich najjednoduchšia maľovaná forma. Plocha parteru má pomerne často vytvorenú pásovú rustiku. Pribudajú aj ďalšie prvky, ako zrkadlá rozličných tvarových obmien, parapetné výplne, alebo pri významnejších budovách aj suprafenestry okien. Farebnosť fasád je zväčša striedmejšia ako v renesancii, prevládajú jemné pastelové tóny okrovej, zväčša v dvoch odtieňoch, pričom typické je použitie tmavšieho odtieňa pre pasívne plochy a svetlejšieho pre architektonické prvky. Z hľadiska farebnosti sú jedinečné uličné fasády seminára sv.Štefana v kombinácii bielej, čiernej a terakotovej. Terakotová farba sa ojedinele vyskytuje aj na iných objektoch na zvýraznenie architektonických prvkov. Najmä pri jednoduchších objektoch, alebo dvorových fasád sa uplatňuje členenie fasád v jednoduchšej podobe – v kombinácii drsného povrchu pasívnej plochy (často bez náteru) s hladným povrchom členenia. Klasicistické fasády v Trnave využívajú už len plastické členenie. Farebnosť fasád zachováva spomínaný princíp využitia dvoch odtieňov jednej farby, s tmavším pre pasívne plochy. Vyskútujú sa však aj monochrómne fasády, ale len zriedkavo. Oblúbená farebnosť klasicistických fasád je zelená, prípadne sivá, naďalej sa používa bežne aj okrová. Klasicistické fasády sú obohatené v starších prípadoch o čabrakové parapetné výplne a čabraky nad oknami, ktoré bývajú obohatené o frontóny. Často je používaný motív zuborezu, alebo jednotlivých konzoliek. Pri mladších prevedeniach klasicistických fasád z 1.polovice 19.storočia je oblúbené použitie kvádrovania, veľakrát i plošného, použitie vpadlín obdĺžnikového, alebo polkruhového tvaru, v ktorých bývali štukové rastlinné i figurálne motívy, medailóny. Najbohatšie plastické členenie mali historizujúce fasády, dnes prevládajúce v Mestskej pamiatkovej rezervácii Trnava, kde bola jemná ornamentika tvorená do foriem odlievanými terakotovými, alebo sadrovými prvkami. Keďže išlo o priemyselnú výrobu týchto prvkov, niektoré je možné objaviť aj na fasádach viacerých domov. Pri týchto bohato plasticky členených fasádach je dosť obvyklá monochrómna farebnosť jemných pastelových tónov.

Dvorové fasády objektov majú tradične skromnejší výraz oproti uličným priečeliám, ktoré mali navonok reprezentovať verejné postavenie vlastníka objektu. Výrazové prvky fasád sa vo dvoroch vyskytujú v jednoduchšej, zredukovanej podobe, alebo sú vynechané a niektoré prvky uličných fasád ako arkiere, balkóny, alebo prejazdové portály sa na dvorových fasádach nevyskytujú vôbec. Naproti tomu prvkom, ktorý sa vyskytuje výlučne vo dvoroch a svojím architektonickým riešením je najvýraznejším výrazovým prvkom dvorových fasád sú arkády. Ďalším prvkom patriacim výlučne k dvorovým fasádam sú pavlače. Práve arkády a pavlače sú prvkami, ktoré obohacujú inak zväčša dosť striedmy výraz dvorových častí trnavskej historickej zástavby.

Korunné rímsy

Už stredoveké rozparcelovanie mesta vyčlenilo, až na výnimky, široké parcely, z čoho vyplynul pri zastavaní uličných čiar vznik hlavne širokých uličných krídiel. Ich zastrešovanie bolo preto najpraktickejšie klasickými sedlovými strechami s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou (boli zistené doklady o takomto type zastrešení už v stredoveku). V starších obdobiach sa síce uplatňovali aj sedlové strechy s hrebeňom kolmým k ulici (alebo pri širokých parcelách sústava dvoch prípadne i viacerých takých striech) a zriedkavo tiež riešenie dovnútra klopených striech, prekrytých vysokými murovanými atikami, ale takéto typy zastrešenia v priebehu 18.storočia v Trnave úplne vymizli (výnimkou bol posledný dom s renesančnou atikou na rohu Hviezdoslavovej a bývalej Vodnej uličky zbúraný v 60.rokoch 20.storočia). Takže v uličnom interiéri trnavských ulíc sa neuplatňujú ako súčasť fasád profánnych stavieb trojuholníkové štíty striech, ani vysoké atiky, ale fasády sú ukončené korunnou rímsou. Stredoveké rímsy doložené nemáme, ale už v renesancii, cez ďalšie slohové obdobia, sú tu v rozličných tvarových obmenách zastúpené bohato profilované mohutné rímsy. Jednoduché fabiónové rímsy sa v uličných priečeliach takmer nevyskytujú. Korunné rímsy sú často kombinované aj s vlysovým pásom a v klasicizme bolo oblúbené aj „vyloženie“ rímsy na konzolkách. Až po obdobie historizmov sú korunné rímsy

v Trnave výlučne murované z tehál (buď klasických, alebo špeciálnych „rímsoviak“). Dnes máme vedomosti o viacerých drevených profilovaných korunných rímsach pochádzajúcich z obdobia historizmov. Išlo o účelové použitie bez úmyslu priznania odlišného materiálu, preto boli tieto rímsy farebne zjednotené s ostatnými prvkami fasády. Pri dvorových fasádach v Trnave boli profilované rímsy zriedkavejšie a vyskytovali sa iba pri významnejších budovách. Vo dvoroch prevládajú skôr jednoduché fabiónové rímsy a častokrát korunná rímsa dvorových fasád, hlavne u jednoduchších remeselníckych domov absentuje, takže dvorové fasády sú ukončené len presahom strechy. Presah strechy voči fasáde býva často výrazný, takže môže zároveň plniť aj funkciu obdobnú ako podstena u ľudových domov, teda funkciu určitej krytej komunikácie, či už v úrovni terénu, alebo napríklad nad pavlačou. Presah strechy býva voči fasáde ukončený vodorovným doskovým podbitím, buď preomietaným, alebo s priznaním dosiek.

Namiesto strešných štítov a vysokých atík prekrývajúcich dovnútra klopené renesančné strechy sa v Trnave nad úrovňou korunnej rímsy ako akcent priečelí honosnejších a významnejších objektov používajú od baroka až po secesiu tympanóny, alebo pri historizujúcich úpravách atikové nadstavce hlavných osí priečelia, s bohatou dekoráciou, dokonca i figurálnou. Na významnej budove bývalého špitála sú tympanóny dokonca dva, pričom sú súčasťou predsadených stĺpových portikov.

Arkiere

Ďalším významným akcentom trnavských fasád sú arkiere, na ktoré je aj dnes Trnava najbohatšia na Slovensku, napriek tomu, že mnohé objekty s arkiermi boli zbúrané a ďalšie arkiere zanikli aj na zachovaných budovách. Existujúce arkiere, spolu s poznatkami o zaniknutých arkieroch známymi z dobovej fotodokumentácie a z nálezových situácií z pamiatkových výskumom svedčia o tom, že značná časť viacpodlažných objektov bola obohatená o arkier. Veľa ich vzniklo už v renesancii a tento trend pokračoval aj v baroku. Ich obľúbenosť v Trnave bola na ústupe v klasicizme a v období historizmu a secesie vznikli už len ojedinele. Naopak od 19. storočia pri historizujúcich úpravách fasád už mnohé, ako nehodiace sa do nového výrazu boli odstraňované. Účel arkiera nespočíval ani tak vo výrazovom akcente, to bola skôr jeho pridružená hodnota, ako vo zväčšení priestoru reprezentačných miestností a predovšetkým v možnosti „panoramatického“ výhľadu do priestoru ulice a tým získania lepšieho prehľadu o dianí vonku. Obľúbenosť arkierov bola taká, že niekoľko honosnejších objektov malo súčasne aj dva arkiere. Z hľadiska ich situovania v rámci radovej zástavby bol arkier najčastejšie umiestnený v centrálnej osi nad prejazdovým portálom. Pri asymetrickej fasáde s vyoseným prejazdovým portálom býval arkier často umiestnený tak, že opticky vyvažoval portál. Dvojice arkierov bývali zase v krajných osiach. Iné ako spomínané umiestnenia arkierov bolo zriedkavejšie. U nárožných poschodových objektov v najexponovanejších polohách mesta bola využívaná možnosť osadenia arkiera v nároží, čím sa získal prehľad o dianí na dvoch uliciach súčasne. Pôdorys arkierov bol hlavne pravouhlý. Pravouhlé arkiere boli v nárožiach osadené diagonálne, nárožia pod nimi však nesledovali ich pôdorys, ale boli pravouhlé, až na jediný prípad na rohu Radlinského a Hlavnej ulice. Pri nárožných arkieroch sa okrem pravouhlých vyskytuje na rohu Hviezdoslavovej a Halenárskej ulice aj jedinečný arkier s polygonálnym pôdorysom a výnimočné boli aj valcové arkiere, z ktorých sa dodnes zachovali len dva a vieme o existencii ďalších troch na zaniknutých objektoch. Hmotu arkierov niesli dvojice, alebo aj viaceré mohutné kamenné konzoly – krakorce rozmanitých tvarov, od jednoduchých zaoblených konzol až po konzoly s výtvarnou dekoráciou. K arkierom patrili okrem veľkých čelných okien (niekedy združených) neodmysliteľne aj bočné okienka (práve ony umožňovali väčší prehľad). Bočné okienka boli nielen úzke, ale väčšinou mali aj menšiu výšku ako čelné okná. Dnes sú viaceré z nich zamurované, pričom pri pamiatkovej obnove je nutné ich opäť sfunkčniť pre pôvodný účel. Tradične boli hmoty arkierov ukončené v úrovni korunnej rímsy, ktorá plynule prebehla aj cez ich obvod. Len výnimočne boli ukončené samostatným štítovým nadstavcom.

Rizality

Fasády historických objektov v Trnave často zvyrazňovali aj rizality – predstupujúce hmoty pred hlavnú líniu fasády, vytvárané od baroka až po historizmy. Situované boli nielen na uličných

fasádach, ale tiež v rámci dvora. U uličných fasád to boli hlavne plytké rizality a druhou skupinou boli rizality vystupujúce do uličného interiéru výraznejšie – na spôsob arkiera. Dá sa povedať, že rizality uličných fasád mali najmä reprezentačný význam, ako akcent fasády. Jednoznačne to platí o plytkých rizalitoch, predstupujúcich pred fasádu nie viac ako 20 cm, nakoľko ich mierne predstúpenie bolo vytvorené iba zhrubnutím múru v ich polohe a vôbec sa neprejavovalo v interiéri. Plytké rizality najčastejšie zvyrazňovali centrálnu časť fasády v súvislosti so vstupom do prejazdu, pričom nemuselo ísť len o túto os, ale rizality boli aj širšie - 3-osové i 5-osové, dokonca výnimočne mohlo ísť aj o rizalit v rizalite. Máme aj prípady dvoch plytkých rizalitov v jednej fasáde, situovaných najmä v krajných polohách. V týchto rizalitoch ako akcentoch fasády sa často využívali združené okná a bohatšia plastická dekorácia ako aj ich ukončenie nad úrovňou korunnej rímsy tympanónom, alebo atikovým nádstavcom. Akcentom uličnej fasády, ktorý mal však aj reálny funkčný účel, sú podstatne viac vystupujúce rizality supľujúce u prízemných objektov funkciu arkiera. Sú vždy 1-osové, s bočnými okienkami umožňujúcimi rovnako ako v prípade arkierov „panoramatický“ výhľad do priestoru ulice z interiéru rizalitu, zväčšujúceho príslušnú, väčšinou reprezentačnú miestnosť. Dnes existujú takéto rizality ešte na piatich prízemných domoch a v 2-podlažnej forme na ďalších troch. Máme však aj poznatky o takýchto zaniknutých rizalitoch, takže nešlo o nejaký zriedkavý prvok. V pôdoryse boli pravouhlé, výnimočne v dvoch prípadoch na Kapitulskej ulici mali pôdorys polygonálny (raz v prízemnej a raz v poschodovej forme). Ich situovanie v rámci fasády nemá jasné pravidlá – je viacmenej náhodilé. Vyskytujú sa tu aj jedinečné prípady výrazne prestúpených uličných rizalitov s bočnými oknami. Je to 3-osový rizalit archívneho krídla bývalého arcibiskupského paláca. Ďalší 3-osový rizalit domu na Kapitulskej ulici č.16 má v strednej osi pôdorys konvexne prehnutý, pričom stredná os mala pôvodne hmotu vytvorenú len na poschodí a nesenú oblúkovým preklenutím prízemia. Podobne je riešené priečelie domu na Hlavnej ulici č. 2, s tým rozdielom, že medzi pravouhlými hmotami rizalitov po stranách je v strede na konvexnom pôdoryse vytvorený balkón, prekleňujúci prízemie a spájajúci hmotovo oba rizality do jednotného celku. V rozličných formách sa uplatňujú rizality aj v riešení dvorových fasád. Oproti uličným fasádam je tu veľmi zriedkavý výskyt plytkých rizalitov. Vo viacerých dvoroch sa vyskytujú zväčša pomerne mohutné hmoty schodiskových rizalitov a v okrajových polohách dvorovej zástavby sa vyskytujú aj iné účelové rizality, súvisiace so záchodmi, zachované už len výnimočne.

Balkóny

Na rozdiel od arkierov, či rizalitov, ktoré môžeme bežne vidieť na trnavských historických fasádach mestskej pamiatkovej rezervácie, je iný fasádny prvok – balkón veľmi zriedkavý. Vyskytoval sa výlučne na hlavných fasádach. Až do obdobia historizmov sa s ním môžeme stretnúť prakticky len na palácových stavbách. Najstarší je na priečelí bývalého arcibiskupského paláca, nad vstupom do prejazdu, pričom je nielen architektonicky, ale aj výtvarne spätý s prajazdovým portálom. Je to jediný renesančný balkón v Trnave. Ďalšie pochádzajú až z 18.storočia z obdobia baroka, alebo klasicizmu. Najhonosnejšie je stvárnený barokový balkón šľachtického konviktu so sochárskou výzdobou. Ďalším je balkón rektorátu bývalej univerzity a klasicistický balkón radnice. Okrem spomínaných budov celomestského, alebo regionálneho významu pochádzajú z 18.storočia aj balkóny dvoch významnejších meštianskych domov. Už spomínaný balkón na Hlavnej ulici č.2 spájajúci navzájom dva výrazne predstupujúce rizality a balkón vytvorený na ploche rizalitu na Kapitulskej ulici č.22, ktorý jediný z vyššie uvedených nie je situovaný v rámci fasády centrálne. Tieto balkóny sú nesené spravidla stĺpmi, prípadne kombináciou stĺpov a krakorcov, alebo krakorcami. Materiálovo sa uplatňuje všeobecne najmä kameň, pri zábradliach taktiež kov, zriedkavá je štika (rektorát univerzity). Ako v Trnave ojedinelý prvok boli však balkóny pomerne náročne stvárnené, takže sa výrazne podieľali na celkovom výraze fasád. Historizmus priniesol väčšie uplatnenie balkónov aj na meštianskych domoch. Napriek tomu ich nevzniklo veľa. Z verejných budov bolo o kamenný balkón na krakorcach obohatené divadlo. Jedinečné v historickom jadre Trnavy bolo vytvorenie lodžie nad vstupom do prejazdu na Hlavnej ulici č.44. Aj tieto mladšie prípady mali precízne prepracované detaily.

Arkády

Výraz dvorových fasád je tradične skromnejší oproti uličným priečeliam, ktoré mali navonok reprezentovať verejné postavenie vlastníka objektu. Výrazové prvky fasád sa vo dvoroch vyskytujú v jednoduchšej, zredukovanej podobe a niektoré prvky uličných fasád ako arkieri, balkóny, alebo prejazdové portály sa na dvorových fasádach nevyskytujú vôbec. Naproti tomu prvkom, ktorý sa vyskytuje výlučne vo dvoroch a svojím architektonickým riešením je najvýraznejším výrazovým prvkom dvorových fasád sú arkády. Popri otvoroch prejazdov a veľkých otvorov vozovní a koniarní sú arkádové otvory najväčšími otvormi dvorových fasád. Pred rozmachom pamiatkových výskumov v Trnave bola známa existencia arkádových otvorov (v počte minimálne jedného otvoru) z deviatich objektov. Výskumnou činnosťou boli doložené v ďalších 17-tich prípadoch, pričom sa nedá zatiaľ vylúčiť ani možnosť nových nálezov a na základe dobovej fotodokumentácie sú indicie o takomto riešení aj u niektorých už zaniknutých významných objektov. Uvedené množstvo poukazuje na veľkú obľubu používania arkád v Trnave, čo ju aj v rámci celého Slovenska určite zaraďuje na popredné miesta medzi historickými mestami. Arkády boli sprievodným znakom významných objektov. Ako jeden z typických prvkov slohu sa vyskytujú už v renesančnej Trnave. Vznikajú však kontinuálne aj v nasledovných obdobiach až do konca 18.storočia. Arkády sa líšia okrem iného tvarom arkádového oblúka. Pre renesančné arkádové otvory je typický predovšetkým polkruhový tvar oblúka – archivoly arkád. Od obdobia baroka sa používa skôr tvar stlačeného oblúka. Ďalší rozdiel je v použití tehlových hranolových pilierov, alebo kamenných stĺpov, pričom toto použitie nezávisí od slohového obdobia. Arkády sa nachádzajú v rozličných polohách. Niekedy sú len na prízemí 2-podlažnej fasády, inokedy len na jej poschodí a pri najvýstavnejších objektoch sú aj dvojpodlažné. Tehlové piliere výrazne prevažujú na prízemí, kamenné stĺpy sú zase typickejšie pre poschodie. Neexistuje však prípad, kedy by nad kamenným stĺpom prízemnia bol na poschodí tehlový pilier. V Trnave je z hľadiska výrazového stvárnenia používaný jediný typ kamenného stĺpa tzv. toskánsky stĺp. Tehlové piliere arkád sú omietané. V najjednoduchších prípadoch nemajú hlavice a do archivoly prechádzajú plynule, alebo cez odsadenie a niekedy sú ich hlavice jednoduché blokové. Vzhľadom k reprezentačnosti objektov bývajú však hlavice pilierov často rozlične profilované. Na poschodí dosadajú trnavské arkády výlučne na plný parapet ukončený zväčša kamennou rímsou, ktorá zvykne bývať profilovaná. Archivoly bývajú väčšinou lemované iluzívne, výnimočne aj plasticky. Umiestnenie arkád uzko súviselo s ich funkciou. Ich najčastejšie situovanie je vo dvorovej fasáde uličného krídla, kde sa vyskytujú aj ojedinelé prípady jednopoľovej arkády nad vyústením prejazdu, presvetľujúcej halu vo vyústení schodiska. Ďalej hlavne v renesancii majú uličné krídla na poschodí arkádovú lodžiu a arkády sú využívané aj ako dvojpodlažné v prípade, že uličné krídlo má do dvora orientovaný pozdĺžny chodbový trakt. Zriedkavejšie je použitie arkád na dvorových krídlach v prípade ak uličné krídlo arkádu nemá. U dvorových krídiel ide takmer výlučne o arkádové chodby, vzniknuté z dôvodu samostatného sprístupnenia obytných priestorov situovaných za touto chodbou, ktorá ich prostredníctvom veľkých arkádových otvorov ešte relatívne dobre presvetľovala. Pri najprepracovanejších arkádových riešeniach na seba navzájom nadväzujú arkády jednotlivých krídiel, čím vznikajú arkádové nádvorcia. Skôr výnimočným prípadom sú v Trnava slepé arkády. Tieto sa niekedy uplatňujú aj v parcelných múroch z dôvodu ich architektonizovania.

Pavlače

Pavlače sú ďalším fasádnym prvkom, konštrukciou ktorá sa u uličných fasád nevyskytuje. Účel ich vzniku je v podstate totožný s účelom arkádových chodieb lemujúcich obytný trakt. Na rozdiel od arkád sa ale pavlače vzhľadom k ich charakteru viažu iba k poschodiam viacpodlažných objektov. Aj pavlače, ako komunikačný prvok mali zabezpečiť aby jednotlivé miestnosti obytného traktu mohli fungovať navzájom nezávisle a nemuseli byť navzájom priechodné. Tento účel sa začal výraznejšie aj v Trnave uplatňovať v období klasicizmu s rozvojom nájomných bytov. Na rozdiel od arkádových chodieb, ktoré boli vtiahnuté do hmoty krídiel, kde potom vytvárali pozdĺžny 2-trakt, sú konštrukcie pavlačí predsadené pred líce fasád 1-traktových krídiel a riešené ako subtílné líniové konštrukcie

rozličných dĺžok, supľujúce v svojom rozsahu druhý pozdĺžny trakt. O existencii starších ako barokových pavlačí v Trnave nemáme konkrétne vedomosti. Vieme však o tom, že v stredoveku boli mnohokrát poschodia domov prístupné vonkajším schodiskom lemujúcim fasádu, pričom sa nedá vylúčiť, či nemohli byť podesty týchto schodísk predĺžené a vytvárať zároveň pavlač. Čiastočné informácie máme o barokových pavlačiach. Pozostatky barokovej pavlače sú zachované na dome na Hlavnej ulici č.20. Táto pavlač lemujúca takmer celú dĺžku dlhého dvorového krídla a nadväzujúca na renesančnú arkádovú chodbu uličného krídla, mala podlahu nesenú dodnes zachovanými kamennými krakorcami, ktoré boli podľa nálezov preklenuté segmentovými tehlovými klenbičkami, v 20.storočí nahradenými železobetónovou doskou. Krátky úsek takejto pavlače na kamenných krakorcach, z obdobia baroka je zachovaný aj na dome na Radlinského ulici č.3. Bez vykonania pamiatkového výskumu nevieme či ide len o fragment pôvodne dlhšej pavlače. Toto sú jediné známe a zachované prípady kamenných krakorcov pavlačí v Trnave. Barokové pavlače boli aj na dome na Štefánikovej ulici č.6. Taktiež sa napájali na renesančnú arkádu uličného krídla. Krátka pavlač bola sekundárne pribudovaná k renesančnému krídlu a druhá pavlač vznikla hneď ako súčasť barokového krídla, ktoré lemovala po celej dĺžke. Obe pavlače mali drevený nosný systém – drevené konzoly podopreté pásikmi, tesársky zdobené. Dlhšia pavlač mala drevené stĺpy, ktoré podopierali presah strechy, čo bolo súčasťou celkovej koncepcie riešenia barokového krídla. Od klasicizmu i v historizme je vytvorené pomerne veľké množstvo pavlačí, takže sa dajú označiť za bežný prvok trnavských poschodových meštianskych domov. Zaujímavé je, že neboli súčasťou žiadnej palácovej stavby, ani rozsiahlych kláštorňých budov, ale vyskytovali sa aj u tých najhonosnejších meštianskych domov. Okrem dodnes zachovaných pavlačí máme z dobovej fotodokumentácie vedomosti o existencii mnohých ďalších už odstránených pavlačí stojacich budov ako aj u budov už zbúraných. Umiestnenie pavlačí bolo rôzne. Zriedkavejšie boli pavlače uličných krídiel, väčšina z nich súvisela s dvorovými krídlami. Zástavba niektorých dvorov mala aj viacej pavlačí, ktoré na seba zvykli nadväzovať. Čo sa týka dĺžky pavlačí, prevládajú skôr dlhšie, lemujúce často aj celú dĺžku krídla. Z hľadiska konštrukčného a materiálového riešenia boli kamenné a drevené nosné časti ojedinelé a môžeme ich spájať so staršími prípadmi. Mladšie pavlače mali železnú, alebo liatinovú nosnú časť, často s dekoratívnymi konzolami. O pôvodnej podlahe pavlačí na kamenných krakorcach nemáme vedomosti. Inak bývala podlahu drevená dosková (dnes je už výnimkou). Dnes zachované podlahy pavlačí tvoria hlavne železobetónové dosky. Zábradlia, až na jedinečne riešenú, bohato rezbársky zdobenú pavlač domu na Jeruzalemskej ulici č.1 s dreveným zábradlím, sú kovové. Materiálom sú predovšetkým plné železné profily, zriedkavejšie je použitie liatiny. Zábradlia aj v jednoduchšej forme boli poňaté ako dekoratívny prvok. Ich súčasťou sú aj kované dekoratívne ukotvenia do fasády, vytvorené z vysokého zvislého prútu previazaného s horizontálnym tiahlom. Z hľadiska ochrany pred dažďom bol nad mnohými pavlačami vytvorený namiesto korunnej rímsy výrazný presah strechy a výnimočne i samostatná stierka pavlače.

Portály

Z usporiadania parciel v rámci blokov zástavby, kde sa približne v strede hĺbky bloku stretávajú parcely funkčne nezávislých nehnuteľností dvoch paralelných ulíc vyplynulo, že v profánnej architektúre Trnavy sa uplatnil už v renesancii takmer výlučne typ prejazdového objektu a typickým prvkom uličných fasád sa stal prejazdový otvor, ktorý bol ich najväčším a zároveň najdôležitejším otvorom a preto aj významným akcentom. Prejazdový otvor bol architektonicky zvýraznený portálom. Len niektoré jednoduché fasády od obdobia klasicizmu, ktoré nemali plastické členenie, nemali prejazdový otvor lemovaný portálom. Ani u týchto však nezvykli ako funkčný prvok absentovať aspoň odrazníky, v Trnave vytvorené vždy z kameňa, so širokou škálou tvarov. Pri skromnejších objektoch remeselníckej prízemnej zástavby býval prejazdový portál často jediným výraznejším prvkom fasády. Umiestnenie prejazdového portálu v rámci fasády nemalo pevné pravidlá. Záviselo od hmotovo-priestorového usporiadania jednotlivých krídiel a traktov objektu. Zriedkavé je umiestnenie v krajnej osi fasády (okrem úzkych 2-traktovej uličných krídiel sa vyskytuje len výnimočne). Väčšinou je portál umiestnený centrálny, prípadne dvojica rovnakých portálov umiestnená symetricky k stredovej osi. Asymetricky umiestnený portál býval často

vyvažovaný iným akcentom – napr. hmotou arkiera. Z hľadiska materiálového riešenia možno prekvapivo prevažujú v Trnave, známej nedostatkom kameňa, práve kamenné portály, pričom veľakrát išlo o jediný kamenný prvok, z čoho vidno aký význam bol z hľadiska prezentácie vlastníka objektu prejazdovému portálu pripisovaný. Omietkové portály zväčša nemali žiadne prepracovanejšie details. V niektorých prípadoch sa tu vyskytujú aj portály kombinované z kameňa a omietky. Jednotlivé prejazdové portály sa líšia aj tvarom otvoru, ktorý lemujú. Výnimočne zachované kamenné stredoveké portály armujú v Trnave otvory so segmentovým oblúkovým nadpražím. Sú tvorené z nerovnakých kamenných blokov. Renesančné portály lemujú výlučne otvory ukončené v tvare polkruhového oblúka. Až na výnimky predstavujú trnavské renesančné prejazdové portály v podstate typizovaný prvok – portál s jednotnou šírkou ostenia po celom obvode, na stojkách portála sú kvadratické pätky polkruhovej archivolty s vrcholovým klenákom, pričom stojky aj archivolta sú po obvode lemované zárezom. Jednotlivé portály sa od seba líšia len detailami - profilom zárezu, tvarom odrazníkov a motívom pätiiek a klenáka archivolty. Trnavské barokové portály sú už tvarovo a výrazovo rozmanitejšie. Ich oblúkové nadpražia sú už v tvare stlačeného oblúka a vyskytujú sa rozličné tvary sedlových portálov. Nielen na palácových budovách sú už portály dekoratívnejšie. V ich stvárnení sa aj na meštianskych domoch uplatňujú rozličné zrkadlá, rozety, volúty i erby. V klasicizme lemujú portály okrem otvorov ukončených stlačeným oblúkom opäť aj segmentové otvory. V tomto období sa začali vyskytovať prejazdové otvory a portály s priamym nadpražím a aj na meštianskych domoch sa stretne s figurálnymi motívmi portálov.

Samostatným typom portálov sú tzv. obchodné portály parterov uličných fasád. Dodnes sa zachovalo len pár kusov na niektorých objektoch (niektoré objavené v poslednom období, takže sa nedá jednoznačne vylúčiť aj nález ďalších). Z dobovej fotodokumentácie vieme aj o existencii ďalších už zaniknutých (niekedy žiaľ zaniknutých s celým objektom). Aj z týchto čiastočných poznatkov vyplýva, že do doby nástupu skriňových obchodných výkladcov prevládali v rámci hlavných komunikácií – na Hlavnej, Štefánikovej a Hviezdoslavovej ulici a na Trojičnom námestí obchodné partery s koncepcne riešenými otvormi s obchodnými portálkami. Vyskytovali sa jednoduchšie pravouhlé portály, alebo dekoratívnejšie so sedlovým priamym nadpražím. Okrem plochých ostení, boli najčastejšie stvárnené s obvodovou lištou a u sedlových s plochým stredovým klenákom. Zložitejšie profilácie a details boli výnimkou. Ostenie bolo okolo vlastného svetlého otvoru lemované drážkou, do ktorej zapadali krídla vonkajšej vrstvy výplne.

Okrem prejazdových a obchodných portálov sa hlavne vo dvoroch a výnimočne v rámci ulíc (ako bočné, alebo podružné vstupy) vyskytujú ďalšie menšie kamenné portály. Vo dvoroch sú to hlavne vstupy do priestorov prízemí, ale niekedy aj vstupy do schodiska vedúceho do pivnice. Väčšina týchto portálov je pravouhlá s plochým ostentím, alebo s ostentím s obvodovou lištou, len vstupy do pivnice majú niekedy ukončenie v tvare polkruhového, prípadne stlačeného oblúka. Výnimočne majú tieto malorozmerové portály klenák, alebo soklík. Pivničné portálky sú uzavreté dvojkrídlovými dverami, ostatné jednokrídlovými.

Výplne portálov

Môžeme ich rozdeliť na výplne prejazdových otvorov a výplne obchodných portálov. Prejazdové otvory boli uzatvárané plnými drevenými bránami (výnimočne od 19. storočia mohli byť kombinované s čiastočným presklením hornej časti). Všetky brány boli osadené z vnútornej strany portála, takže sa otvárali do priestoru prejazdu. Typické pre Trnavu bolo konštrukčné členenie v strede brány na dve veľké krídla a jedno malé (úzke, nízke) krídlo, tzv. bránku pre peších. Väčšina týchto brán mala symetrické členenie, skôr výnimkou je asymetricky, v rámci jedného dverného krídla osadená „bránka pre peších“. Dvojkrídlové brány bez malého krídla pre peších sa vyskytujú až od 18. storočia, hlavne pri palácových stavbách. Z výrazového hľadiska až do obdobia neoslohov prevládali skôr jednoduché stvárnenia brán. Ich lícne plochy boli pokryté profilovanými doskami diagonálne ukladanými vo viacerých zvislých pásoch do tzv. rybinového, alebo kosoštvorcového motívu. Neskoršie, od obdobia klasicizmu bolo latovanie ukladané aj vodorovne do motívu „okenicových žalúzií“. Zriedkavejšie sú známe prípady dekoratívnejších barokových a klasicistických brán, vyskytujúce sa skôr u významnejších stavieb. Buď ide o kazetové členenie

s rozličnými zrkadlami, alebo u klasicistických brán aj bohato rezbársky dekorované brány s motívom roziet, rozvilín, kvádrovania, kanelúr a píšťal, či solárnymi motívami. Historizujúce brány sú typické svojim veľmi bohatým dekorom. Jedinečná materiálovo i stvárnením je brána fary. Jej drevená konštrukcia je oplechovaná, pričom oplechovanie má veľmi bohatú rokokovú tepanú dekoráciu. Z materiálového rámca sa v Trnave vymykajú dve kovové dekoratívne brány s presklením uzatvárajúce prejazdy domu na Radlinského 5 (Spolok sv. Vojtecha), pochádzajúce zo začiatku 20.storočia.

Originálne výplne obchodných portálikov sa nezachovali. Určité informácie sú z dobovej fotodokumentácie. Z nej vyplýva jednoznačne, že výplne boli dvojité. Vnútrná vrstva slúžila ako permanentný uzáver otvoru – dvere, alebo výklad s určitým členením a kazetovaním. Vonkajšia vrstva, vo forme plných drevených „okeníc“ chránila v uzavretom stave otvory namiesto mreží v čase mimo prevádzky obchodných priestorov a otvorené okenice slúžili počas prevádzky ako reklamné plochy.

Skriňové výkladce

Už v priebehu 19.storočia, alebo hlavne od začiatku 20.storočia začali obchodné portáliky nahrádzať skriňové výkladce. Dôvodom k tomu bola ich väčšia výkladná plocha, vítaná a požadovaná prevádzkovateľmi. Ich veľkoplošná kompaktná konštrukcia bola mierne predsadená pred líce fasády. Ich riešenie si zväčša vyžadovalo vybúranie častí muriva parteru pričom zanikali pôvodné ostenia otvorov. Nie vždy však skriňové výkladce boli sprevádzané nutnosťou búracích prác. Niekedy bol výkladec len predsadený pred starší stav fasády a pred pôvodným murivom bola len plytká časť výkladu prístupná otvorením do ulice. V niektorých prípadoch vznikli súvislé výkladce na celú šírku uličnej fasády aj so zakomponovaním brány prejazdu. Jedinečné použitím materiálu sú v rámci Trnavy dva takto riešené partery s kovovými dekoratívnymi výplňami vrátane brán, na Štefánikovej ulici. Zväčša však výkladce tvorili iba časť parteru, pričom v mnohých prípadoch išlo o nekonceptné utilitárne riešenie zachovávajúce čiastočne aj starší stav obchodných parterov, alebo kombinujúce na jednej fasáde výrazovo a rozmerovo nesúrodé výkladce. Do dnešnej doby sa z veľmi početných riešení slohových obchodných výkladcov zachovalo v Trnave len pár príkladov. Mnohé boli nahradené za socializmu novými modernejšími oceľovými výkladmi bez akéhokoľvek architektonického detailu, ktoré už len čisto utilitárne využili kvôli skriňovým výkladcom vzniknuté veľké neforemné otvory, čím výrazne znehodnotili výraz fasád.

Okenné otvory

Okenné otvory boli od počiatku existencie zástavby mesta veľmi výrazným prvkom jeho exteriéru. Mnohonásobné prestavby objektov prinášali so sebou aktuálne aj zmeny výrazu fasád, ktoré boli sprevádzané aj prebudovaním okenných otvorov. S modernizáciou budov v ďalších slohových obdobiach sa zvyšovali aj nároky na osvetlenie miestností, čo si vyžadovalo aj zväčšenie plochy okenných otvorov. Miniaturne najstaršie stredoveké okienka boli nahradzované v renesancii a baroku stále väčšími otvormi, ktorých situovanie sa vo vzťahu k dispozícii väčšinou nemenilo, čo malo za následok zánik staršieho stavu otvorov. Preto neboli do dnešnej doby prakticky využívané žiadne stredoveké okná. Vďaka rozmachu pamiatkových výskumov v posledných desaťročiach sa však podarilo nájsť množstvo rozličných stredovekých okien, alebo aspoň ich častí, ktoré sú prezentované po obnove vo forme analytických sond. Z hľadiska materiálového riešenia boli najstaršie otvory vytvarované z tehál, pričom profilácia tehlových ostení sa postupom času zdokonaľovala a vytvárala zložitejšie profily. V 14.storočí sa už začínajú používať kamenné ostenia okien, ktoré umožňovali jemnejšiu profiláciu a detaily, takže okná mohli dostať aj výtvarný rozmer s kružbami. Veľmi významné aj z celoslovenského hľadiska sú nálezy stredovekých koncepčných symetrických zoskupení okien do pyramidálneho tvaru, vo vrchole s malým tzv. dymným okienkom (dymníkom), ktoré sa viazali na najhonosnejšiu miestnosť interiéru – tzv. parádnú izbu. Početnosť nálezov prezrádza, že išlo o pomerne obľúbený spôsob stvárnenia. Z nálezov je dnes známa celá plejáda rozličných tvarových a detailných prevedení trnavských stredovekých okien, čitateľná z prezentácií na fasádach – štrbinové okienka, okná ukončené lomeným oblúkom, v tvare mníšky,

jednoduché pravouhlé okná, okná s priamym nadpražím členené kamennými prútmi, okná s kružbami... O výplniach týchto otvorov poznatky nemáme. Od obdobia renesancie až po secesiu začiatku 20.storočia boli okenné otvory riešené už prakticky jednotne. V renesancii išlo však ešte prevažne o pomerne malé otvory. V Trnave sa zachovali tiež pomerne zriedkavo z rovnakých dôvodov ako gotické okná. Lemované boli šambránami, použitie kameňa na šambrány bolo však limitované jeho nedostatkom. Renesančné okenné výplne nám taktiež nie sú známe. V rámci jestvujúcich historických objektoch pri zachovanom slohovom stave fasád až po obdobie secesie jednoznačne prevládajú na profánnej architektúre samostatné pravouhlé okná v tvare stojateho obdĺžnika. Ako akcent v určitých polohách napr. nad prejazdom, v čele arkiera, alebo rizalitu sa nezriedka vyskytujú okná združené do dvojíc, inak totožné s ostatnými oknami. Väčšina obdĺžnikových okenných otvorov má rozmery vychádzajúce zo zlatého rezu. Od obdobia baroka sa však vyskytujú aj prevýšené okná s pomerom v/š až 2:1, pričom takto boli riešené okná 2.podlažia. V období neskorého baroka sa v Trnave ojedinele začali používať u exponovaných priečelí hlavne významnejších budov aj okná ukončené v tvare stlačeného, prípadne segmentového oblúka. Dnes sú na niektorých fasádach tieto okenné otvory utilitárne prebudované na pravouhlé. Okenné otvory boli pri uličných fasádach až do obdobia klasicizmu prakticky vždy zvýraznené šambránami, v Trnave však prevažne omietkovými. Sú aj prípady kombinácie kamenných vodorovných prvkov, ktoré si vyžadovali väčšiu odolnosť a pevnosť, s omietkovými bočnými vertikálnymi časťami (niekedy sú kamenné len profilované parapetné rímsy). Pri jednoduchšie stvárnených klasicistických fasádach 1.polovice 20.storočia šambrány absentovali. Do nástupu historizmov mali až na výnimky niektorých palácov okenné šambrány jednoduché prevedenie. Uplatňovali sa ploché šambrány, niekedy s profilovanou parapetnou rímsou, prípadne boli tieto šambrány opatrené obvodovou lištou, výnimočne s obvodovou profiláciou, ušami, nadokennými rímsami, alebo parapetnou výplňou. Až v období historizmov boli v Trnave vytvárané bohato plasticky riešené okenné otvory s rozmanitou dekoráciou a profiláciou šambrán s výtvarne riešenými suprafenestrami a parapetnými výplňami, pri čom sa ako materiál vhodný na jemnú plasticitu používali terakotové a sadrové prvky vyrábané do foriem. Pri týchto šambránach sa už kameň nepoužíval. Riešenie dvorových fasád bolo oproti uličným jednoduchšie, takže okná tu často šambrány nemali, alebo boli zvýraznené len farebnou paspartou, alebo paspartou s odlišnou štruktúrou povrchu omietky. Omietkové a najmä kamenné, prípadne kombinované šambrány sa vyskytujú na dvorových fasádach zriedkavo, v závislosti od výstavnosti objektu.

Samostatným problémom sú pivničné okienka (vetracie otvory), situované v sokli budov, vďaka čomu sa väčšinou nevnímajú ako súčasť výrazu fasád. Mnohokrát aj ich slohový stav predstavuje utilitárne riešenie a vlastné otvory sú len malé prieduchy bez architektonického zvýraznenia. Na rozdiel od okenných otvorov nadzemných podlaží majú takmer výlučne tvar ležateho obdĺžnika, prípadne tvar štvorca. Pri honosnejších stavbách boli armované kamennými šambránami, väčšinou s obvodovou lištou, napriek tomu len výnimočne boli integrálnou súčasťou koncepčného riešenia výrazu fasád, čo sa týka ich počtu a situovania. Mnohé z týchto šambrán pivničných okien boli objavené až pri výskumnej činnosti v poslednom období, zamurované pod novodobými omietkami. V princípe všetky sa pri obnovách opäť sfunkčujú pre zlepšenie vlhkostných pomerov. Pivničné vetracie otvory – okienka neboli až do 20.storočia opatrené presklenými výplňami. V prípade väčších otvorov boli uzatvárané plechovými okenicami, ktoré z dôvodu vetrania zvykli byť perforované – ich zachovanie do dnešnej doby je už raritou. Z bezpečnostného hľadiska boli pivničné okná väčších, ale aj malých rozmerov zabezpečené mrežou. V Trnave je zachovaný pri pivničných oknách len typ prevliekanej mreže.

Okenné výplne

Najstaršie zachované okenné výplne v Trnave sú až z obdobia baroka, pričom ich existenciu môžeme považovať za raritu. Taktiež mladších, ešte slohových výplní z obdobia klasicizmu, historizmu, či secesie sa zachovalo dodnes len minimum. Vyplýva to jednak z ich permanentného vystavenia poveternostným vplyvom, zároveň však z dlhodobu zanedbanej údržby v 2.polovici 20.storočia, čo sa výrazne prejavilo v životnosti dreveného materiálu. Narušené, alebo priam dožité originálne slohové okenné výplne, navyše nespĺňajúce svojimi tepelnoizolačnými vlastnosťami

súčasné požiadavky, sú potom predmetom výmeny. Barokové okenné výplne boli ešte konštrukčne riešené ako jednoduché, osadené za líce fasády, na vnútornú hranu zalomenia ostenia. Typické bolo ich rámovanie s pevným krížom dekorovaným z exteriéru oblým prútom (pri honosnejšom riešení v krížení s diamantovým rezom). Vodorovný priečnik pevného kríža bol obvykle v 2/3 výšky – vtedy bolo typické 6-tabuľkové členenie okna, prípadne u palácového riešenia s vysokými oknami bol vodorovný priečnik pevného kríža okenného rámu v polovici výšky, s typickým 8-tabuľkovým členením okna. V oboch prípadoch išlo však o 4-krídlové výplne, ktorých krídla boli iba otváracé, pričom sa otvárali do interiéru. Obdobne boli riešené aj oblúkovito ukončené okná. V období klasicizmu boli okenné výplne z hľadiska ich tepelno izolačných vlastností zdokonalené pridaním druhej vrstvy zasklenia – vznikli dvojité okná osadené v líci fasády. Častým spôsobom riešenia problému bolo zachovanie barokových výplní ako vnútornej vrstvy dvojitých okien a pridanie nového samostatného rámu s vonkajšou vrstvou do líca fasády. Väčšinou však vznikli kompletne nové dvojité výplne spojené jedným, na hĺbku zalomenia ostenia hlbokým rámom – tzv. futrom. Do tohto rámu boli hneď zapracované aj medziokenné mreže. Konštrukčne klasicistické výplne zachovávali barokové princípy (pevný kríž však už nemal dekoratívny oblý prút), s tým rozdielom, že vonkajšia vrstva bola riešená zrkadlovo oproti vnútornej, takže sa vonkajšie krídla otvárali do exteriéru. U barokových aj klasicistických výplní sa okrem tradičného členenia na 6 alebo 8 tabuliek vyskytovalo zriedka aj hustejšie rozčlenenie na menšie tabuľky. S okennými výplňami sú späté aj okenice. Máme doklady o existencii barokových plechových okeníc. Ich výskyt môžeme len odhadovať ako skôr zriedkavý. Tieto okenice boli osádzané na závesy v čelnej ploche šambrán. V klasicizme sa okenice v Trnave uplatňovali častejšie. Okrem funkčných okeníc boli okenice osádzané aj do slepých, alebo čiastočne zaslepených okien, z dôvodu prezentácie jednotnej koncepcie. V klasicizme boli typické drevené žalúziové okenice s otáčavými lamelami. Máme vedomosť, že funkčné okenice boli používané sezónne, v teplých mesiacoch, a to tak, že okenné krídla vonkajšej vrstvy boli na toto obdobie vysadené a nahradené obdobnými okenicovými krídlami, ktoré mali namiesto zasklenia lamely. Ďalší vývoj okenných výplní v období historizmov priniesol opäť výrazné zmeny. Okenné výplne síce ostali dvojité, ale poloha ich osadenia sa vrátila, tak ako v baroku, opäť za líce fasády, pričom obe vrstvy výplne sa otvárali do interiéru. Obvyklou výbavou týchto výplní sú aj vnútorné drevené kazetové skladacie okenice. Novinka nastala aj v členení výplní. Okrem 4-krídlového, ale nie 6, ale 4-tabuľkového členenia, to bolo hlavne členenie v tvare písmena „T“ na 3 krídla, pričom novinkou v tomto prípade bolo aj sklápanie horných krídiel, ako ventilačiek. Okenný rám mal len vodorovný pevný priečnik v 2/3 výšky opatrený z exteriéru dekoratívnou rímsičkou. Celkovo bola vonkajšia vrstva výplne obohatená viac, či menej o rozličné dekoratívne prvky, často s rezbársky prepracovaným detailom. Secesné okenné výplne sú riešené v princípe rovnako, len s použitím secesného dekoru a v exponovaných polohách majú krídla členenie kombinované s menšími tabuľkami.

Mreže

Okenné mreže sú súčasťou okenných otvorov už od stredoveku, čo sa potvrdilo v nálezoch z výskumov. Keďže ich prvoradou funkciou je ochrana majetku, nie je prekvapivé z hľadiska situovania mreží, že sa nachádzajú hlavne v oknách na prízemí na uličných fasádach, ale častý je aj ich výskyt na prízemí vo dvoroch. Výnimočne sa nachádzajú mreže aj na poschodí, a to aj na dvorových fasádach. Z renesancie poznáme v Trnave iba jediný typ mreže – prevliekanú mrežu, pričom tento typ sa často používal aj v období baroka a klasicizmu až do polovice 19. storočia. Takéto mreže boli ukotvené do kameňa v strede hĺbky šambrán. Od baroka sa vyskytujú už aj dekoratívnejšie stvárnené mreže, napríklad prevliekané diagonálne, alebo vytvorené zo zvislých striedavo do boka ohýbaných prútov spájaných okami. Okrem takýchto mreží s celoplošným jednotným motívom máme z 18. storočia aj príklady vyslovene výtvarne poňatých barokových mreží na palácových stavbách, pričom jedinečné sú priestorové košové mreže univerzitných seminárov s veľmi bohatou dekoráciou, osadené na čelnú plochu šambrán. Okenné mreže boli s veľkou obľubou používané aj v klasicizme, pričom sa začal používať aj ďalší spôsob spájania prvkov – nitovanie, takže okrem výrazovo jednoduchej prevliekanej mreže vznikol aj ďalší jednoduchý typ mreže – nitovaná mreža skladajúca sa iba z priamych zvislých a vodorovných prvkov. Častejšie sú

však dekoratívne klasicistické mreže rozličných tvarových obmien, využívajúce motív kopií, kvádrovania, meandra, rozety, kružníc, piky, prekrížených priamych i zaoblených prútov. Na rozdiel od bohato detailne stvárnených orámovaní okien a okenných výplní, historizujúce mreže, navyše výtvarne stvárnené, v Trnave prakticky absentujú. Všetky spomínané historické mreže sú vyrobené z plných kovaných prútov predovšetkým štvorcového profilu, prípadne pásoviny a neskôr aj z oblých prútov. Čo sa týka farebnosti, takmer výlučne bola používaná čierna matná farba. Použitie mreží sa začiatkom 20.storočia rozšírilo aj na skriňové výkladce, ktorých výkladné plochy aj vstupy boli chránené rolovacími mrežami, navíjanými na bubon, v hornej časti schovaný za nápisovú plochu s označením prevádzky.

Takmer na všetkých objektoch, ktoré sú NKP a na niektorých ďalších pamiatkových objektoch bol pred obnovou fasád realizovaný pamiatkový výskum na zistenie prítomnosti starších nálezov a starších koncepcných úprav. Na objektoch so zachovanou koncepcnou úpravou bola táto ponechaná a prezentovaná v celom rozsahu uličných fasád, avšak v najstaršej zistenej farebnosti prislúchajúcej k prezentovanej koncepcnej úprave. Významné architektonické prvky fasád, nájdené výskumom, sú na niektorých objektoch prezentované formou analytických sond. Spravidla ide o stredoveké prípadne renesančné nálezy na uličných fasádach.

• Malá architektúra

Malá architektúra vrátane plastík nie je v historickom jadre početne zastúpená. Medzi historické prvky, ktoré sú samostatne zapísané v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok, patrí súsošie Najsvätejšej Trojice na Trojičnom námestí, súsošie sv. Jozefa na Námestí sv. Mikuláša a socha P. Márie na stĺpe na Kapitulskej ulici. Ďalšie historické výtvarné diela, ktoré sú zapísané medzi pamätihodnosťami mesta, je súbor sôch pri kostole sv. Mikuláša, kríž pri kostole sv. Heleny a kríže pri františkánskom kostole.

Súčasťou univerzitnej budovy – lekárskej fakulty, je socha sv. Jána Nepomuckého umiestnená na nároží budovy a prekrytá kovovou strieškou. Táto bola pred výstavbou fakulty a v období existencie potoka, pretekajúceho Hornopotočnou ulicou, samostatne stojacou sochou a umiestnená bola na križovaní potoka a mosta pri Univerzitnom námestí.

Mnohé historické výtvarné diela sú však neoddeliteľnou súčasťou fasád kultúrnych pamiatok a historických objektov, a neprezentujú sa ako samostatné objekty. Väčšie množstvo kamenných plastík sa nachádza v nikách uličných fasád univerzitného kostola, kamenné plastiky sa nachádzajú nad takmer všetkými hlavnými vstupmi do budov bývalých univerzitných budov a na čelných fasádach väčšiny kostolov. Drobné plastiky a výtvarné diela v podobe sôch, erbov a znakov nachádzame aj na niektorých budovách profánnej architektúry – divadlo, radnica, mestská veža, Bernolákova brána, rímsko-katolícka fara, kanonické domy a starý arcibiskúpský palác na Námestí sv. Mikuláša 3, Halenárska 4,7,8, 45, Hlavná 7, 15, Divadelná 7, Hviezdoslavova 4, 13, 14, Jeruzalemská 11, Štefánikova 10,38 a ďalších.

Na univerzitných budovách, ale aj na iných objektoch historického jadra je niekoľko pamätných tabúľ, z ktorých niektoré sú evidované v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok. Doposiaľ bolo chránených niekoľko historických označení – čísiel domu, z 1.pol.19.storočia zachovaných na fasádach domov na Hviezdoslavovej ulici č.4,12,13, Halenárskej č.4, Štefánikovej č.10, Hlavnej č.7.

V historickom jadre mesta je niekoľko novodobých pamätníkov, pomníkov či sôch s väčšou alebo menšou výtvarnou hodnotou. Na Univerzitnom námestí je pamätník SNP pred budovou lekárskej fakulty, pred hlavným vstupom do univerzitného kostola je nedávno odhalená socha pápeža Jána Pavla II. ako spomienka na jeho návštevu Trnavy a katedrálneho kostola. V priestore synagógy, pred hlavným vstupom sa nachádza pamätník na umučených židov v II. svetovej vojne, a na Kapitulskej ulici je pamätník M.Sch.Trnavského.

Na historických fotografiách sa objavuje studňa na Trojičnom námestí, v priestore medzi Trojičkou a divadlom.

- **Mestský mobiliár**

Z prvého známeho verejného osvetlenia mesta, pozostávajúceho z lucerien osadených na kandelábre alebo na konzoly, sa takmer nič nezachovalo. Jediná konzolová lucerna zo začiatku 20. storočia je zachovaná na dome na Jeruzalemskej ulici č.2. Táto a množstvo dobových fotografií, sa stala podkladom pre vypracovanie návrhu rekonštrukčnej kópie lúč, osádzaných v priestoroch typu A a v niektorých priestoroch typu B. Dve zachované historické konzoly ortodoxnej synagógy sú odlišného typu, zrejme z dôvodu, že neboli súčasťou verejného osvetlenia.

V súčasnosti sa nachádza v MPR Trnava niekoľko druhov svietidiel:

- a) Rekonštrukčné kópie lúč zo začiatku 20.storočia
- b) Novotvar inšpirujúci sa pôvodnými lucernami osádzaný na kandelábre
- c) Združené stojanové lampy s guľovými svietidlami z 80-tych rokov 20.stor.
- d) Niekoľko druhov lúč osadených v období socializmu(atypické aj typizované)

V historickom jadre mesta je použitých niekoľko druhov mobiliáru, koncepčne súvisiaceho so svietidlami a mobiliáru bez väzby na osvetľovacie telesá.

Rekonštrukčné kópie historického mobiliáru zo začiatku 20.storočia – lampy, lavičky, smetné koše, stĺpiky, sú použité na Kapitulskej, Michalskej a Jeruzalemskej ulici, čiastočne na Mikulášskom námestí, Univerzitnom námestí a Divadelnej ulici a lampy sú osadené na ulici M.Schneidra Trnavského, Horných baštách, Invalidskej, Hradobnej a Havlíkovej ulici.

Novotvar svietidiel, inšpirujúci sa historickou lucernou na kandelábri, sa doposiaľ objavil na Františkánskej, Vajanského ulici a na Jakubskom námestí.

Na Trojičnom námestí, Hlavnej, Radlinského a Hviezdoslavovej po križovanie s Pekárskou ulicou sú použité združené stojanové lampy s guľovými svietidlami s koncepčne riešenými lavičkami a smetnými košmi v betónovom prevedení z 80-tych rokov 20 stor.

Stav mobiliáru podľa dobových fotografií a súčasný stav

Divadelná ulica

- 1.polovica 20.storočia
- lucerny na konzolách v malom počte, na obidvoch stranách ulice
  - 2.polovica 20.storočia
- Žiadne osvetlenie po odstránení konzol tu nie je na dobových fotografiách vidieť
  - Po vyhlásení MPR
- Kovové konzoly s lucernami ako kópie historických svietidiel osadené na objektoch južnej strany ulice a v západných nárožiach ulice
- Kovové lavičky v kombinácii s drevom ako kópie historických
- Novotvarová kovová pitná fontánka v kombinácii s umelým kameňom inšpirujúca sa historickými fontánami
- Novotvarové kovové smetné koše inšpirujúce sa historickými
- Kovové profilované stĺpiky ako zábrany vjazdu áut z námestia do ulice

Dolné bašty

- 1.polovica 20.storočia
- Na želiarskych domkoch ani domoch oproti nim nie sú žiadne osvetľovacie telesá, jediné sú viditeľné na budove bývalého kláštora klarisiek v línii Halenárskej ulice. Tu sú osadené dve konzoly s lucernami
  - 2.polovica 20.storočia
- Po odstránení liatinových lucerien boli na kláštor klarisiek osadené cestné svietidlá v tvare konzoly

- Neskôr boli stojanové cestné svietidlá umiestnené do južného chodníka popri ceste, v západnej časti sú v bezprostrednej blízkosti múru mestského opevnenia. Svietidlá sú zachované dodnes

Františkánska ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové konzoly s lucernami osadené pravdepodobne po oboch stranách ulice
  - 2.polovica 20.storočia
- Svietidlá sú pripevnené k elektrickým stĺpom, zväčša osadeným na fasády domov
  - Po vyhlásení MPR
- Po oboch stranách ulice sú osadené svietidlá, inšpirujúce sa historickými, osadené na kandelábroch, v časti vyúsťujúcej do Štefánikovej ulice sú svietidlá len na severnej strane ulice
- Na niektorých svietidlách sú osadené reklamy
- Ako zábrany pre vjazd áut sú použité betónové bloky – tvarovky lemujúce chodník na západnej strane ulice, v časti vyúsťujúcej na Štefánikovu ulicu sú po oboch stranách na chodníkoch
- Ohraničenie stromov je vytvorené betónovými obrubníkmi
- Absencia svietidiel v priestore medzi dvorovými časťami zástavby západnej strany ulice a múrom mestského opevnenia
- Absencia nasvetlenia mestského opevnenia

Halenárska ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové konzoly s lucernami na východnej strane
  - 2.polovica 20.storočia po súčasnosť
- Krátke konzolové svietidlá cestného typu osadené na budovách západnej strany ulice
- Kovová tyč upevnená na prízemné domy ako nosič konzolového svietidla cestného typu na východnej strane ulice
- Stojanové svietidlá s valcovou lampou, použité na Dolnopotočnej ulici, opticky aj svojim umiestnením zasahujú aj do Halenárskej ulice, kde pri výjazde z dnešného parkoviska je umiestnené stojanové svietidlo s valcovou lampou
- Betónový valec na lepenie reklám prekrytý plastovou strechou umiestnený pred múzeom
  - Po vyhlásení MPR
- Pred vstupom do múzea – bývalého kláštora klarisiek, je umiestnená zábrana z historizujúcich kovových stĺpikov spojených reťazami

Havlíkova ulica

- Po vyhlásení MPR
- Kópie historických konzol osadené na obe strany ulice
- Liatinové stĺpiky brániace vjazdu áut na ulicu (východná časť)

Hlavná ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Pred osadením kandelábrov lucerna nad vchodom do Hlavnej 23
- Kandelábre na oboch stranách na okraji chodníkov
- Symetricky umiestnené kandelábre pred vstupom do radnice
  - 2.polovica 20.storočia
- Liatinové kandelábre s lucernami boli vymenené za dva druhy svietidiel – vysoké cestné s dvoma lampami presahujúcimi nad cestu lemovali cestnú komunikáciu z oboch strán a nižšie stojanové svietidlá s jednou lampou guľovitého tvaru boli umiestnené v strednom páse zelene

- Neskôr boli vymenené za stožiarové lampy so štyrmi svietidlami, obdobnými, ako na Štefánikovej ulici
- Od r.1988 do súčasnosti sa zachovali obdobné svietidlá ako na Trojičnom námestí a Radlinského ulici – stojanové s viacpočetnými guľovými lampami
- Drevené lavičky sú spravidla súčasťou betónového ohraničenia zelených ostrovčekov
- Do celkovej koncepcie zapadajú aj betónové smetné koše s polkruhovou strieškou
- Okrem týchto košov sa tu nachádzajú aj viacuholníkové betónové smetné koše v tvare „pohára“
- Svietidlá na Hlavnej ulici, po križovaní s Vajanského ulicou a Dolnými Baštami, pokračuje v staršom mobiliári – stožiarové svietidlá so štyrmi lampami
- V križovaní Hlavnej ulice s Vajanského a Dolnými Baštami sa stretajú štyri druhy svietidiel a kovové stĺpiky z ďalšej – piatej koncepcie
  - Po vyhlásení MPR
- Liatinové stĺpiky brániace vjazdu áut na ulicu
- Pri južnom a severnom vstupe na pešiu zónu Hlavnej ulice informačná tabuľa s označením pešej zóny
- Kovové valce na lepenie reklám : pri vstupe na pešiu zónu pred kostolom sv.Heleny, na pešej zóne pred Slovenskou sporiteľňou, pri vyústení z Trhovej ulice
- Plochy na lepenie plagátov v rámoch z kovových trubiek: pred Wetzlerovým domom Hlavná 2, pred meštianskym domom Hlavná 22, pred polyfunkčným domom Hlavná 33
- Kovový „reklamný prvok“ pred Istrobankou s funkciou prekrytia technického zariadenia betónovými tvárniciami

Hollého ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové konzoly s lucernami na oboch stranách ulice
- Popred šľachtický konvikt, dnes arcibiskupský úrad je chodník ohraničený zábradlím – kamenné stĺpiky spojené kovovými reťazami
  - 2.polovica 20.storočia
- Najskôr sú len lampy zavesené na elektrickom drôte v strede ulice
- Neskôr, až dodnes sú vysoké stožiare s cestnou lampou
- Informačný systém na stĺpe na križovaní ulíc Hollého a Hviezdoslavova – označenie ulíc mesta

Horné bašty

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinová konzola s lucernou na dvojpodlažnom dome na mieste bývalej veže, dnes „Dókovvej veže“
  - Po vyhlásení MPR
- Kópie konzolových svietidiel na južnej strane ulice a kandelábre s lucernami, ktoré sú kópiami pôvodných svietidiel

Hornopotočná ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Lucerna na konzole v klasickej dĺžke v zaniknutej časti ulice, ústiacej do námestia i keď ulička je tu veľmi úzka
  - 2.polovica 20.storočia
- Stojanové svietidlá s valcovou lampou

Hradobná ulička

- Po vyhlásení MPR
- Po severnej strane ulice, kde je momentálne voľná parcela po zbúraných domoch, sú na provizórne stĺpy osadené kópie liatinových konzol s lucernami

Hviezdoslavova ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Lucerny na kandelábriach v malom množstve po oboch stranách ulice
  - 2.polovica 20.storočia
- Konzolové svietidlá súvisiace s vysokými stožiarovými svietidlami Trojičného námestia v tvare dvojitéch konzol
- Mobilár námestia z 80.rokov prechádza aj do západnej časti Hviezdoslavovej ulice – združené stojanové svietidlá s guľovými lampami
- Stožiarové krátke konzoly lúčového typu sú na severných domoch

Invalidská ulica

- Po vyhlásení MPR
- Lucerny na konzolách – rekonštrukčné kópie lúčových lamp zo začiatku 20. storočia

Jakubské námestie

- Po vyhlásení MPR
- Na dnešnom parkovisku sú osadené svietidlá inšpirujúce sa pôvodnými lucernami, osádzané na kandelábriach. V napojení s Radlinského ulicou sa stretáva s guľovitými stojanovými svietidlami
- Infopanel mesta s mapou pri Bernolákovej bráne
- Novodobé ochranné tyčové prvky pri zelení parkoviska

Jerichová ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Lucerny na liatinových konzolách na západnej strane ulice na hospodárskych krídlach na univerzitných budov
- Kovový priehradový stožiar zachovaný dodnes
  - 2.polovica 20.storočia
- Na kovový priehradový stožiar osadená cestná lampa
- Konzolové osvetlenie osadené na elektrických stĺpoch v zelení východnej strany ulice

Jeruzalemská ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Lucerny na liatinových konzolách
  - Po vyhlásení MPR
- V ulici sú rozmiestnené kandelábri s lucernami a lucerny na konzolách, ktoré sú kópiami pôvodných
- K nim sú osadené smetné koše, zväčša umiestnené na nízkych stĺpkoch
- v strednej časti rozšírenej ulice sú umiestnené lavičky ako kópie historických
- Na malom zelenom ostrovčeku v južnej časti ulice je umiestnená kovová fontánka
- V JV časti stromy osadené do okrúhlych novodobých betónových mobilných nádob
- Kovové stĺpiky ohraničujú priestor medzi cestnou komunikáciou a chodníkom pri nárožnom meštianskom dome Jeruzalemská 2

Kapitulská ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové kandelábri s lucernami po okraji zelene v strede ulice z oboch strán zeleného ostrova
- V zúženej južnej časti ulice lucerna na liatinovej konzole na dome č.16
- Lucerna na atypickej konzole osadená na stĺpe pod sochou P.Márie
- Socha ohraničená zábradlím vytvoreným z kamenných stĺpikov spojených kovovou reťazou
  - Po vyhlásení MPR

- Po oboch stranách ulice, až po vyústenie na Halenársku ulicu sú umiestnené kópie historických svietidiel – kandelábrov s lucernami
- Dve konzoly sú umiestnené okolo vstupu do domu na Kapitulskej č. 1
- Do zelene v strede ulice sú umiestnené kópie historických lavičiek a smetných košov
- Zábradlie, ohraničujúce cestu od zelene, je vytvorené z kovových profilovaných stĺpikov spojených reťazami

M.Schneidra-Trnavského

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové konzoly, s lucernami osadené na severnej strane ulice a na juhu na rožnom dome orientovanom do námestia – č. 8-9
  - 2.polovica 20.storočia
- Konzoly osadené na šľachtický konvikt ako na Hviezdoslavovej ulici, súvisiace s vysokými stožiarovými svietidlami Trojičného námestia v tvare dvojitéch konzol
- Konzoly neskôr vymenené za jednoduchšie
  - Po vyhlásení MPR
- Konzoly s lucernami ako kópie historických osadené aj na nárožia univerzitných budov a konzola s lucernou ako kópia historických svietidiel na Schneidrovom dome č.5 a na meštianskom dome č.2 vedľa fary
- kovové stĺpiky ohraničujú priestor Ul.M.Sch.Trnavského a Nám. Sv.Mikuláša

Michalská ulica

- 1.polovica 20.storočia
- V zalomení ulice pred želiarskymi domami bol v rohu cesty kandeláber s lucernou
  - Po vyhlásení MPR
- Na južnej a západnej strane ulice sú použité kópie lucerien na kandelábroch. V miestach, kde sa pri osádzaní osvetľovacích telies uvažovalo s budúcou zástavbou, na ktorú by sa osadili kópie konzolovitých lucerien, sú tieto osadené na provizórne stožiare
- Do koncepcie kópií historického mobiliáru zapadajú aj lavičky a smetné koše

Námestie sv. Mikuláša

- 1.polovica 20.storočia
- Na soche sv. Jozefa je lucerna na konzole, ktorá je však iného tvaru ako bežná konzola verejného osvetlenia
- Pred vstupom do farského kostola sú po oboch stranách lucerny na skrátенých kandelábroch, osadené na kamenných sokloch
- Zvyšná časť námestia v zastavanej časti je osvetlená lucernami na kandelábroch
- Kandeláber bol aj z vonkajšej strany opevnenia pri výstupe cez bránku v mestskom opevnení
- Socha sv. Jozefa je ohradená kamennými stĺpikmi spojenými kovovými reťazami
  - Po vyhlásení MPR
- Dvojica konzol je umiestnená okolo vstupu na faru a na oplotení pri vstupe do záhrady do bývalého arcibiskupského paláca
- Konzola s lucernou ako kópia historických svietidiel osadená na nárožie fary a na nárožie Oláhovho seminára
- Konzoly na provizórnom stĺpe sú umiestnená aj popri severnom oplotení arcibiskupského paláca pri východe z historického jadra cez bránku mestského opevnenia
- Lucerna na konzole osadená na západnej fasáde bývalého arcibiskupského paláca
- Zvyšná časť námestia osvetlená lucernami na kandelábroch – kópie historických
- Stĺpiky spojené s kovovou reťazou ohraničujú priestor medzi farským kostolom a cestnou komunikáciou
- Kovové stĺpiky ohraničujú priestor námestia a parkovacie plochy s cestnou komunikáciou Kapitulskej ulice

- Vymenené lucerny pred farským kostolom – jednotná koncepcia námestia skrátene kandelábre ostali pôvodné

Paulínska ulica

- 2.polovica 20.storočia
- Stojanové svietidlá s valcovou lampou
- Betónové kvetináče ako zábrana proti vstupu áut
- Smetné koše ako na Hlavnej ulici
  - Po vyhlásení MPR
- Lavičky moderného typu s použitím bledého dreva aj bledého kovu, osvetlenie sa nemenilo
- Kovový valec na lepenie reklám pred kinom (ako na Hlavnej ul.)
- fontánka (novodobé dielo) v priestore zelene v parčíku v strede ulice pri vyústení Veselej ulice

Pekárska ulica

- 2.polovica 20.storočia
- Stojanové svietidlá na východnej strane ulice s valcovou lampou
- Konzolové typizované svietidlá na západnej strane ulice, pripevnené k elektrickým stĺpom osadeným na fasády domov

Radlinského ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Liatinové konzoly s lucernami na južnej strane ulice
  - 2.polovica 20.storočia
- Stojanové združené osvetľovacie telesá s guľovými lampami prechádzajú do ulice z Trojičného námestia, resp. z Hlavnej ulice
- Viacuholníkové betónové kvetináče
- Betónový valec na lepenie reklám prekrytý plastovou strechou
- Podzemné verejné WC ohradené murovaným základom a kovovým oplotením
  - Po vyhlásení MPR
- Kovové profilované stĺpiky ako zábrany vjazdu áut z ulice na Trojičné námestie
- Betónové ihlanové kocky ako zábrany vjazdu áut na chodníky
- Betónový valec na lepenie reklám s prekrytím plastovou strechou v severozápadnej časti ulice

Štefánikova ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Kandelábre v malom počte po oboch stranách ulice
  - 2.polovica 20.storočia
- Cestné stožiarové dvojsvietidlá so svietidlami vysunutými nad cestu, osadené po oboch stranách ulice
- Neskôr sú vymenené za rovné stožiarové svietidlá so štyrmi lampami, ktoré sa zachovali dodnes
- Na chodníkoch sú umiestnené kovové stojany na bicykle jednoduchého tvaru
- Smetné koše sú betónové, v tvare viacuholníkového „pohára“
  - Po vyhlásení MPR
- Kovové profilované stĺpiky brániace prejazdu áut z ulice na Trojičné námestie
- Betónové kvetináče ako optická zábrana pred hotelom Apollo
- Kovový smetný kôš pre psíkov pri mestskej veži a pred Štefánikovou 26
- Informačné panely (hliníkové, sklo) pred Štefánikovou 20

Trhová ulica

- 2.polovica 20.storočia

- Stojanové svietidlá s valcovou lampou umiestnené v rozšírenej - východnej časti ulice, na jej južnej strane
- Liatinové stĺpiky brániace vjazdu áut na ulicu (od Hlavnej ulice)

Trojčinné námestie

- 1.polovica 20.storočia
  - Takmer vo všetkých nárožiach je rožná lucerna na konzole, pravdepodobne boli osadené neskôr ako kandelábre
  - studňa s liatinovou pumpou v západnej časti námestia
  - Dvojité lucerny na kandelábrioch okolo Trojičky, postavené na kamenných stĺpkoch oplotenia
  - Kamenné stĺpiky v kombinácii s kovovým oplotením okolo Trojičky
    - 2.polovica 20.storočia
  - Veľmi vysoké stožiarové svietidlá s dvojicou konzolových lúčok valcového tvaru
  - Bielo-červené kovové stĺpiky ako zábrany proti vjazdu áut
  - Betónové smetné koše kónického tvaru
  - Kvetináče v tvare misy
  - Betónové valce na lepenie reklám
    - Po vyhlásení MPR
  - Celý mobiliár vymenený v 80. rokoch a zachovaný dodnes – združené stojanové lampy s guľovými svietidlami
  - Betónové lavičky pokryté drevenými latkami
  - Fontána – novodobé dielo v severovýchodnom rohu námestia pri pošte
  - Betónové polkruhové kvetináče oddelujúce plochu námestia od spojnice medzi Hlavnou a Štefánikovou ulicou
  - Kovový valec na lepenie reklám pred mestskou vežou
  - Orientačný systém - názvy ulíc pred mestskou vežou je nevhodne umiestnený

Univerzitné námestie

- 1.polovica 20.storočia
  - Kandelábre
  - Socha v nároží lekárskej fakulty osvetlená dvoma lucernami na nízkych kandelábrioch
    - 2.polovica 20.storočia
  - Socha bez osvetľovacích prvkov
  - Dva kovové tyčové stožiare vlajkoslávy pred univerzitnou budovou
  - Informačný systém na stĺpe – označenie ulíc mesta (v zeleni vľavo od vlajkoslávy)
    - Po vyhlásení MPR
  - Kópie historických lavičiek
  - Smetné koše – novotvar
  - Liatinové stĺpiky lemujúce priestor pred univerzitným kostolom a ohraničujúce parkovacie miesta

Vajanského ulica

- 1.polovica 20.storočia
  - V južnej časti pri domoch pristavaných k hradbám bol kandeláber s lucernou, z ostatných častí ulice nie sú doposiaľ známe historické fotografie
    - Po vyhlásení MPR

Novotvar inšpirujúci sa pôvodnými lucernami osádzaný na kandelábre

Zámočnícka ulica

- 2.polovica 20.storočia
  - Lampy, používané na osvetlenie cestných komunikácií, sú konzolovým spôsobom osadené na fasády domu južnej strany ulice

- Po vyhlásení MPR
- Ako zábrany pre vjazd áut sú použité kovové stĺpiky zo strany Vajanského ulice

• Povrchy urbanistických priestorov

Na mnohých miestach historického jadra je, či už fotograficky (archívnym materiálom), alebo fragmentálne in situ doložená historická kamenná dlažba. Prvé dláždenie mesta prebehlo pravdepodobne v roku 1739, kedy bolo po iniciatíve kardinála vydláždené námestie a dôležitejšie ulice (Dejiny Trnavy, str.106).

Najstaršie známe dláždenie využívalo dlažobné kocky štvorcového a obdĺžnikového tvaru väčších rozmerov, kladených na cestnej komunikácii diagonálne, tzv. na rybinu a na chodníkoch kolmo na objekty. Dlhé kamenné obrubníky, ohraničujúce chodníky, zároveň prekleňovali vyššiu niveletu chodníkov oproti zvyšnej časti ulice. Vedľa obrubníkov sa tiahla najnižšie položená časť ulice, umožňujúca odtok vody, pokrytá zvyčajne troma pásmi kamennej dlažby (tzv. prídlážba). Na širších uliciach bol medzi chodníky a cestu vložený „odstavňý pruh“ vyložený valúnmi.

Úzke uličky boli vydláždené ako chodníky, bez priečného delenia. Najnižšie položené miesto v priečnom reze ulice bolo v strede, vytvorené z jedného pásu dlažby. Napr. Trnitá ulička.

V mladšom období, začiatkom 20.storočia, sa začali na dláždenie používať drobné kamenné kocky používané len na cestách, kladené do tzv. vejárov.

Stav povrchov podľa dobových fotografií a súčasný stav

Divadelná ulica

- Do 1.polovice 20.storočia
  - Cesta konštantnej šírky, chodníky zvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi a jednoradovou prídlážbou
  - V rozšírenej časti ulice, pri františkánskom kostole, je medzi cestu konštantnej šírky a chodník vložený pás z valúnov
  - Veľká kamenná dlažba
  - Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, cesta na rybinu
    - 2.polovica 20.storočia
  - Asfaltová cesta aj chodníky, obrubníky aj s prídlážbou zachované na pôvodnom mieste
    - Po vyhlásení MPR
  - Široká cesta nerovnakej šírky, chodníky v jednej úrovni s cestou, mierny oblúk ulice je v dlažbe riešený pravouhlým odsakovaním, nie je realizovaná plynulá línia dlažby
  - Na chodníky použitá drobná kamenná dlažba v pravidelných intervaloch priečne delená
  - Na cestu použitá betónová dlažba imitujúca kameň
- Najhoršia realizácia, aká sa kedy v Trnave urobila

Dolné bašty

- 1.polovica 20.storočia
- Cestavýchodnej časti neupravovaná, bez dlažby zvýšený chodník v severnej časti oddelený kamenným obrubníkom a prídlážbou, v západnej časti, od napojenia Paulínskej ulice, cesta z veľkej kamennej dlažby kladenej na rybinu
- na južnej strane, pred želiarskymi domčekmi je chodník oddelený od cesty len rigolom, neskôr zvýšeným kamenným obrubníkom
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta aj chodníky, obrubníky, ohraničujúce chodník od zníženej časti ulice aj s prídlážbou zostali zachované na pôvodnom mieste

Františkánska ulica

- 1.polovica 20.storočia

- Zvýšené chodníky, kamenné obrubníky s prírodnou kamennou prídlážbou
  - Po vyhlásení MPR
- Chodníky a cesta v jednej úrovni, farebne odlíšené, oddelené zapusteným kamenným obrubníkom
- Cesta konštantnej šírky, chodník sa miestami rozširuje až po cestu, v niektorých miestach je priestor medzi chodníkom a cestou využitý na statickú dopravu
- Chodníky sú pravidelne priečne delené dlažbou inej farby
- Na celú ulicu je použitá betónová tzv. zámková dlažba v kombinácii sivá (cesta) – bordová (chodníky)

Halenárska ulica

- 1.polovica 20.storočia
  - Chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi s prídlážbou dlaždené veľkou kamennou dlažbou kladenou kolmo na fasády
  - Drobná kamenná dlažba na ceste, kladená do vejárov
- 2.polovica 20.storočia
  - Asfaltová cesta aj chodníky, obrubníky, ohraničujúce chodník od zníženej časti ulice aj s prídlážbou zostali zachované na pôvodnom mieste
  - Chodník na západnej strane má zachovanú pôvodnú dlažbu takmer vo veľkom rozsahu, na východnej strane je pravdepodobne celý zaliaty asfaltom, pretože v miestach narušenia asfaltu je viditeľná pôvodná kamenná dlažba
  - Prídlážba na ceste, vytvárajúca rigol na umožnenie odtoku dažďovej vody je zaliata asfaltom, je možné, že aj pod asfaltovým kobercom na ceste je zachovaná pôvodná dlažba

Havlíkova ulica

- Po vyhlásení MPR
  - Betónová zámková dlažba vyspádovaná do stredu ulice, kde je rigol prekrytý pásom z prírodného kameňa
  - Bordová betónová dlažba kombinovaná so sivým kameňom

Hlavná ulica

- Do 1.polovice 20.storočia
  - Cesta konštantnej šírky, chodníky zvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi a prídlážbou, medzi cestu a chodník je obojstranne vložený odstavňový pás z valúnov
  - Medzi cestou a valúnovým pásom je obrubník v úrovni terénu, ohraničujúci cestu
  - Cesta a valúnový pás boli v niekoľkých miestach prerušené priečnym pruhom kamennej dlažby, hlavne v miestach krížovania s bočnými ulicami
  - Veľká kamenná dlažba na chodníkoch a ceste
  - Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, cesta na rybinu
- 2.polovica 20.storočia
  - Asfaltová cesta aj chodníky, obrubníky, ohraničujúce chodník od zníženej časti ulice aj s prídlážbou zostali zachované na pôvodnom mieste
  - Jedna cestná komunikácia, vedená stredom ulice, bola zmenená na dva pruhy umiestnené k chodníkom, v strede vznikol šírkoovo sa meniaci pruh vyplnený zeleňou a v najširšej časti slúžiaci ako parkovisko
  - V 80. Rokoch bola ulica zmenená na Pešiu zónu
  - Celá ulica je v jednej úrovni, nie je rozlišovaný chodník a cesta
  - Celiasfaltový povrch

Hollého ulica

- 1.polovica 20.storočia
  - Chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi s prídlážbou

- Medzi obrubníkom a vydláždeným chodníkom kamennou dlažbou je pás zelene, na východnej strane v celom úseku ulice, na západnej strane v jej severnej časti
- Veľká kamenná dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, na ceste na rybinu
- V zeleni pred bývalým šľachtickým konviktom, dnes arcibiskupským úradom je zábradlie z kamenných stĺpikov spojených kovovými reťazami
  - 2.polovica 20.storočia
- Profil ulice zostal nezmenený, povrch cesty aj chodníka sa zmenil na asfalt, kamenné zostali len obrubníky a krátky úsek západného chodníka pri lekárskej fakulte, na východnom chodníku je pod asfaltom zaliata kamenná dlažba v celom rozsahu

Horné bašty

- Po vyhlásení MPR
- SV časť (od Jeruzalemskej ulice po Jerichovu ulicu)
- chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi, chodník na južnej strane je veľmi úzky až zaniká

Stredná časť (od Jerichovej ulice po Hornopotočnú ulicu)

- v súčasnosti zatravnovaný terén bez komunikácií

SZ časť (od Hornopotočnej ulice po Štefánikovu ulicu)

- cesta z betónovej zámkovej dlažby a kamennými obrubníkmi
- betónové chodníky zvýšené od cesty, pri mestskom opevnení chodník rozšírený o oddychové plochy s lavičkami z kamennej dlažby nepravidelného tvaru

Hornopotočná ulica

- 1.polovica 20.storočia
- V zaniknutej – južnej časti ulice bola dlažba na chodníku na severnej strane, smerom od Pekárskej ulice boli vydláždené chodníky po oboch stranách, cesta nevydláždená prašná
- Veľká kamenná dlažba na chodníkoch kladená kolmo k fasádam
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom oddeleným od cesty kamennými obrubníkmi s kamennou prídlážbou
  - Po vyhlásení MPR
- v súčasnosti časť chodníkov v rekonštrukcii: chodníky zvýšené, z betónovej zámkovej dlažby
- asfaltová cesta s prídlážbou a kamennými obrubníkmi

Hradobná ulička

- Po vyhlásení MPR
- Betónová zámková dlažba bordovej farby obdĺžnikového tvaru so skosenými hranami

Hviezdoslavova ulica

- 1.polovica 20.storočia
- dve cestné komunikácie, vedúce cez námestie, sa spájajú do jednej na začiatku ulice. Šírka ciest je rovnaká. Chodník, rovnobežný s cestou a obchádzajúci výbežok dnes zbúraného domu na južnej strane námestia, plynule pokračuje cez Zelený rínok až na Hviezdoslavovu ulicu. Obdobne prechádza chodník aj zo severnej strany námestia na Hviezdoslavovu ulicu
- chodníky sú zdvihnuté a ohraničené kamennými obrubníkmi a prídlážbou, cesta je ohraničená zapusteným obrubníkom
- medzi chodníkom a cestou je pás valúnov, ktorý nemá rovnakú šírku ako na námestí, do ulice sa postupne zužuje.
- Veľká kamenná dlažba na chodníkoch je kladená kolmo na fasády domov na ceste je ladená na rybinu
  - 2.polovica 20.storočia

- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom oddeleným od cesty kamennými obrubníkmi, v pôvodnej polohe, prídlažba, ktorá tvorila rigol na odvedenie dažďovej vody, je výškovo zrovnaná s cestou
- Pred domami č.12 a14 na chodníku betónová zámková dlažba sivej farby obdĺžnikového tvaru

Invalidská ulica

- Po vyhlásení MPR
- Chodníky zvýšené oproti ceste, farebne odlíšené, oddelené kamenným obrubníkom
- Cesta konštantnej šírky, chodník na severnej strane je veľmi úzky, nemá normové rozmery, v križovaní s Jeruzalemskou ulicou sa rozširuje tak, že vytvára možnosť na vonkajšie sedenie
- Na celú ulicu je použitá betónová tzv. zámková dlažba v kombinácii sivá - bordová

Jakubské námestie

- 1.polovica 20.storočia
- Chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi s prídlažbou
- Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, na hlavnej ceste na rybinu
- Cestná komunikácia okolo dnes zeleného vyvýšeného ostrovčeka je zo severnej strany z malých kociek vejárovito kladených, z východnej strany veľká dlažba na rybinu, rovnako ako na ploche ostrovčeka
- 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným chodníkom oddeleným od cesty kamennými obrubníkmi vedúca od novej (Bernolákovej) brány v mestskom opevnení na Radlinského a Vajanského ulicu
- Asfaltový chodník popri františkánskom kostole, kamenný chodník pri dome medzi Divadelnou a Radlinského ulicou a cesta okolo dnes zeleného ostrovčeka zo severu a východu zostali zachované
- Po vyhlásení MPR
- Chodník a parkovacie státi z betónovej zámkovej dlažby v mieste bývalej zástavby v juhozápadnej časti námestia, kombinované s asfaltovými komunikáciami
- Asfaltová cesta, vedúca od Bernolákovej brány na Radlinského a Vajanského ulicu, zostala zachovaná
- Kamenný chodník pri dome medzi Divadelnou a Radlinského ulicou a cesta prislúchajúca k ostrovčeku zo severnej a východnej strany zostali zachované

Veľmi rôznorodé povrchové úpravy v rámci celého urbanistického priestoru

Jerichová ulica

- 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta ohraničená kamennými obrubníkmi s prídlažbou, asfaltový chodník zo severnej strany

Jeruzalemská ulica

- 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta ohraničená kamennými obrubníkmi s prídlažbou, asfaltové chodníky, v ktorých miestami zostal pruh z prírodného kameňa ako vstup do objektov
- Po vyhlásení MPR

Južná časť ulice

- rozšírená cesta medzi východnou a západnou zástavbou ulice rozčlenená ostrovom s parkovou úpravou, zvýšený kamenný obrubník s prídlažbou vymedzuje danú plochu ostrova
- chodníky z betónovej dlažby a cesta kamenná v jednej úrovni (obidve sivej farby) oddelené zapusteným kamenným obrubníkom (bledšia sivá farba)

- cesta konštantnej šírky je delená opticky zapusteným kamenným pásom odčleňujúcim priestor pre statickú dopravu

Stredná časť s parkom

- komunikácia z betónovej dlažby okolo parku má zvýšený kamenný obrubník s prídlažbou, ktorý vymedzuje plochu parku
- východná a západná časť cesty je delená opticky zapusteným kamenným pásom odčleňujúcim priestor pre statickú dopravu
- oblúk cesty ktorý spája východnú a západnú časť cesty) je z betónovej dlažby je ohraničený zvýšeným kamenným obrubníkom sivej farby, na cestný oblúk sa z juhozápadu napája obslužná cesta smerujúca južným smerom (k domom č.3,4), ktorá tvorí priame pokračovanie západnej časti cesty
- medzi chodníkom a cestou z betónovej dlažby je zvýšený kamenný obrubník sivej farby
- cesta konštantnej šírky je delená opticky zapusteným kamenným pásom odčleňujúcim priestor pre statickú dopravu

Severná časť ulice

- chodníky z betónovej sivej dlažby zvýšené, oddelené od cesty z betónovej dlažby rovnakého typu a farby
- cesta konštantnej šírky je delená opticky zapusteným kamenným pásom odčleňujúcim priestor pre statickú dopravu
- v SV časti ulice sa chodník zužuje a zeleň je vkladná medzi parkoviskami, plocha chodníka je rozšírená okolo zelene v tvare paraboly

Kapitulská ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi s prídlažbou
- Veľká kamenná dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov
  - Po vyhlásení MPR
- Zámková betónová dlažba v celom vydláždenom priestore – chodníky popri budovách, cesta v hornej aj spodnej časti ulice, parkový chodník, vedúci stredom zeleného ostrova
- Chodníky z výšene, oddelené od cesty betónovými obrubníkmi tvoriacim oporný múrik
- Výškové nerovnosti – svahy sú pokryté lomovým kameňom
- Veľká terénna nerovnosť v severnej časti ulice, prekonávajúca výškový rozdiel medzi cestou a úrovňou parku, je riešená rozsiahlym schodiskom pokrytým zámkovou betónovou dlažbou

M.Schneidra-Trnavského

- 1.polovica 20.storočia
- Ulica rozdelená v západnej časti na 3 pruhy, ktoré sa pred koncom fasády seminára sv.Štefana, menia na 5 pruhov pri zachovaní priamej línie chodníkov. Úzke chodníky sú zvýšené oproti ceste a oddelené kamennými obrubníkmi. Chodníky oddeľuje od cesty vo východnej časti ulice pás s valúnovou dlažbou – odstavné pásy
- Veľká kamenná dlažba na chodníkoch je ukladaná kolmo na fasády, na ceste je kladená na rybinu
- V neskoršom období ponechaná dlažba chodníkov, cesta kompletne vydláždená drobnou kamennou dlažbou kladenou do vejárov
  - Po vyhlásení MPR
- Cesta s konštantnou šírkou a chodníky v jednej úrovni vizuálne oddelené pásom väčšej kamennej dlažby
- 3 pozdĺžne pruhy prídlažby
- Na ceste je použitá drobná kamenná dlažba do tvaru vejárov
- Na chodníkoch je sivá zámková dlažba

Michalská ulica

- 1.polovica 20.storočia

- Kamenný zvýšený obrubník a prídlážba oddeľujú chodník od cesty, na ktorej je nepravidelne položená kamenná dlažba rôznych tvarov, spádovaná do stredu cesty
  - Po vyhlásení MPR
- Takmer celá ulica je v jednej výškovej úrovni, v severnej časti, kde to šírkové pomery ulice umožňujú, je západný chodník voči ceste zdvihnutý a oddelený kamenným obrubníkom. Cesta je z betónovej dlažby hnedého odtieňa imitujúcej kameň, chodníky a interiér hradobných veží a bášť je z lomového kameňa
- Z chodníka, vedúceho popri hradobnom múre, vychádzajú nepravidelné ostrovy dlažby pre umiestnenie lavičiek
- Priebeh stredovekého opevnenia, ktorý sa v nadzemnej časti nezachoval, je v dlažbe prezentovaný prírodnou tehľou „klinker“
- V najužšom úseku ulice, kde je cestná komunikácia zúžená a chodníky nie sú žiadne, je dlažba priečne delená dlažbou z drobných kamenných kociek

Námestie sv. Mikuláša

- Po vyhlásení MPR
- Celá plocha námestia západne od arcibiskupského paláca je v jednej výškovej úrovni, po obvode, teda na západnej, severnej a východnej strane sú riešené chodníky
- Z južnej strany je námestie predelené v predĺženej línii južnej steny starého arcibiskupského paláca kovovými stĺpikmi, zabraňujúcimi vjazd vozidiel na námestie z Kapitulskej ulice
- Priestor medzi stĺpikmi a komunikáciou Kapitulskej ulice slúži na parkovanie vozidiel a je vydláždený betónovou zámkovou dlažbou, koncepcne je teda tento priestor pričlenený ku Kapitulskej ulici
- Celá koncepcia ulice M.Schneidra-Trnavského (chodníky z betónovej dlažby, prídlážba a cesta z drobného prírodného kameňa, všetko v jednej výškovej nivelete) pokračuje v priamej línii aj do námestia, ulicu od námestia oddeľujú kovové stĺpiky brániace prejazdu vozidiel
- Hlavná časť priestoru námestia je vydláždená farebne, výrazovo aj spôsobom kladenia jednotnou kamennou dlažbou, čo podporuje jeho vnímanie ako celku. Prerušenie kladenia je v mieste náznaku priebehu múru, ohraničujúceho v minulosti farský kostol
  - 2.polovica 20.storočia
- Hlavný priestor námestia pokračuje cez schodisko a rampou z prírodného kameňa na zvýšenú južnú časť námestia pozdĺž farského kostola širokým chodníkom z betónovej dlažby a prezentovanou archeologickou lokalitou kostola sv. Michala - pôdorys kostola je v dlažbe vyložený prírodnou tehľou „klinker“
- V priestore severovýchodne od farského kostola je riešený úzky chodník z betónovej dlažby
- Západne od farského kostola - časť pri schodoch do kostola je cesta vydláždená pôvodnou drobnou kamennou dlažbou, severozápadne a severne okolo farského kostola pokračuje ako betónová

Paulínska ulica

- 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová dvojprúdová cesta ohraničená kamennými obrubníkmi a asfaltovými chodníkmi sa v severnej časti ulice mení na jednoprúdovú
- Medzi cestami je v mieste bývalého potoka, pretekajúceho celým historickým jadrom severojužným smerom, zelený pás s oddychovými plochami, lavičkami, fontánkou
- Chodníky aj zelený pás sú vyvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi
- Parkové chodníky sú asfaltové
- Povedľa ciest sú vytvorené pruhy pre statickú dopravu
  - Po vyhlásení MPR

- Úpravy boli robené solitérne – pri novostavbách alebo radikálnych prestavbách (napr. zmena hotela Karpaty na VÚB) a v strede ulice v parku

Pekárska ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Chodníky zvýšené, oddelené od cesty kamennými obrubníkmi s prídlážbou
- Dlažba na ceste kladená na rybinu len v krátkej vzdialenosti od križovatky s Hornopotočnou, zvyšok prašná nedláždená cesta
  - 2.polovica 20.storočia
- Od 80-tych rokov asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom oddeleným od cesty kamennými obrubníkmi s kamennou prídlážbou
- Na severnom konci ulice je medzi chodník pri západnej zástavbe a cestu vložený pás zelene
  - Po vyhlásení MPR
- Niektoré prevádzky majú dlažbu, použitú v dvoroch na súkromných pozemkoch, aj pred objektom na verejnom priestranstve chodníka
- Sú to betónové zámkové dlažby, každá iného tvaru a farebnosti

Radlinského ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Cesta konštantnej šírky, chodníky zvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi a prídlážbou, medzi cestu a chodník je obojstranne vložený pás z valúnov – odstavné pruhy
- Medzi cestou a valúnovým pásom je obrubník v úrovni terénu, ohraničujúci cestu
- Veľká kamenná dlažba
- Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, cesta na rybinu
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom ohraničeným kamenným obrubníkom
- Zelený pás medzi južným chodníkom a cestou, v severnej časti vložené medzi chodník a cestu rôzne funkcie (autobusová zastávka, podzemné verejné WC, ...)
- Po vyhlásení MPR
- Zmenený povrch na časti chodníkov a parkovisku na betónovú zámkovú dlažbu, v ceste vytvorený otoč pre vozidlá

Štefánikova ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Cesta konštantnej šírky, chodníky zvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi a prídlážbou, medzi cestu a chodník je vložený obojstranne pás z valúnov – odstavné pruhy
- Medzi cestou a valúnovým pásom je obrubník v úrovni terénu, ohraničujúci cestu
- Veľká kamenná dlažba
- Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, cesta na rybinu
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom ohraničeným kamenným obrubníkom
- Obojstranne vysadená línia stromov
  - Po vyhlásení MPR
- Na chodníkoch betónová dlažba sivej farby obdĺžnikového tvaru s rovnými hranami

Trhová ulička

- Po vyhlásení MPR
- Asfaltový povrch komunikácie

Třnitá ulička

- 1.polovica 20.storočia
- Kamenná dlažba veľkých rozmerov po celej šírke , v strede vytvorený pruh z jedného pásu kameňov, zvyšné kladené kolmo na objekty na strih
  - Po vyhlásení MPR
- Po celej šírke betónová zámková dlažba sivej farby tvaru ..... piktogramu kože
-

Trojčinné námestie

- 1.polovica 20.storočia
- cestné komunikácie Hviezdoslavovej, Hlavnej a Štefánikovej ulice jednotnej šírky, vedúce cez námestie vytvárajúc tvar trojuholníka, spájajú hlavné komunikačné ťahy – Hlavnú a Štefánikovu ulicu do jednej cesty. Šírka ciest je rovnaká. Chodník, rovnobežný s cestou a obchádzajúci výbežok dnes zbúraného domu na južnej strane námestia, plynule pokračuje cez Zelený rínok až na Hviezdoslavovu ulicu. Obdobne prechádza chodník aj zo severnej strany námestia na Hviezdoslavovu ulicu
- chodníky sú zdvihnuté a ohraničené kamennými obrubníkmi a prídlažbou, cesta je ohraničená zapusteným obrubníkom
- medzi chodníkmi a cestami je plocha valúnov, premenlivej šírky
- Kamenná dlažba na chodníkoch je kladená kolmo na fasády domov, cesta je kladená na rybinu
- Okolo súsošia vyvýšená kruhová plocha ohraničená kamennými obrubníkmi
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom s kamenným obrubníkom s prídlažbou je vedená v spojnici Hlavnej a Štefánikovej s kolmým napojením na smer k Hviezdoslavovej ulici
- Cesta s chodníkmi k Hviezdoslavovej ulici, kopírujúca znižujúci sa terén, rozdelila námestie na dve časti. V severnej- menšej časti je pás vysokej zelene delený prístupovými chodníkmi k jednotlivým domom, v južnej je vytvorené platô do vodorovnej roviny, vydláždené kamennou veľkorozmernou dlažbou. Výškový rozdiel je v mieste napojenia na Zelený rínok riešený mohutným, cez celú šírku plata umiestneným vyrovnávajúcim schodišťom, popri chodníku vedúcom na Hviezdoslavovu ulicu je vybudovaný oporný múr so zábradlím
- Z námestia je odstránené súsošie Najsvätejšej Trojice
  - 80. roky 20.storočia
- Celé námestie je dané do jednej roviny s pozvolne klesajúcim terénom k Hviezdoslavovej ulici, na ktorú sa plynule napája v úrovni cesty
- Asfaltová cesta s chodníkom medzi Hlavnou a Štefánikovou ulicou zostala nezmenená, od námestia je oddelená zvýšeným kamenným obrubníkom
- Rozdiely pri jednotlivých domoch sú riešené zväčša schodmi v tvare oblúka, Trojička je posadená na kamenné schody
- Mozaiková kamenná dlažba, kombinovaná v dvoch farbách, vytvára rôzne kruhové útvary, pri napájaní na Hviezdoslavovu ulicu a Zelený rínok sú vytvorené pruhy rôznych širok

Univerzitné námestie

- 1.polovica 20.storočia
- Podstatná časť námestia – pred lekárskou fakultou aj pred kostolom, bola parková úprava
- Plocha námestia bola pravdepodobne vydláždená drobnou kamennou dlažbou viditeľná na cestnej komunikácii s kladením do vejárov
  - Po vyhlásení MPR
- Parková úprava pred lekárskou fakultou zostala zachovaná, pred kostolom je ponechaná kamenná dlažba a v strede je vytvorená sadová úprava so solitérnymi stromami a sochou pápeža Jána Pavla II.
- Drobná kamenná dlažbakladená do vejárov je súčasťou priestoru pred kostolom, prechádza do chodníka popri južnej fasáde kostola, smerom na Jerichovú ulicu

- Na asfaltovú cestu Hornopotočnej ulice, prechádzajúcu popri námestiu, sa cez stred námestia napája cesta rovnakého materiálu aj tvaru, smerujúca na Invalidskú ulicu. Tu sa spája s asfaltovou komunikáciou Hollého ulice

Vajanského ulica

- 1.polovica 20.storočia
- Cesta vydláždená v celej šírke medzi chodníkmi, chodníky zvýšené, ohraničené kamennými obrubníkmi
- Veľká kamenná dlažba
- Dlažba na chodníkoch kladená kolmo na fasády domov, cesta na rybinu
  - 2.polovica 20.storočia
- Asfaltová cesta so zvýšeným asfaltovým chodníkom ohraničeným kamenným obrubníkom
  - Po vyhlásení MPR
- Časť chodníkov vydláždená betónovou zámkovou dlažbou

E.2. PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA NEHMOTNEJ POVAHY

E.2.1. KULTÚRNE HODNOTY

Význam Trnavy v celoslovenskom kontexte je v tom, že je tu archeologicky doložené kontinuitné osídlenie od 9.storočia. Svoje dôležité postavenie v rámci ostatných sídel si Trnava udržala počas ďalších období – napr. ako prvé sídlo na území Slovenska obdržala výsady mestského charakteru (1238), po bitke pri Moháči (1526) sa stala sídlom Ostrihomského arcibiskupa a kapituly, v r. 1635 tu bola založená univerzita ako prvá škola tohto typu na Slovensku.

Trnava bola v rokoch 1854-1860 sídlom Hornonitrianskej župy, v období 1960-1970 tu mal sídlo služnovský okres Bratislavskej župy. Od roku 1870 bola Trnava ako municipálne mesto podriadené priamo ministerstvu vnútra, ale to len do r. 1876, kedy bola opäť podriadená Bratislavskej župe. V r.1960 sa stáva sídlom okresu a v r. 1996 samosprávneho kraja.

V meste sa nachádza niekoľko objektov, ktoré majú celoslovenský význam, keďže sú zviazané s rôznymi významnými udalosťami a osobami nadregionálneho významu:

SSV(Spolok svätého Vojtecha), Divadelná ul. 5 (Radlinského 5) – založený bol v r. 1870 z iniciatívy

A. Radlinského ako kultúrny a vydavateľský rímskokatolícky spolok

Dom, Hornopotočná ul. 21 – v r. 1869-70 miesto redakcie **časopisu Cyrill a Method**, keď ho vydával Š.Ručka

Trnavské divadlo – najstaršie - **prvé kamenné** mestské divadlo na Slovensku z r. 1831, postavené trnavským senátom a obyvateľmi mesta. Prvé predstavenie už koncom r. 1831, ale prvé slovenské predstavenie sa hralo až v r. 1869

Dom, Pekárska 36 – v r. 1852 tu bola redakcia a expedícia **Slovenských pohľadov** (Slovenskje pohľadi na vedi, umeňje a literatúru), ktoré boli vtedy tlačené v tlačiarni Michala Spanrafta v Trnave.

Tlačiareň SSV, Radlinského 5- založená správcom SSV Jánom Pöstényim, pre jej účely bola neskôr postavená nová budova; úlohou tlačiarne bolo vydávanie publikácií SSV a periodickej tlače

Dom hudby, M.Sch.Trnavského ul.5 - pôsobisko **Mikuláša Schneidra Trnavského** (1881-1958), významného slovenského hudobného skladateľa, dirigenta a hudobného pedagóga. Založil Hudobnú a dramatickú akadémiu v Bratislave, bol regenschóri v Dóme sv.Mikuláša v Trnave. Viaceré jeho skladby zľudovali, pre SSV zostavil Jednotný katolícky spevník.

Arcibiskupský palác, Nám.Sv.Mikuláša 3 – palác dal r. 1562 vybudovať arcibiskup Mikuláš Oláh ako svoju rezidenciu, keď sa Trnava po r. 1543 stala **sidlom arcibiskupstva a kapituly** (do r. 1820)

Dom meštiansky, Nám.Sv.Mikuláša 5- v tomto dome sa narodil **Juraj Haulík** (1788-1869), 1. záhrebský arcibiskup (1853) a 1.chorvátsky kardinál, spoluzakladateľ Matice chorvátskej a Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej.

Univerzitné budovy- objekty najvýznamnejšej vzdelávacej inštitúcie na Slovensku; **univerzita** bola založená r. 1635 kardinálom P.Pázmaňom. Komplex tvorený kostolom, kolégiom, konvikdami a seminármi predstavuje ojedinelý súbor historických školských budov.

Tlačiareň Trnavskej univerzity, Hornopotočná ul.- založená r. 1640 ako súčasť Trnavskej univerzity, za účelom vydávania univerzitných diel - najmä učebníc, náboženskej literatúry; v r. 1700 bolo pristavané ku kolégiu nové krídlo, v ktorom bola umiestnená tlačiareň

Objekty v meste Trnava, ktoré majú význam z hľadiska regionálnych dejín:

Osvaldovo múzeu, Divadelná ul.7 - v r. 1935 sa v budove SSV zriadilo múzeum čiastočne zo zbierok prvého mestského múzea a čiastočne zo zbierok SSV (podstatnú časť zozbieral J. Pöstényi a P.Jedlička). Múzeum malo štatút a premyslenú koncepciu. Zaniklo r. 1950, pričom jeho zbierky prebralo terajšie Západoslovenské múzeum Trnava (vznik 1954).

Kníhtlačiareň Urbánek a spol., Františkánsky kláštor- založená r. 1922, sídlila najprv v budove SSV na Divadelnej ulici, od r. 1927 vo frant. kláštore; zhotovovali sa tu tituly najmä z Urbánkovho nakladateľstva- divadelné hry, poézia i próza; fungovala do r. 1952 a bola druhou najvýznamnejšou trnavskou tlačiarňou v tomto období

Jelínkova tlačiareň, Halenárska 5- tlačiareň založil Václav Jelínek, po ňom ju prevzal jeho syn Ján Krstiteľ; v tlačiarňi boli vytlačené všetky najvýznamnejšie diela v bernolákončine. Tlačiareň neskôr zmenila svoje umiestnenie.

Detská opatrovňa, Haulíkova ul.- V auguste 1832 bol mestským magistrátom schválený návrh grófký Terézie Brunšvikovej na otvorenie Detskej opatrovne v Trnave, ktorá mala plniť úlohu výchovno- vyučovacieho ústavu pre deti od 2-5 rokov chudobných rodičov z Trnavy. Ústav nemal vlastnú budovu, po viacerých prenájmoch v menej vhodných priestoroch sa nasťahoval v r. 1856 do domu Jána Kamenára na Haulíkovej ulici.

Meštiansky dom, Hollého 1 - v tejto budove v 18.storočí sídlil **poštový úrad**

Budova Adalbertína, Hollého ul. 8 - V roku 1908 tu začala svoju činnosť mestská **verejná knižnica**, a súčasne v tom istom roku tu bolo otvorené prvé mestské múzeum (existovalo do r. 1918), ktorého expozícia bola vytvorená zo zbierok úzkeho okruhu obyvateľov.

Gymnázium v Trnave na Hollého ul. – tu od r. 1852 ako osemtriedne arcibiskupské gymnázium; jeho absolventmi boli napr. **Andrej Kmeť, Pavol Blaho, Ján Konierek, Zoltán Kodály, Mikuláš Schneider- Trnavský**

Radlinského 1- V tejto budove sídlil od r. 1896 **poštový úrad**. Najprv len v prenajatých dvoch miestnostiach, no po rozšírení svojich služieb (telefón a telegraf), na ktoré boli potrebné ďalšie miestnosti, sa v r. 1923 poštová správa rozhodla odkúpiť budovu od evanjelickej cirkvi.

Kapitulská – Telegdiho tlačiareň, Nám. Sv.Mikuláša – založená bola v r. 1578, jej správcom bol Mikuláš Telegdy, trnavský farár a cirkevný hodnostár, v ktorého dome sa nachádzala.

Pracháreň, Radlinského 10 - mestský **sklad pušného prachu** a materiálu na delové gule

Meštiansky dom, Štefánikova 38 - v objekte bola baroková **mestská reduta** (približne od 70. rokov 18.stor.) slúžiaca na bankety, koncertné a tanečné účely.

Meštiansky dom, Štefánikova 47- býval v ňom **Štefan Munkáči** (1683-1723) trnavský spolupracovník Mateja Bella; bol právnikom, pravdepodobne absolventom Právnickej fakulty Trnavskej univerzity, znalcom klasických jazykov, polyhistorom, vzdelancom v literatúre, pričom láska ku knihám ho viedla k zbieraniu kníh- zozbieral diela najlepších autorov, aj zo zámorských krajín. Jeho knižnica bola viac verejná ako súkromná, usporiadaná s katalógom, knihy požičiaval aj M.Bellovi. Knižnicu po jeho smrti odkúpil gróf Jozef Esterházi.

Jedinečný g3nius loci v r3mci opevnen3ho mesta nesie priestor okolo terajšieho farsk3ho kostola sv. Mikul3ša, ktor3ho kultov3y charakter siaha do 9.storo3ia, pri3om jeho okolie sl3žilo nepretržite od tohto obdobia do pol. 18. storo3ia ako pohrebisko.

E.2.2. N3ZVY UL3C HISTORICK3HO JADRA

1. Bernol3kova br3na

r.1880: Promenade Bastei / Promen3dna bašta / - r.1909: Ferenczi3k t3re / Františk3nske n3mestie / - r.1924: Františk3nska br3na – r.1937: Bernol3kova br3na

2. Divadeln3 ulica

V r. 1481: Ad Sanctum Jacobum /Ul. k sv. Jakubovi/ - V 16.stor.: Platea Sancti Jacobi / Ulica sv. Jakuba ako pokra3ovanie ulice sv. Jakuba dnes Františk3nskej/ - v 18.stor.: Platea ex foro ad Templum P.Franciscanorum – Sv3tojakubsk3 ulica – r. 1728: Platea ad Sanctum Jacobum - r.1865: Franciskaner gass / Františk3nska ulica/ - r.1889. Theater Gasse / Divadeln3 ulica / - r.1901: Sz3nh3z utcza / Divadeln3 ulica / - r.1920: Divadeln3 ulica

3. Doln3 bašt3

r.1865: Untere Bastei, Als3b3st3ya / Doln3 bašt3 / - r. 1889: Als3 b3st3ya - r.1920: Doln3 bašt3

4. Dolnopoto3n3 ulica

V 15. a 16. stor.: Platea in transitu ad Iudeos / Ul. na prechode k Źidom / - v 17.stor.: Zsid3 utcza / Źidovsk3 ulica/ - v 18.stor.: Postmacellaris platea / Ulica za bit3nk3m /, Sz3j3rt3 utcza, Platea Cerdonum / Remen3rska, Garbiarska ul./, Platea Zsid3 utcza - r.1865: Fleischbank Gasse / Bit3nk3v3 ulica / - r. 1889: Untere Bach Gasse / Dolnopoto3n3 ul./ - r.1901: Als3 patak utcza / Dolnopoto3n3 ul./- r.1911: Sz3ch3nyi Istv3n utcza / Ul. Štefana Sz3ch3nyi-ho /- r.1920: Dolnopoto3n3 ulica

5. Františk3nska ulica

V 15.stor.: Prudergassen superior, Platea Fratrum superior / Horn3 bratsk3 ul./ - V 16.stor.: Br3udergasse - Pruder Gasse / Bratsk3, Mniška ul./, Platea Fratrum superior /Horn3 Bratsk3, Mniška ul./ - v 18.stor.: Platea Sancti Jacobi superior / Horn3 ul. sv. Jakuba / - r.1865: Obere Jacobi Gasse / Horn3jakubsk3 ul./ - 1889: Franciskaner Gasse / Františk3nska ul./ - r.1901: Bar3t utcza / Mniška alebo Bratsk3 ul. /- r. 1911: Zr3nyi Mikl3s utcza / Ul. Mikul3ša Zrinsk3ho / - r.1920: Františk3nska ul. – r.1952: Ul. kapit3na Jaroša – r.1990: Františk3nska ul.

6. Halen3rska ulica

V 15.stor.: Platea pannificum - v 16. stor.: Platea pannifocum, pannificum / S3kenn3 ul./, Platea Zukena, Poszt3 utcza /S3kenn3 ul./ - v 18.stor.: Haliner gasse – r. 1829: Platea novae Portae / Ul. Novej br3ny, Novobr3nska ul./ - r.1865: Neu Thor Gasse / Ul. Novej br3ny, Novobr3nska ul./ - r.1889: Simor Gasse, Simor J3nos utcza / Ul. J3na Šimora /- r.1921: Halen3rska ul.

7. Haulikova ulica

V 17.stor.: Mal3 uli3ka - Kiss utcza - r.1924: Źidovsk3 ulica - r.1939: Haulikova ulica

8. Hlavn3 ulica

V 15.stor.: Platea porte inferioris, Ad portem inferiorem / K Dolnej br3ne/ - v 16.stor.: Platea Magna / Veľk3 ul./, Platea Longa / Dl3 ul./, Platea inferior / Doln3 ul./, Platea magna inferior / Veľk3 doln3 ul., Dolnohrub3 ul./ - v 17.stor.: Doln3 hrub3, Dolnohrub3 ul./ - r.1865: Untere haupt Gasse / Doln3 hlavn3 ul./ - r.1889: Untere Lange Gasse / Doln3 dl3 ul./ - r.1900: Als3 hossz3 utcza / Dolnohrub3 ul./ - r.1907: R3k3czi Ferencz utcza / Ul. Františka R3kociho /- r.1922: Masarykova ul. – r.1940: Hitlerova ul. – r.1945: Masarykova ul. – r.1951: Ul. Febru3rov3ho v3Źazstva – r.1990: Hlavn3 ulica

9. J3na Holl3ho ulica

V 16.stor.: Platea sancti Joannis / Ul. sv. J3na /, Platea Divi Joannis - v 18.stor.: Sant Joannis Gasse / Ul. sv. J3na / - Platea Sancti Joanni Baptistae / Ul. sv. J3na Krstiteľa / - r.1865: Joanni Gasse / J3nova ul./ - r.1889: Joanni Gasse, Szent J3nos utcza / Ul. sv. J3na / - r. 1901: tak isto - r.1920: Sv3toj3nska ul. – r.1924: Ul. J3na Holl3ho

10. Horn3 bašt3

- r.1889: Obere Bastei / Horné Bašty/ - r.1900 Felső bástya utcza / Ul. Horné bašty/ - r.1922: Horné bašty
11. Hornopotočná ulica
V 15.stor.: Platea Cerdonum - V 16.stor.: Platea penes Molendinum / Ul. pri mlyne / - Platea Cerdonum / Ul. garbiarska / - v 18.stor.: Platea fluvialis superior / Hornopotočná ul./ - r.1865: Obere Bach Gasse /Hornopotočná ul./ - r.1890: Felső patak utcza / Hornopotočná ul./ - r.1911: Deák Ferencz utcza / Ul. Františka Deáka/- r.1922: Hornopotočná ul.-r.1939: Ul. Juraja Palkoviča – r.1945: Hornopotočná ulica
12. Hradná ulička
r.1948: Hradobná ulička . r.1990: Hradná ulica, Hradobná ulica
13. Hviezdoslavova ulica
V 15.stor.: Platea calcariorum - r.1500: Sporer Gasse / Ostrožná ul./ - v 16.stor.: Platea Oztrowska, Oztrowzka – v 18.stor.: Platea Sarkantus / Ostrožná ul./ - r. 1728: Platea vulgo Sarkantus utcza / Ul. ľudovo nazývaná Ostrožná/ - r.1865: Spornasse / Ostrožná ul./ – r.1890: Sarkantus utcza / Ostrožná ul./ - r.1910: Nagy Lajos utcza / Ul. Ľudovíta Veľkého/ - r.1922: Hviezdoslavova ulica
14. Invalidská ulica
V 16.- 20.stor. patrila do Ul.sv. Jána / Ul. Jána Hollého/
15. Jerichova ulica
V 15.stor.: Molczergasse - r.1567: Zhorala strana, Zhorala brana, Platea Zhorala / Zhorená brána, ul.pri Zhorenej bráne – Malženickej/ – r.1581: Platea Jericho / Jerichová ul., potom ako súčasť Ulice sv. Jána/ - v 18.stor.: Dolnojeruzalemská ul. – r.1865: Jericho Gasse, Jericho utcza - r.1920: Jerichova ul. – r.1950: Ulica 29. augusta – r.1990: Jerichova ulica
16. Jeruzalemská ulica
r.1581: Platea Jerusalem – v 18.stor.: Hornojeruzalemská ul. – r.1865: Jerusalem Gasse, Jeruzsálem utcza - r.1922: Jeruzalemská ulica – r.1952: Šulekova ul. – r.1990: Jeruzalemská ulica
17. Kapitulská ulica
V 16.stor.: Platea superior, Felső utcza / Horná ul./, Platea sancti Nicolai / Ul. sv. Mikuláša / - v 17.stor.: Pap utcza, Platea sacerdotum / Kňazská ul./ - v 18.stor.: Platea superior, Felső utcza / Horná ul./, Felső piacz, Theatrum superior / Horný rínek, trh /, Horná ulica, Platea Canonialis / Kanonická ul./ - r.1896: König Béla Gasse, Béla Király utcza / Ul. Kráľa Bela/ - r.1920: Kapitulská ulica – r.1951: Staromestská ul. – r.1990: Kapitulská ulica
18. Michalská ulica
Pre r. 1918: S.Michael platea, Szent Mihály utcza / Ul. sv. Michala/ - r.1919: Michalská ulica
19. Ul. Mikuláša Schneidra – Trnavského
V 17.-18.stor.: Platea qua Convictum Nobilium itur ad templum Sancti Nicolai / Ul. od Šľachtického konviktu po kostol sv.Mikuláša /, Platea Immediata – r.1865: Seminar Gasse / Seminárska ul./ - r.1901: Papnövelde utcza / Ul. Kňazskej výchovy – seminára/ - r.1922: Seminárska ul.- r.1956: Ul. Mikuláša Schneidra – Trnavského
20. Kláštorková ulica
po r.1925: Kláštorková ul.- po r. 1930: Kláštorská ul. – po r.1950: Mojmirova ul. – Dnes nejestvuje
21. Múzejná ulica
V 15. a 16. stor.: Platea Beate Virginis /Ul. Sv. Panny (Márie)/, Platea penes monasterium monialium /Ul. Pri kláštore;/ niekedy boli domy na tejto ulici zarátané do Kapitulskej a neskôr aj Halenárskej ulice
22. Orolská ulica
-pôvodne to bola západná časť ul. Dolné bašty, od r.1990: ulica severne z Dolných bášť
23. Paulinská ulica
V 16.stor.: Platea Zaba, Žabia ulica, Platea Beka. Platea Rannarum / Žabia ul./, Füz utcza, Füzes utcza / Vřbová ul./ - v 18.stor.: Platea fluvialis inferior / Ul. potočná, dolná /, Platea paulinorum / Ul.Paulínov /, Platea fluvialis Paulinorum / Potočná paulínska ul./ - r.1865: Pauliner

Gasse, Paulinus utcza / Paulinská ul./ - r. 1889: Pál utcza, Pálos utcza - r.1912: Ányos Pál utcza /Ul. Pavla Ányos-a/ - r.1920: Paulínska ul.- r.1952: Ul. Obrancov mieru – r.1990: Paulinská ulica

24. Pekarská ulica

V 16.- 17. stor.: Platea Arthocoporum /1581/, Sütö utcza, Platea Pistorum / Pekarská ul./ - r. 1865: Bäcker Gasse / Pekarská ul./ - r. 1889: Pék utcza, Bäckergasse / Pekarská ul./ - r.1911: Petöfi utcza / Ul. Petöfiho/ - r.1922: Pekarská ulica

25. Radlinského ulica

V 16.stor.: Platea Buza, Theatrum Buza, Bralza piacz / Ul. obilná, obilný trh/ Kis piacz, Malý trh - r. 1700: Platea duorum integrae fundorum civitatis / ulica dvoch celých pozemkov mesta/ - v 18.stor.: Platea Novi Fori, Modernum Forum / Nové námestie, Moderné nám./ - r.1865: Brodplatz, Chlebový ríнок, Kenyér tér / Chlebový ríнок / - po r.1935: Radlinského ulica – r.1940: Radlinského námestie – r.1990: Radlinského ulica

26. Svätého Mikuláša námestie

r. 1499: Platea Augusta in opposito S.Nicolai / Ul. slávnostná oproti sv. Mikulášovi / - okolo r. 1520: Platea magna versus Eccl. Parochialem / Veľká ulica (smerujúca) k farskému kostolu / - v 16.stor.: Theatrum superior, Superior plathea, Forum superior / Horná ul., Horné nám. / - r.1585: Felső piacz / Horné trhovisko / - v 17.stor.: Platea Capituli, Platea Sancti Nicolai / Ul. Kapitulská, ul. Sv. Mikuláša / - r.1890: Fötemplomtér / Nám. hlavného kostola / - r.1924: Mikulášske námestie – r.1951: Svätoplukovo nám. – r.1990: Námestie Svätého Mikuláša

27. Štefánikova ulica

V r. 1481: Platea versus portam superiorem /Ul.smerom k hornej bráne/ - V 16.stor.: Platea ad portam superiorem / Ul. k hornej bráne/, Platea magna superior / Ul. veľká, hlavná, horná /, Platea longa superior, Nagy utcza / Ul. dlhá hlavná, Veľká ul./, Ul. Hornohrubá – r. 1786: Platea magna superiori - r.1860: Obere Haupt Gasse / Horná hlavná ul. / - r.1889: Obere lang Gasse / Hlavná dlhá ul./, Felső hosszú utcza / Horná dlhá ul., Hornohrubá ul. / - r.1908: Kosúth Lajos utcza / Ul. Ľudovíta Košúta/ - r.1922: Štefánikova ul. – r.1951: Jilemnického ul. – r.1990: Štefánikova ulica

28. Trhová ulička

r.1936: Trhová ulička

29. Tŕnitá ulička

r.1938: Tŕnitá ulička – r.1990: Tŕnitá ulička

30. Trojičné námestie

V 15.stor.: Circulum - v 16.stor.: Forum, Theatrum / Námestie / - v 18.stor.: Forum publicum, Forum civitatis / Námestie verejné, mesta / - r.1865: Haupt platz, Föpiacztér / Hlavné nám./ - r.1895: Franz Josef Platz, Ferencz Jozsef tér / Nám. Františka Jozefa / - r.1922: Wilsonovo nám. – r.1940: Námestie Andreja Hlinku – r.1945: Benešovo nám. – r.1952: Gottwaldovo nám. – r.1990: Trojičné námestie

31. Univerzitné námestie

V 17.stor.: Platea / Theatrum / Academica / Akademické nám., ulica / - r. 1692: Platea S.Adalberti / Nám sv. Vojtecha / - r.1910: Pázmány tér / Pázmáňovo nám./ - r.1922: Svätójánske nám. – 1951: Univerzitné nám.

32. Vajanského ulica

V 15. stor.: Pruder gass (Prueder gassen) inferiori, Platea Fratrum inferiori /Dolná bratská ul./ - V 16.stor.: Brüdergasse, Pruder Gasse / Bratská, mníšska ul. /, Platea Fratrum inferiori / Bratská ul./ - v 18.stor.: Platea Sancti Iacobi / Ul. sv. Jakuba /, Platea Fratrum inferior / Dolná bratská ul./ - r.1865: Frucht Gasse / Zbožná, plodinová ul. /, Gabona utcza /Zbožná, obilná ul. / - r.1922: Zbožná ul. – r.1952: Vajanského ulica

33. Veselá ulica

r.1928: Veselá ulica /ulička/

34. Zámočnícka ulica

r. 1926: Zámočnícka ulička – r.1990: Zámočnícka ulica

35. Zelený ríнок

Zelený rínok /rínok/

E.3 VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A ODÔVODNENIE JEHO OCHRANY

E.3.1. ULIČNÁ SIEŤ – ULICE HLAVNÉ A VEDĽAJŠIE

Celá dnešná uličná sieť Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava pochádza zo stredoveku a zachovala sa v autentickej podobe iba s lokálnym narušením. Je charakteristická základnou kostrou pochádzajúcou z mestských počiatkov, resp. ešte z predmestského obdobia. Má tvar písmena "H", ktorý tvoria pozdĺžne, severo - južne orientované ulice Štefánikova, Hlavná, Hollého, Halenárska ulica, prepojené priečnou Ul.M.Sch.Trnavského, Hviezdoslavovou ul. Trojičným námestím a Radlinského ulicou a Divadelnou ulicou a doplneného na východe o dlhú ulicu šošovkovitého tvaru, tvorenú dnešnou Kapitulskou a Jeruzalemskou ul, s centrálne umiestneným Nám. sv. Mikuláša. K pôvodnej primárnej mestskej uličnej kostre možno najnovšie priradiť aj časť západného frontu Hornopotočnej ul. (pôvodnú vyvýšeninu obklopenú bažinami, situovanú približne v polohe oproti univerzitnému kostolu), kde najnovšie poznatky z archeologických výskumov dokladajú nemurovanú obytnú zástavbu z mestských počiatkov. Súčasťou primárnej urbanistickej uličnej kostry je aj Trojičné námestie, z neho sú potvrdené v počiatkoch mesta západný a severný front, dnešná južná uličná čiara je tiež stredoveká, avšak pochádzajúca snáď z mladšej vývojovej etapy a zástavba východného uličného frontu sa do dnešnej polohy vysunula až v renesancii.

Stredoveký pôvod je doložený aj pri uliciach ako sú Divadelná, Františkánska, Paulínska, Vajanského a úzkych uličkách Hradobnej a Radničnej. Tieto ulice vznikli zrejme až po konštituovaní základnej urbanistickej kostry, avšak presnejšiu dobu vzniku predbežne nie je možné určiť.

Aj dnešné ulice Horné, Dolné bašty a Michalská ulica pochádzajú zo stredoveku, kedy však neboli lemované zástavbou ale slúžili len ako obslužné - obranné uličky obiehajúce pri hradbách. Spoločne nie je zatiaľ doložený stredoveký pôvod pri Pekárskej ulici.

Pôvodná radová zástavba Hornopotočnej a iste aj pôvodná zástavba Dolnopotočnej ulice vznikli zrejme až v renesancii, otázny je však pôvod tvaru celého priebehu komunikácie cez mesto od severu na juh, ktorý sa prispôboval odjakživa toku potoka Trnávka.

Pravdepodobne z baroka pochádza odklon dnešnej Hollého ul. z pôvodného čisto severo - južného smeru mierne na západ (kvôli potrebe obísť prekážku, ktorou bol barokový Univerzitný areál) a z baroka pochádza aj dnešný tvar Univerzitého námestia.

Ulice mesta vytvárajú relatívne pravidelnú sieť, hlavné komunikačné ťahy sú naprieč spájané úzkymi komunikáciami, akými sú rýchlostnými spojkami. Týmto sú vymedzené bloky zástavby z východu a západu hlavnými ulicami, zo severu a juhu spojovacími uličkami. Ulice si prevažne zachovali pôvodné šírkové rozmery a uličné čiary.

Podnes zachovaná uličná sieť Mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava je nositeľom hodnoty veku.

E.3.2. CHARAKTERISTIKA SPÔSOBU ZÁSTAVBY, PARCELÁCIA, HMOTOVÁ SKLADBA, URBANISTICKÁ KOMPOZÍCIA

Ako ukázal podrobný rozbor uličných priestorov sídla v najautentickejšej urbanistickej a architektonickej podobe, vyjadrenej intaktnou dobovou parceláciou a existenciou takmer výlučne len slohových architektúr si zachovali na východe sídla Kapitulská ulica a Nám. sv. Mikuláša, ulica M.Sch. Trnavského, Hviezdoslavova, Invalidská, Jerichova a Univerzitné námestie, na západe Štefánikova a Radlinského ulica.

Nasledovný vzostupný rad ďalších mestských komunikácií je vytvorený podľa miery narušenia ich dobového urbanizmu. Narušenie sa týka až na jednu výnimku dobovej štruktúry (parcelácia, pôdorys stavieb, hmotovo –priestorová skladba a výšková niveleta), pôvodné pôdorysné tvary a šírka ulíc sú až na 2 výnimky zachované v celom historickom jadre mesta. Za málo narušenú možno považovať Haulíkovu ulicu, o niečo viac sú nevhodnými novostavbami narušené Trojičné námestie, Hlavná, Divadelná, Halenárska a Pekárska ulica, na Hollého ulici je časť historickej zástavby asanovaná. Všetky vyššie uvedené ulice si však zachovali až na výnimku dobovú parceláciu. Najviac narušenými sú Hornopotočná ulica a Paulínska ulica, ktoré mimo tvaru a polohy uličných čiar a niekoľkých slohových stavieb úplne stratili slohový charakter. Ulicou, ktorá úplne stratila schopnosť dobovej architektonickej a urbanistickej výpovede, t.j. ulicou, ktorá má kompletne zdemolovanú dobovú zástavbu a zaniknutý pôdorysný tvar je Vajanského ulica (pôvodne Zbožná). Na jej mieste stojí sídlisko s novými vnútornými komunikáciami.

Zaujímavým fenoménom sa stala koncom 20. stor. jednorázovo nanovo vymeraná parcelácia Františkánskej ulice, ktorá sa inšpirovala rozmermi dobových parciel. Ulica síce nemá až na františkánsky kláštor na západe a 4 domy na východe teda v 2/3 dĺžky od severu zachovanú dobovú zástavbu, ale jej nová obojstranná radová zástavba rešpektuje slohové urbanistické atribúty Trnavy.

Jeruzalemská ulica síce nebola naraz zdemolovaná za socializmu ako Františkánska ulica, avšak postupne na nej zanikajú pôvodné prízemné stavby a sú nahrádzané novostavbami rešpektujúcimi slohové urbanistické danosti ulice.

E.3.3. DOMINANTY SÍDLA A VÝŠKOVÉ ZÓNOVANIE

Trnava aj napriek mnohým demoláciám a výstavbe množstva nových stavieb je napodiv stále nositeľom výpovede o dobovej výškovej nivelete uličných interiérov, vyplývajúcej z vývoja sídla a funkčno - prevádzkových daností jednotlivých urbanistických priestorov. Stále sa tu možno stretnúť popri uliciach s prevažujúcou dvojpodlažnou zástavbou, odrážajúcou niekdajšiu prítomnosť bohatého mestského patriciátu a cirkevného kléru ešte aj s ulicami s buď intaktne zachovanou alebo prevažujúcou prízemnou zástavbou, ktorá vypovedá o niekdajšej prítomnosti drobného remeselníckeho stavu (Halenárska, Pekárska, Jerichova, Jeruzalemská ulica) až po miniatúrne želiarske domčeky pristané ku hradbám svedčiacie o prítomnosti mestskej chudoby (Horné bašty).

Trnavské uličné interiéry a námestia si zachovali schopnosť výpovede o vývoji a organizácii mestského života prakticky od stredoveku.

Súčasťou uličných interiérov sú zachované dominanty sakrálnych a niektorých významných profánnych objektov odlišujúce sa od drobnejšej obytnej architektúry svojím objemom, hmotovo - priestorovou skladbou a výškou. Tvoria neoddeliteľnú súčasť vnútornej siluety a charakteristických pohľadov a zažitých pohľadov sídla.

V 2.pol.20.stor. vznikli však niektoré novodobé hmotové i výškové dominanty narúšajúce historickú siluetu mesta (pošta, stavoprojekt, býv. OV KSS, býv.hotel Karpaty, býv. pozemné stavby, bytové domy na Vajanského ulici a Hlavnej ulici...)

E.3.4. SILUETA – PANORÁMA ÚZEMIA A POHLĎOVÉ KUŽELE

Napriek tomu, že od 19. storočia výstavbou veľkých závodov v prstenci okolo mesta postupne z diaľkových pohľadov zanikala charakteristická silueta sídla, ktorá najpodstatnejšie utrpela v 2. pol. 20. stor. výstavbou sídlisk s vysokopodlažnými hmotami panelových domov, predsa nezaničila úplne, ako sa konštatovalo v Zásadách z roku 1988 ale v náznakoch sa zachovala. Pozostatok pôvodnej siluety možno zaznamenať pri pohybe od severovýchodu – po

ceste z Piešťan, kde je možno v priehľade smerom na juh medzi novodobou sídliskovou zástavbou pri určitom priblížení sa k mestu vidieť dvojicu veží farského kostola sv. Mikuláša a dvojicu veží univerzitného kostola, kontrastujúce s horizontálnou líniou opevnenia. Prichádzajúc zo severu cestami vedúcimi od Karpát sa v diaľkových pohľadoch vynára celá panoráma mesta. Rovnako celá panoráma historického jadra bude čitateľná v diaľkových pohľadoch z budovaného severného obchvatu mesta.

Dôležitý charakteristický znak Trnavy - „uzavretie“ zástavby v hradbách zostal čitateľný pri pohybe po komunikáciách lemujúcich mesto zvonka po východnej aj západnej strane - paralelných s opevnením. V oboch prípadoch sa zachovala dobová konfigurácia terénu s kontrastom zníženého terénu v mieste bývalej priekopy voči vyvýšenému opevneniu stojacemu na okraji priekopy. Slohový charakter týchto polôh umocňuje aj fakt, že ponad opevnenie vyčnievajú tradičné šikmé strechy pôvodných domov. Významné torzo pôvodnej siluety reprezentujú pri pohľade od západu – z Hospodárskej ulice vertikála veže (a masívna hmota lode) františkánskeho kostola sv. Jakuba, vypínajúca sa na podnoží horizontály západného úseku opevnenia, ktorý je intaktne zachovaný. Pri dostatočnom priblížení sa k opevneniu sa k hmote františkánskeho kostola opticky pridáva aj vertikála Mestskej veže. Silueta historického mesta „uzavretého“ v hradbách je dobre čitateľná aj v časti ulice lemujúcej historické jadro zo severu, v úseku Rybníkovej ulice medzi Jerichovou a Hornopotočnou ulicou.

F. Zásady ochrany pamiatkového územia

Uznesením Vlády SSR o vyhlásení mestských pamiatkových rezervácií v Trenčíne, Trnave a Žiline č. 194 z roku 1987 boli okrem vyhlásenia historických častí týchto miest za mestské pamiatkové rezervácie prijaté podmienky pre stavebnú a inú hospodársku činnosť.

Na území mestskej pamiatkovej rezervácie Trnava

- a) pamiatkové objekty a objekty dotvárajúce prostredie - s pamiatkovou hodnotou, budú sústavnou údržbou zachovávané v dobrom stave, aby sa zvýraznil pamiatkový a spoločenský význam rezervácie**
- b) stavebné, technické, architektonické úpravy kultúrnych pamiatok sa môžu vykonávať len v súlade s koncepciou ochrany, obnovy a využitia rezervácie s cieľom zachovania ich hmotovej podstaty, primeraného využitia a ďalšieho zhodnotenia ich výtvarnej a dokumentačnej hodnoty,**
- c) stavebná činnosť v rezervácii má zachovávať, upravovať, obnovovať a dotvárať hlavné priestory, objekty a súbory vo vzťahu k pôvodnému pôdorysu, parcelácii, interiéru priestorov, hmotovej skladbe, výškovému zónovaniu, ako i vo vzťahu k širšiemu okoliu,**
- d) všetky úpravy interiéru rezervácie, hlavne verejné osvetlenie, reklamné zariadenia a podobne, musia byť v súlade s architektonickým a výtvarným výrazom historického prostredia,**
- e) objekty v rezervácii je možné využívať iba spôsobom, ktorý zodpovedá ich povahe, pamiatkovej hodnote a stavebno-technickému stavu, v súlade so zásadami určenými odbornou organizáciou pamiatkovej starostlivosti,**
- f) vyhlásením pamiatkovej rezervácie nie sú dotknuté majetkoprávne vzťahy,**

g) všetky zásahy a činnosti týkajúce sa záchrany a obnovy a užívania rezervácie a jednotlivých objektov, musia sa vykonávať v súlade s podmienkami stanovenými výkonným orgánom štátnej pamiatkovej starostlivosti na základe predchádzajúceho vyjadrenia príslušnej odbornej organizácie pamiatkovej starostlivosti.

Tieto podmienky boli rozpracované Štátnym ústavom pamiatkovej starostlivosti Bratislava v odbornom materiáli „Zásady pamiatkovej starostlivosti pre mestskú pamiatkovú rezerváciu Trnava“, v máji 1988.

Základným právnym predpisom usmerňujúcim činnosť vlastníkov, orgánov a organizácií štátnej správy a samosprávy, ako aj všetkých fyzických a právnických osôb pri nakladaní s pamiatkovým fondom je v súčasnosti zákon č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu z 19. 12.2001 v znení neskorších predpisov (zákon č.405/2005 a zákon č. 205/2009).

Ochrana pamiatkového fondu sa okrem tohto základného zákona riadi najmä nižšie uvedenými právnymi predpismi:

- Vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z.z. ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
- Ústavný zákon SNR č.460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 50/1976 Zb.o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov
- Zákon 372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Základné kroky vlastníka národnej kultúrnej pamiatky (NKP) pri plánovanej obnove:

Pred začatím obnovy je vlastník NKP, resp. ním poverený správca, povinný krajskému pamiatkovému úradu (KPÚ) predložiť žiadosť o rozhodnutie k zámeru obnovy. Požiadavka predložiť zámer vopred je formulovaná s úmyslom vylúčiť prípravu takej obnovy, ktorá je nezlučiteľná s ochranou pamiatkových hodnôt. Plánované využitie musí zohľadňovať existujúcu kapacitu pamiatky a rešpektovať jej hodnoty.

Zámer obnovy, ktorý je súčasťou žiadosti, obsahuje:

- identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke
- majetkoprávne údaje o kultúrnej pamiatke
- plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky (s ohľadom na jej kapacitu a hodnoty)
- uvedenie predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky

KPÚ vydá rozhodnutie k zámeru obnovy NKP a osobitné záväzné stanovisko o každej výskumnej a inej prípravnej a projektovej dokumentácii.

Prípravnú a projektovú dokumentáciu a každú jej zmenu v priebehu spracovania je vlastník povinný prerokovať s KPÚ .

Vo všetkých druhoch ďalšieho konania (územné, stavebné, o zmene stavby, o kolaudácii, atď.) rozhoduje stavebný úrad na základe záväzného stanoviska KPÚ .

V priebehu obnovy NKP vykonáva KPÚ štátny dohľad. Zistené nedostatky oznámi stavebnému úradu. Ak ich následkom dôjde k ohrozeniu, poškodeniu alebo zničeniu hodnôt pamiatky, alebo ak ide o rozpor s vydaným rozhodnutím alebo záväzným stanoviskom, KPÚ práce na obnove NKP zastaví. Ak dôjde v priebehu prác k nepredvídanému nálezu, ten treba ohlásiť a práce, ktoré by mohli nález ohroziť, sa musia zastaviť až do vydania rozhodnutia KPÚ.

Národnú kultúrnu pamiatku nie je možné zbúrať bez vyňatia z ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok

Základné kroky vlastníka nehnuteľnosti, ktorá nie je národnou kultúrnou pamiatkou, ale nachádza sa v MPR:

Pred začatím úpravy nehnuteľnosti v MPR je vlastník, resp. ním poverený zástupca, povinný vyžiadať si rozhodnutie KPÚ k zámeru.

Zámer úpravy, ktorý je súčasťou žiadosti, obsahuje:

- údaje o nehnuteľnosti
- základné majetkové údaje o nehnuteľnosti
- plánované využitie nehnuteľnosti
- špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien

KPÚ vydá rozhodnutie k zámeru úpravy nehnuteľnosti a osobitné záväzné stanovisko o každej výskumnej a inej prípravnej a projektovej dokumentácii.

Prípravnú a projektovú dokumentáciu a každú jej zmenu v priebehu spracovania je vlastník povinný prerokovať s KPÚ .

Vo všetkých druhoch ďalšieho konania (územné, stavebné, o zmene stavby, o kolaudácii, atď.) rozhoduje stavebný úrad na základe záväzného stanoviska KPÚ .

V priebehu úpravy nehnuteľnosti vykonáva KPÚ štátny dohľad. Zistené nedostatky oznámi stavebnému úradu. Ak ich následkom dôjde k ohrozeniu, poškodeniu alebo zničeniu hodnôt pamiatky alebo pamiatkového územia, alebo ak ide o rozpor s vydaným rozhodnutím alebo záväzným stanoviskom, KPÚ práce na úprave nehnuteľnosti zastaví. Ak dôjde v priebehu prác k nepredvídanému nález, ten treba ohlásiť a práce, ktoré by mohli nález ohroziť, sa musia zastaviť až do vydania rozhodnutia KPÚ.

Zásady ochrany pamiatkového územia obsahujú:

- Požiadavky na primerané funkčné využitie územia
- Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie
- Požiadavky na zachovanie objektovej skladby
- Požiadavky na zachovanie a ochranu výškového a priestorového usporiadania objektov
- Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu prvkov uličného interiéru
- Požiadavky na zachovanie charakteristických pohľadov a priehľadov
- Požiadavky na zachovanie siluety a panorámy
- Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu archeologických nálezísk
- Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene
- Návrh opatrení na záchranu, obnovu a vhodné funkčné využitie pamiatkového územia

Hlavné zásady urbanisticko-architektonického riešenia ochrany, revitalizácie a prezentácie hodnôt pamiatkového územia vychádzajú z výsledkov analýz urbanisticko-historického výskumu, stavebného vývoja a miery zachovania pamiatkového fondu. Podľa miery zachovania pamiatkového fondu v rámci MPR, resp. podľa miery narušenia jednotlivých priestorov, bol v Územnom pláne centrálnej mestskej zóny Trnava (ÚPN CMZ) z roku 1994 navrhnutá diferencovaná miera prísnosti regulatívov na 3 stupne obnovy.

Stupeň A:V oblastiach s vysokou mierou autenticity zachovanej historickej štruktúry, prípadne s historickým špecifickým významom komunikácie, kde sú regulatívy obnovy najprísnejšie. Jedná sa o nasledovné priestory:

Horné bašty, Jeruzalemská, Nám.Sv. Mikuláša, Kapitulská, Muzejné nám., Havlíkova, M.Sch. Trnavského, Invalidská, Jerichová, Univerzitné nám., Hollého, Halenárska, Hornopotočná, Hviezdoslavova, Pekárska, Trnitá, Štefánikova, Hlavná, Zámočnícka, Radlinského, Jakubské nám., Divadelná

Stupeň B:V oblastiach, kde je návrat k pôvodnej identite čiastočne možný, prípadne ide o zmiernenie kontrastu novej neidentickéj štruktúry s pôvodnou, kde sú regulatívy miernejšie. Jedná sa o nasledovné priestory: Františkánska, Hradobná, Dolnopotočná, Dolné bašty

Stupeň C.V oblastiach, kde návrat k pôvodnej identite už nie je možný, prípadne oblasti, v ktorých sa predpokladá výrazná intenzifikačná činnosť,kde sú regulatívy najmiernejšie a sú obmedzené v zásade na homogenizovanie štruktúry. Jedná sa o nasledovné priestory:

Paulínska, Vajanského, Veselá, Trhová

Z dôvodu zachovania kontinuity s platným UPN CMZ použijeme diferencovanú ochranu, teda mieru posudzovania zamýšľaných stavebných aktivít a úprav na 3 stupne aj v aktualizácii zásad pamiatkového územia, avšak sme prehodnotili zaradenie jednotlivých priestorov do stupňov obnovy. Najdôležitejším kritériom je zachovanie historických objektov s pamiatkovými hodnotami a prinavrátenie resp. možnosť návratu narušených urbanistických priestorov regeneráciou urbanizmu vychádzajúc z obdobia pred 2. svetovou vojnou. Delenie neovplyvnil historický význam komunikácie ani predpokladaná investičná činnosť.

Rozdiel oproti UPN CMZ je v nasledovných priestoroch:

-do stupňa obnovy „A“ je zaradený príhradobný priestor pri juhozápadnom a západnom úseku hradieb (od Evanjelického domu popri Vajanského ulici, cez Jakubské námestie, paralelne s Františkánskou ulicou až po zadný vstup do Galérie J.Koniarka. Priestor nie je v územnom pláne definovaný, v súčasnosti neexistuje v celej pomenovanej dĺžke, no v zásadách je navrhnutý na rehabilitáciu

-Hornopotočná ulica je rozdelená na južnú a severnú časť od Univerzitého námestia, pričom severná časť vrátane úseku prilahlému k námestiu zostáva v stupni obnovy „A“ a južná časť je presunutá do stupňa obnovy „B“

-Jeruzalemská ulica je rozdelená na južnú a severnú časť od križovania s Invalidskou ulicou, pričom južná časť zostáva v stupni obnovy „A“ a severná časť je presunutá do stupňa obnovy „B“

-Zámočnícka ulica je preradená do stupňa obnovy „B“

-UPN CMZ rieši širšie územie ako je mestská pamiatková rezervácia. Zásady tieto priestory neriešia a preto ich ani nezaraďujú do jednotlivých stupňov. Sú to ulice Žarnova, Rybníková, Sladovnícka a Kollárova

Hlavnými zásadami ochrany pamiatkového fondu v priestoroch MPR Trnava je zachovanie celistvosti a všetkých dochovaných prvkov historickej urbanistickej štruktúry a obnova zaniknutých častí urbanistickej štruktúry rekonštrukciou a rehabilitáciou historického pôdorysu mesta v miestach, kde je ešte rekonštrukcia a rehabilitácia možná. V časti s dochovanou urbanistickou štruktúrou formou sanačnej regenerácie s návrhom jej ozdravenia a vhodného využívania pri súčasnom zachovaní kultúrnych a architektonických hodnôt historického jadra. V časti s narušenou historickou urbanistickou štruktúrou dosiahnutie symbiózy novej a historickej zástavby formou regeneračnej prestavby.

Do stupňa obnovy „A“ (ďalej len stupeň A) sú zaradené priestory s nenarušenou a s minimálne narušenou pôvodnou pôdorysnou štruktúrou – s pôvodnou uličnou čiarou a zachovanou kompaktnou historickou zástavbou. V týchto priestoroch je zásadnou požiadavkou maximálna miera zachovania historických objektov, pôvodnej historickej štruktúry a urbanistickej koncepcie. Narušenie urbanistickej štruktúry je nutné regenerovať výstavbou novostavieb, podriadených pôvodnej, príp. okolitej historickej štruktúre. Sú to priestory:

Horné bašty, Michalská, príhradobný priestor pri juhozápadnom a západnom úseku hradieb (od Evanjelického domu popri Vajanského ulici, cez Jakubské námestie, paralelne s Františkánskou ulicou až po zadný vstup do Galérie J.Koniarka), Nám.Sv. Mikuláša, Kapitulská, Muzejné nám., Havlíkova, M.Sch. Trnavského, Jerichová, Invalidská, Univerzitého nám., Hollého, Halenárska, Hornopotočná ulica severne od Univerzitého námestia, Hviezdoslavova, Pekárska, Trnitá, Štefánikova, Hlavná, Radlinského, Jakubské nám., Divadelná, južná časť Jeruzalemskej ulice (s „námestím“),

Do stupňa obnovy „B“ (ďalej len stupeň B) sú zaradené priestory, kde s pôvodnej historickej štruktúry zostala zachovaná len malá časť, avšak pôvodnú urbanistickú štruktúru je možné prinavrátiť formou regeneračnej prestavby. Sem zaraďujeme priestory:

Františkánska, Hradobná, Dolnopotočná, Dolné bašty, Zámočnícka, severná- ulicová časť Jeruzalemskej, Hornopotočná ulica južne od Univerzitného námestia

Do stupňa obnovy „C“ (ďalej len stupeň C) sú zaradené priestory takmer celoplošne vyasanované v priebehu 2. polovice 20. storočia a nahradené zástavbou bez rešpektovania princípov historického urbanizmu. V týchto priestoroch nie je reálny návrat k pôvodnému historickému urbanizmu. Jedná sa o priestory, ktoré sú totožné so stupňom C v územnom pláne:

Paulínska, , Vajanského, Veselá, Trhová

Predmetom ochrany je celková historická urbanistická štruktúra historického jadra s osobitným dôrazom na jednotlivé národné kultúrne pamiatky urbanistickej skladby. Predmetom zvýšenej ochrany je najmä :

- a) jednotlivé objekty zapísané v ústrednom zozname kultúrnych pamiatok
- b) objekty vytipované na zápis do ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok
- c) miestne pamätihodnosti nehnuteľného charakteru
- d) objekty s pamiatkovou hodnotou
- e) archeologické lokality na území mesta a miesta s predpokladanými archeologickými nálezmi
- f) historický pôdorys mesta, parcelácia, uličné čiary, hmotová a priestorová podstata jestvujúcich objektov uvedených podľa písmenami a) až d), ako i priestorov v MPR
- g) konfigurácia terénu s dominantným postavením farského kostola
- h) prvky uličného interiéru,
- i) historická zeleň
- j) typické priehľady a pohľadové kužele na jednotlivé objekty a dominanty, historická panoráma a silueta mesta
- k) pôvodné funkčné využitie významných historických objektov

F.1. POŽIADAVKY NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA

„Ochrana pamiatok je vždy uľahčená, keď sa pamiatky dajú využiť na funkciu užitočnú pre spoločnosť. Takéto využívanie je teda žiaduce, nemá však rušiť pôvodné usporiadanie alebo výzdobu budov. Iba v týchto medziach možno uvažovať a povoľovať úpravy vyžadované vývojom užívania a zvykov.“⁴¹ Podľa komentára k Benátskej charte, spracovaného Prof. Michaelom Petzetom (prezident ICOMOS) „pod užitočnou funkciou pamiatky možno chápať nielen jej súčasné využitie, ale aj jej kultúrny význam z hľadiska estetického, resp. historického významu.“

Mestská pamiatková rezervácia – trnavské historické jadro sa v priebehu historického vývoja stalo nositeľom sústredenia spoločensky významných mestských i nadmestských funkcií. Súčasťou jeho atraktivity vedľa aktuálnych funkcií je sústredenie kultúrneho bohatstva s jeho umelecko-historickými hodnotami, ktoré predstavujú a uspokojujú nemateriálne a duševné potreby spoločnosti. Svojimi symbolickými a estetickými funkciami a hodnotami sú identitou celého mesta. Základom usmerňovanej a regulovanej regenerácie dochovaného historického prostredia pamiatkovej rezervácie musí byť podmienka rešpektovania minulosti s cieľom dotvárania tohto prostredia.

Plošný rozsah dochovanej historickej štruktúry umožňuje navrhnuť funkčne-priestorovú diferenciáciu MPR tak, aby v historicky dochovanom prostredí boli sústredené zariadenia a objekty, ktoré je možné prispôbiť požiadavkám pamiatkovej ochrany a na prestavaných resp.

asanovaných a novovybudovaných plochách aj v rámci MPR je možné realizovať zariadenia funkcií s vyššími prevádzkovými nárokmi.

Pamiatková rezervácia v centrálnej mestskej zóne je špecifickým nositeľom centrálnych funkcií, ktoré sa z prevádzkových a priestorových požiadaviek pri rešpektovaní pamiatkovej ochrany dajú umiestniť v rámci historického jadra, pričom je potrebné :

- **situovať v MPR zásadne prevádzky čo najmenej náročné na distribučnú dopravu**
- **situovať v MPR len také zariadenia, ktoré nevyžadujú rozsiahle skladovacie priestory**
- **situovať v MPR len také zariadenia, ktoré svojím významom môžu aktívne umocňovať interiéry a exteriéry historického jadra bez porušenia jeho historickej mierky**
- **v rámci historického jadra dislokovať obchodnú sieť a sieť služieb s vysokou atraktivitou, nakoľko trasy najhustejšieho výskytu týchto zariadení sú priestormi najrušnejšieho života a viažu na seba podstatnú časť pešieho ruchu mesta /vytváranie peších zón/**
- **zásadne v historickom jadre nesituovať výrobné objekty (ani ako súčasť iných objektov) mimo drobných klasických remeselných prevádzok a skladové objekty v exponovaných priestoroch**

Z hľadiska zachovania historického funkčného vymedzenia priestorov je potrebné:

- **rešpektovať pôvodný cirkevno-administratívny charakter funkcií v oblasti okolo farského kostola Sv. Mikuláša a čiastočne aj na Kapitulskej ulici**
- **zachovať resp. navrátiť pôvodný akademický charakter funkcií v univerzitnom komplexe**
- **zachovať komerčný polyfunkčný charakter funkcií v objektoch na hlavných komunikačných trasách, hlavne na Štefánikovej, Hlavnej, Hviezdoslavovej, Radlinského ulici a Trojičnom námestí.**
- **zachovať obytno-remeselný a obytno-obchodný charakter funkcií historických objektov v ostatných častiach jadra – na Horných baštách, na východnej strane Halenárskej ulice, Jerichovej, Jeruzalemskej a Pekárskej ulici**
- **uvoľniť západnú líniu mestského opevnenia od sekundárnych prístavieb z jeho interiérovej strany a vytvoriť náznak pôvodnej obslužnej uličky popri hradobnom múre (obsluha súvisiaca s pôvodnou obrannou funkciou hradieb)**
- **vytvoriť priestoru v bezprostrednom okolí hradieb a priľahlým objektom novú funkciu – prevádzok slúžiacich prevažne cestovného ruchu**

Z hľadiska tradície a vhodnosti umiestnenia funkcií v jednotlivých historických objektoch je potrebné:

- **zachovať funkciu kostolov a tým kláštorom, ktorým sa nedávno pôvodná funkcia prinavrátila**
- **zachovať funkciu spoločensky významným objektom, ako je Spolok sv. Vojtecha, divadlo, mestská veža, mestská radnica, r.k. fara,**
- **ponechať novú funkciu múzea kláštora klarisiek, domu M. Schneidra Trnavského a Oláhovmu semináru**
- **ponechať novú funkciu galérie židovským synagógam**
- **zachovať kovácku dielňu (Horné bašty 37) a prezentovať jej pôvodnú funkciu**
- **ponechať veži mestského opevnenia pri Bernolákovej bráne a veži mestského opevnenia za františkánskym kláštorom dnešnú novovytvorenú funkciu, prezentujúcu stredoveký spôsob života**

Z novších objektov, postavených v historickom jadre v 1. polovici 20. storočia je potrebné:

- **zachovať funkciu evanjelického komplexu – kostol, fara a polyfunkčný (obytno-obchodný) dom**
- **ponechať budove okresnému súdu administratívny charakter**

Doterajšie skúsenosti v pamiatkovej obnove objektov preukázali, že najviac strát na pamiatkovej hodnote sa realizovalo nevhodnou dislokáciou funkcií, ktorá v záujme vylepšenia prevádzky kladie mimoriadne nároky na dispozičné a konštrukčné zmeny pri obnove historického objektu a tomu úmerným stratám pôvodných originálnych častí. **Pri rozhodovaní o zmene funkcií toho ktorého objektu je preto nutné dokonale poznať i vnútorné usporiadanie objektu, jeho disponibilné plochy, reprezentačnosť priestorov, pamiatkové hodnoty tak, aby nevhodne volenou náplňou nedochádzalo v záujme dobrej prevádzky zariadenia k násilným prestavbám a stratám pamiatkových hodnôt. Pri rozhodovaní a funkčnom využití priestorov, resp. fondov, je jedným z hlavných kritérií tradícia umiestnenia toho ktorého zariadenia, spôsob využívania a možnosti realizácie správneho prevádzkového režimu.**

F.2. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE

Zachovanie historického pôdorysu a parcelácie, formované v historickom jadre Trnavy od počiatkov mesta až do 40. rokov 20. storočia, je základnou požiadavkou ochrany pamiatkovej rezervácie.

Požiadavky rozdeľujeme na

- a/ zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu
- b/ zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej parcelácie
- c/ podmienky regenerácie historického urbanizmu na rezervných plochách

F.2.1. ZACHOVANIE , ÚDRŽBA A REGENERÁCIA HISTORICKÉHO PÔDORYSU

Zachovanie, údržba a regenerácia historického pôdorysu zahŕňa hlavne ochranu historickej pôdorysnej schémy a s ňou súvisiacich verejných priestranstiev, hlavných a vedľajších uličných priestorov, pôvodných uličných čiar, rehabilitáciu bodovo narušeného historického pôdorysu a regeneráciu plošne narušeného historického pôdorysu v miestach, kde je regenerácia možná a vhodná.

Predmetom ochrany je dodnes zachovaná historická uličná sieť, zachytená na katastrálnej mape z roku 1895 a 1935 a všetky tu zachytené urbanistické priestory, vymedzené uličnými čiarami. Uličné čiary historického jadra Trnavy sú súvislé línie vytvorené radovou zástavbou, resp. jej stavebnými konštrukciami. Objavuje sa tu niekoľko prípadov vysunutia časti objektu pred rovnú líniu uličnej čiary. Je to napríklad stĺpový portikus na radnici a na špitáliku, alebo niekoľko rizalitov , hlavne na Kapitulskej, ale aj na Halenárskej či Pekárskej ulici. Tieto sú súčasťou koncepcnej úpravy jednotlivých objektov a sú predmetom ochrany.

Zachovanie a údržba historického pôdorysu je spracovaná po jednotlivých urbanistických priestoroch (uliciach a námestiach), v miestach, kde sa historický pôdorys nedochoval, je zvolený individuálny prístup regenerácie, podrobnejšie stanovený pri jednotlivých uliciach a v kapitole Rezervné plochy.

- **Trojičné námestie**

Z hľadiska zachovania historického urbanizmu možno námestie rozdeliť na dve polohy. Počnúc juhovýchodným nárožným domom (č.11), cez západnú a severnú líniu po dom č. 7 je pôdorysná schéma námestia, vrátane uličných čiar, zachovaná bez urbanistických zmien. Zvyšok je narušený novou zástavbou, nerešpektujúcou pôvodnú uličnú čiaru, ani pôvodné rozmiestnenie verejných priestorov a zastavaných častí územia.

Návrat k pôvodnému urbanizmu v týchto častiach by bol možný len za cenu čiastočného alebo úplného zbúrania novodobých objektov pošty a domu kultúry, preto rehabilitácia je možná len ako vízia do budúcnosti za predpokladu požiadavky vlastníka o ich asanáciu. V takom prípade bude nová zástavba vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

Z hľadiska zachovania historického urbanizmu je nutné zachovať pôdorysnú schému námestia vrátane uličných čiar, dodnes zachovanú bez urbanistických zmien, dnešný rozsah námestia, napojenie všetkých historických ulíc a priestorov na námestie v ich pôvodnej polohe a rozmere (Hlavná, Štefánikova, Divadelná, Hviezdoslavova a Zelený rínok).

- **Hlavná ulica, Štefánikova ulica**

Obe ulice, navzájom prepojené Trojičným námestím, sú z hľadiska historického urbanizmu zachované v pôvodnom výraze, tvare, parametroch, aj napojením na ďalšie urbanistické priestory. Ich historická, ešte stredoveká dĺžka od Dolnej po Hornú bránu mestského opevnenia, bola po strate fortifikačnej funkcie hradieb predĺžená o zástavbu, umiestnenú do bývalej vodnej priekopy. Ani jedna z ulíc nemá rovnakú šírku v celom ich priebehu. Hlavná ulica je celkovo širšia, jej najväčší šírkový rozmer je v blízkosti radnice. Obe ulice sú rozširované smerom k bývalým bránam. Obe ulice sú v priebehu východnej aj západnej línie prerušené minimálne jednou úzkou, tzv. požiarnou uličkou. Západná strana Štefánikovej ulice, od Františkánskej po Divadelnú, je prerušená Hradobnou uličkou. Dodnes sa zachovala len jej južná strana, objekt zo severu je zbúraný. Východná strana Štefánikovej ulice, od Horných Bášt po Trojičné námestie, je predelená na dve časti úzkou Trnitou uličkou, vedúcou na Pekársku ulicu. Západná strana Hlavnej ulice, od Radlinského po Vajanského ulicu, je prerušená Zámochníckou ulicou. Jedine východná strana Hlavnej ulice je od Trojičného námestia po Dolné Bašty rozdelená na 3 časti a to úzkou Radničnou uličkou a Trhovou ulicou.

Takto vytvorená a dodnes zachovaná historická urbanistická schéma vrátane šírkových parametrov ulíc a požiarnych uličiek, je predmetom ochrany. Historickú urbanistickú schému ohraničenú líniou uličných čiar objektov je nutné zachovať bez narúšania prístavbami, predstavbami či inými zmenami. V miestach prelúk je nutné uličné krídla novostavieb situovať do línie pôvodnej uličnej čiary bez zasúvania či vysúvania sa pred pôvodné líce fasády.

- **Radlinského ulica, Divadelná ulica**

Dve paralelné priečne ulice majú dodnes zachovaný urbanizmus zo stredoveku, výnimkou je len dostavba renesančného krídla na rohu Radlinského ulice a Trojičného námestia. Súčasťou tohto objektu je prejazd, umožňujúci prechod z námestia priamo do ulice bez nutnosti jeho obchádzania, čím sa zachovalo pôvodné stredoveké prepojenie týchto dvoch urbanistických priestorov.

Obe ulice, Divadelná aj Radlinského, sa zužujú smerom k Trojičnému námestiu, obe vyúsťujú na západe do Jakubského námestia. Ukončené sú západnou pozdĺžnou osou – Františkánskou a Vajanského ulicou. Radlinského ulica, ktorá je relatívne širokou ulicou, slúžila v minulosti na obchodné účely – býval tu tzv. chlebový trh. Divadelná ulica, ako súčasť spojnice medzi dvoma stredovekými sakrálnymi stavbami – farským kostolom sv. Mikuláša a františkánskym kostolom s kláštorom, je pred františkánskym kostolom rozšírená tak, že vytvára pred ním malé „námestie“.

Historická urbanistická štruktúra oboch ulíc, s historicky danými parametrami, smerovaním a neporušenými líniami uličných čiar, je predmetom ochrany. Historickú urbanistickú schému ohraničenú línou uličných čiar objektov je potrebné zachovať bez narušenia akýmkoľvek prístavbami, predstavbami alebo inými zmenami.

Lokálne bodové narušenie bolo zrealizované v 90. rokoch 20.storočia, keď bolo vo vyústení prejazdu domu na rohu Trojičného námestia a Radlinského ulice zo strany Radlinského ulice postavené exteriérové, samostatne stojace presklené schodisko.

Prejazd, ako neoddeliteľnú súčasť renesančného domu a ako súčasť historického komunikačného systému, je potrebné opätovne obnoviť – umožniť prechod pre peších minimálne v denných hodinách. Schodisko, ktoré pôsobí v danom prostredí cudzoročno, je potrebné odstrániť a nahradiť jednoduchou formou zvislej komunikácie, umiestnenou v pôdoryse domu, alebo bezprostredne na fasáde dvorového krídla.

- **Hviezdoslavova ulica**

Jedna zo spojnic farského a františkánskeho kostola vychádza z Trojičného námestia a končí na križovatke ulíc Hollého, Halenárska, M.Schneidra Trnavského. Jej historická urbanistická štruktúra je takmer intaktne zachovaná, narušenie spôsobil demolačný zásah v jej severozápadnej časti. „Ostrov“ s dvoma domami medzi Hornopotočnou, Vodnou a Hviezdoslavovou ulicou bol zrušený a na mieste historickej zástavby postavená budova pošty nerešpektujúca historickú urbanistickú štruktúru a administratívne i hmotovo priradená k Trojičnému námestiu. Ďalšie dva zbúrané domy vedľa Vodnej uličky sú nahradené novostavbami v pôvodnej uličnej línii.

Predmetom ochrany je zachovaná urbanistická štruktúra, línia pôvodných uličných čiar. Akýkoľvek zásah do pôvodnej historickej urbanistickej štruktúry, v podobe predstavieb alebo prístavieb z pevných konštrukcií pred líniu uličnej čiar, nie je možný.

- **Ulica Mikuláša Schneidra Trnavského**

Jedna z ulíc priečneho ťahu medzi farským a františkánskym kostolom v pokračovaní Hviezdoslavovej ulice ústi do Námestia sv. Mikuláša. Úzka a pomerne krátka ulička je v západnej časti obklopená mohutnými palácovými budovami bývalej univerzity. Budova fary vo východnej časti tvorí zároveň severnú hranicu Námestia sv. Mikuláša.

Uličné čiaru sú kompaktné zachované v celom rozsahu. Zbúraný bol jedine meštiansky dom č.4, ktorý bol pôvodne pravdepodobne dvorovým krídlom nárožného objektu južnej strany ulice. V súčasnosti nie je nahradený žiadnou stavbou.

Celá zachovaná urbanistická štruktúra je predmetom ochrany v dochovanom stave, preluku po zbúranom meštianskom dome je potrebné nahradiť stavbou v línii uličnej čiaru.

- **Pekárska ulica**

Pekárska ulica v jej pôvodnom rozsahu – od Horných Bášt po Hornopotočnú ulicu, má zachovaný historický priebeh ulice, uličná čiara je nenarušená v celej západnej línii a vo východnej línii takmer po spojovaciu uličku medzi Pekárskou a Hornopotočnou. V ďalšej časti – v južnej časti východnej strany ulice, je zástavba zbúraná a do uličnej línie nie je v tomto úseku vystavaná žiadna zástavba. Pri asanačných prácach, ktoré boli prípravou pre výstavbu Stavoprojektu, dnes budovy Trnavskej univerzity, bola kompletne odstránená aj spojovacia ulička medzi Pekárskou a Hornopotočnou a jej priebeh sa posunul severným smerom – o dve parcely severne. Pešia spojnica medzi Pekárskou a Štefánikovou je zachovaná v pôvodnej polohe aj v pôvodných parametroch.

Po odstránení prepojenia Hornopotočnej ulice s Trojičným námestím a výstavbe pošty bola k Pekárskej ulici priradená aj niekdajšia Vodná ulička, spájajúca pôvodne Pekársku ulicu s Hviezdoslavovou. Jej šírkové parametre sa zväčšili na rozmer Pekárskej ulice.

Historická urbanistická štruktúra ulice od Horných bášt po Hornopotočnú ulicu, jej smerovanie, prepojenie na Štefánikovu cez Trnitú uličku a pôvodné línie uličných čiar sú

predmetom ochrany. Je potrebné ju zachovať a v budúcnosti chýbajúcu uličnú líniu doplniť v jej pôvodnej polohe. Návrat prepojenia s Hornopotočnou ulicou cez priečnu uličku (pri Stavoprojekte, dnešnej TU) do pôvodnej polohy nie je, vzhľadom na novú zástavbu, možný, preto akceptujeme jej terajšiu polohu. V prípade dostavby juhovýchodnej línie ulice je potrebné túto novú polohu uličky akceptovať.

Východnej strane Vodnej uličky, ktorá je teraz súčasťou Pekárskej, sa prinavrátala novostavbou polyfunkčného domu jej pôvodná uličná línia. Západná uličná línia je posunutá západným smerom výstavbou pošty, takže šírka uličky sa podstatne zväčšila.

Momentálne je celá bývalá Vodná ulička zastavaná a jej uličné línie sú na oboch stranách stabilizované jestvujúcimi novostavbami. Jej šírkové pomery preto nie je možné meniť. Aj v prípade, ak by sa radikálne menila urbanistická situácia na mieste budovy pošty, nie je nutné Vodnej uličke vracať jej pôvodnú šírku. Charakter ulice je totiž zmenený z (azda) požiarnej uličky na obchodno-spoločenskú s nadmestskou vybavenosťou a dnešným šírkovým parametrom je prispôbené aj riešenie v súčasnosti dokončenej stavby na východnej strane ulice .

- **Halenárska ulica**

Urbanistické parametre Halenárskej ulice, tiahnucej sa od Hollého ulice po bývalú bránu mestského opevnenia, kde sa pred komplexom bývalého kláštora klarisiek rozširuje, sú zachované dodnes. Jej smerovanie ani šírkové pomery sa nezmenili, taktiež sa nezmenilo napojenie na hlavné historické komunikácie (Hviezdoslavova, M.Schneidra Trnavského, Kapitulská, resp. Muzejné námestie, Dolné bašty). Bezo zmeny je aj prepojenie ulice s Kapitulskou cez Haulíkovu ulicu. Spojenie s Paulínskou ulicou prostredníctvom Veselej uličky je síce zachované, avšak južná línia Veselej uličky je radikálne zmenená. Obdobná situácia je pri Dolnopotočnej ulici.

Uličná čiara je v celom rozsahu zachovaná vo východnej línii, v západnej línii sa zachoval len úsek medzi Hviezdoslavovou a Dolnopotočnou ulicou, teda v mieste areálu uršulínskeho kláštora. Nie je narušená ani v mieste reálu paulínskeho kláštora, ktorého zástavba je však sústredená hlavne v hĺbke parcely a do ulice sa prezentuje čiastočne voľnou, nezastavanou plochou. Medzi klaštorňými areálmi je voľná plocha vzniknutá po asanácii bývalej zástavby. Priestor západnej línie od Dolných bášť je postupne nahrádzaný stavbami v línii bývalej uličnej zástavby. Úplne narušená je zástavba od Veselej uličky južným smerom, kde novostavba budovy OV KSS, dnes STU Bratislava, nerešpektovala uličnú líniu a je zasunutá voči nej do hĺbky.

Urbanistická štruktúra ulice s dochovanými historickými parametrami – smerovanie, šírkové parametre, napojenie na historické komunikácie, je predmetom ochrany. Je potrebné ju zachovať vrátane napojenia na čiastočne narušené ulice – Dolnopotočnú a Veselú. V oboch prípadoch je nutné zachovať severnú líniu týchto ulíc, južnú líniu je možné oproti historickému stavu posunúť južným smerom a teda zväčšiť ich šírkový rozmer pre dostatočné zabezpečenie ich novej funkcie (prístup autami).

Priestor pred budovou STU umožňuje čiastočne regenerovať pôvodnú líniu ulice predstavbou objektov osadených do pôvodnej uličnej čiary. Pôvodnú líniu uličnej čiary je taktiež potrebné obnoviť v časti ulice medzi areálmi kláštorov s možnosťou rozšírenia Dolnopotočnej ulice oproti pôvodnému stavu južným smerom. Zároveň je možné doplniť zástavbu v uličnej čiare v rámci areálu bývalého paulínskeho kláštora, čím by sa naplnil pôvodný nerealizovaný zámer.

- **Hollého ulica**

Jedna z najreprezentatívnejších ulíc historického jadra, pokračujúca v línii Halenárskej ulice po Univerzitné námestie, má zachovanú pôvodnú historickú štruktúru v tvare ulice, jej šírkových pomeroch a napojení na ďalšie historické urbanistické priestory. Uličná čiara je vo východnej línii bezo zmeny z čias baroka, západná línia je čiastočne narušená asanáciou v strede historického bloku. Na tomto mieste bola zrealizovaná novostavba navrhnutá v línii uličnej čiary.

Zachovaná urbanistická štruktúra je v celom rozsahu predmetom ochrany, novostavby na voľných plochách musia dodržať pôvodnú uličnú líniu.

- **Univerzitné námestie**

Dnešná urbanistická podoba námestia sa začala formovať v baroku prestavbou stredovekého dominikánskeho komplexu na jezuitský a výstavbou univerzitných budov. Tri strany námestia, tvorené budovami bývalej univerzity s univerzitným kostolom vysunutým do priestoru námestia, boli zo západu ohraničené potokom a drobnou zástavbou Hornopotočnej ulice. Z námestia vychádza Hollého ulica a pomedzi univerzitnými budovami smerom na východ Invalidská ulica. Spojovacia ulička s Pekárskou, ktorá bola v súvislosti s výstavbou stavoprojektu posunutá severným smerom, má súvis s Hornopotočnou ulicou. Uličné čiary troch strán námestia sú intaktne zachované bez akejkoľvek zmeny z obdobia výstavby univerzitných budov.

Historická urbanistická štruktúra námestia, zachovaná dodnes, je predmetom ochrany a nie je možné ju akýmkoľvek spôsobom meniť.

- **Jerichová ulica**

Ulica, obchádzajúca z východu areál univerzitných budov, vyúsťuje do bývalej brány mestského opevnenia. Smerom k bráne sa, ako všetky obdobné ulice, rozširuje. Ulica vychádza na sever Invalidskej ulice, z jej západnej ulice východným smerom z Univerzitného námestia, kde prechádza pomedzi univerzitné budovy. Tesne pred opevnením sa križuje s ulicou Horné Bašty. Uličná línia, tvorená zo západnej strany areálom univerzitných budov a z východnej drobnou štruktúrou domov, je zachovaná v celom rozsahu bez zmeny.

Predmetom ochrany je zachovaná neporušená urbanistická štruktúra priestoru, napojenie na historické komunikácie, dochovaná uličná čiara celej ulice.

- **Jeruzalemská ulica**

Jeruzalemská ulica mala pôvodne, tak ako Kapitulska ulica, šošovkovitý tvar až po napojenie Invalidskej ulice. Ďalej pokračovala severným smerom ako ulica bežných rozmerov. Do stredu šošovky boli neskôr, ešte v renesancii, vložené domy tak, že ulica je v jej južnej časti rozdelená na dve paralelné uličky, pričom jedna pokračuje k farskému kostolu a druhá je slepá. Aj severné vyústenie doznalo v priebehu jej existencie zmeny. V čase predmestského osídlenia bola pravdepodobne súčasťou diaľkovej (Českej) cesty, takže plynule pokračovala severným smerom. Po postavení hradieb po získaní mestských výsad bola ulica zo severu uzatvorená a vyúsťovala do príhradobnej uličky Horné Bašty - Michalská. Po strate fortifikačnej funkcie hradieb a zintenzifikovaní zástavby mimo historického jadra boli hradby začiatkom 20. storočia v mieste severného konca Jeruzalemskej ulice zbúrané a ulica sa predĺžila cca o šírku bývalej hradobnej priekopy, po dnešnú Rybníkovu ulicu.

Uličné čiary sú v rozsahu takto vyformovanej ulice zachované v celom rozsahu bez akýchkoľvek narušení alebo asanácií. Jeruzalemská ulica bola poslednou „predrevolučnou“ ulicou, určenou na veľkoplošnú asanáciu a následnú výstavbu typizovaných panelových objektov, čo sa však neuskutočnilo.

Predmetom ochrany je vývojom stabilizovaná dnešná podoba ulice s napojením na historické komunikácie jadra a línia uličných čiar tak, ako sa dochovala dodnes.

Je potrebné celú takto vytvorenú urbanistickú štruktúru zachovať a prípadné prestavby alebo novostavby (ako výmena jestvujúceho fondu) tomuto prispôbiť.

- **Kapitulska ulica**

Tvar Kapitulskej ulice spolu s pôvodným tvarom Jeruzalemskej ulice, je pravdepodobne pozostatok šošovkovitého námestia s farským kostolom v centrálnej polohe. Ulicu oddeľuje od Námestia sv. Mikuláša v západnej línii Haulíkova ulička, smerujúca k Halenárskej ulici a vo východnej línii záhrada pred vstupom do bývalého arcibiskupského paláca.

Kapitulská ulica , podobne ako Jeruzalemská, pred vybudovaním klariského kláštora (1239) a hradieb okolo mesta, pravdepodobne pokračovala južným smerom priamou líniou von na diaľkovú cestu. Jej predpokladaná zmena nastala vybudovaním klariského kláštora do jej južného vyústenia. Tu sa zalamuje na západ do Muzejného námestia, vedúceho západným smerom k bývalej bráne mestského opevnenia.

Uličné línie ulice sa v nezmenenej podobe zachovali dodnes, v celej ulici nie sú žiadne rušivé prvky.

Predmetom ochrany je urbanistická štruktúra priestoru, smerové a šírkové pomery, línie uličných čiar napojenie na historické komunikácie mesta. Všetky urbanistické atribúty je nutné zachovať v nezmenenej podobe aj naďalej.

- **Muzejné námestie**

Je to krátky úsek medzi Kapitulskou a Halenárskou ulicou z juhu tvorený komplexom bývalého kláštora klarisiek, v ktorom je dnes múzeum. Severná strana námestia je tvorená dvorovými krídlami objektov, orientovaných do priľahlých ulíc- Kapitulskej a Halenárskej, medzi ktorými je jeden dom s orientáciou do námestia. Východnú stranu námestia tvorí muzejná záhrada , západnú stranu zástavba, patriaca už do Halenárskej ulice.

Urbanistická podoba námestia a jeho prepojenie s historickými uličnými priestormi, je predmetom ochrany a je potrebné ho zachovať.

- **Michalská ulica**

Úzka príhradobná ulička prechádza popri vnútornej strane hradieb v severovýchodnom kúte historického jadra. Začína na severe pri Jeruzalemskej ulici a v mieste severovýchodnej nárožnej veže opevnenia sa stáča južným smerom. Vyúsťuje do priestoru okolo farského kostola.

V kratšom úseku orientovanom v smer východ – západ tvoria jej severnú uličnú čiaru zväčša rozostavané novostavby domov, ktoré sú náhradou za zbúranú želiarsku zástavbu, pristavanú k múru opevnenia, južnú uličnú čiaru vytvárajú bočné krídla domov, orientovaných v smere východ-západ. V dlhšom úseku je východnou uličnou čiarou, po zbúraní želiarskych domov, samotný múr opevnenia západnú tvorí heterogénna zástavba, zložená z dvorových krídel domov z Jeruzalemskej ulice, domov orientovaných do Michalskej ulice a voľných častí parcel – bývalých záhrad.

Predmetom ochrany je smerovanie a dnešné šírkové pomery ulice. Nie je možné vracať do východnej časti ulice zbúrané želiarske domy. Zástavba západnej strany časti ulice nesmie byť tvorená súvislou kompaktnou radovou zástavbou . V miestach voľných parcel bude v línii uličnej čiare plný murovaný plot s omietkovou povrchovou úpravou.

- **Horné bašty**

Príhradobná ulička, lemujúca takmer celý severný úsek hradobného múru z jeho vnútornej strany, je rozdelená na tri časti. Západná časť je medzi ulicami Štefánikova a Hornopotočná, stredná časť, obchádzajúc budovu bývalého mlyna, pokračuje od Hornopotočnej po Jerichovú a východná časť je ohraničená Jerichovou a Michalskou ulicou. Priebeh ulíc je taktiež rôznorodý. V západnej a východnej časti sú ponechané domy, pristavované mestskou chudobou k hradbám v čase straty fortifikačnej funkcie opevnenia. Želiarska zástavba bola pristavaná k hradbám aj v strednej časti, táto však bola zbúraná od úseku od hornej brány po najbližšiu vežu nevznikla želiarska zástavba. Druhú stranu tvoria zväčša domy orientované do kolmých ulíc ku Horným baštám prípadne ich voľné nezastavané plochy parcel, v strednej časti je to areál univerzitných budov.

Urbanistické parametre takto vytvorenej ulice, s napojením na ďalšie historické komunikácie, sú predmetom ochrany vrátane rôznorodosti dodnes dochovaných uličných čiar. Priestor je potrebné zachovať v takom urbanistickom stave, v akom sa dochoval dodnes. Nie je možné vracať do strednej časti ulice zbúrané želiarske domy. Je nutné v nej

prezentovať stredovekú situáciu – obnoviť hradbu do pôvodnej šírky a priestor sprístupniť z oboch strán pešou komunikáciou.

- **Hornopotočná ulica**

Ulica, kopírujúca tvar potoka, prechádzajúceho v minulosti stredom mesta, začína na severe pri bývalom vodnom mlyne vedľa hradieb (dnes železiarstvo). V severnej časti jej východnú zástavbu tvorí komplex univerzitných budov a v strednej časti je zástavba ulice len jednostranná, druhú, východnú stranu, tvorí Univerzitné námestie. Od križovatky s Pekárskou ulicou po Trojičné námestie bola ulica zrušená a zastavaná veľkorozmernou stavbou budovy pošty.

Podstatná časť východnej zástavby južnej časti bola v 2. polovici 20. storočia zbúraná, v súčasnosti je nahradená zástavbou, približne kopírujúcou pôvodnú uličnú líniu. Zo západnej zástavby zostalo len niekoľko málo objektov, novostavby v severnej časti ulice kopírujú pôvodnú uličnú líniu. V južnej časti ulice je urbanisticky nevhodne zakomponovaná stavba realizovaná v 70. rokoch 20. storočia bez rešpektovania historickej uličnej línie. V južnej časti západnej línie je realizovaný parčík s fontánou.

Priebeh ulice, jej šírkové pomery a pôvodná uličná čiara sú predmetom ochrany. Návrat vyústenia ulice do Trojičného námestia, čo bol prvý a jeden z najvážnejších urbanistických zásahov do historického jadra mesta, nie je možný bez radikálneho riešenia. Návrat k pôvodnému urbanizmu v tejto časti by bol možný len za cenu čiastočného alebo úplného zbúrania objektu pošty, preto rehabilitácia je možná len ako vízia do budúcnosti za predpokladu požiadavky vlastníka o jej asanáciu. V takom prípade bude nová zástavba vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

- **Františkánska ulica**

Františkánska ulica, napriek zbúraníu podstatnej časti jej historického stavebného fondu, má zachované pôvodné uličné parametre z prelomu 19. a 20. storočia – nová zástavba, realizovaná od 90. rokov 20. storočia rešpektuje pôvodnú šírku ulice, jej pôvodné smerovanie aj uličnú čiaru. Jediný objekt, ktorý porušil tieto historické urbanistické princípy, je budova Správy mestského majetku (dnes TT-komfort). Pri riešení priestoru pri hradbách bola v čase tvorby spôsobu zástavby na vybúranej ploche (začiatok 90. rokov 20. storočia) zvolená prezentácia staršieho stavu, z doby využívania pôvodnej obrannej funkcie hradieb. Obnovila sa tak tzv. príhradobná ulička, resp. priestor z vnútornej strany hradieb zostal nezastavaný. Tomuto bol podriadený aj prístup k novovytvorenému priestoru historicky nepodloženou úzkou uličkou, vedúcou pomedzi dve parcely k jednej z veží mestského opevnenia.

Priebeh Františkánskej ulice, vrátane jej vyústenia popri hradbách na Štefánikovu ulicu a uvoľnenie priestoru z vnútornej strany hradieb, je predmetom ochrany a je nutné ho zachovať v dnešných dimenziách.

Ulička pre peších, vedúca k príhradobnému priestoru, je ako urbanistický novotvar predmetom ochrany do doby realizácie koncepčného riešenia – prístupu pre peších popri línii hradieb. Na južnej strane je to prístup od Bernolákovej brány cez františkánsku záhradu, dnes uzatvorenú bránou a neslohovým severným dvorovým krídlom. V súvislosti z prístupom z tejto strany je potrebné odstrániť murované oplotenie domu č.3, vedúce až po mestské opevnenie a západnú časť severného dvorového krídla františkánskeho kláštora, okrem parcelného múru v ktorom je zamurovaná dobová brána do príhradobnej uličky. Na severnej strane je to prístup od zadného vstupu do Galérie Jána Koniarka cez pozemok Správy mestského majetku (TT-Komfort). Je potrebné odstrániť utilitárnu prístavbu k hradbám na pozemku TT- Komfortu.

Uvoľnenie prístupu zo severu je v súlade s platným územným plánom CMZ.

- **Dolné bašty**

Pôvodne obdobná ulica ako Horné Bašty, lemujúca takmer celý južný úsek mestského opevnenia z vnútornej strany. Prechádza od Hlavnej ulice popri Paulínskej až po Halenársku ulicu, čiže v rozmedzí medzi dvoma bývalými bránami mestského opevnenia. Ulica je z juhu ohraničená čiastočne zachovaným opevnením, ku ktorému boli pristavané vo východnej časti želiarske domy. Tieto boli v nedávnej minulosti zbúrané. Severozápadné nárožie ulice tvorí kostol sv. Heleny, zvyšok ulice bol zo severnej strany len čiastočne zastavaný bočnými krídlami domov orientovaných do Paulínskej a Halenárskej ulice a dvoma domami do Dolných Bášť. Celá zástavba okrem kostola, tvoriaca severnú uličnú líniu, bola v 2. polovici 20. storočia zbúraná a nahradená zástavbou, nerešpektujúcou základné historické urbanistické princípy.

Predmetom ochrany sú smerové pomery ulice a jej napojenia na historické komunikácie a priestory.

- **Vajanského ulica**

Nová urbanistická situácia, ktorá vytvorila na mieste jednej ulice dve paralelné komunikácie s rôznymi vnútroblokovými verejnými priestormi medzi panelovými domami, nedáva žiadnu možnosť návratu k pôvodnej urbanistickej štruktúre. Zachovaný je len nástup do ulice z oboch strán. Zo severnej strany, od Jakubského námestia, prechádza Vajanského ulica v pôvodnej uličnej línii popri dvorovom krídle objektu, orientovaného čelnou fasádou do Radlinského ulice. Pred vyústením do Hlavnej ulice, pomedzi funkcionalistické stavby, je zachovaný rad zadných dvorových krídel objektov, orientovaných do Hlavnej ulice. Ich poloha minimálne od 17. storočia tvorila juhovýchodnú uličnú frontu Vajanského ulice.

Zachované historické úseky ulice na oboch koncoch a východná uličná čiara v týchto úsekoch, sú predmetom ochrany a je potrebné ich zachovať v pôvodnej polohe.

Veľkoplošnou asanáciou historického fondu bol čiastočne sprístupnený vnútorný priestor pri mestskom opevnení a v takmer celom úseku bol znížený terén natoľko, že sú odhalené základy múru. Je to jediný priestor, okrem samotných nástupov do ulice, ktorý v tomto novodobom urbanizme a architektúre vypovedá o histórii a starobylosti aj Vajanského ulice.

Je potrebné prezentovať najstarší stav príhradobného priestoru, súvisiaci s využívaním hradieb na obranné účely. Za týmto účelom je nutné odstrániť utilitárnu prístavbu garáží ku hradbám, odstrániť oplotenia, siahajúce od budov až po múr opevnenia a zvýšiť terén v bezprostrednej blízkosti hradieb do výšky pôvodnej, stredovekej nivelety - zakryť zeminou základ múru opevnenia.

- **Paulínska ulica**

Torzo zástavby v bezprostrednej blízkosti paulínskeho kostola je jediným pozostatkom pôvodnej historickej štruktúry ulice. Celoplošnou asanáciou a nahradením historickej zástavby novými solitérnymi stavbami sa pôvodná urbanistická štruktúra takmer stratila. Čitateľná je len čiastočne naznačená uličná línia osadením monoblokových stavieb s veľkými prelukami do jej pôvodnej polohy a tým sčasti zachované šírkové pomery ulice. Prepojenie s Dolnopotočnou ulicou a ulicou Dolné Bašty je len v polohe miestnych komunikácií, spôsob zástavby v nárožiach nezodpovedá historickému stavu. Význam Trhovej a Veselej uličky, ako historických spojnic Paulínskej ulice s Hlavnou a Halenárskou ulicou sa stráca z dôvodu vytvorenia rôznych medziblokových prepojení predovšetkým s Hlavnou ulicou. Severný koniec Paulínskej ulice bol mierne skrátenej pri výstavbe obchodného domu Jednota, ktorý záberom časti Dolnopotočnej ulice posunul obe ulice južným smerom.

Predmetom ochrany je uličná línia, zachovaná v polohe paulínskeho kostola a pri ňom stojacich starších budov po oboch stranách ulice, napojenie na historické komunikácie – Dolné bašty, Trhová, Veselá. V ulici je možnosť dopĺňať zástavbu do polohy pôvodnej uličnej línie so zachovaním pôvodnej komunikačnej schémy, na nároží s Dolnopotočnou

ulicou je možné pôvodnú líniu posunúť južným smerom tak, aby táto ulica zostala funkčná. Nové prepojenia s Hlavnou ulicou je možné, mimo Trhovej ulice, zrušiť.

- **Dolnopotočná ulica**

Dolnopotočná ulica, ktorá pôvodne v pokračovaní Radničnej uličky spájala Hlavnú ulicu s Halenárskou, stratila svoju pôvodnú polohu výstavbou obchodného domu Jednota a neskôr aj výstavbou domu kultúry na námestí. Priebeh ulice zostal čiastočne zachovaný vo východnej časti, kde doposiaľ stojí historický objekt v severovýchodnom nároží, vo vyústení Dolnopotočnej ulice do Halenárskej. Zvyšok historickej zástavby na oboch stranách ulice bol zbúraný. Severná uličná čiara v západnej časti bola budovou obchodného domu zo 70. rokov 20. storočia vysunutá južným smerom. Tejto novej urbanistickej situácii sa svojim umiestnením prispôsobila aj mladšia novostavba na rohu Dolnopotočnej a Paulínskej ulice a posunula aj južnú uličnú čiaru južným smerom. Definitívna strata prepojenia ulice s Radničnou uličkou vznikla výstavbou domu kultúry v 80. rokoch 20. storočia.

Predmetom ochrany je severná uličná línia východnej časti ulice a napojenie ulice na Halenársku. V západnej časti je vytvorená nová urbanistická situácia, ktorá neumožňuje regeneráciu pôvodného stavu. Taktiež šírka ulice, ktorá bola pôvodne úzkou prepojavacou ulicou, sa vzhľadom na novú funkciu priestoru nemôže vrátiť do pôvodných parametrov. Z toho dôvodu nie je pôvodná šírka ulice predmetom ochrany.

Rehabilitácia opätovného priameho napojenia Dolnopotočnej ulice s Radničnou uličkou by bola možná len za cenu čiastočného alebo úplného zbúrania domu kultúry, preto je možné o nej uvažovať len ako o vízii do budúcnosti za predpokladu požiadavky vlastníka o jeho asanáciu. V takom prípade bude nová zástavba vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

F.2.2. ZACHOVANIE, ÚDRŽBA A REGENERÁCIA HISTORICKEJ PARCELÁCIE

Zástavba je spravidla situovaná do blokov tak, že zadné línie parciel sa stretávajú v medziblokovom priestore. Výnimku tvorili ulice, ktorých parcely susedili z hradbami. Parcely východnej zástavby Kapitulskej a západnej zástavby Vajanského a Františkánskej ulice boli ukončené múrom mestského opevnenia. Táto situácia sa dodnes zachovala len pri Kapitulskej ulici. Odlišná situácia je aj pri severovýchodnom úseku hradieb, kde sa zachovala príhradobná – Michalská ulička, no parcely medzi Michalskou a Jeruzalemskou sa zväčša nestretajú v medziblokovom priestore, ale dominujúce sú parcely Jeruzalemskej ulice, ktoré prechádzajú vo väčšine prípadov až na Michalskú, takže sú prechodné.

Väčšina parciel má orientáciu východ západ, výnimku tvorí len hlavný priečny ťah – Trojičné námestie, Hviezdoslavova, čiastočne Divadelná, Radlinského a M.Sch. Trnavského

V dochovanej historickej štruktúre vzhľadom na kompaktnosť zachovania historického urbanizmu MPR Trnava je nutné rehabilitovať všetky priestory a interiéry MPR.

Z tohto dôvodu jednou zo základných zásad ochrany je dodržanie pôvodnej parcelácie u historickej zástavby. K členeniu parciel a z toho vyplývajúcej atmosféry dvorných a záhradných priestorov je nutné pristupovať v záujme pôvodného členenia, a preto i v prípade ozdravovania asanovaných častí parceláciu ponechávať minimálne v náznaku.

Predmetom ochrany je orientácia a rozmery historických parciel, pri historickej zástavbe dochované dodnes. Prevažná väčšina týchto parciel sa zhoduje so stavom, zachyteným na katastrálnej mape z roku 1895, resp na mape z roku 1935.

Požiadavky na zachovanie parcelácie sú spracované po jednotlivých urbanistických priestoroch, požiadavky na regeneráciu pôvodnej parcelácie na zbúraných plochách sú stanovené v časti rezervné plochy.

- **Trojčinné námestie**

Parcelácia je zachovaná v rozsahu takmer celého námestia. Neporušená je v celom rozsahu severnej a západnej uličnej zástavby, v západnej časti južnej zástavby a južnej časti východnej zástavby. Severná časť východnej zástavby bola narušená stavbou pošty, parcely pod ňou však pôvodne patrili do Hviezdoslavovej ulice. (Bližšie pri Hviezdoslavovej ulici.) Najväčší zásah bol vykonaný vo východnej časti južnej zástavby, kde boli zrušené dve parcely južnej radovej zástavby. Vznikla tu monobloková solitérna stavba domu kultúry nerešpektujúca ani rozsah parciel, ani počet parciel, ani spôsob zástavby na parcelách.

Parceláciu v dochovaných častiach je nutné ponechať v jestvujúcom stave, parcely nedeliť na menšie a ani nezlučovať na vytvorenie väčších plôch.

- **Hlavná ulica, Štefánikova ulica**

Všetky parcely oboch ulíc, vrátane nárožných, sú orientované v smere východ západ a teda hlavné uličné krídla domov majú vstup z týchto ulíc. Výnimku tvorí jedine mestská veža, ktorá je výrazovo orientovaná, aj so vstupom do prízemnia, do Trojičného námestia, i keď vstup, sprístupňujúci celú vežu, je zo Štefánikovej ulice. Šírky parciel závisia od vzdialenosti od Trojičného námestia. Bližšie k nemu sú skôr širšie, vo vzdialenejších polohách je viac užších parciel. Túto rozmerovú hierarchiu porušili vstupy do územia v 2. polovici 20. storočia, keď v južnej časti Hlavnej ulice bolo niekoľko úzkych domov zbúraných a na ich mieste boli postavené budovy s veľkou šírkou, netypické pre historické prostredie. Ďalšia šírková stavba, nahrádzajúca viac pôvodných objektov, je postavená takmer v susedstve radnice. Do parcelácie Hlavnej ulice bolo zasiahnuté aj pri výstavbe kultúrneho domu, kedy boli odstránené dvorové krídla šiestich meštianskych domov. Šírky uličných krídel, ktoré sú totožné so šírkami parciel, zostali zachované. Na Štefánikovej ulici je dodnes parcelácia zachovaná v celom rozsahu bez narušenia novostavbami. V súčasnosti sú dva domy vedľa seba, severne od Hradobnej uličky, zbúrané a obe parcely sú bez zástavby. Dva pôvodne samostatné užšie domy boli v pol.20.stor. zlúčené do jedného domu na Štefánikovej ulici č.14 – dom tvorí juhovýchodné nárožie Trnitej uličky.

Rozmery dochovaných historických parciel a ich orientácia voči ulici sú predmetom ochrany a je nutné ich ponechať v jestvujúcom stave. Parcely nedeliť na menšie, ani nezlučovať s cieľom vytvorenia objemnejšej budovy. Pri nahrádzaní zástavby po zbúraných historických domoch je nutné naznačiť pôvodnú šírku parciel aj v prípade, ak voľná plocha vznikla zlúčením dvoch alebo viac parciel. Dom č.14 je možné opätovne rozdeliť do pôvodného stavu na dve samostatné parcely.

- **Divadelná ulica, Radlinského ulica**

Parcely vo východnej časti oboch ulíc sú orientované do Štefánikovej ulice, Trojičného námestia a Hlavnej ulice, v západnej časti sú orientované do Radlinského a Divadelnej ulice. Je tu jasne čitateľná priestorová hierarchia – Trojičné námestie s Hlavnou a Štefánikovou sú nadradené Divadelnej a Radlinského a tieto sú nadradené Františkánskej a Vajanského ulici. Blok medzi Divadelnou a Radlinského ulicou tvorí na východe západnú uličnú líniu Trojičného námestia a na západe východnú hranicu Jakubského námestia. V západnej časti bloku siahajú parcely od jednej ulice po druhú, takže objekty sú prechodné a prístupné z oboch ulíc.

Takto zachovaná parcelácia a orientácia voči uliciam je predmetom ochrany a je potrebné ju zachovať. Parcely nezlučovať do väčších, ani nerozdeľovať, zachovať prístup do domov vo východnej časti bloku z oboch ulíc.

- **Hviezdoslavova ulica**

Parcelácia, až na nárožné domy na Hollého a Halenárskej ulici, je orientovaná do Hviezdoslavovej ulice. Z parciel rozmerov typických meštianskych domov sa odlišujú nárožné budovy orientované do susedných ulíc. Jedná sa o kláštornú a palácovú stavbu s väčšou rozlohou parcely. Budova gymnázia č.10 vznikla v 1. pol. 20.stor. zlúčením dvoch historických parciel – parcely kláštorného krídla susediaceho zo západu s kostolom a vedľajšieho meštianskeho domu. Na voľnej ploche, vzniknutej po asanácii 2 historických objektov, vznikli 2 novostavby, rešpektujúce historické parcelné delenie.

Rozmery, orientácia a rozmiestnenie parciel sú predmetom ochrany, nie je možné parcely zlučovať ani deliť na menšie.

- **Ulica Mikuláša Schneidra Trnavského**

Do ulice M.Sch. Trnavského sú orientované len krátke parcely v jej strede a v SV nároží – objekt fary. Ostatné nárožné objekty sú orientované do susediacich ulíc – Hollého, Halenárska a Námestie sv. Mikuláša.

Takého hierarchické rozdelenie a orientácia parciel sú predmetom ochrany a je potrebné ich zachovať.

- **Pekárska ulica**

Parcelácia západnej uličnej línie je od Horných bášt zachovaná v pôvodnom stave v celom rozsahu, narušené sú len tri posledné parcely v južnej časti, spojené do jednej pri výstavbe pošty. Z východnej časti je zachovaná cca polovica pôvodnej parcelácie, z východnej strany južnej časti je zástavba odstránená a v súčasnosti je celý takto vzniknutý pozemok využívaný ako parkovisko. Pôvodne rozsiahla parcela v SV rohu ulice (zrejme niekdajší majer) majúca šírku 3 bežných stredovekých parciel bola v 2.pol.20.stor. rozdelená na 4 menšie parcely (1 z nich do ulice Horné bašty). Túto skutočnosť nie je nutné opätovne meniť.

Doposiaľ zachovaná parcelácia je predmetom ochrany a je nutné ju zachovať bez možnosti delenia na menšie parcely, alebo možnosti spájania do väčších plôch. Na voľnej ploche za Trnavskou univerzitou je potrebné, v prípade realizácie zástavby, naznačiť pôvodnú parceláciu výstavbou väčšieho počtu domov alebo delením vo fasáde.

Parčík, ktorý je vytvorený na mieste bývalej historickej zástavby, je akceptovaný, v prípade požiadavky na zástavbu bude táto vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

Parcelácia východnej strany bývalej Vodnej uličky (dnes južná časť Pekárskej ulice) je novostavbou prinavrátená do pôvodného historického stavu. V západnej línii bola len jedna parcela, orientovaná do Hviezdoslavovej ulice, čo zodpovedá aj dnešnému stavu.

- **Halenárska ulica**

Parcelácia je bezo zmeny oproti historickému stavu zachovaná v celej východnej uličnej línii a v areáloch kláštorov v západnej uličnej línii. Novostavby v južnej časti ulice medzi Veselou a Dolnými baštami nerešpektovali pôvodnú parceláciu .

Je nutné zachovať pôvodnú parceláciu v celom rozsahu, jednotlivé parcely nezlučovať do väčších celkov ani nedeliť parcely na menšie. V priestoroch, kde je možné rehabilitovať uličnú čiaru (a pred STU) je nutné naznačiť parceláciu podľa historickej zástavby. Priestor medzi Dolnopotočnou a Paulínskym kláštorom je potrebné vo výraze fasády rozdeliť na 3 objekty.

- **Hollého ulica**

Šírky parciel Hollého ulice, hlavne jej východnej časti, sú pri porovnaní s rozmermi bežných parciel historického jadra podstatne väčšie. Parcelácia tejto strany ulice a priľahlého Univerzitného

námestia je odvodená z funkcie, ktorú tento urbanistický priestor v období baroka dostal, v tom čase nadmestskej aj nadregionálnej funkcie univerzitného komplexu. Potreba veľkých priestorov pre zabezpečenie samotnej výuky, ale aj ubytovacie kapacity pre možnosť štúdia aj zo vzdialenejších miest bola príčinou zmeny dovtedajšieho, ešte stredovekého delenia parciel. Na vyasnovanej ploche západnej strany ulice, kde bola stredoveká parcelácia až do zbúrania historických objektov zachovaná, vznikla na ploche 3 historických parciel objekt bez delenia alebo náznaku parcelácie.

Pri všetkých univerzitných budovách je táto parcelácia predmetom ochrany, avšak nie je vzorom pre náznak parciel na zaniknutých plochách. Palácové stavby univerzitných budov sú dominantnými budovami výrazovo aj z hľadiska historického významu a toto postavenie im musí aj naďalej zostať.

- **Univerzitné námestie**

Komplex školských univerzitných budov s kostolom, tvoriaci severnú stranu námestia, je postavený v priestore bývalého dominikánskeho kláštora, ktorý podľa stredovekých zvyklostí mal podstatne väčšiu rozlohu ako bežné domy mesta a mal svoje zákonitosti výstavby v rámci parcely. Univerzitný komplex, pre svoje priestorové nároky rozšíril svoju rozlohu tak, že tvorí jeden celok v priestore medzi univerzitným námestím, príhradobnou uličkou Horné bašty, Hornopotočnou a Jerichovou ulicou. Parcelácia je tu ovplyvnená vnútornou organizáciou prevádzky vyhovujúcou barokovým danostiam výučby. Podobná situácia je pri ostatných univerzitných budovách a teda aj pri parcelácii východnej a južnej línie námestia.

Drobná parcelácia západnej línie, ktorú tvorili drobné remeselnícke a meštianske domy Hornopotočnej ulice, bola zrušená a nahradená veľkou parcelou s rozľahlou zástavbou samostatne stojaceho objektu.

Predmetom ochrany je dochovaná parcelácia celého námestia.

Jerichová ulica

Parcelácia východnej strany ulice, kde sa nachádzajú bývalé remeselnícke domy, je typickou parceláciou, vyskytujúcou sa v celom historickom jadre. Parcelácia univerzitných budov, ktoré obklopujú západnú časť Jerichovej ulice, je odvodená od potrieb vyučovacieho procesu v areáli.

Predmetom ochrany sú všetky parcely v rozmeroch, dochovaných dodnes. Nie je možné parcely zlučovať alebo, naopak, deliť na menšie.

- **Jeruzalemská ulica**

Drobná parcelácia ulice je typická pre remeselnícku zástavbu historického jadra. Všetky parcely sú orientované hlavnou fasádou do Jeruzalemskej ulice. Dom na severom rohu Jeruzalemskej a Invalidskej ulice tvorí zároveň ukončenie rozšírenej časti ulice. Východná zástavba je v rámci historického jadra výnimočná tým, že v celom rozsahu prechádzali jej parcely do inej ulice a kde končili dvorovými krídlami alebo voľnou, nezastavanou parcelou. Michalská ulica, do ktorej parcely prechádzajú, je príhradobnou uličkou, takže hradobný múr tvorí jej východnú uličnú líniu. Postupne sa zadné časti niektorých parciel odčlenili a sú samostatnými parcelami Michalskej ulice.

V ulici je potrebné zachovať výnimočnosť priechodných parciel v rámci historického jadra a doposiaľ priechodné parcely do Michalskej ulice vlastnícky nedeliť priečne na viac vlastníkov.

- **Kapitulská ulica**

Parcelácia Kapitulskej ulice je typická pre historickú zástavbu jadra. Výnimku v celom historickom jadre tvorí východná zástavba, kde zadnú líniu parciel tvorí múr mestského opevnenia. Takáto urbanistická situácia bola do 2. polovice 20. storočia aj na Vajanského a Františkánskej ulici, po zbúraní historickej zástavby sa v týchto uliciach stali hradby čiastočne prístupné. Malá časť hradieb bola prístupná v južnej časti úzkou krátkou uličkou (Mojmírovou uličkou) prechádzajúcou poza 3

najjužnejšie parcely meštianskych domov, zaniknutou koncom 20.storočia. Všetky parcely, bez výnimky, sú orientované do Kapitulskej ulice. Od zvyšku parciel sa líši veľká parcela v JV konci ulice, južne od kolmého napojenia Mojmírovej uličky na Kapitulskú, ktorá sa líšila aj svojím využitím – záhrada kláštora klarisiek a parcela domu č.9, ktorá nebola nikdy zastavaná v uličnej čiare.

Historická parcelácia je predmetom ochrany, delenie alebo spájanie dvoch a viac parciel do jednej nie je prípustné.

- **Muzejné námestie**

Parcelácia je vytvorená jednak rozľahlým areálom kláštora klarisiek, ktorý má svoje vlastné vymedzenie a delenie parciel, a severnou zástavbou, kde je do námestia orientovaná len jedna parcela. Ostatné majú hlavné krídla smerované do Kapitulskej a Halenárskej ulice.

Napriek tomu, že je priestor nazvaný námestím, samotná orientácia parciel nasvedčuje tomu, že sa nejedná o klasické, historicky vytvorené námestie (V minulosti sa priestor nazýval ulica Sv. Panny Márie, resp. Kláštorská ulica) . Avšak parcely a objekty na nich stojace sú stredovekou historickou zástavbou mesta, preto samotný priestor, takto vytvorený a zachovaný dodnes, vrátane orientácie parciel, je predmetom ochrany a je nutné ho zachovať.

- **Michalská ulica**

Je príhradobná ulička ohraničená z východu múrom mestského opevnenia a zo západu zväčša zadnými časťami parciel domov, orientovaných do Jeruzalemskej ulice. Nie je tu teda radová zástavba, typická pre celé historické jadro, ale zástavba je prerušovaná nezastavanými časťami parciel.

Tento typ heterogénnej, neusporiadanej zástavby je potrebné v západnej časti ulice ponechať aj z dôvodu vynárajúcich sa priehľadov na kostol sv. Mikuláša v jednotlivých prielukách medzi domami. Jedná sa o 3-4 objekty (viď výkres zásad), kde zástavba na celú šírku parcely nie je možná. Opätovné rozparcelovanie východnej časti ulice v mieste bývalých želiarskych domov a znovuvytvorenie takejto zástavby nie je prípustné.

- **Horné bašty**

V západnej a východnej časti ulice je situácia obdobná – na severe sú drobné parcely bývalých želiarskych domov, na juhu zväčša parcely orientované do susedných ulíc. V strednej časti, kde severnú hranicu tvorí hradobný múr, je z juhu komplex budov bývalej univerzity s parceláciou odvodenou od potrieb výučby v období baroka.

Takto dochovaná parcelácia je predmetom ochrany a je nutné ju zachovať v dnešnom stave. Opätovné rozparcelovanie strednej časti ulice v mieste bývalých želiarskych domov nie je prípustné.

- **Františkánska ulica**

Pôvodná historická zástavba je zachovaná len v južnej časti ulice, kde je potrebné zachovať parceláciu, aj spôsob zástavby na parcele. V severnej časti ulice, kde bola pred vyhlásením historického jadra za MPR celá zástavba asanovaná, sa od 90. rokov 20. storočia realizuje nová zástavba formou náznakovej rekonštrukcie dobovej parcelácie. Uličné krídla objektov sa osádzajú v línii pôvodnej uličnej čiary, šírky parciel boli odvodené od rozmerov bežných trnavských meštianskych domov v rozmedzí od 15 do 18 metrov. V prípade požiadavky na väčšiu šírku parcely je takýto objekt na fasáde uličného krídla rozdelený tak, aby pôvodné delenie parciel bolo vo výraze objektu naznačené. Parcely východnej zástavby susedia so zadnými líniami Štefánikovej ulice, parcely západnej zástavby sú ukončené tak, aby pôvodný obslužný priestor popri múre mestského opevnenia zostal nezastavaný.

Touto formou delenia parcel, ukončenia ich zadných línií a umiestnenia fasády uličného krídla v polohe pôvodnej uličnej čiary, je nutné pokračovať aj na posledných voľných, doposiaľ nezastavaných plochách.

- **Hornopotočná ulica**

Z pôvodnej historickej parcelácie sa okrem areálu univerzitných budov zachovalo len torzo z juhovýchodnej a severozápadnej časti. V strede ulice bola parcelácia ignorovaná výstavbou bývalej budovy stavoprojektu, novostavby, nedávno zrealizované, čiastočne rešpektujú pôvodnú historickú parceláciu.

Na voľných parcelách juhozápadnej uličnej fronty je t.č. vybudovaný parčík, ktorý je možné akceptovať. V prípade požiadavky na zástavbu bude táto vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

- **Vajanského ulica**

Pôvodná parcelácia Vajanského ulice v 2. polovici 20. storočia zanikla s celoplošným zbúraním pôvodnej zástavby. Novostavby, postavené na mieste historickej zástavby, staršiu parceláciu úplne ignorovali. Okrem priamej línie ulice, obkolesenej z oboch strán „hradbou“ panelových domov, bola vytvorená komunikácia v mieste pôvodného vnútrobloku, kde sa stretali dvorové časti parcel Vajanského a Hlavnej ulice. Na tejto komunikácii, do ktorej v súčasnosti z východu ústia dvorové krídla objektov z Hlavnej ulice, je čitateľná už iba parcelácia týchto objektov.

Vzhľadom k tomu, že z pôvodnej parcelácie sa na Vajanského ulici nezachovalo nič a nie je možná ani regenerácia priestoru, parcelácia na tejto ulici nie je predmetom ochrany.

- **Paulínska ulica**

Delenie ulice na typické historické šírky parcel bolo zrušené v priebehu 2. polovice 20. storočia, parcely zlúčené do väčších a na takto vytvorené nové urbanistické delenie boli postavené veľké blokové stavby.

Definitívne zaniknutú historickú parceláciu na ulici nie je možné regenerovať, preto nie je predmetom ochrany.

- **Dolnopotočná ulica**

Pôvodná parcelácia ulice zanikla jej celoplošnou asanáciou v priebehu 2. polovice 20. storočia. Jedinou historickou parcelou je komplex uršulínskeho kostola a kláštora rozprestierajúci sa medzi Hviezdoslavovou, Halénarskou a Dolnopotočnou ulicou, pričom v Dolnopotočnej ulici sa prejavuje dvorovým krídlom s kaplnkou. Západná časť ulice je urbanisticky zmenená výstavbou solitérnych veľkoplošných stavieb do takej miery, že nie je možný návrat k pôvodnej parcelácii.

Južná strana východnej časti ulice nie je doposiaľ, po zbúraní pôvodnej zástavby, nahradená novou, je preto vhodné pôvodnú parceláciu naznačiť vo fasádach. Vzhľadom na nový, prevažne obchodný charakter Dolnopotočnej a susednej Paulínskej ulice, nie je však nutný návrat k pôvodnej drobnej parcelácii v polohe, kde bola historická zástavba orientovaná do Dolnopotočnej ulice.

F.2.3. PODMIENKY REGENERÁCIE HISTORICKÉHO URBANIZMU NA REZERVNÝCH PLOCHÁCH

Všetky rezervné plochy, vytipované v tomto materiáli, vznikli zbúraním staršej historickej zástavby. Jej pôdorysné rozmery, tvarovanie a rozmiestnenie na parcele je možné vyčítať z katastrálnej mapy z roku 1895 a z niektorých mladších archívnych materiálov. Väčšina rezervných plôch vznikla

pred vyhlásením historického jadra za rezerváciu, celoplošné asanácie boli všetky realizované pred týmto dátumom, v období socializmu. Veľké plochy po asanácii, napr. na Vajanského ulici, Paulínskej a Zelenom rínku, boli ešte do roku 1987 zastavané buď sídliskovou alebo monoblokovou zástavbou občianskej vybavenosti. Ďalšie veľké plochy sa po roku 1987 zacelili zástavbou, vychádzajúcou z princípov historického urbanizmu – napr. Františkánska, Hornopotočná, Hviezdoslavova. Veľké nezastavané plochy zostali ešte na Halenárskej, Dolnopotočnej a časti Františkánskej ulici, ostatné rezervné plochy sú menšieho charakteru, max. na jednej až dvoch pôvodných parcelách. Blok asanovanej zástavby medzi Pekárskou a Hornopotočnou ulicou je v súčasnosti nahradený mestským parkom, v najbližšej budúcnosti sa tu preto neuvažuje s prinavrátením zástavby.

Na asanovaných plochách je nutné, v snahe zacelenia a dotvorenia mestských priestorov, realizovať novú výstavbu. Základným kritériom pre urbanistickú a architektonickú tvorbu na týchto plochách je vytvorenie harmonického súladu s historickým prostredím, využívanie regionálnych historických urbanistických a architektonických princípov a tvaroslovia. Vždy je nutné harmonické osadenie stavby do existujúceho kontextu staršej zástavby. Stavba sa nesmie svojím pôsobením negatívne alebo dominantne presadzovať na úkor prostredia. Preto každej novej výstavbe musí predchádzať rozbor urbanistického priestoru s analýzou jednotlivých komponentov ako sú výšky, farby, materiály i architektonické formy, konštanty spôsobu výstavby fasád a striech, vzťah medzi objemom budov a priestorovým objemom, ako aj proporcie jednotlivých architektonických a konštrukčných prvkov. Osobitnú pozornosť treba venovať veľkosti parciel a výškovému zónovaniu.

Pri riešení novostavieb je potrebné hľadať súlad medzi starým a novým v objeme, mierke, proporciách, v materiáli, farebnosti aj vo výraze. Nová architektúra však má byť realizovaná novými modernými výrazovými prostriedkami.

Pri novej zástavbe na rezervných plochách v priestoroch stupňa A je nutné

- dodržať pôvodnú uličnú čiaru,
- dodržať pri menších plochách pôvodnú parceláciu.
- pri veľkých vyasanovaných plochách parceláciu odvodiť od pôvodnej drobnej štruktúry.
- doplniť uličné krídla v rozsahu pôvodných a možnosť doplniť aj dvorové krídla
- uplatniť historický princíp zástavby na parcele - krídlovosť zástavby na parcele s uličným krídlom na celú šírku parcely, hierarchické postavenie uličného krídla voči dvorovým, šírky krídel nesmú prekročiť šírky typických historických krídel riešeného priestoru, vytvoriť voľnú, nezastavanú plochu parciel v podobe dvorov, nádvorí alebo záhrad, zabezpečiť spôsob prístupu na parcelu z verejného priestranstva krytým prejazdom
- dodržať overené spôsoby radenia častí objektov a orientácie dvorových krídel, hlavne orientáciu na južnú, juhovýchodnú a juhozápadnú stranu
- zastrešenie klasickými šikmými strechami – sedlovými a pultovými, ktorých sklon, výška rímsy a hrebeňa, krytina (veľkosť, tvar, materiál) a architektonické detaily musia vychádzať z okolitého historického prostredia.
- Uličné krídla v radovej zástavbe ukončiť štípmi, v nároží valbou
- Presvetlenie podkroví realizovať len strešnými oknami
- Konštrukcie strechy a jej detaily prioritne realizovať z prírodných materiálov, krytinu použiť pálenú keramickú prírodnej farebnosti
- Fasády výrazovo, materiálovo aj farebne prispôbiť okolitým historickým fasádam
- Na fasády, orientované do verejných priestorov, použiť omietkovú povrchovú úpravu bledých pastelových farieb, pričom plocha muriva musí prevažovať nad plochou otvorov
- Fasádne prvky realizovať z prírodných materiálov (napr. výplne otvorov, okenice - drevo, mreže, zábradlia – kov, rímsy- omietka)

- Mierka celého objektu a mierka jednotlivých architektonických prvkov (okenné a dverné otvory, vstupný portál, výška parteru, šírka okenných osí, presah konštrukčných prvkov – rímsa, arkier, ap.) musí vychádzať z okolitých historických objektov, prípadne z historického objektu, novostavbou nahrádzaného. Na náznak historických prvkov a detailov v novej architektúre je možné použiť novodobý materiál.
- na uličných fasádach nevytvárať hlbokú plasticitu priečelia
- Samotnú konštrukciu novostavby je možné riešiť novodobými konštrukčnými materiálmi ako napr. železobetónový skelet, oceľové konštrukcie. Aj v prípade použitia zatepl'ovacieho systému je nutné ho opatriť omietkovou povrchovou úpravou.
- Je neprípustné riešiť novostavbu kontrastne a disharmonicky voči okolitému historickému prostrediu vo výške, hmote, zastrešení, stvárnení fasád, materiálovom a farebnom riešení

Pri novej zástavbe na rezervných plochách v priestoroch stupňa B je nutné

- dodržať pôvodnú uličnú čiaru (okrem Dolnopotočnej ulice),
- parceláciu odvodiť od pôvodnej drobnej štruktúry.
- doplniť uličné krídla v rozsahu pôvodných, na celú šírku parcely a možnosť doplniť aj dvorové krídla
- vytvoriť voľnú, nezastavanú plochu parciel v podobe dvorov, nádvorí alebo záhrad, vytvoriť v rámci čelnej fasády centrálny nástup do objektu, nie je však nutné cez neho zabezpečiť prechodnosť resp. prejazdnosť na parcelu
- dodržať overené spôsoby radenia častí objektov a orientácie dvorových krídel, hlavne orientáciu na južnú, juhovýchodnú a juhozápadnú stranu
- zastrešenie klasickými šikmými strechami – sedlovými a pultovými, ktorých sklon, výška rímsy a hrebeňa, a krytina (veľkosť, tvar, materiál) musia vychádzať z okolitého historického prostredia.
- Uličné krídla v radovej zástavbe ukončiť štípmi, v nároží valbou
- možnosť využiť na presvetlenie strechy vikier ako akcent fasády (okrem Hradobnej uličky),
- Konštrukcie strechy a jej detaily prioritne realizovať z prírodných materiálov, krytinu použiť pálenú keramickú prírodnej farebnosti
- Fasády výrazovo, materiálovo aj farebne prispôbiť okolitým historickým fasádam
- Na podstatnú časť fasád orientovaných do verejných priestorov použiť omietkovú povrchovú úpravu, výplne otvorov realizovať z dreva.
- Mierka celého objektu a mierka jednotlivých architektonických prvkov (okenné a dverné otvory, vstupný portál, výška parteru, presah konštrukčných prvkov – rímsa, arkier, ap.) musí vychádzať z okolitých historických objektov, Na náznak historických prvkov a detailov v novej architektúre, je možné použiť novodobý materiál.
- možnosť použiť (mimo Hradobnej uličky) plastickejšie výrazové prostriedky ako napr. mierne zasunutie parteru za uličnú čiaru, vysunutie časti podlažia (napr. arkier)
- Samotnú konštrukciu novostavby je možné riešiť novodobými konštrukčnými materiálmi ako napr. železobetónový skelet, oceľové konštrukcie. Aj v prípade použitia zatepl'ovacieho systému je nutné ho opatriť omietkovou povrchovou úpravou.

Pri novej zástavbe na rezervných plochách v priestoroch stupňa C je potrebné

- **dodržať pôvodnú uličnú čiaru, na Vajanského ulici (č.23) je možné v záujme zachovania priechodnosti chodníka zošikmiť uličnú čiaru smerom do parcely**
- **hlavnú fasádu umiestniť do polohy uličnej čiary na celú šírku parcely**
- **zastrešenie na Vajanského a na rohu Paulínskej a Dolnopotočnej riešiť šikmými strechami, na Paulínskej, medzi Balakovom a poist'ovňou je možné použiť plochú strechu. Väčšie plochy však je potrebné realizovať ako pochôdzne, so zeleným trávnatým povrchom.**
- **je možné použiť novodobý materiál na fasády.**

Každá rezervná plocha má očíslovanie na výkrese „Zásad“ a v nasledujúcom texte stanovené požiadavky na rehabilitáciu priestoru prinavrátením alebo naznačením pôvodnej urbanistickej štruktúry (podľa prostredia, v ktorom sa nachádza).

• **R1 – Františkánska ulica**

parc.č. 95/10 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej prízemnej zástavby dvoch meštianskych domov v SZ časti Františkánskej ulice. Tvorí prieluku medzi dvojpodlažným objektom Bytového hospodárstva na Františkánskej ul.č.16 a dvojpodlažným polyfunkčným objektom č.14. Od západu je rezervná plocha limitovaná - pokračovaním stavebnej čiary zadnej fasády polyfunkčného objektu č.14 z dôvodu prezentácie mestského opevnenia a vytvorenia vnútrohradobného priestoru prihradobnej uličky.

- Podmienky dostavby R1 (stupeň ochrany B) – **dvojpodlažný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej objektami južne od rezervnej plochy, na celú šírku voľnej parcely. V súlade s územným plánom je možné v severnej časti zasunúť uličnú čiaru uličného krídla a napojiť sa tak na uličnú čiaru, vytvorenú domom č. 16. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel novostavieb na ulici. Hmotovo podružné dvorové krídlo je možné umiestniť v stredovej polohe parcely, v súlade s ÚPN, Pôdorysné ukončenie dvorového krídla nesmie presiahnuť líniu zadných krídel novostavieb situovaných južne od rezervnej plochy, cca 11 m od múru mestského opevnenia. Krídla musia byť prestrešené sedlovou strechou s tradičným sklonom 38-45 stupňov, uličné krídlo bude na susedné objekty napojené štípmi, dvorové krídlo musí byť ukončené valbou. Uličné krídlo môže mať max. 2.nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, a s možnosťou vytvoriť akcent max. v 1/3 šírky krídla zvýšením zástavby o 1 podlažie resp. vikierom, Výška dvorového krídla môže byť max. 1-podlažné s možnosťou využitia podkrovia. V rámci architektonického riešenia uličného krídla je nutné naznačiť pôvodnú parceláciu.**

• **R2 – Františkánska ulica**

parc.č. 95/44, 95/27, 95/28 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej prízemnej zástavby troch meštianskych domov v SV časti Františkánskej ulice. Z juhu je ohraničená úzkou Hradobnou uličkou, zo severu dvojpodlažným polyfunkčným objektom č.18 a k nemu prislúchajúcou parcelou. Východnú hranicu tvoria v severnej polovici dvorové krídla dvoch meštianskych domov č.28 a č.29 Štefánikovej ulice (dvojpodlažné a prízemné) a v južnej polovici rezervná plocha R3, ktorá vznikla v mieste dvoch prízemných meštianskych domov SZ časti Štefánikovej ulice (domy č.30 a 31).

Podmienky dostavby R2 (stupeň ochrany B) – **dvojpodlažný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami južne od rezervnej plochy (južne od Hradobnej uličky) a objektom severne od rezervnej plochy, na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel novostavieb na ulici. Krídla musia byť**

prestrešené sedlovou prípadne pultovou strechou s tradičným sklonom (38-45stupňov), uličné krídlo bude na susedný objekt zo severu napojené štítom, Zástavba na parcele môže mať max. 2.nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, v uličnom krídle je možné vytvoriť akcent zvýšením zástavby max. v 1/3 šírky krídla o 1 podlažie resp. vikierom. Južné krídlo, orientované do Hradobnej uličky, môže byť max. 2-podlažné s možnosťou využitia podkrovia a presvetlením podkrovia len so strešnými oknami. V rámci architektonického riešenia uličného krídla je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – výrazom troch objektov.

- **R3 - Štefánikova ulica**

parc.č.96/6 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej prízemnej zástavby dvoch meštianskych domov č.30 a 31 v SZ časti Štefánikovej ulice. Z juhu je ohraničená úzkou Hradobnou uličkou, zo severu prízemným meštianskym domom č.29 a k nemu prislúchajúcou parcelou. Časť severnej a východnú hranicu tvorí rezervná plocha R4.

Podmienky dostavby R3 (stupeň ochrany A) – **dvojpodlažný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami južne od rezervnej plochy (južne od Hradobnej uličky) a objektom severne od rezervnej plochy na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel jestvujúcich pôvodných objektov. Hmotovo podružné dvorové krídla je možné umiestniť k severnej, západnej hranici rezervnej plochy. Krídla musia byť prestrešené sedlovou prípadne pultovou strechou s tradičným sklonom (38-45 stupňov), uličné krídlo bude na susedný objekt zo severu napojené štítom, do Hradobnej uličky bude riešená valba. Zástavba na parcele môže mať max. 2.nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, ktorého presvetlenie do ulice môže byť len strešnými oknami max. v jednom rade. V rámci architektonického riešenia uličného krídla je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – výrazom dvoch objektov.**

- **R4 - Štefánikova ulica**

parc.č. 95/4 - rezervná plocha vznikla po odstránení časti pôvodného prízemného meštianskeho domu v SZ časti Štefánikovej ulice. Z pôvodného objektu sa zachoval uličný múr s pôvodným klasicistickým prejazdovým portálom a pivnica pod asanovaným južným dvorovým krídlom. Stavebná prieluka vznikla medzi pôvodnou zástavbou objektov č.32 a č.34. Zo severu je ohraničená dvojpodlažným meštianskym domom č.32 a k nemu prislúchajúcou parcelou, južnú hranicu tvorí uličné a dvorové krídlo meštianskeho domu č.34 a novostavba v dvorovej časti Františkánska č.23 s príslušným dvorom a východnú novostavba Františkánska č-21 s dvorom.

Podmienky dostavby R4 (stupeň ochrany A) – **nutnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami pôvodnej zástavby objektov č.32 a č.34 na celú šírku parcely max. dvojpodlažným objektom, so zachovaním jestvujúceho architektonicky a výtvarne hodnotného klasicistického uličného prejazdového portálu, ktorý je potrebné zakomponovať do novej uličnej fasády, šírka krídla je daná šírkou uličných krídel jestvujúcich pôvodných objektov. Hmotovo podružné južné dvorové krídlo je vymedzené rozmermi pôvodnej pivnice, ktorú je nutné zachovať a ochrániť vybudovaním nadzemnej stavby - južného dvorového krídla nad pivnicou s max. podlažnosťou 2 NP s možnosťou predĺženia novostavby južného dvorového krídla aj západne od pivnice, všetky časti novostavby musia byť zastrešené klasickou sedlovou strechou s tradičným sklonom (podľa susedných objektov), prípadne južné krídlo pultovou strechou s využiteľným jednoúrovňovým podkrovím. Presvetlenie podkrovia strešnými oknami, ojedinele vo dvore vikiermi.**

- **R5 – Františkánska ulica**

parc.č. 96/88 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej prízemnej zástavby meštianskeho domu v JV časti Františkánskej ulice. Z juhu je ohraničená prízemným objektom bývalou koniarňou jezuitskeho kláštora Františkánska 33, zo severu objektom Františkánska 30 a obslužnou komunikáciou, z východu parcelami pôvodnej jezuitskej záhrady.

Podmienky dostavby R5 (stupeň ochrany B) – **dvojpodlažný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektom jezuitskeho kláštora Františkánska 33 a polyfunkčným objektom severne od rezervnej plochy Františkánska 30 na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel novostavieb na ulici. Novostavba musí byť riešená ako dostavba v preluche a zastrešená klasickou sedlovou strechou s tradičným sklonom (odvodený od historických objektov), uličné krídlo bude na susedné objekty napojené štítom. Zástavba na parcele môže mať max. 2.nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, podkrovie presvetľovať najmä strešnými oknami (do ulice len strešnými oknami). Severná časť parcely je prechodom do existujúcej zástavby, južná časť susedí s kultúrnou pamiatkou.**

- **R6 - Divadelná ulica**

parc.č. 59/3 - rezervná plocha vznikla po asanovaní jednopodlažnej stavby s plochou strechou, ktorá nahradila dvojpodlažné bočné uličné krídlo meštianskeho domu v SV časti ulice v 40-tych rokoch 20.storočia a ktorého hlavné krídlo bolo orientované do Štefánikovej ulice. Stavebná prieluka je zo severu ohraničená prízemnými dvorovými krídlami meštianskeho domu Štefánikova č.47, východnú hranicu tvorí štvorpodlažný nárožný objekt Štefánikova č.48 s plochou strechou a západnú objekt na Divadelnej č.2.

Podmienky dostavby R6 (stupeň ochrany A)– **nutnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou krídla umiestneného v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami pôvodnej zástavby objektov Štefánikova č.48 a Divadelná č.2 na celú šírku parcely. Objekt je možné riešiť ako 2-podlažný so šírkou krídla vychádzajúcou zo šírky krídla susedného historického objektu, s klasickou šikmou strechou a využiteľným podkrovím s presvetlením strešnými oknami, alebo ako 3 - podlažný bez šikmej strechy, avšak s možnosťou vytvorenia ustúpeného podlažia a s plynulým napojením sa na vedľajší historický objekt so šikmou strechou. Je však nutné vytvoriť plynulý prechod výšok a výrazových prostriedkov medzi novostavbou a susedným historickým objektom a pochôdznu strechu s celozelenou vegetačnou plochou. Výnimka z podlažnosti a z nutnosti riešenia plochej strechy v prípade 3 podlažného domu v historickej zástavbe je daná jednak okolitou zástavbou (napojenie sa na 4 podlažný nárožný objekt) a jednak nutnosťou zachovania priehľadu na mestskú vežu z pohľadu od západnej časti Divadelnej ulice. na parcele je nutné ponechať voľnú plochu dvora.**

- **R7 - Pekárska ulica**

parc.č.178 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodného prízemného meštianskeho domu v SV časti ulice. Stavebná prieluka vznikla medzi zástavbou prízemných objektov č.14 zo severu a č.16 z juhu. Východnú hranicu tvorí dvojpodlažná novostavba – zadné dvorové krídlo.

Podmienky dostavby R7 (stupeň ochrany A) – **maximálne dvojpodlažný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami južne a severne od rezervnej plochy na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou pôvodných uličných krídel objektov na ulici. Max. úroveň uličnej rímsy je 6,5m. Hmotovo podružné dvorové krídlo je možné umiestniť k severnej hranici rezervnej plochy. Krídlo musí byť prestrešené sedlovou strechou prípadne pultovou strechou s tradičným sklonom**

(odvodeným od susedných historických objektov), uličné i dvorové krídlo budú na susedné objekty napojené štípmi. Možnosť využitia podkrovia za predpokladu presvetlenia len strešnými oknami, ojedinele vo dvore môžu byť vikiere.

- **R8 - Pekárska ulica**

parc.č 16/1, 16/2 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej zástavby prízemného meštianskeho domu v západnej časti ulice. Stavebnú prieluku zo severu ohraničuje uličné krídlo, dvor a dvorové krídlo objektu Pekárska č.31 a z juhu objekt č.33 a dvor a zo západu objekt Štefánikova č.12 a dvor tohto objektu.

Podmienky dostavby R8 (stupeň ochrany A) – **prízemný objekt s uličným krídlom umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami južne a severne od rezervnej plochy na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou pôvodných uličných krídel objektov na ulici. Hmotovo podružné dvorové krídlo je možné umiestniť k južnej hranici rezervnej plochy podľa pôvodnej historickej stopy. Krídla musia byť prestrešené sedlovou alebo pultovou strechou s tradičným sklonom (odvodeným od susedných historických objektov), uličné krídlo bude na susedné objekty napojené štípmi, dvorové krídlo môže byť ukončené valbou. Zástavba na parcele môže mať max. 1.nadzemné podlažie s výškou rímsy a hrebeňa strechy nepresahujúcou výšku susedných objektov, s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia strešnými oknami, ojedinele vo dvore vikiere.**

- **R9 - Pekárska ulica**

parc.č.205/6,205/1,205/5 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej zástavby šiestich prízemných meštianskych domov vo východnej časti ulice. Stavebnú prieluku zo severu ohraničuje novovytvorená Nová ulica, východnú hranicu tvorí šesťpodlažná stavba bývalého Stavoprojektu. V súčasnosti je plocha podľa zmeny 01/2011 ÚPN CMZ určená na parkovacie plochy a stáva sa výhľadovou rezervnou plochou.

Podmienky dostavby R9, výhľadovo (stupeň ochrany A) - **rezervnú plochu je možné zastavať len na základe zmeny UPN – maximálne dvojpodlažný objekt pozostávajúci z uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary tvorenej pôvodnými objektami rezervnej plochy na celú šírku voľnej plochy s možnosťou dvorových krídel s prepojením na jestv. objekt Trnavskej univerzity. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel objektov na ulici. Objekt musí byť prestrešený sedlovou strechou s tradičným sklonom (38-45stupňov). Zástavba na parcele môže mať max. 2 nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia strešnými oknami, ojedinele vikiere na dvorovej fasáde. V rámci architektonického riešenia uličného krídla je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – výrazom viacerých objektov.**

- **R10 - Pekárska ulica – Hornopotočná ulica**

parc.č.194,195,196,197,198,199,200 – výhľadová rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej zástavby siedmich zväčša prízemných meštianskych domov, v južnom cípe Hornopotočnej ulice je trojica dvojpodlažných. Asanovanú plochu tvaru trojuholníka ohraničuje z juhovýchodu a východu Hornopotočná ulica z juhozápadu a západu Pekárska ulica. Severnú časť ohraničuje rezervná plocha R8 a pozemok Trnavskej Univerzity - pôvodne Stavoprojektu. V súčasnosti má plocha podľa zmeny 01/2011 ÚPN CMZ funkciu parčíka

Podmienky dostavby R10, výhľadovo (stupeň ochrany A,B) – **rezervnú plochu je možné zastavať len na základe zmeny UPN – dvojpodlažná radová zástavba s klasickou sedlovou strechou, s uličnými krídlami umiestnenými v línii uličnej čiary tvorenej pôvodnými**

objektami rezervnej plochy na celú šírku voľnej plochy. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel historických objektov na ulici, (max. 15-18m). Hmotovo podružné dvorové krídla je možné umiestniť v rezervnej ploche s orientáciou východ-západ, v južnej časti plochy s orientáciou sever-juh. Krídla musia byť prestrešené sedlovou strechou s tradičným sklonom (38-45 stupňov), dvorové krídla môžu byť ukončené valbou. Zástavba na parcele môže mať max. 2.nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia strešnými oknami, ojedinele vikiere (mimo Pekárskej ulice). V rámci architektonického riešenia uličného krídla je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – výrazom viacerých objektov. Časť novostavby na Hornopotočnej ulici pri budove Trnavskej univerzity môže byť prevýšená o jedno podlažie.

- **R11 - Ulica Mikuláša Sch. Trnavského**

parc.č.530 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodného prízemného meštianskeho domu v JV časti ulice. Stavebná prieluka vznikla medzi zástavbou dvojpodlažných meštianskych domov č.5 na ulici Mikuláša Sch. Trnavského zo západu a z východu nárožného meštianskeho domu na Námestí Sv.Mikuláša č.8 a 9 a časť dvora. Južnú časť uzatvára dvor meštianskeho domu č.8 a 9 na Námestí Sv. Mikuláša.

Podmienky dostavby R11(stupeň ochrany A) – **maximálne dvojpodlažný objekt pozostávajúci z uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami východne a západne od rezervnej plochy na celú šírku voľnej parcely. Max. šírka krídla je daná šírkou uličných krídel susedných objektov. Objekt musí byť prestrešený sedlovou strechou s tradičným sklonom (odvodeným od susedných objektov), na susedné objekty bude napojený štítmí. Zástavba na parcele môže mať max. 2 nadzemné podlažia, korunná rímsa a hrebeň strechy nesmie presiahnuť výšku susedných objektov, s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia môže byť len samostatnými strešnými oknami v rovine strechy. Na parcele neumiesňovať dvorové krídlo k západnej hranici, do susedstva NKP – domu č. 5.**

- **R12 - Halenárska ulica**

parc.č.535/1,535/3 - rezervná plocha vznikla po asanovaní dvoch pôvodných meštianskych domov (severný z nich dvojpodlažný, južný prízemný) v SV časti ulice. Stavebná plocha vznikla medzi zástavbou dvojpodlažného Stefanea na Halenárskej č.1 zo severu a z juhu parcela a neologická synagóga na Halenárskej ulici č.2, východnú časť uzatvára záhrada Schneidrovho domu - Mikuláša Sch. Trnavského č.5.

Podmienky dostavby R12 (stupeň ochrany A)– **maximálne dvojpodlažný objekt s náznakom dvoch objektov v uličnej fasáde, umiestneným v línii uličnej čiary tvorenej medzi jestvujúcim objektom Stefanea severne a parcelou synagógy južne, tak aby bol objekt zasunutý a mal min. 6m odstup od parcely synagógy (podľa ÚPN). Max. hĺbka uličného krídla je daná hĺbkou uličného krídla novostavby južne od synagógy. Hmotovo podružné 2 podlažné dvorové krídlo je možné umiestniť v strednej časti rezervnej plochy, s ukončením v úrovni západnej fasády synagógy, prípadne jednopodlažné do úrovne východnej fasády synagógy. Vzdialenosť dvorového krídla od Stefanea bude min. 10m a od parcely synagógy min. 6m. Uličné krídlo musí byť prestrešené sedlovou strechou s tradičným sklonom (odvodeným od sklonu Stefanea), dvorové krídlo môže byť ukončené valbou. Uličné krídlo severnej parcely bude na susedný objekt Stefanea napojené štítmí, uličné krídlo južnej parcely bude z južnej strany ukončené valbou. Stavba môže mať max. 2 nadzemné podlažia s výškou rímsy nižšou ako rímsa Stefanea (min. 1/2m nižšie od rímsy Stefanea), s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia len samostatnými strešnými oknami v rovine strechy.**

- **R13 - Dolnopotočná ulica a Paulínska ulica**

parc.č.613,634,615,616,617/1618,618,619/1,619/2,620, - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej zástavby piatich prízemných meštianskych domov južnej časti Dolnopotočnej ulice a východnej časti Paulínskej. Rezervnú plochu zo severu ohraničuje Dolnopotočná ulica, z východu ulica A.Malatinského zo západu Paulínska ulica, z juhu nová zástavba polyfunkčného objektu – vnútroblok za domom Paulínska 12.

Podmienky dostavby R13 (stupeň ochrany B,C) – **trojpodlažná nárožná zástavba oboch ulíc Dolnopotočnej a Paulínskej – objekt s uličnými krídlami umiestnenými v línii oboch uličných čiar tvorenými medzi objektom južne na Paulínskej ulici až po nárožie Dolnopotočnej a Paulínskej ulice na sever rezervnej plochy a pokračovaním pozdĺž Dolnopotočnej ulice východne až po nárožie s novovytvorenou ulicou A.Malatinského na celú šírku voľnej plochy. Južná línia uličnej čiar Dolnopotočnej ulice bude vzhľadom na novú urbanistickú situáciu posunutá oproti pôvodnej južným smerom v celej ulici. Max. šírka krídla je daná šírkou domu č. 12 13 na Paulínskej ulici . Hmotovo podružné krídla je možné umiestniť pozdĺž ulice A.Malatinského a južnej hranice plochy. Krídla musia byť prestrešené sedlovou strechou s tradičným sklonom (38-45 stupňov). Zástavba na parcele môže mať max. 3 nadzemné podlažia s výškou rímsy max. 9m s možnosťou využitia podkrovia, alternatívne s 1 ustúpeným podlažím s max. výškou 12m. V rámci architektonického riešenia uličných krídel je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – min.3 objektov orientovaných do Dolnopotočnej ulice.**

- **R14 - Dolnopotočná ulica a Halenárska ulica**

parc.č.594,595/1,596,597,598,599,600,601,602,603,604,605,606, - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodnej zástavby piatich meštianskych domov. Prízemné objekty sa nachádzali v južnej strane Dolnopotočnej ulice, vedľa Paulínskeho kláštora bol 2-podlažný objekt. Stavebnú nárožnú plochu zo severu ohraničuje Dolnopotočná ulica, z východu Halenárska zo západu nová ulica A.Malatinského, z juhu komunikačné prepojenie novej A.Malatinského ulice s Halenárskou ulicou. V súčasnosti je na danej ploche parkovisko.

Podmienky dostavby R14 (stupeň ochrany A,B) – **dvojpodlažná nárožná dostavba oboch ulíc Dolnopotočnej a Halenárskej – objekt s uličnými krídlami umiestnenými v línii oboch uličných čiar tvorenými komunikáciami na severe Dolnopotočnou a z východu Halenárskou ulicou a pokračovaním pozdĺž Dolnopotočnej ulice západne až po nárožie s novovytvorenou ulicou A.Malatinského na celú šírku voľnej plochy. Južná línia uličnej čiar Dolnopotočnej ulice bude vzhľadom na novú urbanistickú situáciu posunutá oproti pôvodnej južným smerom v celej ulici. Max. šírka krídla je daná šírkou pôvodných uličných krídel objektov na Halenárskej ulici. Krídla musia byť prestrešené sedlovou strechou s tradičným sklonom (38-45 stupňov). Zástavba na parcele orientovaná do Halenárskej ulice, môže mať max. 2 nadzemné podlažia s možnosťou využitia podkrovia, presvetlenie podkrovia smerom do ulice len strešnými oknami. Zvýšenie zástavby smerom k Malatinského ulici môže byť len z dôvodu klasania terénu. V rámci architektonického riešenia uličných krídel je potrebné naznačiť pôvodnú parceláciu – s architektonickým výrazom troch objektov do Dolnopotočnej i do Halenárskej ulice. Pri náhrade súčasného stavu (parkovisko) je nutné na parcele zabezpečiť dostatočnú plochu na parkovanie aj pre okolité prevádzky.**

- **R15 - Hlavná ulica, Vajanského ulica**

parc.č.733,734,735, - rezervná plocha vznikla po asanovaní dvoch pôvodných meštianskych domov v JZ časti Hlavnej ulice. Pôvodné objekty boli prízemné, z Vajanského ulice bol severnejší objekt dvojpodlažný. Stavebná prieluka vznikla medzi zástavbou trojpodlažných objektov z Vajanského ulice a dvoj a štvorpodlažným objektom z Hlavnej ulice.

Podmienky dostavby R15 (stupeň ochrany A,C)– **nutnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary Hlavnej ulice tvorenej medzi objektami č.36 a č.42 na celú šírku parcely objektom s výškou rímsy max. 9m a taktiež nutnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary Vajanského ulice tvorenej medzi objektami č.36 a č.42 na celú šírku parcely objektom s výškou rímsy max. 7m - dvojpodlažným objektom, šírka oboch uličných krídel je daná šírkou uličných krídel jestvujúcich historických objektov. Všetky časti novostavby musia byť zastrešené klasickou sedlovou strechou s tradičným sklonom (38-45 stupňov), prípadne dvorové krídla pultovou strechou, s využiteľným jednoúrovňovým podkrovím. Presvetlenie podkrovia strešnými oknami z Hlavnej ulice, z Vajanského a vo vnútrobloku môžu byť i vikiere.**

- **R16 - Paulínska ulica, Ulica A.Malatinského**

parc.č. 633/2,634,635, - rezervná plocha vznikla po asanovaní dvoch pôvodných meštianskych domov v JV časti Paulínskej ulice. Pôvodné objekty boli prízemné. Stavebná prieluka vznikla medzi zástavbou dnes štvorpodlažných plochostrešných novodobých objektov Paulínskej ulice

Podmienky dostavby R16 (stupeň ochrany C)– **nutnosť uzavretia uličnej čiary Paulínskej ulice dostavbou s hlavnou fasádou umiestnenou v línii uličnej čiary tvorenej medzi objektami č.19 a č.20 maximálne trojpodlažným objektom a možnosť uzavretia novodobej uličnej čiary dostavbou umiestnenou v línii uličnej čiary ulice A.Malatinského maximálne trojpodlažným objektom. Možnosť plochého zastrešenia s použitím ustúpeného štvrtého podlažia s realizáciou pochôdznej strechy s celozelenou vegetačnou plochou.**

- **R17 - Halenárska ulica, Ulica A.Malatinského**

parc.č. 577,590/4 - rezervná plocha vznikla po asanovaní pôvodného meštianskeho domu v JZ časti Halenárskej ulice. Pôvodný objekt bol prízemný. Stavebná prieluka vznikla v blízkosti zástavbou viacpodlažného plochostrešného novodobého objektu Halenárskej ulice zo severnej strany a z juhu dvojpodlažného obytného domu Halenárska 23.

Podmienky dostavby R17 (stupeň ochrany A) – **nutnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary Halenárskej ulice tvorenej v pokračovaní objektu č.22 na celú šírku parcely max. dvojpodlažným objektom a možnosť uzavretia uličnej čiary dostavbou uličného krídla umiestneného v línii uličnej čiary ulice A. Malatinského max. trojpodlažným objektom, šírka oboch uličných krídel je daná šírkou uličných krídel jestvujúcich susedných objektov. Všetky časti novostavby musia byť zastrešené klasickou sedlovou strechou s tradičným sklonom, s možnosťou využitia podkrovia. Presvetlenie podkrovia strešnými oknami z Halenárskej ulice , do ulice A.Malatinského a vo vnútrobloku je možné použiť i vikiere.**

F.3. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE HODNOTNEJ OBJEKTOVEJ SKLADBY

Predmetom ochrany v historickom jadre je rozsah historickej zástavby na parcelách. Ten je nevyhnutné konfrontovať so stavom, zachyteným na archívnych materiáloch mesta. Najpodrobnejšiu a najucelenejšiu predstavu o spôsobe zástavby v historickom jadre, o zástavbe na jednotlivých parcelách, o objektovej skladbe, ale aj o výškovom usporiadaní mesta, dáva katastrálna mapa z roku 1895, ďalšie informácie dopĺňajú veduty a dobové vyobrazenia. Mladší mapový podklad – územný plán mesta z roku 1921 nie je pre štúdium historickej zástavby

smerodajný z dôvodu, že obsahuje aj nové návrhy, ktoré sa z nám dostupnej dokumentácie nedajú odlíšiť od jestvujúcej zástavby. Ešte aj z mapy publikovanej v roku 1938 v monografii Trnavy je čitateľná nezmenená a nenarušená historická zástavba ohraničená stredovekým mestským opevnením. V období, zachytenom v skúmaných mapových podkladoch, sa rozvojové aktivity mesta sústredili mimo stredoveké historické jadro. Na katastrálnej mape (1895) je mimo historického jadra zástavba sústredená len poblíž štyroch diaľkových ciest, vedúcich z Trnavy a popri západnom a východnom úseku mestských hradieb. Na mape z roku 1938 je už mimo centra zástavba rozľahlejšia, reprezentatívnejšia zástavba je umiestnená južne od hradieb a v súlade s vtedajším územným plánom zástavba rodinných domov a viliek je situovaná na západ a na sever od jadra.

Do súčasnosti sa historická zástavba zachovala vo veľkej miere hlavne v priestoroch typu A a v niektorých priestoroch typu B, v ostatných priestoroch v menšej miere alebo len torzovito. Takmer intaktne je historická zástavba zachovaná na hlavných urbanistických komunikáciách (priečny a tri pozdĺžne komunikácie vedúce celým stredovekým jadrom). Výnimku tvorí len juhozápadná časť Halenárskej ulice. Z ďalších ulíc je vo veľkej miere zachovaná Pekárska ulica, Horné bašty a časť spojovacích uličiek. Zvyšné vedľajšie ulice sú poznačené veľkoplošnými demoláciami a intenzívnou povojnovou výstavbou.

Historické jadro Trnavy je ohraničené jedným z najvýznamnejších objektov mesta – stredovekým mestským opevnením, vo veľkej miere zachovaným v origináli dodnes. V rámci celej plochy jadra je tu okrem početnej obytnej zástavby niekoľko výškových a hmotových dominant profánnej a sakrálnej architektúry. Z historických výškových dominant, prejavujúcich sa aj v diaľkových pohľadoch na mesto, sa prejavujú hlavne sakrálne objekty (kostol sv. Mikuláša, kostol klarisiek, univerzitný kostol, františkánsky kostol, kostol Najsvätejšej Trojice, kostol uršulínok, židovská synagóga) a mestská veža. Výraznými hmotovými dominantami je celý komplex bývalých univerzitných budov, kláštory cirkevných rádov, radnica, divadlo aj špitálik pri kostole sv. Heleny.

Honosnejšie, výškovo a plošne rozľahlejšie domy historickej zástavby sú sústredené do hlavných uličných ťahov historického jadra. Z tohto pohľadu je najexponovanejším priečny ťah - Námestie sv. Mikuláša, Ulica M.Sch.Trnavského, Hviezdoslavova, Trojičné námestie a dvojica paralelných ulíc – Divadelná a Radlinského. V hlavných pozdĺžnych ťahoch je reprezentatívnejšia zástavba sústredovaná bližšie k hlavnému priečnemu ťahu, vo vzdialenejších polohách je zmiešaná aj s drobnejšou zástavbou. Takáto situácia je ešte čitateľná na Hlavnej, Štefánikovej, Halenárskej, Kapitulskej ulici a Jeruzalemskej ulici. Prevažne drobná, pôvodne remeselnícka, či poľnohospodárska zástavba je sústredená vo vedľajších uliciach – Pekárska, Jerichová, južná časť Halenárskej a Jeruzalemská ulica. Prirodzená gradácia hmôt s akcentom v centre jadra bola narušená v priebehu 2.polovice 20.storočia výškovými stavbami situovanými hlavne v okrajových častiach stredovekého jadra.

Hierarchia zástavby v historickom jadre s gradáciou hmôt k priečnemu pešiemu ťahu v miestach, kde je ešte čitateľná a dominantné postavenie jestvujúcich historických dominant je predmetom ochrany a je nutné ho zachovať. Pri novovznikajúcej zástavbe ako náhrade za zbúraný historický fond alebo ako prístavbe k historickej zástavbe v priestoroch typu A a B , je nutné dodržať gradáciu hmôt historického jadra v súlade s historickým stavom.

Uzavretá radová uličná zástavba, s uličným krídlom v úrovni uličnej čiary, typická pre celé historické jadro mesta, sa pri obytných budovách začala formovať už v gotike. Postupne bol vytvorený takmer výlučne prejazdový typ domu s uličným krídlom na šírku celej parcely a s dvorovým krídlom pozdĺž dvorovej parcely. Postupné narastanie nárokov na plochu domov ustálilo zástavbu na dvoj- a viackrídlovú zástavbu s dvorom alebo nádvorím prístupným z verejných priestorov cez prejazd v uličnom krídle. Prevažná časť historickej zástavby má rozmiestnenie priestorov na pozemku a dispozíciu , resp. typológiu domu, zodpovedajúcu poľnohospodárskej

alebo remeselnej výrobe, o ktorú sa Trnava v minulosti opierala. Bol to dom s prejazdom s honosnejším uličným krídlom a miestnosťami prístupnými z prejazdu, hmotovo a výrazovo podružnejšie dvorové krídlo resp. viac krídel, situovaných popri bočných parcelných hraniciach a vytvárajúcich voľný vnútorný priestor. V menšej početnosti sa vyskytovali priečne orientované krídla osadené buď na samom konci parcely, alebo tak, že oddeľovali zastavanú časť s dvorom od záhrady, patriacej k objektu, do ktorej bol prístup cez druhý prejazd, alebo priechod. Rovnakú typológiu, ako remeselnícke a poľnohospodárske domy majú aj honosnejšie kupecké meštianske a palácové domy.

Medzi obytnú zástavbu je nutné zaradiť aj tzv. želiarsku zástavbu - domy bývalej mestskej chudoby. Tie boli sústredené okolo hradieb tak, že hradobný múr vytváral ich zadnú stenu. Zástavba drobných domčekov je čiastočne zachovaná už len na ulici Horné bašty.

Historický princíp zástavby na parcele - spôsob prístupu na parcelu z verejného priestranstva, krídlovosť zástavby, voľná, nezastavaná plocha parciel v podobe dvorov, nádvorí a záhrad vrátane výškovej gradácie v rámci samotných parciel, je predmetom ochrany. Pri historickej zástavbe je nutné zachovať krídlový spôsob zástavby na parcele, prístup na parcelu voľným, krytým prejazdom, hierarchické postavenie uličného krídla voči dvorovým, voľné, nezastavané dvory, nádvoria a záhrady na parcelách. Pri novej zástavbe v priestoroch typu A je potrebné uplatniť historický princíp zástavby na parcele, v priestoroch typu B je nutné uplatniť krídlový spôsob zástavby na parcele s voľným, nezastavaným dvorom.

V miestach dochovanej historickej zástavby je uličné krídlo vždy situované tak, že súčasne tvorí uličnú čiaru ulice. Výnimku tvoria len niektoré sakrálne objekty a starý arcibiskupský palác. Ten má bočné krídlo predstavané pred hlavné uličné krídlo tak, že vytvárajú nástupný priestor do paláca upravený zeleňou a ohradený z dvoch strán oplotením. Plytké zasunutie má kaplnka pri kostole Najsvätejšej Trojice na Štefánikovej ulici a v mieste uličnej čiary je kovové oplotenie.

Pri paulínskom kláštore chýba takmer celé uličné krídlo, orientované do Halenárskej ulice. Podľa nálezov v podkroví je zrejme, že toto krídlo bolo plánované v čase výstavby kláštora vystavať, avšak z nejakého dôvodu sa tento zámer neuskutočnil.

Kláštor klarisiek, resp. dnešné múzeum má tiež plochu zelene pred hlavným vstupom do objektu, ohraničenú z dvoch strán hlavným a bočným krídlom vysunutým pred hlavné, a z dvoch strán oplotením. V mieste uličnej čiary Halenárskej ulice, ktorú dnes tvorí oplotenie, stálo v minulosti prízemné západné a prízemné severné krídlo kláštora, ktoré bolo v pokračovaní línie kostola.

V zmysle židovských pravidiel výstavby sú obe synagógy zasunuté v hĺbke zástavby. Synagóga na Haulíkovej ulici je zasunutá voči tejto bočnej ulici a pred zadnou fasádou smerom ku Kapitulskej ulici má vystavaný dom so židovskou modlitebňou, synagóga na Halenárskej ulici má pred hlavným vstupom voľný priestor.

Na východnej strane Kapitulskej ulice je v uličnej čiare voľná nezastavaná parcela v mieste domu č. 9, ktorá pôvodne umožňovala prístup k hradbám mestského opevnenia. Neskôr bol postavený objekt v hĺbke parcely, v línii pôvodnej zaniknutej časti opevnenia s vežou.

V historickom jadre sa objavuje niekoľko prípadov vysunutia časti objektu pred rovnú líniu uličnej čiary. Je to napríklad stĺpový portikus na radnici a na špitáliku, alebo niekoľko rizalitov, hlavne na Kapitulskej, ale aj na Halenárskej či Pekárskej a Hlavnej ulici a o viacerých ďalších zaniknutých máme vedomosti. Tieto sú súčasťou koncepcnej úpravy jednotlivých objektov a sú predmetom ochrany.

Vyššie pomenované výnimky zo situovania voči uličnej čiare je nutné ponechať v takom stave, v akom sa dochovali dodnes. Jedine pri paulínskom kláštore je možné pripustiť realizáciu uličného krídla v rozsahu, v minulosti plánovanom.

V priestoroch typu A a B je nutné zachovať situovanie uličného krídla v mieste uličnej čiary bez možnosti vytvárania hlbokej plasticity priečelia (napr. zasunutie parteru, podlažie na stípoch, balkóny ap.). Na Františkánskej ulici je možné pri novostavbách použiť plastickejšie výrazové prostriedky ako napr. mierne zasunutie parteru za uličnú čiaru, vysunutie časti podlažia (napr. arkier) .

Historickým vývojom zástavby sa v Trnave ustálil prejazdový typ domu, ktorý je tu takmer výlučne zastúpený v meštianskej, palácovej aj poľnohospodársko-remeselníckej zástavbe. Tento spôsob prístupu na parcelu je predmetom ochrany, je nutné ho zachovať, v miestach sekundárneho zastavania pri rekonštrukcii objektu obnoviť a v priestoroch typu A použiť tento spôsob aj pri novostavbách. V priestoroch typu B je potrebné vytvoriť v rámci čelnej fasády centrálny nástup do objektu, nie je však nutné dodržať jeho prechodnosť resp. prejazdnosť na parcelu – do dvora či nádvoría.

Sprístupňovanie prízemí uličného krídla bolo spravidla riešené taktiež z prejazdu. Tento spôsob je nutné zachovať na Kapitulskej ulici, Námestí sv. Mikuláša, na ulici M.Sch. Trnavského, Hollého, Haulíkovej ulici, v južnej časti Jeruzalemskej ulice. V obchodných uliciach v priestoroch typu A je nutné pri historických objektoch individuálne posúdiť možnosti vstupu do uličných prevádzok priamo z ulice. Pri novostavbách je takéto riešenie možné. V priestoroch typu B a C je vstup do prevádzok z ulice neobmedzený.

Zásadne je nutné vyhýbať sa neopodstatneným demoláciám historických objektov v mestskej pamiatkovej rezervácii. V žiadnom prípade nie je možné zbúrať kultúrne pamiatky, objekty vytipované za kultúrne pamiatky a pamätihodnosti mesta. Pri ostatných historických objektoch je zámer zbúrania potrebné doložiť dezolátnym stavebno-technickým stavom, neumožňujúcim obnovu bez vážnych konštrukčných zásahov. Posudok musí byť vypracovaný odborníkom – statikom. V prípade takto demolovaného objektu je nutná náhrada v rovnakom objeme, s výrazom prispôsobujúcim sa okolitej zástavbe a je nutné dodržať všeobecné podmienky stanovené na rezervných plochách, v kapitole F.2.3.

Historické objekty, ktoré boli v minulosti postihnuté nevhodnými stavebnými úpravami, je nutné pamiatkovo rehabilitovať. Pri kultúrnych pamiatkach, objektoch vytipovaných za kultúrne pamiatky a pri pamätihodnostiach mesta bude rehabilitácia realizovaná na základe pamiatkového alebo archívneho výskumu, pri ostatných historických objektoch, kde pôjde hlavne o rehabilitáciu vonkajšieho vzhľadu, môže byť rehabilitácia realizovaná na základe archívnych materiálov.

V miestach, kde je zástavba zbúraná, je v priestoroch typu A nutné doplniť uličné krídla v rozsahu pôvodných a možné doplniť aj dvorové krídla. Pri voľných plochách, určených na zástavbu, sú bližšie podmienky stanovené v kapitole „Rezervné plochy“. Vždy je nutné, v priestoroch typu A a B, vytvoriť voľnú plochu dvora alebo nádvoría.

Pri formovaní novej zástavby v historickej štruktúre je potrebné dodržať overené spôsoby radenia častí objektov a orientácie dvorových krídel, hlavne orientáciu na južnú, juhovýchodnú a juhozápadnú stranu

Dvorové krídla, či už na novostavbách alebo pristavané k starším objektom, umiestňovať na parcele tak, aby sa minimalizovalo zatienenie plochy susedných pozemkov. Je potrebné dodržať klasický sklon strechy, hmotovú a výškovú podriadenosť dvorového krídla voči uličnému, výrazovo nekonkurovať historickému objektu (nevytvárať kontrastnú architektúru) a ani ho nekopírovať.

F.3.1. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE OBJEKTOVEJ SKLADBY PRE JEDNOTLIVÉ OBJEKTY

Základné požiadavky na zachovanie objektovej skladby v MPR:

- zachovať v origináli v maximálnej miere mestské opevnenie

- zachovať v origináli a v pôvodnej objemovej skladbe všetky kultúrne pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR
- zachovať v origináli a v pôvodnej objemovej skladbe všetky objekty vytipované na zápis do ÚZPF SR
- zachovať v origináli všetky nehnuteľné pamätihodnosti mesta
- V maximálne možnej miere zachovať v origináli dochované objekty s pamiatkovou hodnotou

F.3.1.1. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu hradobného systému

Základným princípom pre stanovenie zásad obnovy a prezentácie hradieb musí byť chápanie problematiky hradobného systému ako jednotného celku, aj napriek zániku jeho niektorých častí. Aj v dnešnej podobe, zredukovanej od začiatku 19. storočia čiastočnými demoláciami, opevnenie naďalej pôsobí celistvým dojmom prstenca obopínajúceho stredoveké jadro mesta, ktoré je opevnením jednoznačne definované a čitateľné. V tom spočíva nezastupiteľná úloha pozostatkov hradieb, ako najvýraznejšieho a najvýznamnejšieho historického urbanistického prvku mesta Trnava.

Problematiku obnovy a prezentácie mestského opevnenia Trnavy ako celku je však nutné vzhľadom k súčasnému stavu zachovania rozdeliť do dvoch základných skupín s odlišne kladenými požiadavkami:

- a) obnova a prezentácia zachovaných objektov opevnenia
- b) prezentácia v nadzemí nezachovaných objektov opevnenia

a) Obnova opevnenia musí byť v prvom rade zameraná na zachovanie a prezentáciu originálnych stredovekých hmôt opevnenia v ich celom súčasnom rozsahu. Ako predmet pamiatkovej ochrany je však nutné zachovať aj mladšie úpravy z obdobia fungovania jeho fortifikačnej funkcie: mladšie prvky (ako napríklad neskorogotické a renesančné strielne s ich nikami, alebo výpadová bránka pri juhozápadnej nárožnej veži), ale tiež mladšie konštrukčné celky (barokový krov veže za františkánskym kláštorom) i mladšie objekty (pozostatky renesančných barbakanov pod úrovňou terénu). Ako súčasť predmetu pamiatkovej ochrany si ale zachovanie vyžadujú aj úpravy z obdobia, keď opevnenie už stratilo svoj pôvodný obranný účel, no ktoré ho ešte rešpektovali ako bariéru uzatvárajúcu staré mesto (empírová riešenie bránky pre peších za farským kostolom, moderné riešenie tzv. Bernolákovej brány za františkánskym kostolom).

b) U objektov nezachovaných nad súčasným terénom musí byť cieľom prezentácie dosiahnutie maximálneho sčítateľného všetkých týchto častí, ako prostriedku pre vnímanie celého systému opevnenia, ako jednotného nedeliteľného funkčného celku. Časti objektov a konštrukcií zachovaných pod terénom je v prvom rade nutné podrobne zdokumentovať archeologickým a architektonicko-historickým výskumom. Aj v ich prípade je nutné ich ďalšie zachovanie v celom rozsahu. Po vyhodnotení, podrobnom zameraní a nevyhnutnom odbornom ošetrovaní nálezov, budú tieto opätovne prekryté a v úrovni povrchu terénu bude vyložený pôvodný pôdorys konkrétneho murovaného objektu opevnenia. Vyloženie pôdorysu musí byť v súlade s pôvodným materiálom v tehle. V tomto prípade však nie je potrebné využiť historickú tehlu, ale kvôli trvácnosti riešenia novodobú tehlu určenú pre exteriérové dlažby. S prezentáciou originálov zachovaných pod úrovňou súčasného terénu sa teda neráta. Výnimkou z tohto hľadiska by mohli byť jedine pozostatky predbráni oboch hlavných mestských brán (Hornej a Dolnej). Vzhľadom k ich zložitejšiemu stavebnému vývoju (podrobnejšie známemu z čiastkového výskumu fragmentov Hornej brány), pri ktorom pravdepodobne renesančné barbaky úplne nahradili stredoveké riešenie predbráni, by vyššie popísaný bežný spôsob prezentácie bol komplikovaný a neprehľadný. **Prezentáciu v nadzemí zaniknutej Hornej a Dolnej brány s predbrániami bude teda treba riešiť ako špecifický prípad**

prezentovania archeologických lokalít. V prípade ďalších dvoch pôvodných stredovekých brán mestského opevnenia, by za zváženie stála možnosť prezentácie pôvodnej úrovne terénu aj nálezom prestúpeného sokla z kamenných kvádrov so skoseným horným profilom, napríklad v sonde prekrytej zasklením.

Vývoj metodiky obnovy opevnenia

Trnavské hradby boli našťastie predmetom záujmu už od počiatkov formovania pamiatkovej starostlivosti na našom území. Prvé obnovy sa však rozbehli až v 70-tych rokoch 20.storočia. Predtým bola jedinou stavebnou akciou týkajúcou sa bezprostredne hradieb, prestavba brány pre peších tzv. fortne, resp. vybudovanie novej brány, ktorá dostala názov Bernoláková brána, za františkánskym kostolom vo vyústení Radlinského ulice (Jakubské námestie). Vybudovaná bola kvôli zvýšeným dopravným nárokom v roku 1938 v spolupráci a pod metodickým dohľadom Ing.arch.V.Mencla zo Štátneho referátu na ochranu pamiatok. Ten ešte v roku 1932 pri rokovaníach, ktoré predchádzali realizácii zámeru vybudovania novej brány, požadoval ako jednu z podmienok pre vydanie súhlasu, potrebu vyriešiť definitívnu úpravu mestských hradieb. Napriek tomu trvalo ďalšie štyri desaťročia kým sa „definitívna úprava“ začala realizovať. Pri prvej obnove v 70-tych rokoch 20.storočia išlo o časť západného úseku za františkánskym kláštorom a okolie susednej Bernolákovej brány, ktorého súčasťou okrem hradobného múru boli aj dve veže a jedna bašta. Práve tieto veže a bašta neboli zachované len v ruinálnom torzovitom stave, ale ako ucelené stavby. Hlavným nedostatkom tejto obnovy boli chýbajúce poznatky o trnavských hradbách, čo bolo o to závažnejšie, že na Slovensku nemajú analógiu, takže bez ich podrobného pamiatkového výskumu sa pri stanovení metodiky pamiatkovej obnovy nebolo o čo oprieť. Táto časť opevnenia bola vďaka tomu do značnej miery pamiatkovo znehodnotená z hľadiska konštrukčného a výrazového riešenia, ktoré neodzrkadľovalo dobový stav. Navyše použitie cementovej malty v podstate znemožňuje túto skutočnosť v potrebnej miere napraviť. Problém absolútnej nevhodnosti cementu používaného za socializmu ako všeliek pre dosiahnutie pevnosti a tým „večnosti“ historických murív, ešte len čakal na odhalenie. Nepriedušnosť cementovej malty hĺbkovo zaškárovej do pôvodného muriva zatiaľ spôsobovala jeho značné zavláhanie vedúce niekde až k rozpadu historických tehál. Určitým pozitívom tejto obnovy, ktorú môžeme označiť za 1.etapu obnovy hradieb, bolo takmer výlučné používanie starej tehly pri dopĺňaní originálneho muriva. Ďalšia (2.) etapa obnovy trnavského opevnenia prebiehala v 80-tych rokoch 20.storočia. Veľmi významným faktorom uplatňujúcim sa pri obnove hradieb odvtedy až dodnes bol pamiatkový výskum Ing.arch.Ivana Staníka, ktorý priniesol rozsiahle poznatkami o vývoji, stavebno-technickom riešení a výraze opevnenia. Získanie poznatkov však ešte neprinieslo svoje ovocie z hľadiska kvality realizácie prác na obnove ďalších úsekov (pri juhozápadnej nárožnej veži a evanjelickom kostole, pri Okresnom súde a pri futbalovom štadióne). Výsledkom obnovy bolo práve naopak dosiahnutie ešte horšieho stavebno-technického stavu. Naďalej sa totiž používala cementová malta na preškárovanie originálnych murív a tiež pri dopĺňaní nových murívach v nevyhnutnom rozsahu hmotových rekonštrukcií. Navyše sa dopĺňané murivá už nebudovali zo starej tehly, ale z novej tehly zo socialistickej priemyselnej veľkovýroby. Táto tehla nemala kvalitu potrebnú pre exteriérové použitie bez omietky. Predovšetkým jej odolnosť voči mrazom bola nepostačujúca, čo v spojitosti s cementovou maltou malo za následok v pomerne krátkom čase jej totálnu degradáciu a rozpad. Dôvodom použitia novej tehly okrem jej ľahšej dostupnosti v období plánovaného hospodárstva, bol aj metodický zámer odlíšenia originálu od doplnených častí. Z technického hľadiska sa však tento pokus ukázal ako nepoužiteľný, ale metodika tvarovo-výrazového riešenia obnovy a rekonštrukcie trnavských hradieb sa osvedčila a preto sa používa aj v súčasnosti. Vychádza z výskumom odhalených zákonitostí typológie hradobných veží, bášť a kurtín, pričom je veľmi dôležité, že tieto objekty predstavovali v podstate typizované stavby s opakujúcim sa systémom objemového, dispozičného, konštrukčného a výrazového riešenia. Z materiálového hľadiska sa však ako jediná možnosť ukázalo používanie tradičných materiálov – starej tehly a vápennej malty.

Základnou metódou obnovy nadzemných murovaných konštrukcií trnavských hradieb je konzervačná metóda. Z hľadiska časového je na zachovanie a prezentáciu zvolený stav po renesančných úpravách stredovekého opevnenia, teda stav po zamurovaní cimburí a po vytvorení renesančných strielnicí bašt a veží. Samotná konzervácia originálu však musí byť kvôli súčasnému stavu v potrebnej miere, podľa možnosti minimalizovanej, kombinovaná s metódou rekonštrukcie (či už vo forme náznakovej rekonštrukcie, alebo vytvorenia rekonštrukčnej kópie zaniknutej časti na základe analógie).

Predpokladom pre realizáciu zvolenej metódy je „očistenie“ hradieb od znehodnocujúcich prístavieb. Tento proces začal prebiehať už od 70-tych rokov 20.storočia a je viacmenej ukončený, až na odstránenie garáží na Vajanského ulici a utilitárnych prístavieb vo dvore františkánskeho kláštora a na Františkánskej ulici č.16.

„Očisťovanie“ hradieb však nesmie byť na úkor likvidácie iných stavieb s pamiatkovými hodnotami. Preto je potrebné v súvislosti s celkovou obnovou a prezentáciou opevnenia naďalej rešpektovať nasledovné historické objekty pristavané ku hradbám – klasicistický objekt dnešnej evanjelickej fary na Námestí SNP č.7, hospodárske krídla renesančného arcibiskupského paláca na Námestí sv. Mikuláša č.2, 3 a zadné dvorové krídlo meštianskeho domu na Kapitulskej ulici č.6 a tiež historické objekty na mieste zaniknutého opevnenia, situované v línii hradieb, neumožňujúce ani prezentáciu stopy opevnenia v úrovni terénu: Kopplova vila na Zelenom kríčku č.3, zadnou fasádou situovaná do Františkánskej ulici, meštianske domy na Štefánikovej ulici č.24 a 25, tzv. Evanjelický dom na Hlavnej ulici č.48-52, Okresný súd na Hlavnej ulici č.49 a zadné historizujúce krídla domov na Kapitulskej ulici č. 7, 8, 9 a 29.

Špecifickým prípadom prístupu k objektom sekundárne pristavaným ku hradbám je zachovanie ukážky tzv. želiarskej zástavby (predovšetkým v origináli, ale i vo forme náznakovej rekonštrukcie) na ulici Horné bašty v úsekoch medzi ulicami Štefánikova – Hornopotočná, Jerichova – Jeruzalemská a Jeruzalemská – Michalská, ako jedinečného typologického druhu budovaného v styku s hradbami po zániku ich fortifikačnej funkcie už od 1.polovice 18.storočia, postupne rozšíreného v značnej časti ich pôvodného rozsahu, prakticky po celej dĺžke ulice Horné bašty, Michalskej ulice, na už zaniknutej Mojmírovej uličke a vo východnej časti ulice Dolné bašty. Prezentácia tohto typu zástavby, pôsobiaceho voči pôvodnej hmote hradieb deštruktívne, má z urbanistického hľadiska význam len v ucelených súboroch, z ktorých boli vytipované – úseky na ulici Horné bašty medzi ulicami Štefánikova – Hornopotočná, Jerichova – Michalská.

Požiadavky pre obnovu opevnenia v súvislosti s prezentáciou želiarskej zástavby:

- pri obnove resp. výstavbe náznakovej rekonštrukcie želiarskych domov musia byť zachované, odborne ošetrené a v prípade nutnosti staticky zabezpečené originálne konštrukcie hradobného systému v celom svojom rozsahu.
- nové konštrukcie domov nesmú do originálnych murív opevnenia staticky zasahovať
- nesmú byť vytvárané – prerázané žiadne nové otvory do originálnych hradobných múrov v súvislosti s časťami stavieb umiestnenými z vonkajšej strany opevnenia
- nesmú byť zväčšované pôvodné objemové parametre objektov z vnútornej strany opevnenia
- prípadné dostavby objektov z vonkajšej strany opevnenia musia byť minimalizované, ich orientácia musí byť kolmá k línii opevnenia, šírka týchto krídiel musí byť minimalizovaná, zodpovedajúca utilitárnemu charakteru zástavby a podlažnosť musí byť 1 nadzemné podlažie so zastrešením klasickým tvarom pultovej, alebo sedlovej strechy
- fasády objektov musia byť perforované pravouhlými bodovými okennými otvormi v tvare stojateho obdĺžnika s minimalizovanou veľkosťou zodpovedajúcou utilitárnemu charakteru stavieb, čomu musia zodpovedať aj jednoduché výrazové prostriedky a použité materiály a presvetlenie podkroví musí byť bodovými vikiermi tradičných tvarov s minimalizovanými rozmermi, prípadne samostatnými strešnými oknami

- **prezentácia neprekrytej hornej časti predprsne ochodze zo strany interiéru stredovekého mesta i prezentácia prístavbami neprekrytej plochy vonkajšieho líca opevnenia bude zhodná s prezentáciou „voľných“ úsekov opevnenia**

Všeobecné podmienky pre reguláciu zástavby v styku, resp. bezprostrednom okolí s opevnením:

- **v žiadnom prípade nesmie byť uvažované s vyčlenením ďalších úsekov opevnenia pre vytvorenie náznakovej rekonštrukcie želiarskej zástavby, ani zástavby iného charakteru pristavanej ku hradbám „očisteným“ od prístavieb**
- **nesmie vznikáť žiadna nová zástavba na ploche bývalej vodnej priekopy v jej východnom, južnom a západnom úseku**
- **je možné akceptovať novostavby v mieste severného úseku priekopy na ulici Zelený Krížek, len ako náhrada za jestvujúce objekty, v ich súčasnom pôdorysnom rozsahu. V ostatnej časti v rozsahu severného úseku bývalej vodnej priekopy je možná výstavba len v súvislosti s prezentáciou bývalej želiarskej zástavby, v súlade s vyššie uvedenými požiadavkami.**
- **v súvislosti s prezentáciou opevnenia zo strany stredovekého jadra mesta je nutné ponechať v styku s líniou opevnenia nezastavané manipulačné územie, obslužné pásмо. Manipulačné územie bude tvoriť buď novovytvorený príhradobný chodník s pásom zelene, lemujúci obvod hradieb na Františkánskej a Vajanského ulici v šírke minimálne 11 m, alebo jestvujúce komunikácie Horné bašty, Michalská, Dolné bašty. Na týchto uliciach je nutné v styku s vnútorným lícom opevnenia vytvoriť zelený pás. manipulačné územie musí byť dodržané aj na samostatne fungujúcich parcelách na Kapitulskej ulici.**
- **v súvislosti s vyššie uvedeným bodom je z hľadiska prezentácie systému opevnenia neprípustné vytváranie nových plôch parkovísk vo vzdialenosti menej ako 5 m od pôvodného vnútorného líca múrov opevnenia ako ani vymedzenie parkovacích stání na jestvujúcich spevnených plochách**
- **nutnosť zvýšenia súčasného terénu na stredovekú úroveň v styku s opevnením na Vajanského ulici.**

Všeobecné zásady pre obnovu a prezentáciu nad terénom zachovaných murovaných častí mestského opevnenia:

- **zachovanie originálnych murív z obdobia funkčnosti opevnenia v celom rozsahu**
- **nevyhnutné statické zabezpečenie originálnych murív, vyplnenie kavern spôsobených statickými poruchami, resp. uvedomelou deštruktívnou činnosťou človeka**
- **odstránenie sekundárnych zásahov nesúvisiacich s obrannou funkciou ale s utilitárnym využitím: odstránenie sekundárnych zámuroviek strielní a otvorov, zamurovanie sekundárnych perforácií opevnenia – dverných a okenných otvorov, narúšajúcich pevnostný charakter stavby**
- **v súvislosti s murárskymi prácami na obnove použitie výlučne tradičných materiálov – starej tehly a vápennej malty zložením zodpovedajúcej originálu**
- **spôsob murovania dopĺňaných častí musí v líci výrazovo zodpovedať originálnej technológii**

Zásady pre obnovu a prezentáciu nad terénom zachovaných kurtín:

- **kurtiny zachované v prevažnej miere svojej dĺžky v plnej výške, resp. do výšky s podstatnou časťou predprsne, prezentovať v pôvodnom úplnom objeme dorekonštruovaním hmoty podľa analógie, čo znamená doplniť ochodzu v kompletom pôvodnom objeme jej hmoty a doplniť do plnej výšky hradobného múru chýbajúce časti**
- **úseky kurtín v prevažnej miere zachované v neúplnej výške, nedosahujúcej úroveň podlahy ochodze, ale v prevažnej šírke zachovania nedomurovať do pôvodnej plnej výšky hradby, ale prezentovať ich v zachovanej výške len s miernym**

- nadmurovaním koruny, ochraňujúcim originál. Zároveň je v rámci prezentovanej výšky potrebné doplniť murivo ochodze do úplnej pôvodnej hrúbky.
- úseky kurtín zachované v neúplnej výške, nedosahujúcej zďaleka úroveň podlahy ochodze a zároveň jestvujúce len v minimálnej šírke, prezentovať v zachovanej výške len s miernym nadmurovaním koruny, ochraňujúcim originál. Zároveň nedopíňať ani do pôvodnej hrúbky múru, ale múr zo strany chýbajúceho pôvodného líca zakonzervovať len tenkou obmurovkou. Tvarovanie obmurovky má naznačiť neúplnosť muriva voči pôvodnému stavu. Je riešené pravidelným striedaním horizontálnych pásov muriva s navzájom predstupujúcim a ustupujúcim zvislým lícom. Pôvodná šírka muriva je naznačená iba v minimálnej výške pri úrovni terénu.
  - v prípade prezentácie úplnej pôvodnej výšky hradobného múru je potrebné dorekonštruovať chýbajúce časti strielní a smolných nosov a na základe analógií vytvoriť rekonštrukčné kópie zaniknutých strielní a smolných nosov s ich pravidelným striedaním v rytme zistenom pamiatkovým výskumom

Zásady pre obnovu a prezentáciu nad terénom zachovaných veží:

- u veží zachovaných len z vonkajšej polovice obvodu a v neúplnej výške, treba doplniť v jestvujúcom rozsahu múrov ich plnú pôvodnú hrúbku na základe výskumu a analógií, a zároveň s tým dorekonštruovať všetky strielne. Veže nedomurovať do pôvodnej výšky, ale prezentovať ich v zachovanej výške, len s miernym nadmurovaním koruny, ochraňujúcim originál. Taktiež chýbajúci pôdorysný rozsah obvodových múrov nebude dobudovaný, ale jestvujúce ruinálne ukončenie bočných obvodových múrov veží treba zakonzervovať len minimálnou obmurovkou. Tvarovanie obmurovky zo strany chýbajúceho pokračovania múrov má naznačiť ich neúplnosť voči pôvodnému stavu. Má byť riešené pravidelným striedaním horizontálnych pásov muriva s navzájom predstupujúcim a ustupujúcim zvislým lícom. Celkový pôvodný pôdorys veží bude naznačený iba v minimálnej výške pri úrovni terénu, prípadne len v úrovni terénu.
- U kompletne zachovaných veží, obnovených v 70-tych rokoch 20.storočia (veža pri Bernolákovej bráne a v areáli františkánskeho kláštora), bude pri nasledujúcej obnove potrebné doskúmať a odprezentovať všetky strielne v ich zistenom dobovom stave.

Zo zásady nedopíňania zaniknutého objemového riešenia veží tvoria výnimku dve v nadzemí úplne zaniknuté veže na Michalskej ulici severovýchodná náročná veža a s ňou susediaca veža, ktoré susedia s kurtinami zachovanými v celej pôvodnej výške. Z toho dôvodu, pre zcelenie daného úseku opevnenia, nepostačuje v prípade týchto zaniknutých veží iba ich prezentácia vyložením pôdorysu v úrovni terénu, ale je potrebné vymurovanie veží aspoň do výšky mierne presahujúcej výšku kurtín. Výrazovo musia byť tieto veže riešené ako tehlový neomietaný novotvar, vo forme hmotovej náznakovej rekonštrukcie.

F.3.1.2. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu národných kultúrnych pamiatok (NKP)

„Ochrana pamiatok si vyžaduje stálu údržbu.“¹

„Nedostatok najzákladnejších udržiavacích prác je problémom, ktorý sa v praxi ochrany pamiatok prehliada tak dlho, kým sa drahé opravy stanú nevyhnutnými. Pojem oprava pamiatok je aj všeobecný termín, ktorý v sebe zahŕňa mieru záchrany, stabilizácie, reštaurovania, obnovy a doplnenia chýbajúcich prvkov, zatiaľ čo údržba sa používa vo významerosahom obmedzenej priebežnej záchranej práci. V porovnaní s normálnou údržbou budov musí údržba historických stavieb vždy brať do úvahy jednak ochranu pamiatkovej hodnoty materiálnej substancie, jednak charakter jej štruktúry. Za týchto podmienok môže byť riadna údržba najjednoduchším a najšetnejším typom ochrany, pretože chráni pred potenciálnymi poškodeniami.“² Jedná sa napr. o čistenie odkvapov, pripevnenie poškodenej krytiny, obnova náteru na okenných rámoch, ap.

„Obnova a reštaurovanie je vysoko špecializovaná činnosť. Ich cieľom je zachovať a odhaľovať estetické a historické hodnoty pamiatky a zakladajú sa na rešpektovaní pôvodných historických materiálov a autentických dokumentov. Obnovu a reštaurovanie predchádza pamiatkový a reštaurátorský výskum pamiatky. Prvky, ktoré by mali nahradiť chýbajúce časti, sa majú harmonicky prispôbovať celku, pritom sa však majú od pôvodných častí odlišovať tak, aby obnova a reštaurovanie neznamenali sfalšovanie historického a umeleckého dokumentu. Prístavby a doplnky môžu byť povolené iba vtedy, keď rešpektujú všetky zaujímavé časti budovy, jej tradičné prostredie a vyváženosť jej kompozície i vzťahu k obklopujúcemu prostrediu.

Ochrana a obnova pamiatok je disciplína dovoľávajúca sa spolupráce so všetkými vedami a technikami, ktoré môžu prispieť k výskumu a zachraňovaniu architektonického dedičstva.

Konzervátorské, reštaurátorské a archeologické práce majú byť vždy presne zdokumentované formou analytických a kritických správ ilustrovaných kresbami a fotografiami. V týchto správach majú byť zachytené všetky fázy odkryvacích prác, tiež spevňovania, uvádzania do pôvodného stavu a sceľovania, taktiež technické a tvarové prvky identifikované v priebehu prác. „¹

„Pri úplnej prestavbe historickej pamiatky sa dostávame k termínu rehabilitácia. Vzťahuje sa viac na prácu, ktorá je čiastočne potrebná, je však dosť rozsiahla a radikálna. Táto práca často vyplýva z potreby vyhovieť súčasným normám a predpisom alebo zmeniť využitie budovy. Práce súvisiace s rehabilitáciou, ktoré sa robia preto, aby sa budova prispôbila súčasným obytným potrebám (napr. inštalácia vykurovacieho systému, nový elektrický či sanitárny rozvod), obvykle zahŕňajú potrebné modernizačné opatrenia presahujúce rámec opráv potrebných na ochranu pamiatky. Aj tu platí základný princíp ochrany : zásahy do originálneho materiálu, spojené s modernizačnými prácami, by sa mali čo najviac obmedziť. Čím svedomitejšie sa urobí pamiatkový výskum, ktorý je pri takomto projekte nevyhnutný, tým priaznivejšie budú potom celkové podmienky na ochranu. Výskum ukáže, kde možno použiť nové potrubia, kde sa dajú či nedajú bez poškodenia odstrániť novšie múry, ako sa dá čo najopatrnejšie opraviť štruktúra stavby atď.

Aj niektoré predbežné opatrenia, ktoré majú zabrániť vzniku katastrof a nehôd (napr. systém protipožiarnej ochrany, zabezpečenie proti krádeži atď.) možno pokladať za časť priebežnej údržby napomáhajúcej prežitiu pamiatky. Plánovanie takýchto opatrení sa musí zosúladiť so zodpovedajúcim pamiatkovým výskumom.

Údržba autentickkej historickej pamiatky zachováva originálne materiály, ktoré boli opravované tradičnými technikami. Oprava pamiatky sa musí uskutočniť rovnako zodpovedajúcimi materiálmi a technikami, ako bola postavená. Z toho vyplýva, že pri ochrane pamiatok treba používať tradičné materiály a techniky.“²

Základnou požiadavkou na zachovanie a údržbu pamiatok je zachovanie pôvodnej – historickej hmoty objektov vrátane historických úprav povrchov v origináli, dochovanie hmotovo-priestorovej skladby historickej časti objektov, vrátane všetkých zmien, ktoré nadobudli historický význam. Poškodené historické prvky musia byť prednostne opravené, nie vymenené. Výmena je možná len v prípade vážneho a nezvratného poškodenia originálu a len za rekonštrukčnú kópiu.

Je nutné zachovať posledný koncepčný historický výraz, všetky historické detaily a prvky. V prípade nálezu staršej výzdoby prezentovať v rámci fasády len mimoriadne významné časti formou analytickej sondy.

V prípade straty slohového výrazu je potrebné objektu prinavrátiť koncepčný výraz zistený pamiatkovým výskumom, pokiaľ je krajským pamiatkovým úradom predpísaný.

Je potrebné minimalizovať nutné zásahy, vyplývajúce zo zmeny využitia a zmien vyplývajúcich z modernizácie fondu. V prípade zámeru realizácie takýchto zásahov je vždy nutné realizovať pamiatkový alebo reštaurátorský výskum, ktorý vyšpecifikuje predmet ochrany na objekte a nutný, resp. možný spôsob obnovy.

Nové nevyhnutné zásahy do KP musia byť reverzibilné, realizované tak, aby ich bolo možné v budúcnosti odstrániť bez poškodenia pamiatky. Nemôžu to však byť zásahy zväčšujúce objem pamiatky (napr. rôzne nadstavby, zástavby prejazdov, prístavby

k chráneným fasádam, prístavby a netransparentné prekrytia nádvorí ap.) Návrhy budú posudzované individuálne, podľa daností konkrétneho objektu a návrhu.

Základné kroky vlastníka kultúrnej pamiatky sú popísané v úvode kapitoly F. Zásady ochrany pamiatkového územia.

Základné zásady na jednotlivé NKP sú spracované v tabuľke č. 1 , ktorá je prílohou tohto materiálu

F.3.1.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu nehnuteľností, vytypovaných na vyhlásenie za NKP

Pri plánovanej obnove nehnuteľností, vytypovaných na vyhlásenie za NKP je potrebné postupovať tak, ako pri kultúrnych pamiatkach. Po spracovaní pamiatkového výskumu (pokiaľ bol krajským pamiatkovým úradom predpísaný), alebo obhliadkového prieskumu bude rozhodnuté o spracovaní podnetu, resp. návrhu na vyhlásenie objektu za národnú kultúrnu pamiatku. V prípade požiadavky na zväčšenie objemu objektu alebo požiadavky na radikálnu prestavbu bude vždy nutné realizovať pamiatkový (stavebno-historický, umelecko-historický) alebo reštaurátorský výskum a až na základe jeho výsledkov bude rozhodnuté o možnosti realizácie zámeru.

Základné kroky vlastníka nehnuteľnosti nachádzajúcej sa v mestskej pamiatkovej rezervácii sú popísané v úvode kapitoly F. Zásady ochrany pamiatkového územia.

Základné zásady z hľadiska ochrany pamiatkového fondu na budovy vytypované na vyhlásenie za NKP sú spracované v tabuľke č. 2, v časti iné kategórie.

F.3.1.4. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu nehnuteľností s pamiatkovou hodnotou

Je to historický stavebný fond s urbanistickou a inou pamiatkovou hodnotou, spravidla s architektonickou alebo umelecko-historickou, no zväčša nie sú individuálne pamiatkové hodnoty do takej miery zachované, aby boli objekty vyhlásené alebo vytypované za NKP. Mnohé z týchto objektov sú zaradené medzi pamätihodnosti obce, ktoré boli vyhlásené mestom Trnava všeobecným záväzným nariadením.

Základnou požiadavkou z hľadiska ochrany pamiatkového fondu je zachovanie pôvodnej – historickej hmoty objektov vrátane historických úprav povrchov v origináli, dochovanie hmotovo-priestorovej skladby historickej časti objektov, vrátane všetkých zmien, ktoré nadobudli historický význam. V prípade požiadavky na zväčšenie objemu objektu alebo požiadavky na radikálnu prestavbu rozhodne KPÚ o nutnosti realizácie pamiatkového (stavebno-historický, umelecko-historický) výskumu a až na základe jeho výsledkov bude rozhodnuté o možnosti realizácie zámeru.

Je nutné zachovať posledný koncepčný historický výraz, všetky historické detaily a prvky. V prípade straty slohového výrazu je potrebné objektu prinavrátiť koncepčný výraz zistený pamiatkovým výskumom, archívnym výskumom alebo na základe dostupných archívnych materiálov.

Návrhy budú posudzované individuálne, podľa daností konkrétneho objektu a návrhu.

Základné kroky vlastníka nehnuteľnosti nachádzajúcej sa v mestskej pamiatkovej rezervácii sú popísané v úvode kapitoly F. Zásady ochrany pamiatkového územia.

Základné zásady z hľadiska ochrany pamiatkového fondu na nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou sú spracované v tabuľke č. 2 v časti iné kategórie.

F.3.1.5. Požiadavky na obnovu nehnuteľností rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia

Je to novodobý stavebný fond, ktorý spravidla rešpektuje základné historické urbanistické a architektonické princípy - uličná čiara, spôsob zástavby na parcele, hmotovo-priestorová skladba a výšková hladina zástavby, spôsob zastrešenia krídel, mierka hmoty aj výrazových prostriedkov vychádzajúca z historickej zástavby, architektonický výraz a farebné riešenie zapadajúce do okolitého historického prostredia. Do tejto kategórie je možné zaradiť väčšinu objektov, postavených po vyhlásení MPR v prielukách medzi historickou zástavbou, Františkánsku ulicu a časti Hornopotočnej ulice ako novodobé urbanistické celky postavené na mieste zbúraného historického stavebného fondu. Objekty, postavené na Paulínskej ulici v tomto období, síce rešpektovali podmienky krajského pamiatkového úradu, no zaraďujeme ich do kategórie „nehnuteľností nerešpektujúce pamiatkové hodnoty“. Vzhľadom na zničené okolie ulice sa totiž podmienky obmedzili len na výškovú hladinu zástavby a dodržanie uličnej čiary, ostatné urbanistické zásady nemalo význam požadovať.

Do tejto kategórie (objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty) zaraďujeme aj objekty, ktoré len čiastočne rešpektujú pamiatkové hodnoty prostredia a teda porušili jeden najviac dva základné urbanistické princípy historickej zástavby. Jedná sa napr. o funkcionalistické objekty, ktoré zväčša porušili výškovú hladinu, prípadne spôsob zastrešenia alebo stavby nezapadajúce do historického prostredia použitými výrazovými prostriedkami či farebnosťou.

Vo všeobecnosti je potrebné, aby pri akejkoľvek stavebnej činnosti na týchto objektoch v priestoroch stupňa A a B nové zásahy naďalej rešpektovali historické urbanistické a architektonické princípy - historickú uličnú čiaru, krídlový spôsob zástavby na parcele s uličným krídlom na celú šírku parcely a podružnými dvorovými krídlami, existujúcu hmotovo-priestorovú skladbu a výškovú hladinu zástavby, klasický spôsob zastrešenia krídel, mierku hmoty aj výrazových prostriedkov vychádzajúcu z historickej zástavby, architektonický výraz a farebné riešenie prispôsobujúce sa okolitému historickému prostrediu. Pri objektoch čiastočne rešpektujúcich pamiatkové hodnoty prostredia, kde je reálna možnosť nápravy, je potrebné tieto chyby odstrániť, resp. neprispôbovať závadám ďalšie stavebné činnosti či už na samotnom objekte alebo na okolitých objektoch.

Základné kroky vlastníka nehnuteľnosti nachádzajúcej sa v mestskej pamiatkovej rezervácii sú popísané v úvode kapitoly F. Zásady ochrany pamiatkového územia.

Základné zásady z hľadiska ochrany pamiatkového fondu na objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty sú spracované v tabuľke č.2, v časti iné kategórie.

F.3.1.6. Požiadavky na obnovu objektov nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia

Do tejto kategórie sú zaradené takmer všetky objekty postavené od konca 2. svetovej vojny do vyhlásenia historického jadra za MPR. Objekty vytvorili pre historické jadro cudzorodý urbanizmus, nerešpektovali výškové, objemové ani architektonické zákonitosti, dlhodobo v rámci stredovekých hradieb budované.

Tieto vstupy do historického jadra sú bodovými alebo urbanistickými chybami, preto objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia nie sú predmetom ochrany. Sú chápané ako vývoj mesta v období socializmu a z toho titulu sú akceptované v takom objemovom rozsahu, v akom vznikli, resp. sa zachovali do dnešnej doby. Objekty presahujúce výšku 2 NP nie je možné zvyšovať, prízemné alebo poschodové objekty, alebo ich časti je možné zvýšiť na výšku max. 3NP. Prístavby a prestavby je možné realizovať s cieľom eliminovať urbanistické alebo architektonické závady hlavne v priestoroch stupňa A a s cieľom aspoň čiastočne začleniť ten-ktorý objekt do historického prostredia. V prípade požiadavky vlastníka objektu na zbúranie budú v priestoroch stupňa A a B v rámci zmeny územného plánu a v rámci schvaľovania zámeru stanovené hmotovo-priestorové podmienky na novú zástavbu, ktoré budú vychádzať z historickej zástavby, súčasnou stavbou zrušenej. Urbanistické riešenie historickej zástavby je naznačené vo výkrese „rozbor pamiatkových

hodnôt“, podrobnosti sú v archívnych dokumentoch (mapy, fotodokumentácia, ap.) V žiadnom prípade nie je možné novostavby v stupni A a B prispôbovať týmto chybným objektom.

F.3.1.7. Požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu pamätihodností mesta

Mestské zastupiteľstvo mesta Trnava vydalo podľa § 14 ods. 4 zákona č. 49/2002 Z.z. dňa 30.6.2005 Všeobecné záväzné nariadenie č. 240 o pamätihodnostiach mesta Trnava, ktoré vytvorilo evidenciu pamätihodností mesta Trnava a stanovilo spôsob ich ochrany a využívania. VZN nadobudlo účinnosť dňom 15.7.2005. Zoznam pamätihodností je prílohou tohto materiálu. Niektoré z pamätihodností sú vytipované za NKP. Po zapísaní objektu do Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok bude tento zo zoznamu pamätihodností vymazaný.

Základnou požiadavkou z hľadiska ochrany pamiatkového fondu je zachovanie pôvodnej – historickej hmoty objektov vrátane historických úprav povrchov v origináli, dochovanie hmotovo-priestorovej skladby historickej časti objektov, vrátane všetkých zmien, ktoré nadobudli historický význam. V prípade požiadavky na zväčšenie objemu objektu alebo požiadavky na radikálnu prestavbu bude vždy nutné realizovať pamiatkový (stavebno-historický, umelecko-historický) výskum a až na základe jeho výsledkov bude rozhodnuté o možnosti realizácie zámeru.

Je nutné zachovať posledný koncepčný historický výraz, všetky historické detaily a prvky. V prípade straty slohového výrazu je potrebné objektu prinavrátiť koncepčný výraz zistený pamiatkovým výskumom alebo archívnym výskumom.

Návrhy budú posudzované individuálne, podľa daností konkrétneho objektu a návrhu.

Základné zásady z hľadiska ochrany pamiatkového fondu na pamätihodnosti obce sú spracované v tabuľke č. 2 , v časti iné kategórie.

F.3.1.8. Požiadavky na obnovu ostatných objektov nachádzajúcich sa v pamiatkovom území

Sú to predovšetkým objekty t.č. vo výstavbe, ktoré bude možné až po ich dokončení zaradiť do kategórií.

F.3.2. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE A OCHRANU VÝŠKOVÉHO A HMOTOVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV

Pre historickú zástavbu mesta je typická prízemná, dvojpodlažná a pri významnejších objektoch trojpodlažná zástavba ohraničená múrom mestského opevnenia. Z takto horizontálne vytvorenej „podnože“ vyčnievajú výškové dominanty historického jadra, ktorými sú mestská veža, veže a bašty mestského opevnenia a veže kostolov a kaplniek – kostol sv. Mikuláša, kostol klarisiek, univerzitný kostol, kostol uršulínok, paulínsky kostol, kostol najsvätejšej Trojice, františkánsky kostol, židovské synagógy a objekty s menším prevýšením – kostol sv. Heleny, kaplnka na šľachtickom konvikte, kaplnka na radnici, kaplnka na seminári sv. Štefana, nárožia seminára sv. Vojtecha.

Trojpodlažná zástavba pri historických budovách sa objavuje hlavne na univerzitných budovách, na radnici, divadle, na kláštoroch (kláštor klarisiek, uršulínok, františkánov výnimočne u meštianskych domov (Trojičné námestie 1, Štefánikova 41, Kapitulská 11, Radlinského 2 – sýpka).

Dvoj a trojpodlažná historická zástavba je situovaná na hlavnom priečnom uličnom ťahu, (Radlinského, Divadelnej, Trojičnom námestí, Hviezdoslavovej ulici, M.Schneidra Trnavského a na Námestí sv. Mikuláša) a v hlavných pozdĺžnych uličných ťahoch v blízkosti priečného ťahu (Hlavná, Štefánikova, Hollého, Halenárska, Kapitulska a časť Jeruzalemskej ulice. Prízemná zástavba na Hlavnej ulici nie je v súčasnosti takmer zastúpená, nahradená bola 4-6 podlažnou zástavbou bytového domu a sporiteľne. Na Štefánikovej sa objavuje v severnej časti – v odľahlej od hlavného priečného ťahu.

Ustálený princíp výškového zónovania a gradácia hmôt smerom ku stredu jadra bola narušená výstavbou solitérnych objektov, ktoré ignorovali akýkoľvek tradičný urbanistický princíp. Novšie stavby, ktoré sú spravidla vyššie ako hrebene striech historických stavieb, vyčnievajú svojimi rovnými strechami ponad múr mestského opevnenia (pokiaľ je zachovaný).

Z hľadiska ochrany obrazu historického jadra je zvyšovanie hladiny zástavby nežiadúce. Nie je možné vytvárať nové dominanty prejavujúce sa v zmene siluety a panorámy mesta, ani dominanty jednotlivých urbanistických priestorov, napr. arkiere, vežičky nárožných domov.

Hlavnou zásadou je zachovať kompaktnosť zástavby priestorov typu A a B, narušené časti sceliť novou kompaktnou zástavbou v týchto priestoroch. Pri kultúrnych pamiatkach, pamätihosnostiach a objektoch vytipovaných za kultúrne pamiatky je potrebné zachovať súčasnú výšku, pri ostatných historických objektoch je potrebné pri zámere nadstavby posúdiť pamiatkové hodnoty samotného domu, statické možnosti bez vplyvu na pamiatkové hodnoty, posúdiť vzťah plánovanej nadstavby k okolitej zástavbe a posúdiť vplyv nadstavby na chránené priehľady na dominanty. Pri nahradení stavebného fondu novostavbou je potrebné vychádzať z výšky objektu, novostavbou nahrádzaného, resp. z výšky okolitej historickej zástavby. Vo všeobecnosti je nutné na uliciach s kompaktnou prízemnou zástavbou (Horné bašty, Jerichová, Jeruzalemská, Michalská, Invalidská, časť Halenárskej, čiastočne Pekárska) realizovať jednopodlažné novostavby, v ostatných priestoroch stupňa A a B maximálne dvojpodlažné.

Podrobnejšie podmienky sú stanovené podľa jednotlivých ulíc a v časti F.2.3. Rezervné plochy.

Divadelná ulica – výškovo veľmi rôznorodá zástavba od prízemných domov v severozápadnej strane cez dvojpodlažné meštianske domy, trojpodlažnú budovu divadla, až po štvorpodlažnú medzivojnovú zástavbu na oboch stranách ulice a dominantu priestoru vo forme povraziska nad javiskom divadla.

Prízemný nárožný objekt je kultúrnou pamiatkou, ktorej je potrebné ponechať dnešnú výšku. Vedľajší prízemný objekt je možné nadstaviť o jedno podlažie a na nasledujúcej rezervnej ploche je možné postaviť buď dvojpodlažný objekt s klasickou šikmou strechou, ktorý sa hmotovo prispôbi historickej zástavbe meštianskych domov, alebo trojpodlažný s rovnou strechou, nadväzujúci na 4 podlažnú funkcionalistickú stavbu. Nárožnú funkcionalistickú stavbu s plochou strechou nie je možné zvyšovať ani prekryť šikmou strechou. Výškovú hladinu južnej uličnej zástavby je potrebné ponechať v dnešnom rozsahu, výšku povraziska divadla je však žiaduce znížiť min. o jedno podlažie.

Dolné bašty – rôznorodá zástavba príhradobnej ulice sa prejavila aj na rôznorodosti výšok. Ulica je ohraničená lokálnou dominantou špitálskeho kostola sv. Heleny, orientovaného do Hlavnej ulice a dominantou kostola a kláštora klarisiek na Múzejnom námestí. Zástavba, situovaná len na severnej strane ulice, je v bývalej špitálskej záhrade jednopodlažná, na rohu s Paulínskou ulicou 2-7 podlažná a medzi Paulínskou a Halenárskou 3-4 podlažná. Sú to všetko stavby bez pamiatkových hodnôt.

Predmetom ochrany sú priehľady na historické dominanty ohraničujúce ulicu. Z tohto dôvodu nie je možné prízemné objekty v blízkosti kostola sv. Heleny nadstavovať, ani zväčšovať sklon strechy zvyšovaním hrebeňa strechy. Do špitálskej záhrady, v uličnej línii

Dolných bášť, neumiestňovať žiadne stavby, ktoré by bránili priehľadu na kostol , teda ani prízemné objekty. Viacpodlažná zástavba je akceptovaná v dnešnej výške až na nárožný prvok domu na rohu Dolných bášť a Halenárskej, ktorý nevhodne vstúpil do priehľadu na klariský kostol . Tento doporučujeme znížiť o jedno podlažie.

Dolnopotočná ulica – z historickej zástavby nie je okrem budovy v severovýchodnom nároží zachovaná žiadna stavba a ako je vidieť na výkrese rozboru pamiatkových hodnôt, dnešná ulica je v západnej časti posunutá južným smerom. Do uličnej línie sa tak dostali dvorové krídla objektu orientovaného do Hlavnej ulice (Hlavná 13) a to štítové fasády s pultovými strechami (s odkvapom do dvora) bez otvorov, ktoré primárne boli orientované do dvora susedného meštianskeho domu. V uličnej línii je preto stena historického objektu, pôsobiaca ako viacpodlažná stavba. Novšie stavby v ulici sú 2-6 podlažné. K nárožnému historickému domu uršulínskeho kláštora je pristavaná prízemná stavba na mieste časti pôvodnej záhrady uršulínskeho kláštora, ktorá v minulosti nebola z Dolnopotočnej ulice zastavaná žiadnou stavbou. Celá južná strana ulice medzi Halenárskou a Paulínskou nie je zastavaná.

Všetky historické objekty je nutné zachovať vo výškach a v spôsobe zastrešenia tak, ako sú dodnes zachované. Prízemné krídlo, dostavané ku kláštoru je možné zbúrať, uvoľniť parcelu bývalej záhrady a umožniť tak pohľad na kostol sv. Anny. Viacpodlažná zástavba je akceptovaná v dnešnej výške, na rezervných plochách je potrebné zástavbu výškovo a spôsobom zastrešenia prispôbiť historickým objektom na Halenárskej ulici a na Paulínskej ulici (vedľa kostola) .

Františkánska ulica – dvojpodlažná zástavba s čiastočne prevýšenými časťami v rámci jednotlivých objektov na 3NP a prízemnou historickou zástavbou v juhovýchodnej časti ulice. Všetky domy majú klasické šikmé zastrešenie.

Objekty ponechať v dnešnej výške vrátane prízemných, ktoré sú kultúrnymi pamiatkami. Novostavby prispôbiť okolitej zástavbe- 2 podlažné s možnosťou prevýšenia v časti parcely na 3 NP , s klasickými šikmými strechami. V príhradobnom priestore nezvyšovať prízemné objekty na úroveň poschodových. Strešné prvky zadných krídel, pôsobiace rušivo z exteriérového pohľadu na historické jadro (z Hospodárskej ulice) je vhodné postupne odstraňovať.

Halenárska ulica – východná strana ulice, kde je dodnes zachovaná takmer celá historická zástavba, do dnešného dňa reprezentuje spôsob zástavby v meste – gradáciu hmôt k centru, teda k priečnemu ťahu mesta, vedúcemu od františkánskeho kostola po kostol sv. Mikuláša. Najväčšia stavba ulice, Stefaneum, je priľhlá k tomuto priečnemu ťahu, stavby severnej časti ulice sú 2 podlažné a stavby v južnej časti sú takmer výlučne 1podlažné. Podobná situácia je v západnej línii ulice v jej severnej časti , prízemná zástavba južne od Veselej ulice bola však nahradená 2-5 podlažnou zástavbou.

Historickú zástavbu celej ulice je nutné ponechať v dochovanej výške vrátane prízemných objektov. V prípade nutnosti výmeny z dôvodu havarijného stavebnotechnického stavu je nutné novostavbu uličného krídla realizovať formou hmotovej kópie pôvodného. Novú zástavbu na rezervných plochách (viď výkres č. 5) je možné realizovať s maximálnou výškou uličného krídla 2NP , smerom k Paulínskej ulici je možné hladinu zástavby zvýšiť a prispôbiť ju okolitej zástavbe.

Haulíkova ulica- zástavbu ulice tvoria prízemné a poschodové objekty, z ktorých väčšina je NKP alebo pamätihodnosti vytipované na vyhlásenie za NKP. Nárožné objekty severnej uličnej línie sú poschodové.

Historickým objektom je potrebné ponechať dnešnú výšku, prípadné dostavby dvorových krídel nesmú prevyšovať výškou rímasy a hrebeňa strechy historické prízemné objekty. Voľné plochy, umožňujúce priehľad na obe synagógy, je potrebné ponechať bez zástavby.

Hlavná ulica – výška historickej zástavby je prevažne 2NP s dominantným postavením radnice s výškou uličného krídla 3 NP. V odľahlejšej časti ulice sa ešte ojedinele nachádzajú 1podlažné objekty, ktoré okrem toho, že sú pamätihodnosťami vytipovanými za NKP, sú aj pozostatkom informácie o gradácii hmôt k centru mesta.

Je potrebné zachovať jestvujúcu výšku historickej zástavby vrátane výšky prízemných domov. V prípade požiadavky na nadstavbu prízemných domov je nutné preveriť možnosť nadstavby po statickej stránke a preveriť pamiatkové hodnoty do hĺbky objektov. Výška domov z 20.storočia, prevyšujúca hladinu historickej zástavby, je akceptovaná v dnešnom stave, nie je možné ju nadstavovať ani formou vytvárania šikmých striech. V prípade ich odstránenia a nahrádzania novými objektami je potrebné ich výšku znížiť na maximálnu výšku 3 NP so šikmou strechou. Na rezervnej ploche R15 je možné vytvoriť, vzhľadom na výšku susedného objektu, 3 podlažnú stavbu s klasickou šikmou strechou.

Dvorové krídla západnej strany ulice, ktoré boli v minulosti spojené so zadnými parcelami domov Vajanského ulice, sa umelo dostali do pozície uličných krídel Vajanského ulice. Väčšinou sa jedná o dvorové krídla, ktoré sú súčasťou NKP. Zadné krídla domov východnej zástavby ulice sa síce taktiež dostali do pozície prístupných z verejného priestoru, nie je tu však vytvorená priamočiara ulica, ani žiaden líniový verejný priestor.

Dvorové krídla kultúrnych pamiatok, orientované do Vajanského ulice, je potrebné ponechať bez nadstavovania, k niektorým je možné dostávať krídla v pokračovaní dvorového. V súlade so zachovaním gradácie na samotných parcelách je prístavby možné realizovať len prízemné so šikmou strechou. Dvojpodlažnú stavbu, tvoriacu súvislú uličnú líniu Vajanského ulice, je možné postaviť na parcele za 4podlažným domom č.30 a na rezervnej ploche R15.

Hollého ulica – 3 podlažná palácová architektúra univerzitných budov so 4 podlažným akcentom v severovýchodnom nároží hmotovo dominuje celému priestoru, západná strana je tvorená 2-podlažnými historickými meštianskymi domami a 3-4-podlažnou novostavbou polyfunkčného domu.

Je nutné zachovať dominantné postavenie univerzitných budov, jestvujúcu výškovú hladinu ulice ponechať v dnešnej podobe.

Horné bašty – príhradobná ulička s prízemnými domami s pultovou strechou opretou o hradobný múr opevnenia a prevažne s prízemnými domami na opačnej strane ulice. Výškovo je odlišné nárožie so Štefánikovou ulicou so 4-podlažným domom a nárožie s Hornopotočnou ulicou s 2-podlažným domom. Z tejto prevažujúcej urbanistickej situácie sa vymyká stredná časť ulice ohraničená na Hornopotočnej ulici 2-podlažnou stavbou bývalého mlyna, prístavanou k opevneniu, kde je mestský múr bez prístavieb. Druhú stranu ulice tvoria prízemné hospodárske historické objekty univerzity. Niektoré želiarske domy, ktoré prešli obnovou alebo výmenou, majú podkrovie presvetlené vikiermi, ktoré v danom priestore a na pomerne drobných stavbách pôsobia neproporčne až rušivo. V strššnej rovine je možné nájsť aj reklamné zariadenie, či rôzne technické zariadenia.

Výškovú hladinu ulice ponechať, nezvyšovať výšku ríms jednotlivých objektov ani výšku hrebeňa, ktorý vo väčšine želiarskych domov umožňuje prezentáciu hornej časti mestského múru. Zástavbu na voľných plochách, či dvorové krídla prispôbiť výškovej hladine prízemnej historickej zástavby. Presvetlenie podkroví je možné len strešnými oknami. Neproporčné vikiere je potrebné postupne zmenšovať alebo úplne zrušiť a nahradiť strešnými oknami.

Hornopotočná ulica – prevažne 1 a 2-podlažná zástavba s historickou hmotovou dominantou 3-podlažného bočného krídla univerzitnej budovy a novodobou 2-7 podlažnou dominantou bývalého stavoprojektu .

Ponechať dnešnú výškovú hladinu ulice, novostavby, resp. dostavby realizovať max. 2-podlažné s klasickým šikmým zastrešením. Výška budovy Stavoprojektu je bodovou závadou, nie je možné ju nadstavovať ani formou zjednocovania výšok v rámci objektu.

Hviezdoslavova ulica – dvojpodlažná zástavba s trojpodlažnou novostavbou s hmotou a výrazom odvodeným od jeho historického predchodcu a štvorpodlažným objektom školy s ustúpeným podlažím

Ponechať výškovú hladinu historickej zástavby, novodobé vstupy sú akceptované za podmienky ich nezvyšovania

Invalidská ulica – zväčša prízemná zástavba s poschodovými stavbami v západnej časti ulice, zastrešená klasickými sedlovými a valbovými strechami.

Ponechať výškovú hladinu historickej zástavby, novodobé vstupy sú akceptované za podmienky ich nezvyšovania

Jerichová – prízemná zástavba zvýšená o jedno podlažie v križovaní s Invalidskou ulicou

Prízemnú zástavbu je potrebné ponechať minimálne v rámci uličných krídel, prípadné nadstavby dvorových krídel realizovať tak, aby neprevyšovali hrebeň strechy uličného krídla.

Jeruzalemská – prízemná zástavba s klasickým zastrešením, s dominantným postavením kultúrnych pamiatok v južnej časti ulice, ktoré sú 2-podlažné.

Prízemnú zástavbu je potrebné ponechať minimálne v rámci uličných krídel, prípadné nadstavby dvorových krídel realizovať tak, aby neprevyšovali hrebeň strechy uličného krídla.

Kapitulská ulica – zástavba je jedno a dvojpodlažná (s výnimkou historického objektu č. 11), výlučne s klasickými šikmými strechami. Väčšina objektov sú NKP, novostavby sa svojou výškou a prestrešením prostrediu prispôbili.

Je potrebné zachovať jestvujúcu výšku objektov, vrátane prízemných, ktoré sú prevažne kultúrnymi pamiatkami. Prízemné objekty, nezapísané za NKP, sa nachádzajú v južnej časti ulice, v priehľade na klariský kostol, preto je vhodné ich ponechať v prízemnej výške. V prípade uvažovania o ich nadstavovaní je potrebné preveriť vizualizáciou s priehľadmi na kostol pôsobenie nárastu hmoty na okolie a na dominantu priestoru. Prípadné novostavby prispôbiť výškou rímsy a hrebeňa strechy okolitej historickej zástavbe tak, že výška na novej stavbe nepresiahne výšku rímsy susedných historických objektov. Dvorové krídla objektov východnej zástavby ulice nezvyšovať o ďalšie podlažie ani nerealizovať prístavby k hradbám.

Michalská – príhradobná ulička s jednopodlažnou nesúvislou zástavbou s klasickými šikmými strechami v západnej línii, východnú tvorí múr opevnenia.

Je nutné ponechať prízemnú zástavbu s klasickými šikmými strechami a akúkoľvek dostavu výškovo prispôbiť okoliu.

M.Sch.Trnavského – jedno a dvojpodlažná zástavba s hmotovou dominantou šľachtického konviktu, dnes arcibiskupského úradu Trnavskej arcidiecézy a výškovou dominantou kaplnky šľachtického konviktu

Všetky objekty ulice, vrátane prízemných domov, sú kultúrne pamiatky, je potrebné ich zachovať v jestvujúcej výškovej hladine, nezastavaná plocha, nachádzajúca sa medzi 2-podlažnými objektami, môže byť zastavaná 2-podlažným objektom s hrebeňom strechy a rímsou, nepresahujúcou okolitú historickú zástavbu

Muzejná ulica (námestie)- je tvorené jedno a dvojpodlažnou zástavbou na severnej strane ulice a kláštorným komplexom na južnej strane s klasickými sedlovými a valbovými strechami

Pri riešení výšky krídla na voľnej časti parcely v strede severnej strany ulice je potrebné zohľadniť sklon terénu a s výškou hrebeňa aj rímsy strechy nepresiahnuť susedné objekty. Maximálna 2-podlažná výška od aktuálneho terénu musí byť dodržaná po celej šírke objektu.

Paulínska ulica- západná strana južne od Trhovej ulice má výšku 1-3 NP so 7 podlažnou dominantou VUB, severne od Trhovej 1-4 NP. Východná strana je vo výškach 1-4 NP, okolo paulínskeho kostola sú 2podlažné stavby s klasickými šikmými strechami. V severnej časti sú domy s klasickými šikmými strechami, resp. s náznakom šikmých striech.

V severnej časti a pri paulínskom kostole je nutné zachovať zástavbu v jestvujúcej výške so šikmými strechami, zvyšnú je možné ponechať s rovnými strechami. V prípade nadstavieb nezvyšovať jestvujúce stavby viac ako 3NP

Pekárska ulica – prevažne prízemná historická zástavba prerušovaná 2- podlažnými stavbami na juhu ukončená 2-4 podlažnou novodobou budovou pošty a telekomunikácií

Historickým objektom ponechať jestvujúcu výšku, pri novostavbách je nutné vychádzať z okolitej historickej zástavby a pri návrhu spracovať rozvinutý pohľad a vizualizácie tak, aby bolo možné posúdiť pôsobenie výšky novostavby na okolité historické prostredie. V prípade požiadavky na nadstavbu prízemných domov je nutné preveriť možnosť nadstavby po statickej stránke a preveriť pamiatkové hodnoty do hĺbky objektov.

Radlinského ulica – prevažne 2-podlažná zástavba s mladšími 3 a 4 podlažnými vstupmi

Zástavbu ponechať v dnešnej výške, nenadstavovať ani pridaním šikmej strechy nad funkcionalistický objekt .č 4.

Námestie sv. Mikuláša – jednotná dvojpodlažná zástavba tvorí podnož významej výškovej dominante mesta, bazilike sv. Mikuláša

Ponechať výškovú hladinu jestvujúcich objektov

Štefánikova ulica – jedno a dvojpodlažná historická zástavba bola zvýšená o ďalšie 1- 2 podlažia v mieste vyústenia ulice do Trojičného námestia a v severovýchodnej časti pri ulici Horné bašty.

Prízemné domy, ktoré sú kultúrnymi pamiatkami, nie je možné nadstavovať o ďalšie podlažie, pri ostatných, ktoré sú pamätihodnosti mesta, je potrebné pred rozhodnutím o realizácii nadstavby spracovať stavebno-historický výskum na preverenie prítomnosti takých hodnôt, ktoré by oprávňovali objekt zapísať do zoznamu kultúrnych pamiatok. Novostavby na voľných plochách je možné realizovať dvojpodlažné s výškou rímsy neprevyšujúcou okolitú historickú dvojpodlažnú zástavbu.

Trhová ulica- jedno až 4-podlažná rôznorodá zástavba s klasickými strechami v západnej časti ulice (priľahlej k Hlavnej ulici) a rovnými strechami vo východnej časti (priľahlej k Paulínskej ulici).

Jestvujúca výšková hladina zástavby je akceptovaná bez možnosti nadstavieb a dopĺňania šikmých striech na plochostropé viacpodlažné stavby. Prízemnú pamätihodnosť, vtipovanú na vyhlásenie za NKP , nenadstavovať.

Trojičné námestie – jednotná dvojpodlažná zástavba historických objektov s výškovou dominantou mestskej veže a hmotovou historickou dominantou divadla je narušená hmotovými a výškovými novodobými dominantami budovy domu kultúry a pošty, s výškou 2-4 NP a s rovnými strechami.

Ponechať výškovú hladinu historickej zástavby, novodobé vstupy sú akceptované za podmienky ich nezvyšovania, príp. zošikmenia posledného podlažia pošty do tvaru náznaku šikmej strechy

Univerzitné námestie – 2-4 podlažná historická zástavba univerzitných budov s dominantným postavením univerzitného kostola je zo strany prilahlej Hornopotočnej ulice narušená 2-7 podlažnou stavbou s rovnou strechou.

Zachovať podlažnosť a strechovitost' budov Univerzitného námestia a dominantnosť kostola sv. Jána Krstiteľa

Vajanského ulica – historická zástavba pri vstupe do ulice z Jakubského námestia a z Hlavnej ulice je 2podlažná so šikmými strechami, ktorej sa prispôsobila zástavba v bezprostrednej blízkosti – 2-3 podlažná zástavba so šikmými strechami. Zvyšná – sídlisková zástavba je 4-6 podlažná s rovnými strechami.

Žiadnu zo stavieb, ani časti stavieb nie je možné nadstaviť, ani formou šikmých striech, ani formou vyrovnania výškovej hladiny jednotlivých domov. V prípade zahusťovania zástavby budú podmienky stanovené v rámci zmeny UPN. V rámci rezervnej plochy je možné dostaviť 2podlažnú stavbu so šikmou strechou.

• Strešná krajina

Pre územie MPR je charakteristické tradičné krovové zastrešenie objektov, so sklonom 38 -45°, ktoré najviac vyhovuje našim klimatickým podmienkam. Takéto zastrešenie sa zachovalo takmer vo všetkých historických objektoch na území MPR.

Prevažná časť historickej zástavby je v uličných krídlach zastrešená klasickými sedlovými strechami s hrebeňom rovnobežným s ulicou, výnimočne manzardovými sedlovými strechami. Tie pochádzajú spravidla z obdobia baroka. Valby sa využívali hlavne v nárožiach, pri križovaní ulíc väčších rozmerov, prípadne na niektorých palácových stavbách. Pri úzkych uličkách, ako napr. Radničná, sú uličné krídla domov do uličiek vo viacerých prípadoch ukončené štítmí. Dvorové krídla majú zväčša pultové strechy.

Do ulice je najviac uplatňovaná rovná, neprerušovaná korunná rímsa pokrytá omietkou. Výnimočne sa objavujú atikové nadstavce a niekoľko štítov, ako akcent nad hlavným vstupom. Na starších strechách, ktoré neprešli v nedávnej minulosti obnovou, je ešte zachovaný pôvodný tvar strechy – s námetkom. Tento „mäkký“ tvar strechy sa však postupne vytráca.

Tradičné krovové strechy boli využívané výlučne ako podružné priestory, ich prevetranie a presvetlenie bolo riešené drobnými, zväčša oplechovanými vikierikmi. Čelo vikierov bolo často bohato umelecko-remeselne vyzdobené (napr. Hviezdoslavova 11, Halenárska 5, Hlavná 34, Štefánikova 20). Vikiere v manzardách umožňovali plnohodnotné využitie spodnej časti striech. Na presvetlenie a prevetranie podkrovných priestorov neboli v historickom jadre v minulosti využívané iné prvky ako vikiere (napr.terasy, loggie).

Narastajúci tlak na využívanie podkroví v historických budovách priniesol na konci 20. storočia veľmi výraznú zmenu v strešnej krajine historického jadra. Postupne sa vytratilí mnohé detaily zo striech a naopak, pribudli často neproporčné presvetľovacie prvky. Vikiere veľkých rozmerov a rôznych tvarov narušili malebnosť pôvodných želiarskych domčekov, pristavaných k hradbám na ulici Horné bašty a Michalská, a dosť výrazne sú zastúpené aj na strechách objektov Jeruzalemskej ulice. Na Štefánikovej ulici dostali len výnimočne podkrovné priestory nové využitie, no zväčša sú presvetlené radom vikierov, už menej strešnými oknami. Na Hlavnej ulici sú podkrovia využívané zväčša len na meštianskych domoch oproti radnici, ktorých dvorové krídla boli zbúrané výstavbou kultúrneho domu. Na týchto objektoch sa vytvorila šikmá strecha so strešnými oknami len v odkvapových častiach, pričom stredná časť medzi nimi má realizovanú plochú strechu. Je to však výnimočný prípad, kedy sa na historických objektoch, navyše kultúrnych pamiatkach, vytvorila netradičná strecha s plochou časťou. Vikiere sa na Hlavnej ulici využili na presvetlenie podkrovia len v jednom prípade, no veľmi nevhodne – na špitáliku, kde narúšajú výraz hlavnej fasády tvorenej dvoma dominantnými stĺpovými portikmi, ukončenými tympanónmi nad korunnou rímsou. Rad nevhodných vikierov je umiestnený aj na budove bývalej prachárne, neskôr známej ako mliečny bar, čiastočne orientovanej do Trojičného námestia. Proporčne aj výrazovo

akceptovateľným riešením je presvetlenie vikiermi menších rozmerov na Trojičnom námestí č. 4, ale aj na Hviezdoslavovej ulici č. 3. Podkrovia na tejto ulici sú využívané hlavne na južnej strane zástavby, sú však presvetlené strešnými oknami. Podkrovia historických objektov na Divadelnej, Radlinského, M.Schneidra-Trnavského a na Kapitulskej ulici nie sú, až na výnimky, využívané na obytné či komerčné účely, na Námestí sv. Mikuláša majú dva kanonické domy oproti farskému kostolu presvetlené podkrovia drobnými strešnými oknami.

Nové funkčné využitie podkroví prinieslo aj ďalšie problémy – väčšie zaťaženie vodorovnej konštrukcie posledného podlažia a zvislých nosných konštrukcií celého objektu a tým nutnosť ich spevňovania, čiastočné alebo úplné zničenie historických krovov, odstraňovanie prekážajúcich komínových telies v podkroví aj nad strešnou konštrukciou.

Od medzivojnového obdobia po vyhlásenie historického jadra za mestskú pamiatkovú rezerváciu, sa v meste takmer výlučne stavali objekty s rovnou strechou. Spočiatku sa zapojili do organizmu mesta rešpektovaním historickej uličnej čiary, od konca 40. rokov 20.storočia nerešpektujú žiadne historické urbanistické princípy. Vznikli tak celé bloky zástavby s rovnými strechami. Azda jedinými objektami z éry socializmu, ktoré okrem uličnej čiary rešpektovali okolitú historickú strešnú rovinu, je objekt na Hlavnej ulici č. 4-8. Tu bol formou ustúpených podlaží vytvorený náznak šikmej strechy orientovanej do ulice.

Šikmé strechy sa na novostavbách opätovne začali realizovať od 90.rokoch 20.storočia, čo sa najintenzívnejšie prejavilo na Františkánskej ulici, kde po celoplošnej asanácii vznikla takmer celá nová ulica. Objekty majú zjednocujúcu korunnú rímsu uličných krídel nad 2. NP a šikmé strechy tradičných sklonov, ktorých podkrovia je presvetlené strešnými oknami a vikiermi, niektoré objekty sú v časti zvýšené na 3NP. Obdobným spôsobom boli „zacelené“ priestory na Hornopotočnej ulici od Horných bást južným smerom (tzv. Malý Paríž), od lekárskej fakulty južným smerom až po Hviezdoslavovu ulicu (hotel Holiday Inn, dom u kráľa Ľudovíta s príľahlými objektami) a na Hollého ulici (tzv. Leonardo).

Tradičné krovové zastrešenie, ako neoddeliteľná súčasť historických objektov a zjednocujúci prvok historického prostredia, je predmetom ochrany v celom rozsahu. Na všetkých objektoch MPR je nutné zachovať všetky doposiaľ zachované historické prvky a strešné konštrukcie, ako aj klasické šikmé zastrešenie novostavieb a novodobých objektov.

Pri obnove objektov, alebo inom stavebnom zásahu, je potrebné zachovať historický tvar strechy, sklon, výšku rímsy a hrebeňa strechy, detail napojenia na rímsu, spôsob odvedenia vody zo strechy a pokiaľ je zachovaný historický stav, sú chránené všetky dochované súčasti a detaily historického krovu. V prípade nutnosti výmeny strešnej krytiny alebo realizácie nadstavby so šikmou strechou, je nutné použiť pôvodný, resp. tradičný prírodný materiál v prírodnom farebnom prevedení a v pôvodnom, resp. tradičnom tvare strechy, detailov a krytiny. V historickom jadre Trnavy je doložená hlavne pálená škridla prírodnej farby v tvare klasickej bobrovky. Najstaršie známe boli bobrovky s rovným rezom, ktoré je nutné použiť na všetky stavby v priestoroch stupňa A, v priestoroch stupňa B je nutné použiť pálené škridle plochého tvaru.

Pri NKP a objektoch vytipovaných na zápis do ÚZKP je nutné v štádiu spracovania prípravnej dokumentácie pred plánovanou obnovou preveriť konštrukciu krovu po stránke stavebno-technickej a historickej. V prípade, že je na objekte zachovaný hodnotný historický krov, je potrebné ho zachovať v origináli. Takéto podkrovia je možné využiť len v odôvodnených prípadoch a len za predpokladu jeho prezentácie ako nenarušeného celku. Podľa stavu poškodenia konštrukcie musí statik navrhnuť obnovu krovu formou lokálnej výmeny poškodených častí. Pri mimoriadne hodnotnom krove je potrebné spracovať dendrochronologický posudok.

Na všetkých objektoch so šikmou strechou je nutné vykonávať pravidelnú údržbu. Je nutné pravidelné čistenie dažďových zvodov a žľabov, kontrola ich technického stavu, kontrola stavu strešnej krytiny.

Na historických objektoch ulíc Divadelná, Radlinského, Trojičné námestie, Hviezdoslavova, M.Sch. Trnavského, Hollého, Námestie sv. Mikuláša a Kapitulskej ulici nie je možné realizovať vstavby do podkrovi s vytváraním presvetľovacích prvkov orientovaných do verejných priestorov. Obdobný zákaz využívania podkrovia platí aj pre významné objekty v centre, ktorými sú univerzitné budovy, radnica, kláštorne komplexy, r.k. fara, kostoly a synagógy. Na budove špitálka je nutné pri najbližšej obnove strešné vikiere zo strany Hlavnej ulice odstrániť a strechu vrátiť do pôvodného výrazu. Presvetľovanie podkrovných priestorov ostatných objektov je možné do ulice realizovať strešnými oknami osadenými v rovine strechy, maximálne v jednom rade a menších rozmerov. Okná nezdužovať do väčších blokov či dvojíc. Vikiere je možné použiť v priestoroch stupňa C, na Františkánskej, Hornopotočnej južne od Univerzitého námestia a na Dolných baštách. Solitérne vikiere malých rozmerov je možné použiť v severnej časti Jeruzalemskej ulice a na dvorových krídlach historických objektov, mimo NKP. Tvar, rozmery, situovanie na streche a materiálové riešenie nových vikierov je nutné odvodiť od historických vikierov, používaných v Trnave

Novostavby a novodobé objekty v priestoroch stupňa A a B musia byť zastrešené klasickými šikmými strechami, ktorých tvar, sklon strešných rovín, výška, proporcie, typológia, krytina (veľkosť, tvar, materiál) a detaily strechy musia vychádzať z okolitého historického prostredia. Výnimku je možné urobiť len v prípade prieluky na Divadelnej ulici vedľa 4- podlažného nárožného domu, kde je možné klasickú strechu umiestniť len za podmienky dodržania 2- podlažného objektu. V prípade 3- podlažného, ktorý by korunnou rímsou vytvoril postupné prepojenie medzi 4-podlažným domom a historickou zástavbou ulice, by šikmý krov klasického sklonu prekryl priehľad na mestskú vežu z Divadelnej ulice, preto ho nie je možné použiť. Objekt v tom prípade je nutné ukončiť rovnou strechou.

Presvetlenie podkrovi novostavieb v priestoroch stupňa A môže byť realizované len strešnými oknami, ich pôsobenie v konkrétnom priestore však treba vopred preveriť. Zrealizované vikiere, ktoré v priestore pôsobia rušivo, postupne nahrádzať menšími alebo strešnými oknami. V priestoroch stupňa B je možné využiť vikier ako akcent fasády. Okrem Františkánskej ulice, kde sa môžu použiť rôzne tvary vikierov, musí vychádzať z historického tvaroslovia.

Konštrukcie strechy a jej detaily je potrebné prioritne realizovať z prírodných materiálov, krytinu použiť pálenú, prírodnej farebnosti. Historické komíny, ktoré sú v zlom technickom stave, je nutné obnoviť v pôvodnom tvare a výrazu. Na komíny nepoužívať bielu tehlu, ktorá je pre historické prostredie cudzorodá. Je potrebné použiť omietku alebo klasickú tehlu bez omietania.

F.3.3. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, OCHRANU A PREZENTÁCIU PRVKOV ULIČNÉHO INTERIÉRU

K typickým prvkom historického prostredia MPR Trnava patria výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky, mobiliár, povrchové úpravy verejných priestorov, úprava povrchov budov vrátane použitých materiálov a techník, architektonické detaily a prvky, uličný parter, reklama, označenie budov, ale aj novšie prvky ako je technická infraštruktúra, letné sedenia a iné dočasné stavby.

F.3.3.1. Výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky

Malá architektúra vrátane plastík nie je v historickom jadre početne zastúpená. O to väčší dôraz je potrebné klásť na jej zachovanie, ako i na dopĺňovanie priestorov o súčasné výtvarné diela.

Medzi historické prvky, ktoré sú samostatne zapísané v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok, patrí súsošie Najsvätejšej Trojice na Trojičnom námestí, súsošie sv. Jozefa na Námestí sv. Mikuláša a socha P. Márie na stípe na Kapitulskej ulici. Ďalšie historické výtvarné diela, ktoré sú zapísané medzi pamätihodnosti mesta, je súbor sôch pri kostole sv. Mikuláša, kríž pri kostole sv. Heleny a kríž pri františkánskom kostole.

Súčasťou univerzitnej budovy – lekárskej fakulty, je socha sv. Jána Nepomuckého umiestnená na nároží budovy a prekrytá kovovou strieškou. Táto bola pred výstavbou fakulty a v období existencie potoka, pretekajúceho Hornopotočnou ulicou, samostatne stojacou sochou a umiestnená bola na križovaní potoka a mosta pri Univerzitnom námestí. Socha sv. Jána Nepomuckého bola umiestnená na Paulínskej ulici, tiež v období existencie potoka pretekajúceho Paulínskou ulicou.

Mnohé historické výtvarné diela sú však neoddeliteľnou súčasťou fasád kultúrnych pamiatok a historických objektov, a neprezentujú sa ako samostatné objekty. Väčšie množstvo kamenných plastík sa nachádza v nikách uličných fasád univerzitného kostola, kamenné plastiky sa nachádzajú nad takmer všetkými hlavnými vstupmi do budov bývalých univerzitných budov a na čelných fasádach väčšiny kostolov. Drobné plastiky a výtvarné diela v podobe sôch, erbov a znakov nachádzame aj na niektorých budovách profánnej architektúry – divadlo, radnica, mestská veža, Bernolákova brána, rímsko-katolícka fara, kanonické domy a starý arcibiskupský palác na Námestí sv. Mikuláša 3, Halenárska 4,7,8, 45, Hlavná 7, 15, Divadelná 7, Hviezdoslavova 4, 13, 14, Jeruzalemská 11, Štefánikova 10,38 a ďalších. Doposiaľ bolo objavených niekoľko historických označení – čísiel domov, zachovaných na uličných fasádach domov na Hviezdoslavovej ulici č.4,12,13, Halenárskej 4, Štefánikovej 10, Hlavnej7.

Na univerzitných budovách, ale aj na iných objektoch historického jadra je niekoľko pamätných tabúľ, z ktorých niektoré sú evidované v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok . V historickom jadre mesta je niekoľko novodobých pamätníkov, pomníkov či sôch s väčšou alebo menšou výtvarnou hodnotou. Na Univerzitnom námestí je pamätník SNP pred budovou lekárskej fakulty, pred hlavným vstupom do univerzitného kostola je nedávno odhalená socha pápeža Jána Pavla II. ako spomienka na jeho návštevu Trnavy a katedrálneho kostola. V priestore synagógy, pred hlavným vstupom sa nachádza pamätník na umučených židov v II. svetovej vojne a na Kapitulskej ulici je pamätník M. Sch. Trnavského.

Z historických fontán alebo studní sa vo verejných priestoroch MPR nezachovala žiadna, nie je zachovaný ani potok, v minulosti pretekajúci stredom mesta a deliaci historické jadro na východnú a západnú časť. Na historických fotografiách sa objavuje len studňa na Trojičnom námestí, v priestore medzi Trojičkou a divadlom.

Niekoľko nekonšepčne rozmiestnených fontán v historickom jadre je realizovaných koncom 20. a začiatkom 21.storočia.

Výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky, ktoré sú kultúrnymi pamiatkami alebo sú ich súčasťou, je potrebné stabilne udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave, pravidelne očisťovať od rôznych depozitov, nánosov nečistôt a poškodení (mikroflóra, poveternostný vplyv, ap.). Akúkoľvek údržbu alebo obnovu je možné na týchto prvkoch realizovať len reštaurátorským spôsobom, reštaurátorom so spôsobilosťou na konkrétny materiál.

„Pamiatka je neoddeliteľná od histórie, ktorej je svedkom, ale aj od prostredia, do ktorého je umiestnená. Preto premiestnenie celej pamiatky alebo jej časti je neprípustné. Výnimočne je prípustné v prípade, keď ide o záchranu pamiatky, alebo keď ide o významný národný alebo medzinárodný záujem. Časti dekorácie: sochy, maľby alebo iné výzdoby, ktoré sú integrálnou súčasťou pamiatky, nemôžu byť od nej oddelené. Výnimkou je len situácia, ak je to jediný vhodný spôsob zaistenia ochrany pamiatky.“¹

Novodobé pomníky a pamätníky je potrebné v princípe zachovať na mieste ako súčasť novodobej histórie mesta, v prípade ich premiestňovania je potrebné hľadať adekvátne miesto ich významu, resp. významu udalostí s nimi spojenými. Taktiež vyžadujú pravidelnú údržbu umelecko-remeselným alebo reštaurátorským spôsobom.

Pre umiestňovanie fontán v MPR je potrebné spracovať koncepciu. Naznačenie priebehu bývalého potoka mestom je prioritou pre umiestňovanie okrasných fontán, v bývalých trhových uliciach a námestiach je treba preferovať pitné fontánky ako súčasť ich pôvodného vybavenia (nová forma vyjadrujúca pôvodné verejné studne).

F.3.3.2. Mobiliiár, osvetlenie a iluminácia

V nedávnej minulosti, v súvislosti s ilumináciou niektorých významných objektov historického jadra, bol stanovený základný princíp nasvetľovania historických objektov. Podľa neho bude mestské opevnenie a stavby súvisiace s fortifikačným systémom nasvetlené bielym svetlom, ostatné budovy v MPR žltým. Pri opevnení je najvyššia intenzita pri existujúcich mestských bránach a fortňiach, na bežnom úseku sa intenzita svetla postupne znižuje.

V centre budú iluminované len najvýznamnejšie historické objekty (mestská veža, kostoly a kláštory, univerzitné budovy, radnica, divadlo). Pri iluminácii je nutné každý zámer posúdiť individuálne, pričom je potrebné osvetľovacie telesá umiestniť mimo nasvetľovaný objekt, a tak, aby nenarušili vzhľad iných budov alebo verejných priestranstiev. Ak sa takéto miesta na osvetľovacie telesá nenájdu, nie je možné daný objekt iluminovať.

V historickom jadre mesta je použitých niekoľko druhov mobiliáru, koncepcne súvisiaceho so svietidlami a mobiliáru bez väzby na osvetľovacie telesá. Rekonštrukčné kópie historického mobiliáru zo začiatku 20.storočia – lampy, lavičky, smetné koše, stĺpiky, sú použité na Kapitulskej, Michalskej a Jeruzalemskej ulici, na Mikulášskom námestí, čiastočne na Univerzitnom námestí (bez lúčov) a Divadelnej ulici a lampy sú osadené na ulici M.Schneidra Trnavského, Horných Baštách, Invalidskej, Hradobnej a Havlíkovej ulici. Novotvar svietidiel, inšpirujúci sa historickou lucernou na kandelábri, sa doposiaľ osadil na Františkánskej a Vajanského ulici a na Jakubskom námestí. Na Trojičnom námestí, Hlavnej, Radlinského a Hviezdoslavovej po križovanie s Pekárskou ulicou sú použité združené stojanové lampy s guľovými svietidlami s koncepcne riešenými lavičkami a smetnými košmi v betónovom prevedení. Ostatné priestory majú rôzne druhy (niekoľko druhov) osvetlení, niekoľko druhov smetných košov a viacero tvarov betónových kvetináčov, pochádzajúcich zo socialistického obdobia . Lavičky, okrem spomínaných betónových, nie sú zachované žiadne.

Z dnes existujúceho mobiliáru jedine rekonštrukčné kópie historických svietidiel majú alternatívu stojanov (kandelábrov) aj konzol, umiestňovaných na fasády budov. K nim je vytvorená lavička, ako rekonštrukčná kópia historickej, používanej začiatkom 20.storočia, deliaci stĺpik a smetný kôš, osádzaný priamo na kandeláber alebo samostatne stojaci. Kompletne koncepcne riešený mobiliár majú priestory Trojičného námestia a Hlavnej ulice, kde k združeným stojanovým svietidlám sú vytvorené lavičky a smetné koše v kombinácii betón - drevo.

Novotvar, inšpirujúci sa historickým kandelábrovým osvetlením – konzolová lampa, je zrealizovaná na Vajanského ulici. K tomuto druhu osvetlenia je navrhnutý aj realizovaný smetný kôš, taktiež sa inšpirujúci historickým stavom. Je použitý na Divadelnej ulici a Univerzitnom námestí. Návrh novotvaru lavičiek inšpirujúci sa historickými, nie je zatiaľ doriešený.

Na Paulínskej ulici boli nedávno osadené dreveno-kovové lavičky a smetné koše, ktoré však výrazovo nesúvisia so žiadnym osvetľovacím telesom, použitým v MPR.

V MPR je nutné zjednotiť celý mobiliár výrazovo aj farebne. Vzhľadom na rôznorodosť priestorov je však potrebné používať dva, max. tri druhy tak, ako sa začali realizovať v období po vyhlásení MPR. Rekonštrukčné kópie mobiliáru je nutné použiť vo

všetkých priestoroch typu A, len miesta, ktoré sú do veľkej miery narušené stavbami z obdobia socializmu, je možné riešiť individuálne (napr. časť Trojičného námestia pri dome kultúry, Hlavná ulica). Novotvar, inšpirujúci sa historickým osvetlením, použiť v priestoroch typu C. Priestory typu B je nutné posudzovať podľa toho, v akom vzťahu sú k najzachovalejším častiam centra.

Presnú koncepciu riešenia a osádzania typu mobiliáru do jednotlivých priestorov je potrebné riešiť v spolupráci s mestom Trnava.

K rekonštrukčným kópiám je potrebné navrhnuť združený typ svietidla, ktorý by bolo možné použiť na väčšie urbanistické priestory, hlavne námestia. Pri novotvare je nutné dopracovať všetky prvky mobiliáru – konzolové svietidlá, lavičky, deliace stĺpiky, stojany na bicykle, ap.

Konzolové lampy, ktoré sú osadené na provizórnych stĺpoch, je potrebné hneď po dostavbe príslušného objektu osadiť na vzniknutú novostavbu a provizórny stĺp odstrániť. Takéto svietidlá sú na Michalskej, Horných baštách a Hradobnej ulici a na námestí sv. Mikuláša na severnom plote Arcibiskupského paláca.

Pri navrhovaní typu svietidla – kandeláber alebo konzola, je potrebné vychádzať z historického stavu konkrétneho priestoru. V prípade, že neexistujú na daný priestor archívne materiály (resp. nie sú známe), je potrebné vychádzať z príbuzných urbanistických priestorov, resp. objektov.

Novovzniknutý park v cípe medzi Hornopotočnou a Pekárskou ulicou je samostatný celok („stavba“) vrátane mobiliáru, ktorý je v tomto prípade chápaný ako parkový, nesúvisiaci s mobiliárom mesta (historického jadra) a mobiliár Pekárskej a Hornopotočnej ulice sa mu nebude prispôsobovať.

V niektorých významných objektoch mesta sa udialo viac významných udalostí, resp. tam pôsobilo viac významných osobností. V takom prípade je potrebné zvážiť, ktorá z udalostí alebo osobností je pre daný objekt najvýznamnejšia a bude, resp. môže byť prezentovaná na hlavnej fasáde pamätnou tabuľou. Ďalšie umiestňovanie tabúľ na hlavnú fasádu je neprípustné a treba hľadať buď iné vhodné miesto na ich osadenie (napr. vo verejne prístupnom prejazde) alebo spracovať inú koncepciu podania informácií o významných udalostiach alebo osobnostiach.

Historicky hodnotné oplotenia budov alebo objektov, ktoré sú vyznačené na výkrese zásad, je potrebné zachovať v origináli a v prípade potreby odborne ošetriť. Ak sú zničené alebo odstránené, je potrebné ich vrátiť na pôvodné miesto, resp. nahradiť rekonštrukčnou kópiou originálu.

F.3.3.3. Povrchové úpravy urbanistických priestorov

Na mnohých miestach historického jadra je, či už fotograficky (archívnym materiálom), alebo fragmentálne na pôvodnom mieste, doložená historická kamenná dlažba. Prvé dláždenie mesta prebehlo pravdepodobne v roku 1739, kedy bolo po iniciatíve kardinála vydláždené námestie a dôležitejšie ulice (Dejiny Trnavy, str.106).

Najstaršie známe dláždenie využívalo dlažbové kocky väčších rozmerov obdĺžnikového a štvorcového tvaru, kladených na cestnej komunikácii diagonálne, tzv. na rybinu a na chodníkoch kolmo na objekty. Dlhé kamenné obrubníky, ohraničujúce chodníky, zároveň prekleňovali vyššiu niveletu chodníkov oproti zvyšnej časti ulice. Vedľa obrubníkov sa tiahla najnižšie položená časť ulice, umožňujúca odtok vody, pokrytá zvyčajne tromi pásmi kamennej dlažby (tzv. prídlažba). Takto boli upravené povrchy na väčšine ulíc centra mesta.

Na širších uliciach bol medzi chodníky a cestu vložený „odstavňý pruh“ vyložený valúnmi. Úzke uličky boli vydláždené ako chodníky, bez priečného delenia. Najnižšie položené miesto v priečnom reze bolo v strede, vytvorené z jedného pásu dlažby, napr. Tŕnitá ulička. V mladšom období, začiatkom 20.storočia, sa začali na dláždenie používať drobné kamenné kocky, na cestách kladené do tzv. vejárov.

V období od 2. svetovej vojny do konca 80. rokov 20.storočia, sa postupne kamenná dlažba odstraňovala a nahrádzala asfaltovým povrchom, alebo sa rovno zalievala asfaltom. Výnimku

tvorilo len Trojičné námestie, kde síce bola odstránená historická dlažba, ale bola nahradená najskôr na časti námestia veľkoplošnou kamennou dlažbou a neskôr celoplošne drobnou (mozaikovou) kamennou dlažbou.

Po roku 1989 sa síce niektoré urbanistické priestory začali projekčne riešiť a asfalt odstraňovať, no k pôvodnému výrazu sa priblížila len realizácia na ulici M. Schneidra Trnavského a čiastočne južná časť Jeruzalemskej ulice. Náznak pôvodného stavu sa zrealizoval na Michalskej ulici. Návrh obnovy Kapitulskej ulice bol spracovaný v súlade s historickým stavom, nepoužila sa však kamenná dlažba, ale betónová, čo je pre jednu z historicky najzachovalejších ulíc MPR mimoriadne nevhodné.

Absolútne zle je zrealizovaná Divadelná ulica, kde zmenou projektovanej kamennej dlažby na betónovú, sa okrem celkového výrazu ulice zmenila aj plynulá línia náznaku cesty na geometricky uskakovanú. Je to cudzorodé a nevhodné riešenie v historickom prostredí.

Je nutné zachovať všetku historickú dlažbu, či už voľne viditeľnú alebo zaliatu asfaltom, doposiaľ zachovanú v historických priestoroch Trnavy, vrátane všetkých kamenných obrubníkov. V prípade obnovy týchto priestorov je potrebné preveriť v rámci prípravných projektových prác rozsah dlažby, jej technický stav a technický stav podložia. Dlažbu je potrebné ponechať na mieste a len v prípade zlého technického stavu podložia ju preskladať a uložiť na pôvodné miesto a v pôvodnom tvare. V prípade nedostatočného množstva dlažbových kociek na celý urbanistický priestor je potrebné navrhnuť jej umiestnenie a sústrediť ju na jedno miesto. V žiadnom prípade nie je možné dlažbu odstrániť a nevrátiť späť do historického jadra. Rozsah zachovania dlažby je potrebné v rámci prípravných projekčných prác preveriť najmä na ulici Halenárskej, Hollého a ďalších, kde sa pri zemných prácach pôvodná dlažba objaví.

Je nutné v spolupráci s mestom Trnava navrhnuť jednotnú koncepciu urbanistických priestorov historického jadra z hľadiska riešenia povrchových úprav, čo sa týka tvarového, výškového (vzťah chodníka a cesty) aj materiálového. Je nutné ujednotiť druh použitého materiálu v priestoroch stupňa A a B, určiť farebnosť riešenia chodníkov aj cestných komunikácií. Priestory, ktoré si zachovali tvarové riešenie (napr. zvýšený chodník, cesta), je vhodné v tom tvare ponechať a zmeniť len materiálové riešenie. Radikálne zmenené priestory v stupni A (napr. Divadelná ulica) je potrebné prehodnotiť a formou náznakovej rekonštrukcie prinavrátiť pôvodné členenie

Ulice v priestoroch stupňa A (Kapitulská, Hlavná, M.Schneidera Trnavského, Hviezdoslavova, Divadelná, Radlinského, Štefánikova, Hollého ulica, severná časť Halenárskej - min. po Havlíkovu, južná časť Jeruzalemskej -po Invalidskú, Zelený rínek, všetky námestia, úzke spojovacie uličky (Trnitá, Hradobná, Radničná), chodníky príhradobných ulíc a severnej časti Hornopotočnej ulice (pri univerzitných budovách) musia byť vyložené prírodným kamenným materiálom. Na Hlavnej, Štefánikovej a Radlinského je možné pripustiť kombináciu s betónovou dlažbou, avšak len ako dočasné riešenie a za predpokladu použitia dlažby približujúcej sa výrazom kamennej. Vzhľadom k tomu, že väčšina ulíc historického jadra mala zachovanú minimálne do polovice 20.storočia staršiu dlažbu s použitím dlažby väčších rozmerov kladených na cestách diagonálne a na chodníkoch kolmo na fasády, na uliciach MPR bude preferovaný tento systém dlažby a jej kladenia. Nie je vylúčené ani použitie drobnej kamennej dlažby kladenej vejárovito, toto riešenie by však muselo mať logickú nadväznosť na zrealizovanú ulicu M. Sch. Trnavského.

Kamennú dlažbu je potrebné klásť hladkou plochou hore a vytvoriť čo najmenšie škáry medzi jednotlivými kockami.

Na ulice v priestoroch stupňa B je možné použiť betónovú dlažbu, výber dlažby (veľkosť, tvar, farebnosť, spôsob kladenia, ap.) musí byť jednotne určený v koncepcii na celé historické jadro a konkrétny výber musí byť prekonzultovaný a samostatne odsúhlasený. V prípade čiastkového riešenia ulice (napr. chodník pred novoobnoveným alebo novopostaveným domom) je nutné sa prispôbiť celku.

Individuálny prístup si vyžadujú námestia.

Trojčinné námestie, ktoré bolo do dnešného stavu zrealizované v 80. rokoch 20. storočia, bolo koncipované sústrednými kružnicami na stred, do ktorého mala byť osadená monumentálna socha K. Gottwalda. Po revolúcii sa na námestie opäť vrátilo zreštaurované súsošie Najsvätejšej Trojice. Jej natočenie oproti pôvodnému stavu bolo potrebné, vzhľadom na novú koncepciu námestia, zmeniť, avšak nebola osadená do stredu kružníc.

Riešenie Trojčinného námestia, vzhľadom na použitý prírodný materiál, je akceptovateľné. Pokiaľ by sa však uvažovalo s jeho rekonštrukciou, je potrebné vychádzať z dobového stavu, nevytvárať žiadne umelé tvary a dlažbu navrhnúť tak, aby sa celé námestie vizuálne zjednotilo. Dlažba námestia musí byť riešená tak, aby sa zvýraznilo postavenie súsošia a opäť sa stalo aj vizuálne, dominantou námestia.

Námestie sv. Mikuláša bolo ako jedno z prvých porevolučných realizácií obnovené v prírodnom materiáli s výnimkou chodníkov. Pozitívom riešenia je, že podstatná časť námestia má jeden druh dlažby v rovnakej farbe bez akéhokoľvek náznaku delenia na menšie útvary, čo podporuje dojem veľkosti námestia a jeho dôležitosti v organizme historického mesta. Nevhodne je však riešený vzťah námestia a príľahlých ulíc. **Námestie je totiž prirodzene nadradené voči ulici M.Sch. Trnavského a preto by cesta s chodníkmi, realizovaná na ulici nemala prechádzať do námestia, ale plocha námestia sa aj v tejto časti musí do budúcnosti zjednotiť. Diskutabilný je aj náznak pôvodného oplotenia, či ohraničenia areálu kostola z dôvodu, že nie je archeologicky preskúmaná jeho presná poloha. V prípade akéhokoľvek zásahu do povrchov námestia bude potrebné priebeh pôvodného múru areálu farského kostola archeologicky preveriť a náznak realizovať v skutočnej polohe.**

Kapitulská ulica bola v minulosti súčasťou tzv. šošovkovitého námestia, takže plynulo prechádzala z námestia do postupne sa zužujúcej ulice. Tento historický princíp bol narušený hlavne nevhodným materiálovým riešením ulice. **Je preto nutné materiálovo zjednotiť Námestie sv. Mikuláša a Kapitulskú ulicu a v oboch priestoroch použiť prírodnú kamennú dlažbu rovnakého tvaru, farebnosti a výrazu.**

Univerzitné námestie nie je v súčasnosti koncepčne riešené. V časti pred celou severnou fasádou lekárskej fakulty je ponechaná parková úprava založená začiatkom 20.storočia, ktorej pôvodná koncepcia však bola narušená dosadbami v období socializmu a takmer v celom rozsahu ponechaná dodnes. Stredom námestia prechádza asfaltová cesta spájajúca príľahlé ulice prechádzajúce popri námestí zo západu aj z východu. Zvyšná časť pred kostolom, ohraničená z dvoch strán cestou a z dvoch strán univerzitnými budovami, bola nedávno zmenená na sadovú úpravu s dominantným postavením sochy Jána Pavla II.

Na priestor Univerzitného námestia bol spracovaný v roku 1997 projekt, ktorý síce už nie je možné, vzhľadom na nové vstupy, realizovať v celom rozsahu bezo zmeny, jeho podstatné návrhy je však možné pri regenerácii priestoru a pri spracovaní nového projektu použiť. Základnou filozofiou je rehabilitácia barokového charakteru námestia so zvýraznením palácového charakteru ako jediného zachovaného v historickom jadre. Prinavrátie charakteru zhromažďovacieho priestoru, obnova prvotnej koncepcie sadovej úpravy, použitie jednotnej dlažby barokového výrazu na celý priestor, prezentácia stredovekej etapy dominikánskeho kostola v úrovni terénu, použitie kópií mobiliáru zo začiatku 20.storočia sú návrhy, ktoré je potrebné pri prepracovaní projektu dodržať.

F.3.3.4. Technická infraštruktúra

Technická infraštruktúra je novodobým prvkom v historickom jadre stredovekého mesta. Voda zo studní sa používala až do vybudovania vodovodu začiatkom 40.rokov 20.storočia, elektrický prúd bol v meste zavedený po 1. svetovej vojne i keď nočné osvetlenie bolo zavedené v roku 1830 (Dejiny Trnavy, str.107). Na odpad sa dlho využíval potok pretekajúci stredom mesta, aj keď boli vybudované žumpy. Kanalizácia sa pod povrchom objavuje z obdobia baroka. Novodobá kanalizácia sa budovala spolu s vodovodom v 40.rokoch 20.storočia.

Neustálym rastom nových technológií vznikli v priebehu 20. storočia a pribúdajú aj v 21. storočí nové technické prvky a konštrukcie v interiéri mesta. Rôzne stípy elektrického vedenia s množstvom káblov ukotvených na fasádach domov alebo na strešných nosičoch, trafostanice, elektrické skrine rôznych veľkostí osadené na fasádach domov alebo voľne stojace na verejnom priestranstve, skrine ďalších médií, antény rôznych tvarov a veľkostí spravidla umiestnené na strechách domov, požiarne hydranty a najnovšie klimatizačné jednotky umiestnené po fasádach a strechách. K týmto priestorovým konštrukciám treba doplniť rovinné prvky v úrovni ciest a chodníkov, akými sú rôzne kanalizačné a vodovodné poklapy, vpuste a odvodňovacie rigoly prekryté mriežkami.

V priebehu posledných desaťročí sa pri niektorých celkových obnovách objektov alebo urbanistických priestorov podarilo eliminovať v minulosti nevhodne riešenú technickú infraštruktúru, napr. výmenou vzdušných vedení za podzemné, či umiestniť skrine niektorých médií tak, aby nenarúšali celkový vzhľad objektu.

V historickom prostredí MPR je nutné zabezpečiť dôslednú estetizáciu technických zariadení, resp. ich umiestňovanie v pohľadovo málo exponovaných polohách. Je potrebné preveriť funkčnosť existujúcich povrchových vedení a technických zariadení a nefunkčné je potrebné odstrániť. Overovanie funkčnosti realizovať v prípravnej fáze projektovania obnovy urbanistického priestoru alebo v prípravnej fáze obnovy jednotlivých objektov. Elektrické vedenia VN a NN zásadne musia byť kabelizované. Umiestnenie vedení do zeme musí byť navrhnuté v projekte pre stavebné povolenie na obnovu urbanistického priestoru alebo na obnovu jednotlivých objektov.

Neesteticky osadené technické zariadenia, rušiacie vzhľad budovy a historického prostredia, je potrebné premiestniť na vhodnejšie, menej rušivé miesto. Rôzne skrine technického zariadenia budovy je možné na hlavnú fasádu umiestniť len za podmienky, že nebudú vnímateľné (napr. umiestniť za okenicu slepého okna, ap.) V opačnom prípade je nutné hľadať iné miesto mimo uličnú fasádu, napr. prejazd, kde však tiež je potrebné hľadať spôsob umiestnenia a výrazu tak, aby nezasahovali do hodnotných historických konštrukcií a nepôsobili v danom priestore rušivo.

V prípade nutnosti osadenia elektrických skriň, slúžiacich pre väčší počet odberateľov v urbanistickom priestore, je nutné ich architektonicky prispôbiť danému priestoru a zosúladiť s mobiliárom.

Vývody z vykurovacích telies neumiestňovať na fasády, jestvujúce vývody (gamatky ap.) , rušiacie výraz fasád odstrániť a zmeniť systém vykurovania tak, aby nezasahoval svojimi vývodmi fasády. Odvod spalín riešiť cez strechu alebo na miestach, kde nebude pôsobiť rušivo. Takto realizované vývody musia však byť technicky riešené tak, aby nespôsobovali sčernávanie, resp. zašpinenie časti fasády okolo vývodu.

Klimatizačné jednotky v žiadnom prípade nesmú byť umiestňované na uličné fasády, strechy a viditeľné štíty uličných krídel. Nesmú narúšať koncepcný výraz žiadnej fasády, strešnej roviny, ani historického prostredia. Ich umiestnenie, ako aj umiestnenie všetkých technických prvkov súvisiacich s klimatizáciou, musí byť riešené a konzultované už v štádiu spracovávania projektovej dokumentácie.

Antény a satelity je možné umiestniť len na mladšie, z historického hľadiska menej hodnotné objekty a na také miesto, ktoré nebude rušiť historické prostredie, pohľady a priehľady na historické objekty a urbanistické celky. Vždy treba hľadať pohľadovo neexponované polohy, napr. dvorové časti budov.

Fotovoltaické elektrárne sú oficiálne definované ako výrobné zariadenia, určené pre odber vyrobenej energie do verejnej siete. Jednotlivé fotovoltaické články svojou hmotou a charakterom, najmä svojou plošnou náročnosťou a výrazným technickým dizajnom, pôsobia v historickom prostredí cudzoročno až agresívne.

Nové výrobné zariadenia a ich umiestňovanie na strechy v pamiatkovom území je neprípustné. Zásadne nie je možné umiestňovať fotovoltaické články na budovy historických budov a budov v priestoroch stupňa A a B. Pri novodobých objektoch v priestoroch stupňa

C musí byť v štádiu zámeru preukázané, že osadením článku sa nezväčší výška jestvujúceho objektu a zariadenie nebude vnímané zo žiadnych pohľadov (či už z pohľadu chodca alebo z dostupných mestských dominant).

Pri projektovaní obnovy urbanistických priestorov je nutné navrhnuť rôzne poklapy podzemných šácht a vedení tak, aby priestorovo ani výrazovo nepôsobili rušivo a boli zosúladené z výrazom mobiliáru daného priestoru

Je potrebné prehodnotiť súčasnú situáciu trafostaníc a perspektívne uvažovať s ich vymiestnením, resp. s ich riešením v rámci vnútroblokov, alebo prestavbou na podzemné TS. Pri riešení novostavieb v historickom jadre je v štádiu ich prípravy a projektovania potrebné uvažovať o umiestnení transformačných staníc na týchto plochách. Ak je potrebná rekonštrukcia existujúcich, ich hmotovopriestorové a výrazové riešenie sa musí podriadiť okolitej historickej zástavbe.

Pri osadzovaní hydrantov v priestoroch stupňa A a v okolí NKP v ostatných priestoroch je nutné tieto riešiť ako podzemné.

F.3.3.5. Stavebné techniky, materiály, povrchové úpravy fasád, architektonické detaily a prvky

Hlavným stavebným materiálom pre murovanie zvislých konštrukcií bola od počiatkov mesta tehla kombinovaná s drevenými vodorovnými konštrukciami, neskôr tiež nahradenými tehlou (klenby). Kameň ako stavebný materiál sa vyskytuje len výnimočne, aj to len v podzemných konštrukciách (základové múry) alebo v neskoršom období ako armovací prvok otvorov. Povrchovou úpravou stien prvých mestských budov bolo rezné murivo s upravovanou maltou v škárach medzi tehľami v exteriéri aj interiéri. Neskôr sa začali steny omietať. Je možné predpokladať, že nástup omietania súvisí s rokom 1363, kedy panovník povolil obyvateľom Trnavy lámať kameň a ťažiť vápenec na pálenie vápna v neďalekých lesoch Malých Karpát (Dejiny Trnavy, str.47). Drevo a kameň boli nedostatkovým stavebným materiálom ešte začiatkom 16.storočia, čo sa prejavuje na tom, že v Trnave je do tohto obdobia v porovnaní s inými mestami podstatne menšie množstvo armovaných otvorov realizovaných z kameňa.

Tehla spájaná maltou ako základný stavebný materiál a základná stavebná technika sa používa až do nástupu železobetónových konštrukcií, ktoré sa v plnej miere rozšírili v 2.polovici 20.storočia. Od 14.storočia až do tohto obdobia sa používala výlučne omietaná povrchová úprava stien s použitím vápenných mált a omietok, kombinovaná so štukovou, maľovanou, kamennou alebo terakotovou výzdobou na fasádach.

Na pokrytie striech sa v meste dlhodobo používala slama napriek opakovaným nariadeniam mestskej rady v 17. a začiatkom 18. storočia strhnúť slamené strechy a nahradiť ich pevnou krytinou. Keďže tieto opatrenia sa zaslúžili o to, že v 18. storočí nepostihli mesto ničivé požiare takého rozsahu ako v minulosti (Dejiny Trnavy, str.107), je predpoklad, že od tohto obdobia je používaná na pokrytie striech spravidla pálená škridla, na niektorých objektoch je známe použitie aj dreveného šindľa.

- **Národné kultúrne pamiatky a historické objekty**

„Údržba autentickej historickej pamiatky zachováva originálne materiály, ktoré boli v minulosti opravované tradičnými technikami. **Oprava pamiatky sa musí uskutočniť rovnako zodpovedajúcimi materiálmi a technikami, ako bola postavená. Z toho vyplýva, že pri ochrane pamiatok treba používať tradičné materiály a techniky.** Špeciálny problém údržby predstavujú výtvarné a architektonické prvky historických budov. Široké spektrum možných poškodení je výsledkom zanedbávania budov, nesprávneho klimatického režimu v interiéroch, ap. Na výtvarné diela môže mať ničivý účinok dokonca aj nevhodné čistenie. **V takýchto prípadoch musí byť údržba zverená len príslušným odborníkom. Preto sa odporúča uzatvárať dohody o údržbe s reštaurátormi výnimočných výtvarných diel, ktoré sú osobitne ohrozené.** Ohrozenia môžu byť takto včas identifikované a menšie počiatočné

poškodenia môže opravovať reštaurátor každoročne bez veľkých nákladov. Súborom jednoduchých konzervačných opatrení počas dlhého obdobia možno predísť rozsiahlym reštaurátorským prácam. **Tento model s istými modifikáciami možno aplikovať aj na dohody o údržbe pre všeobecnú ochranu historických budov. Konzervačné práce spolu s opatreniami na stabilizáciu a záchranu pamiatky, ktoré chránia jej materiál a zabraňujú ďalším stratám, majú jednoznačnú prioritu pred všetkými ostatnými opatreniami.** Úžitková hodnota mnohých typov pamiatok si vyžaduje opravu alebo starostlivú obnovu, ktorá presahuje konzervačné práce, a teda zahŕňa aj ďalšie metódy ochrany, ktoré obsahujú reštaurovanie a možno aj renovovanie. **Konzervovanie však vždy je a bude počiatočným bodom všetkých úvah v oblasti ochrany pamiatok. Renovačné metódy sú v praxi ochrany pamiatok akceptovateľné len vtedy, keď sa pôvodný materiál už technicky nedá konzervovať a musí sa nahradiť. Keď sa už historický materiál nemôže ďalej vystavovať účinkom prostredia, musí sa vzhľadom na jeho ochranu prekryť. Renovačné práce treba podporiť výskumom orientovaným na záchranu pamiatky. Dvere, okenný rám, strešnú konštrukciu ap. možno najlepšie opraviť použitím zodpovedajúceho dreva, starú omietku treba doplniť analogickou technikou, podobne tehlové murivo je najvhodnejšie opraviť tehliami, atď. Moderná cementová omietka ako prídavok starých omietok alebo ako nová omietka na starej murovanej stene, nie je len estetickým problémom, ale stáva sa vážnym konštrukčným problémom smerujúcim k ďalšiemu poškodzovaniu. To isté platí pre betónovú výplň v murovanej stene. Ak je to možné, všetky opravy tohto typu treba vykonať v súlade s pôvodnými remeselnými technikami. Moderné ručné nástroje alebo malé elektrické stroje sa v mnohých prípadoch môžu využívať, ale veľkorozmerné stavebné mechanizmy by mohli poškodiť historickú budovu. V niektorých prípadoch však treba na stabilizáciu a na ochranu použiť technológie zamerané na záchranu. Ak sa pri rozsiahlejších opravách musia úplne vymeniť niektoré porušené súčasti, vo všeobecnosti platia tie isté princípy (napr. použiť tradičnú keramickú krytinu, lebo má okrem estetického účinku iné fyzikálne vlastnosti ako náhradné materiály – napr. betónové škridly, nezameniť drevené okenné výplne plastovými, okenné žalúzie roletami, odmietnuť všetky populárne fasádne prekrytia azbestocementom alebo plastom atď.). To znamená zrieknutie sa všetkých priemyselných jednorázových produktov, pretože okrem ich odlišných vlastností môžu historickú budovu v skutočnosti iba rozladiť.** Pre všetky práce súvisiace s ochranou je dôležitý princíp reverzibility, pričom oprava a nahradenie prvkov musí byť vratné. “²

„Keď tradičné techniky nie sú vhodné, tak zachovanie pamiatky môže byť zabezpečené použitím moderného technického procesu ochrany a výstavby, ak ich účinnosť bola preukázaná vedeckým výskumom a nadobudnuté skúsenosti ju zaručujú. Moderné technológie sú však nežiaduce, ak ich použitie znamená postupy podľa metódy tabula rasa, alebo keď spôsobujú nesmierne škody. Moderné materiály a technológie sa môžu využívať pri stabilizačných opatreniach, stavebných prácach spojených s odstránením vlhkosti a pod. Pri posudzovaní rozsahu rehabilitácie je veľmi nápomocný princíp reverzibility. “¹

Architektonické detaily a prvky, povrchové úpravy fasád a príklady umelecko-remeselnej a remeselnej zručnosti, charakteristické pre pamiatky, objekty vytipované na zapísanie za pamiatky, pamätihodnosti mesta a nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou v MPR (ďalej len historické objekty), sú predmetom ochrany a je potrebné ich zachovať v origináli.

Všetky poškodené historické prvky na historických objektoch musia byť prednostne opravené a nie vymenené. Čiastočné opotrebovanie a patinu týchto prvkov je vhodné chrániť ako doklad ich veku (zub času) a autenticity. Výmena historických prvkov je možná len v prípade vážneho (nezvratného) poškodenia originálu. Nové prvky sa musia s originálom zhodovať dizajnom, farbou, textúrou, členením, materiálom, konštrukciou a ostatnými vizuálnymi vlastnosťami, s uplatnením remeselných postupov v nadväznosti na

pôvodný spôsob zhotovenia. Potreba náhrady chýbajúcich prvkov musí byť podložená dokumentáciou, exaktnými fyzickými alebo obrazovými dôkazmi. Je potrebné zaistiť primeranú reverzibilitu novodoplnených častí, aby pri prípadných ďalších obnovách nedochádzalo k úbytku zachovaného originálu.

Pri oknách, dverách a bránach je potrebné okrem samotných výplní zachovať aj ich jednotlivé časti, napr. profilované drevené obloženia dverných zárubní a okenných rámov, kovania, závesné mechanizmy, spojovacie a stužujúce prvky, nátery a iné povrchové úpravy. Zachovať tvaroslovie, materiál, rozmery, proporcie, spôsob otvárania - vetrania, hĺbku osadenia v murive, farebnosť, a povrchové úpravy okien, dverí a brán. Základom ochrany výplní je zabezpečenie priebežnej údržby. Pri údržbe a dielčích obnovách, nahradzovaní poškodených, alebo chýbajúcich častí výplní, ktoré majú naďalej plniť svoju technickú funkciu, je nutné dbať na použitie pôvodných postupov pri zachovaní autentickej materiállovej podstaty. Pred obnovou, doplnením alebo výmenou okenných a dverných výplní je potrebné urobiť podrobnú alebo zjednodušenú dokumentáciu, ak o tom rozhodne krajský pamiatkový úrad. Zmeny osadenia slohových výplní (brán, vstupných dverí, okien, výkladov), utilitárne stavebné úpravy ostenia alebo zmena rozmerov otvorov (bez poznania stavebného vývoja objektu) sú neprípustné. Táto požiadavka platí aj v prípade, ak pôvodné výplne budú nahradené novými.

Nezvratne poškodené hodnotné okenné a dverné výplne, nahradené novými, majú byť uložené v rámci objektu, ktorého sú súčasťou, pokiaľ krajský pamiatkový úrad neurčí inak.

Zachovať základnú funkciu okien - presvetlenie, priehľadnosť a vetranie, pri iluzívnych otvoroch členenie fasády. Zachovať základnú funkciu dverných otvorov a brán v pôvodných miestach objektu - sprístupnenie, vstup.

Zachovať tvar, pôvodné tvaroslovné a konštrukčné prvky a materiállovú skladbu balkónov, pavlačí, zábradlí, mreží. Poškodené mreže a zábradlia a ostatné kovové prvky dopĺňať v identickom materiáli a príbuznou technológiou. Zachovať pôvodný tvar, profiláciu, členenie a farebnosť. Nezvyšovať svojvoľne výšku kovových zábradlí schodísk, balkónov a pavlačí. V prípade, že výška zábradlia nevyhovuje požiadavkám bezpečnosti, môže byť šetrne doplnená. Tieto prípady budú predmetom individuálnych správnych konaní krajského pamiatkového úradu.

Nepridávať nové konštrukčné prvky napr. pevné prestrešenia, zateplenie, slnolamy, podhl'ady, nezasklievať balkóny, pavlače (nemajú sa stať súčasťou interiéru).

Nenarúšať vzhľad prekryvaním (najmä zábradlí) reklamnými označeniami alebo inými obkladmi (rohože, drevené latovanie a pod.).

Počas stavebných prác zabezpečiť ochranu umelecko-remeselných a výtvarných prvkov pred mechanickým poškodením alebo znehodnotením.

Predmetom ochrany sú všetky historické vrstvy fasád, či už uličných alebo dvorových, na všetkých nehnuteľnostiach, mimo povojnových objektov. Nie je prípustné celoplošne odstraňovať mladšie koncepčné úpravy fasád za účelom prezentácie predpokladanej staršej slohovej úpravy, ani celoplošne odstrániť všetky historické omietky a povrchové úpravy. Pri náleze staršieho prvku alebo úpravy fasády počas výskumných či stavebných prác rozhodne KPÚ o možnosti, resp. nutnosti prezentácie nálezu. Pri zachovanej mladšej koncepčnej úprave ako je nález, je možné tento prezentovať len formou analytickej sondy tak, aby nebolo narušené vnímanie objektu ako jednotného celku. Omietkové členenia fasád obnoviť v pôvodnej technológii. Chýbajúce časti doplniť kópiami s dôrazom na zachovanie – regeneráciu ostroty profilácie. Je neprípustné aplikovať novodobé zrnité nástrekové techniky pri povrchových úpravách pôvodne hladkých omietkových vrstiev. Pri obnovách je v prvom rade potrebné šetrne odstraňovať následky neodborných úprav, ktoré znehodnotili historickú architektúru (najmä nepriedušné nátery a nástreky, cementové vysprávky a celoplošné vápennocementové a cementové omietky, keramické a umelokamenné obloženia parterov a soklov ap.). Pred ich odstraňovaním je potrebné zistiť prítomnosť starších povrchových úprav pod novou vrstvou.

Všetky historické architektonické prvky a výtvarné detaily (kamenné, štukové,

terakotové ap.) je potrebné zachovať v origináli, poškodené články je potrebné odborne doplniť. Iba úplne znehodnotené články je možné vymeniť za kópie. Nové zásahy, prekrytia vrstvou omietky alebo zateplovacím systémom, zmeny profilácie historických detailov sú neprípustné. Predmetom ochrany sú taktiež prekrytia kordónových ríms pálenými škridlami. Len v prípade ich úplného technického dožitia je možná náhrada prekrytia za oplechovanie. Konkrétny materiál a farebné riešenie bude predmetom individuálneho posúdenia. Pri príprave obnovy objektu o nevyhnutnosti realizovať reštaurátorský výskum a reštaurátorské práce rozhodne krajský pamiatkový úrad.

Farebnosť fasád určuje krajský pamiatkový úrad na základe vyhodnotenia sondáže takto zameraného pamiatkového výskumu. V prípade, že nie je možné zistiť autentickú farebnosť, bude určujúca typická farebná úprava pre daný slohový výraz. V prípade pohľadových omietok je krycí náter neprípustný. V žiadnom prípade nie je možné použiť sýte krikl'avé alebo tmavé farby, ktoré nie sú v danom prostredí typické.

Zatepľovanie fasád historických objektov je neprípustné, v odôvodnených prípadoch je možné zateplenie štítových murív tepelnoizolačnou omietkou.

V socializme osadené kovové výklady je nutné zásadne vymeniť za vhodnejšie konštrukcie drevené, resp. prinavrátiť objektu slohový výraz poslednej známej koncepcnej úpravy .

U pamiatkových objektov je neprípustné využívanie typizovaných prvkov, ale je potrebné uplatňovať atypické konštrukcie do pôvodných otvorov riešených v celkovom súlade s výrazom objektu.

Materiály

Pri obnove pamiatok a historických objektov je nutné použiť klasické prírodné materiály. Na bežné strechy je klasickým materiálom pálená krytina, na strechy veží medený plech. Použitie medeného plechu na strechu bežného meštianskeho domu je neopodstatnené. U fasád sa vylučuje použitie hrubozrnných a rôznych umelých omietok, ktoré potierajú modeláciu plasticity a výtvarného stvárnenia fasád, prípadne zamedzujú „dýchaniu“ murív. Je nutné použiť klasické vápenné omietky a vápenné nátery. Individuálny prístup sa vyžaduje i u prvkov reklamy, pútačov, označenia prevádzok, osvetlenia a pod. u ktorých je taktiež potrebné použiť klasické prírodné materiály.

• Objekty v priestoroch stupňa A

Novostavby, dostavby a stavebné zásahy do novodobých objektov je nutné výrazovo, materiálovo aj farebne prispôbiť okolitým historickým objektom. Jednotlivé materiály musia byť použité len na konštrukcie, resp. časti objektu pre ne historicky typické. Fasády orientované do ulice alebo vnímané z verejných priestorov musia mať omietkovú povrchovú úpravu bledých pastelových farieb. Na povrchovú úpravu fasád nie je možné použiť rôzne obklady, napr. z keramických materiálov, lešteného kameňa, plastových či kovových dielcov a rôznych novodobých umelých materiálov. Prírodný neleštený alebo umelý kameň je možné použiť ako výtvarný alebo konštrukčný prvok jednotlivých architektonických článkov (napr. orámovanie otvorov), avšak samotné výplne otvorov je potrebné realizovať z dreva . Na náznak historických prvkov a detailov v novej architektúre je možné použiť novodobý materiál.

Strešnú krytinu je potrebné realizovať z klasickej pálenej krytiny prírodnej farby. Nie je možné použiť krytiny podradného charakteru a netradičnej farebnosti, napr. plech, plast, bitúmen.

Mierka celého objektu a mierka jednotlivých architektonických prvkov (okenné a dverné otvory, vstupný portál, výška parteru, presah konštrukčných prvkov – rímsa, arkier, ap.) musí vychádzať z okolitých historických objektov, prípadne z historického objektu, novostavbou nahrádzaného.

Samotnú konštrukciu novostavby je možné riešiť novodobými konštrukčnými materiálmi ako napr. železobetónový skelet, oceľové konštrukcie. Aj v prípade použitia zatepľovacieho systému je nutné ho opatriť omietkovou povrchovou úpravou.

- **Objekty v priestoroch stupňa B**

Novostavby, dostavby a stavebné zásahy do novodobých objektov zaradených do kategórie „rešpektujúce pamiatkové hodnoty“ riešiť obdobne ako v stupni A, je však možné použiť širšiu farebnú škálu povrchovej úpravy fasád. Pri riešení fasád stavieb, postavených v 2.polovici 20.storočia, pred vyhlásením MPR, kde nie je možný návrat k princípom historického urbanizmu a architektúry, je možné použiť na fasády novodobé materiály s použitím výraznej prevahy bledších farebných odtieňov .

- **Objekty v priestoroch stupňa C**

Novostavby je možné riešiť použitím novodobých materiálov na fasádach, bez nutnosti použitia šikmých striech (mimo stavieb v bezprostrednej blízkosti historických objektov) .

F.3.3.6. Uličný parter, reklama

Reklamy na začiatku 20.storočia

- Skriňové výklady – horná plocha určená na reklamu prevádzky, bočné plochy pre reklamovanie tovaru
- Reklamy pod kordónovou rímsou
- Dekoratívne kované vývesné štíty
- Maľovaná reklama na voľných plochách štítových múrov
- Samostatné písmená na fasáde, spravidla nad vstupom alebo prevádzkou
- Maľovaná v rámci portálu
- V ploche štítovej atiky nad hlavným vstupom
- Voľná plocha medzi kordónovou rímsou a podokennou rímsou 2.podlažia
- Na markíze
- Na skle vo výkladoch
- Vnútorne strany otvárateľných výkladov – tu sa spravidla reklamoval ponúkaný tovar
- Reklamy neboli umiestňované mimo objektu

Reklamné a informačné zariadenie, umiestnené na budove, musí byť prispôsobené jej architektúre a nesmie rušiť základné členenie priečelia a jeho významné detaily

Na budove môže byť osadené len reklamné zariadenie, ktoré súvisí s prevádzkou v objekte, a informuje o samotnej prevádzke, nie o produktoch a tovaroch súvisiacich s prevádzkou

V MPR je možné umiestňovať nasledujúce druhy reklamných a informačných zariadení:

- Konzolové vývesné štíty inšpirujúce sa kovanými historickými štítmí
- Nápisy, maľované priamo na fasádu
- Nápisy zo samostatných plochách alebo trojrozmerných písmen
- Plošné nápisy vo výkladových skriniach
- Tabuľky na označenie prevádzok situovaných mimo prízemie uličného krídla
- Nápisy na priesvitnej ploche podkladového materiálu

Reklamné a informačné zariadenia musia byť umiestnené v parteri objektu. Jedinú výnimku tvoria nápisy maľované priamo na fasádu, ktoré môžu byť umiestnené aj v iných polohách na objekte (napr. na štítovej atike, na štítovom parcelačnom murive, medzi kordónovou rímsou a podokennou rímsou okien 1. poschodia)

Reklamy musia byť bez svetelného zdroja, no môžu byť nasvietené samostatnými svietidlami, avšak spôsobom ktorý nebude narúšať slohový výraz fasád

Veľkoplošné reklamy môžu byť umiestnené len na fóliách prekrývajúcich lešenie pred opravovanou fasádou domu. Žiadne iné umiestnenie veľkoplošných reklám v MPR nie je prípustné.

Reklamné zariadenia nesmú prekrývať žiadne architektonické články a prvky, napr. balkóny, pavlače, okná, kamenárske štukové prvky...

Pri väčšom počte prevádzok v objekte je nutné vypracovať architektonický návrh na všetky označenia a reklamné zariadenia. Prevádzky, umiestnené v prízemí uličného krídla môžu mať reklamné zariadenie na hlavnej fasáde, prevádzky vo dvore a na poschodí môžu mať na hlavnej fasáde len informačnú tabuľku, a reklamné zariadenie sa situuje na dvorové fasády alebo v prejazde domu pri vstupe na poschodie.

V priestoroch stupňa A a B je potrebné používať prírodný a ušľachtilý materiál, uprednostniť použitie kovaných vývesných štítov

Umiestnenie, tvar a výraz priestorových reklamných a informačných zariadení je nutné prispôbiť koncepcne riešenému mobiliáru urbanistického priestoru. Do priestorov typu A a B nebudú umiestňované žiadne pohyblivé reklamné zariadenia ani city light vitríny. Po ukončení prevádzky je potrebné zariadenie odstrániť a fasádu prinavrátiť do pôvodného stavu

Obnovu a úpravu fasády treba riešiť komplexne, vrátane grafického a farebného riešenia reklám, oznamov a nevyhnutných technických zariadení. Názvy prevádzok na fasáde a v parteri je potrebné podriadiť koncepcnému architektonicko-výtvarno-remeselnému riešeniu, podľa individuálnych hodnôt objektu.

F.3.3.7. Letné sedenia a iné dočasné stavby

Letné sedenia, rozširujúce odbytovú plochu prevádzky objektu do verejného priestranstva, sú novým prvkom v urbanizme mesta. Hlavnou funkciou ulíc historického jadra bola v minulosti komunikácia pre peších a neskôr aj pre dopravu, námestia slúžili ako zhromažďovací priestor, na usporadúvanie trhov a jarmokov. Na sedenie mimo interiéru prevádzky stravovacieho zariadenia sa v neskoršom období začali využívať dvory patriace k objektu. Až v nedávnej minulosti sa sedenie vysúva až do verejného priestranstva, spravidla pred hlavnú fasádu objektu.

Pre urbanistické priestory, z ktorých sa vylúčila automobilová doprava, sú letné sedenia na verejných priestranstvách novou funkciou.

Letné sedenia nemôžu ignorovať svoje okolie, nemôžu byť v kontraste s ním, prekrývať architektúru, ku ktorej je prevádzka sedenia viazaná.

Na letné sedenie je potrebné využívať najmä dvory domov. Sedenia pred budovou na ulici alebo námestí je potrebné umiestniť tak, aby bol umožnený bezkolízny vstup do objektu. Pokiaľ je to možné, sedenie odsunúť od fasády a umožniť prechod popri budove pre peších. Toto je potrebné zabezpečiť na hlavných peších ťahoch (momentálne na Hlavnej a Hviezdoslavovej ulici, a na Trojičnom námestí).

Plochu sedenia, pokiaľ sa umiestňuje na rovný povrch (dlažbu, ap.), zriadiť bez zdvíhania a prekrývania, ak je nutné priestor vyrovnať, pódium môže mať prevýšenie vo výške maximálne jedného schodu (do 18 cm).

Priestor exteriérového sedenia je možné ohraničiť ľahkými vzdušnými konštrukciami – vymedzovacími stĺpkami s priehľadnou výplňou alebo mobilnou zeleňou, bez narúšania komunikácie alebo objektu. Konštrukcie vymedzujúce priestor sedenia ako aj samotné zariadenie musia byť z kvalitných, hlavne prírodných materiálov.

Prekrytie sedenia je možné realizovať plátennými snečníkmi alebo v odôvodnených prípadoch ľahkými plátennými výsuvnými alebo pevnými markízami. V žiadnom prípade nie je možné realizovať pevné konštrukcie s celoročnou prevádzkou. Farebnosť prispôbiť farbe fasády, nepoužívať farby reklamných spoločností, resp. farby reklám na jednotlivé výrobky. Osadenie reklamy na konštrukciu letného sedenia podlieha samostatnému

schvaľovaniu. Na konštrukciách letného sedenia môže byť umiestnená len reklama prevádzky, nie reklamy rôznych výrobkov.

Po ukončení prevádzky letného sedenia je nutné dať priestor do pôvodného stavu. Na celom území MPR je nutné dodržať pôvodnú uličnú čiaru a spôsob zástavby na parcelách, tzn. vo verejnom urbanistickom priestore nerealizovať pevné celoročné sedenia, ako dočasné či trvalé stavby pevne spojené so zemou, ani letné sedenia dočasne uzavreté v chladných mesiacoch formou priesvitných či priehľadných PVC fólií. Výnimkou môžu byť letné sedenia na hlavnej ulici s možnosťou doplnenia celopresklenej konštrukcie na zimnú prevádzku v zmysle spracovaného projektu „Obnova verejných priestorov Hlavnej ulice v Trnave“ (spracovateľ Ing.arch.Dušan Dóka, 06/2012)

Vylúčiť sezónne vzdušné elektrické káblové vedenie i akékoľvek iné technické zariadenia – chladiace boxy, výčapné pulty v priestoroch ulice a v rámci letného sedenia. Každý návrh letného sedenia na území MPR bude posudzovaný individuálne, v súvislosti s prostredím, do ktorého sa má umiestniť.

V urbanisticky exponovaných polohách sa nesmú umiestňovať iné dočasné stavby, ktoré by toto územie mohli znehodnotiť, a to najmä svojim architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, vzhľadom, účinkami prevádzky (užívania) a použitými materiálmi. Na verejnom priestranstve historického jadra je prípustné umiestniť len dočasné stavby súvisiace s údržbou alebo obnovou historického objektu, prípadne so schválenou novostavbou. Po ukončení stavebných prác je nutné verejný priestor uvoľniť a vrátiť do pôvodného stavu.

F.3.4. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE CHARAKTERISTICKÝCH POHĽADOV A PRIEHĽADOV

Trnava aj napriek mnohým demoláciám a výstavbe množstva nových stavieb je napodiv stále nositeľom výpovede o dobovej výškovej nivelete uličných interiérov, vyplývajúcej z vývoja sídla a funkčno - prevádzkových daností jednotlivých urbanistických priestorov. Stále sa tu možno stretnúť popri uliciach s prevažujúcou dvojpodlažnou zástavbou, odrážajúcou niekdajšiu prítomnosť bohatého mestského patriciátu a cirkevného kléru ešte aj s ulicami s buď intaktne zachovanou alebo prevažujúcou prízemnou zástavbou, ktorá vypovedá o niekdajšej prítomnosti drobného remeselníckeho stavu (Halenárska, Pekárska, Jerichova, Jeruzalemská ulica) až po miniatúrne želiarske domčeky pristavané ku hradbám svedčiacie o prítomnosti mestskej chudoby (Horné Bašty).

Trnavské uličné interiéry a námestia si zachovali schopnosť výpovede o vývoji a organizácii mestského života prakticky od stredoveku.

Súčasťou uličných interiérov sú zachované historické dominanty sakrálnych a niektorých významných profánnych objektov odlišujúce sa od drobnejšej obytnej architektúry svojím objemom, hmotovo - priestorovou skladbou a výškou. Tvoria však neoddeliteľnú súčasť vnútornej siluety a charakteristických priehľadov a zažitých pohľadov sídla.

Výškovými historickými dominantami MPR sú mestská veža, veže a bašty mestského opevnenia a veže kostolov a kaplniek – kostol sv. Mikuláša, kostol klarisiek, univerzitný kostol, kostol uršuliniek, paulínsky kostol, kostol najsvätejšej Trojice, františkánsky kostol, židovské synagógy a objekty s menším prevýšením – kostol sv. Heleny, kaplnka na šľachtickom konvikte, kaplnka na radnici, kaplnka na seminári sv. Štefana, nárožie seminára sv. Vojtecha. Hmotovými dominantami sú významné profánne a sakrálné objekty, spravidla trojpodlažné - univerzitné budovy, radnica, divadlo, kláštory (kláštor klarisiek, františkánov, uršuliniek), starý arcibiskupský palác.

Vzhľadom k množstvu zaujímavých objektov a priehľadov na ne, dodnes zachovaných v samotnom interiéri mesta, vyberáme v tomto materiáli tie, ktoré je potrebné i naďalej zachovať, chrániť a teda neznehodnotiť novými nekonceptnými vstupmi do interiéru mesta.

Divadelná ulica

1 - DI - pohľad ulicou východným smerom a priehľad na historickú dominantu mestskú vežu

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru. Zástavba rezervnej plochy R6 nesmie prevyšovať žiadnou svojou časťou(ani hrebeňom strechy)výškovú úroveň susediaceho štvorpodlažného nárožného objektu. Na rezervnej ploche R6 je možné postaviť buď dvojpodlažný objekt s klasickou šikmou strechou, alebo sa stavbou bude eliminovať vnímanie štvorpodlažnej hmoty a z východnej strany novostavba nadviaže na jestvujúci štvorpodlažný nárožný objekt maximálne trojpodlažnou hmotou s rovnou strechou prípadne s ustúpeným podlažím a v západnej časti nadviaže dvojpodlažnou hmotou na jestvujúci objekt. Pre dostavbu bola schválená projektová dokumentácia – stupeň projekt stavby rozhodnutím KPÚ Trnava. Doporučujeme znížiť vežovitú hmotu povraziska divadla na trojpodlažnú úroveň

2 - DI - priehľad východným smerom na historické dominanty: kaplnku sv. Jána Evanjelistu šľachtického konviktu (dnes sídlo arcibiskupského úradu), veže kostola sv. Mikuláša, vežu kostola sv. Anny - kostol uršulíniek

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru. Negatívnym prvkom v priehľade je budova pošty s nevhodnou rovnou strechou a neúmernou výškou. Vhodným riešením do budúcnosti je vytvorenie šikmej strechy formou odstránenia časti posledného podlažia v sklone typickom pre historickú zástavbu.

3 - DI - priehľad ulicou západným smerom na historickú dominantu Kostola sv. Jakuba – Františkánsky kostol

Regulatívy ochrany - zachovať pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru. Predmetom ochrany je výšková úroveň historických objektov južnej strany Divadelnej ulice (okrem povraziska divadla, ktoré je možné znížiť o jedno podlažie) a objektu tvoriaceho nárožie Divadelnej a Františkánskej ulice. Zástavba rezervnej plochy R6 nadviaže na jestvujúci štvorpodlažný nárožný objekt trojpodlažnou hmotou s ustúpenou časťou v rovine strechy.

Dolné bašty

1 - DB - priehľad západným smerom na historickú dominantu vežu Evanjelického kostola a vežičky Kostola sv. Heleny a na zachovanú časť mestského opevnenia .

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty a mestské opevnenie. Objekt detského ihriska hmotovo potlačiť jeho ustúpením mimo predpokladaný priebeh múru opevnenia z dôvodu možnej prezentácie mestského opevnenia. Objekty vľavo nezvyšovať ani formou nadstavby podkrovia (evanjelický dom, okresná prokuratúra, okresný súd), prízemné objekty vpravo, na mieste tzv. Orolskej záhrady, taktiež ponechať bez zvyšovania strechy Prízemné objekty v Orolskej záhrade je možné, pre zlepšenie priehľadu na kostol sv. Heleny a aj z dôvodu prinavrátania bývalej špitálskej (Orolskej) záhrade jej historický význam , zbúrať a na ich mieste obnoviť pôvodnú záhradu, patriacu k špitáliku a kostolu. V Orolskej záhrade, v uličnej línii Dolných bášt, nie je možné, z dôvodu nutnosti zachovania priehľadu na kostol, stavať žiadnu novú zástavbu.

2 - DB - priehľad východným smerom z komunikácie pri futbalovom štadióne pri mestskom opevnení na historickú dominantu Klariského kláštora a dominantu vežu Klariského kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru. Pri nadstavbe bytového objektu č.3,4,5 nezvyšovať rímsu,

sklon strechy max. 40-45 stupňov. Neúmerne vysoké nárožie domu na rohu Halenárskej ulice a Dolných bášt v budúcnosti znížiť o jedno podlažie

Františkánska ulica

1 - FR - priehľad južným smerom na historickú dominantu Františkánskeho kláštora a dominantu vežu Františkánskeho kostola sv. Jakuba.

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru.

2 - FR - priehľad západným smerom na baštu mestského opevnenia

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, nezvyšovať výškovú niveletu zástavby prístupovej komunikácie

3 - FR - priehľad južným smerom na historickú dominantu Františkánskeho kláštora a dominantu vežu Františkánskeho kostola sv. Jakuba a vežu mestského opevnenia z príhradobného priestoru.

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu zástavby pri príhradobnom priestore.

Halenárska ulica

1 - HA - priehľad severným smerom z komunikácie pri Dolnopotočnej ulici na historickú dominantu Univerzitného kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby, zástavba rezervnej plochy v severovýchodnej časti bude max.dvojpodlažná s typickými sedlovými strechami

2 - HA - priehľad východným smerom na historickú dominantu synagógy a Farský kostol sv. Mikuláša

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby, zástavba rezervnej plochy v severozápadnej časti bude max. dvojpodlažná s typickými sedlovými strechami, rozsah dvorovej zástavby pri južnej hranici parcely pri synagóge musí byť obmedzený tak, aby nezakrýval priehľad na priečelie farského kostola

3 - HA - priehľad juhovýchodným smerom z komunikácie pri vysokej škole (MTF v Trnave) na historickú dominantu Klariského kláštora a dominantu vežu Klariského kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

4 - HA - priehľad severným smerom od polyfunkčného objektu pri Dolných Baštách na historickú dominantu – mestskú vežu

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby, zástavba rezervnej plochy v severozápadnej časti bude max. dvojpodlažná s typickými sedlovými strechami (dať do súladu s ÚPN CMZ), objekt vysokej školy odporúčame v budúcnosti doplniť súvislou nízkopodlažnou uličnou zástavbou

Haulíkova ulica

1 - HAU - priehľad východným smerom od Halenárskej ulice na Námestie sv. Mikuláša a sochu Panny Márie

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby. Vylúčiť uličnú zástavbu (južne od synagógy z dôvodu priehľadov na synagógu a farský kostol.

2 - HAU - priehľad východným smerom na synagógu

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby. Vylúčiť uličnú zástavbu (južne od synagógy z dôvodu priehľadov na synagógu a farský kostol.

3 - HAU - priehľad severným smerom na synagógu a Kaplnku sv. Jána Evanjelistu v šľachtickom konvikte (dnes sídlo arcibiskupského úradu)

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad. Vylúčiť zástavbu južne od synagógy pozdĺž Haulíkovej ulice z dôvodu priehľadov na farský kostol. Dostavby dvorových kríiel objekto z Námestia sv. Mikuláša môžu byť len prízemné.

Hlavná ulica

1 - HL - priehľad severným smerom na historickú dominantu – mestskú vežu

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby. Vzhľadom nato, že v minulosti boli niektoré pôvodné objekty prevažne dvojpodlažné s typickou sedlovou strechou nahradené objektmi s vyššou niveletou a nevhodným ukončením strechy, nárastom hmoty bola porušená typická historická niveleta ulice a potlačila charakteristickú dominantnosť mestskej veže. Tieto novostavby sú rušivé a preto nie sú predmetom pamiatkovej ochrany. Návrat k pôvodnému urbanizmu v časti Hlavnej ulice je možný len ako vízia do budúcnosti za predpokladu požiadavky vlastníka o asanáciu rušivých objektov. V takom prípade bude nová zástavba vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

2 - HL - priehľad od Trojičného námestia južným smerom na vežičku objektu Námestia SNP (ochranné pásmo mestskej pamiatkovej rezervácie)

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby. Vzhľadom nato, že v minulosti boli niektoré pôvodné objekty prevažne dvojpodlažné s typickou sedlovou strechou nahradené objektmi s vyššou niveletou a nevhodným ukončením strechy, nárastom hmoty bola porušená typická historická niveleta ulice. Tieto novostavby sú rušivé a preto nie sú predmetom pamiatkovej ochrany. Návrat k pôvodnému urbanizmu v časti Hlavnej ulice je možný len ako vízia do budúcnosti za predpokladu požiadavky vlastníka o asanáciu rušivých objektov. V takom prípade bude nová zástavba vychádzať z historického urbanizmu daného priestoru a bližšie podmienky určí orgán pamiatkovej ochrany v procese zmeny územného plánu CMZ.

Hollého ulica

1 - HO - priehľad južným smerom na historickú dominantu univerzitných budov

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad, Predmetom ochrany je zachovaná podlažnosť a tým aj členitosť štruktúry zástavby, nakoľko dokladá historický vývoj zástavby, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby,

2 - HO - priehľad južným smerom na historickú dominantu univerzitných budov

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby, zástavba rezervnej plochy v strede západnej časti ulice bude mať výšku rímsy minimálne o 0,5 m nižšie ako je rímsa Stefanea, rešpektovať dominantnosť okolitých národných kultúrnych pamiatok.

3 - HO - priehľad severným smerom od Halenárskej ulice na historickú dominantu Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa a univerzitných budov

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, Predmetom ochrany je zachovaná podlažnosť a tým aj členitosť štruktúry zástavby, nakoľko dokladá historický vývoj zástavby, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby,

Horné bašty

1 - HB - priehľad od Štefánikovej ulice východným smerom na vonkajšiu dominantu vodárenskej veže

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

Hornopotočná ulica

1 - HP - priehľad južným smerom na historické dominanty Univerzitných budov a Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu okolitej uličnej zástavby

Hviezdoslavova ulica

1 - HV - priehľad od Hollého ulice západným smerom na historické dominanty Mestskú vežu, na vežu Kostola sv. Anny a vežu Františkánskeho kostola a divadlo

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby – doporučenie upraviť výšku povraziska divadla

2 - HV - priehľad ulicou východným smerom na historické dominanty veže farského kostola sv. Mikuláša, na vežu Kostola sv. Anny

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

Invalidská ulica

1 - IN - priehľad ulicou západným smerom na historickú dominantu Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

2 - IN - v mieste napojenia Jerichovej ulice priehľad na historickú dominantu Univerzitného komplexu, Kaplnku sv. Jána Evanjelistu a veže Kostola sv. Mikuláša

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu okolitej zástavby, nezastavovať plochy bývalých záhrad, sú súčasťou národných kultúrnych pamiatok.

Jakubské námestie

1 - JA - priehľad od Vajanského ulice na Františkánsky kostol a mestské opevnenie

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

Jerichova ulica**1 - JER - priehľad od Malženickej brány južným smerom na historické dominanty veže farského kostola sv. Mikuláša**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty a kaplnku Jána Evanjelistu, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej prízemnej uličnej zástavby

Jeruzalemská ulica**1,2 - JE - priehľad južným smerom na historické výškové dominanty - veže farského kostola sv. Mikuláša**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby a výškovú niveletu juhozápadnej uličnej fronty.

3 - JE - priehľad ulicou s parkom - severozápadným smerom v priehľade dominanty objektov Univerzitných budov

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej uličnej zástavby

Kapitulská ulica**1 - KA - priehľad severným smerom na historickú dominantu Kostol sv. Mikuláša**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu,

2 - KA - priehľad južným smerom od južného konca parčíka na historickú dominantu Klariského kláštora a dominantu vežu Klariského kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty

3 - KA - priehľad východným smerom na historizujúci objekt, situovaný v línii mestského opevnenia, s ojedinelou rezbárskou výzdobou

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedený objekt s ojedinelou rezbárskou výzdobou (drevený vyrezávaný dekoratívny štít s rozvilinami) a v súlade s dobovým stavom nezastavanú plochu šírky parcely od uličnej čiary smerom do hĺbky parcely v typickej šírke uličného krídla charakteristickej pre Kapitulskú ulicu. Možnosť dostavby južného krídla v 1. etape a prípadnej časti uličného krídla je potrebné preveriť vizualizáciami.

Michalská ulica**1 - MI - priehľad južným smerom na historické výškové dominanty veže farského kostola sv. Mikuláša**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličnej zástavby a opevnenie

M. Schneidra Trnavského**1 - ST - priehľad východným smerom na historické výškové dominanty veže farského kostola sv. Mikuláša**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej zástavby

2 - ST - priehľad západným smerom smerom na historické dominanty - mestskú vežu a vežu kostola sv. Anny

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej zástavby

Námestie sv. Mikuláša

1 - NSM - priehľad z juhu námestím severovýchodným smerom na historické dominanty - farský kostol, arcibiskupský palác, faru a súdošie sv. Jozefa

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty

2 - NSM - priehľad námestím od fary južným smerom na historické dominanty - vežu Klariského kostola a súdošie sv. Jozefa

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty

3 - NSM - priehľad od mestského opevnenia západným smerom na historické výškové dominanty veže farského kostola sv. Mikuláša a veže Univerzitného kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu pôvodnej zástavby

Múzejné námestie

1 - pohľad námestím východným smerom na Klariský kostol a kláštor

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličnej zástavby

Paulínska ulica

1 - priehľad severným smerom na Paulínsky kostol

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu

Pekárska ulica

1 - priehľad zo severného konca južným smerom na ulicu

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú zástavbu ulice, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

Radlinského ulica

1 - priehľad ulicou východným smerom na veže Kostola sv. Mikuláša

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru,

2 - priehľad západným smerom na historickú dominantu - vežu Františkánskeho Kostola sv. Jakuba mestské opevnenie s vežou pri Bernolákovej bráne

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

Stará ulica

1 - ST- priehľad východným smerom na historickú dominantu Univerzitného kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

Štefánikova ulica**1 - ŠT- priehľad južným smerom na historickú dominantu mestskej veže a veže Jezuitského kostola**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu,

2 - ŠT- priehľad od mestskej veže severným smerom na historickú dominantu veže Jezuitského kostola

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

Trojičné námestie**1 - TN - priehľad západným smerom na historickú dominantu veže Jezuitského kostola, mestskú vežu a vežu Františkánskeho kostola**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru historických objektov

2 - TN - priehľad od Divadelnej ulice východným smerom na historické dominanty kostola sv. Anny a kostola sv. Mikuláša.

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru.

Vajanského ulica**1 - VA - priehľad severným smerom na radničný areál a Františkánsky kostol**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

2 - VA - priehľad južným smerom na Evanjelický kostol

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru

Tŕnitá ulica**1 - TR - priehľad východným smerom na historický objekt Univerzitného kostola**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedenú dominantu, nezvyšovať výškovú niveletu uličného interiéru,

Univerzitné námestie**1 - UN - priehľad od Hornopotočnej ulice severovýchodným smerom na historické dominanty Univerzitných budov a Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa**

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu okolitej uličnej zástavby

2 - UN - priehľad východným smerom na historické dominanty Univerzitných budov a Univerzitného kostola sv. Jána Krstiteľa

Regulatívy ochrany - zachovať charakteristický pohľad na uvedené dominanty, nezvyšovať výškovú niveletu okolitej uličnej zástavby

F.3.5. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE SILUETY A PANORÁMY

Mesto Trnava je situované na takmer úplnej rovine. V 16. storočí ako centrum cirkevného diania bolo vystavaných a prestavaných množstvo sakrálnych objektov ukončených vežami, vďaka čomu bol v Trnave daný prívlastok „mesto veží“. Preto je jeho silueta z hľadiska panoramatických pohľadov zaujímavá a jedinečná. Nedotknutú siluetu si Trnava uchovala do 60. rokov 20. storočia. Od tohto obdobia do konca 80. rokov bola v rámci mesta realizovaná nová viacpodlažná výstavba, ktorá negatívnym spôsobom narušila a znehodnotila pôvodnú historickú siluetu mesta. Väčšia časť jestvujúceho obchvatu mesta – južná a východná časť už neposkytujú pohľad na historickú siluetu mesta, nakoľko je znehodnotená novou viacpodlažnou výstavbou. Eliminovať tieto negatívne zásahy v súčasnosti je nereálne a neekonomické vzhľadom na životnosť objektov. Napriek tomu to nevylučuje, že budúcnosť je otvorená a môže všetky negatívne zásahy a vplyvy eliminovať.

V súčasnosti sú zachované pohľady na historickú siluetu mesta z určitých častí prístupových komunikácií – zo severného obchvatu a navrhovaného západného dopravného prepojenia v rozsahu od Suchovskej cesty po Kamennú cestu. Dané pohľadové uhly ulíc Špačinská cesta, Krupanská cesta, Suchovská cesta, Ružindolská cesta a Zelenečská cesta vymedzujú plochy v rámci mesta, na ktorých nie je možné navrhovať objekty, ktoré by svojou výškou znehodnotili zachovanú siluetu mesta. Výšková úroveň týchto objektov je limitovaná nasledovne: pri povoľovaní objektov je potrebné zdokladovať, že historickú siluetu nenarušia. Pohľadové uhly na zachovanú siluetu z jednotlivých dôležitých priestorov pre pamiatkové územie:

Špačinská cesta - pohľad od severovýchodu na historickú siluetu mesta

Krupanská cesta - pohľad od severu na historickú siluetu mesta

Suchovská cesta - pohľad od severozápadu na historickú siluetu mesta

Ružindolská cesta - pohľad od východu na historickú siluetu mesta

Zelenečská cesta - pohľad z juhovýchodu na historickú siluetu mesta

F.3.6. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, OCHRANU A PREZENTÁCIU ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK

„Archeologické dedičstvo je krehkým neobnoviteľným kultúrnym zdrojom. (...) využívanie územia musí byť preto kontrolované a rozvíjané tak, aby obmedzilo na najmenšiu mieru deštrukciu archeologického dedičstva“ Charta ICOMOS o Ochrane a zabezpečení archeologického dedičstva (Lausanne 1990)

Archeologické výskumy možno z hľadiska zadania archeologického výskumu rozdeliť na dve skupiny:

1. Archeologické výskumy uskutočňované v súvislosti s prípravou stavieb hradené investorom stavby.
2. Archeologické výskumy vykonávané pre vedecké a dokumentačné účely hradené inštitúciou vykonávajúcou výskum.

Výskumy uskutočňované v súvislosti s prípravou stavieb možno z hľadiska organizácie výskumných prác rozdeliť na:

a) Záchranný archeologický výskum vykonávaný vo svojej podstatnej časti pred realizáciou akýchkoľvek stavebných prác v období medzi vydaním územného a stavebného povolenia. Uvedený typ archeologického výskumu je nutné predpisovať na celom území MPR v súvislosti so všetkými stavbami predpokladajúcim väčší rozsah zemných prác.

b) Archeologický výskum vykonávaný počas zemných prác stavby. Uvedený typ výskumu je vhodný pri príprave stavieb s menším rozsahom zemných prác a pre väčšinu líniových

stavieb. Uvedený výskum sa začína realizovať po vydaní stavebného povolenia počas zemných prác stavby.

Vzhľadom na charakter konkrétnej výskumnej plochy, ako aj špecifiká plánovanej stavebnej činnosti možno oba prístupy kombinovať za účelom čo najefektívnejšej ochrany archeologických nálezov a situácií.

1. K vykonávaniu archeologických výskumov v súvislosti s prípravou stavieb a výskumov pre vedecko – dokumentačné účely je nutné pristupovať ako k výskumom vykonávaným resp. predpísaným na husto osídlenej, kompaktnej, polykultúrnej lokalite z dôvodu ich dostatočnej ochrany.

2. K stavebnej činnosti, v rámci ktorej sa počíta so zasahovaním do terénu rozhoduje KPÚ Trnava o nutnosti realizácie pamiatkového výskumu. Pamiatkový archeologický výskum v súvislosti s prípravou stavieb väčšieho rozsahu musí vo svojej podstatnej časti prebehnúť ešte pred začatím výstavby, resp. pred vydaním stavebného povolenia. Nevyhnutnosť vykonať archeologický výskum určuje Krajský pamiatkový úrad Trnava ako dotknutý orgán štátnej správy, ktorý zároveň určí druh, rozsah a spôsob jeho vykonania.

3. V odôvodnených prípadoch sa pripúšťa realizovať pamiatkový – archeologický výskum paralelne so stavebnou činnosťou.

4. Všetky výkopové práce na území mestskej pamiatkovej rezervácie musia byť realizované na základe vyjadrenia Krajského pamiatkového úradu.

5. Výskum v priestore s doloženou historicky cennou architektúrou (meštianske domy, hradby, barbakany, hospodárske objekty) je nutné vykonávať v súčinnosti s architektonicko-historickým výskumom. Nutnosť vykonať architektonicko-historický výskum je stanovená v rozhodnutí KPÚ Trnava k príprave stavby. V prípade archeologického nálezu cennej architektúry môže byť predpísaný aj počas, alebo po vykonaní archeologického výskumu.

6. Výsledky archeologického výskumu je v prípade významných nehnuteľných archeologických nálezov či situácií vhodné zohľadniť v projektovej dokumentácii plánovanej stavby za účelom ich prípadnej prezentácie či sprístupnenia.

7. Ak realizácia stavby ohrozuje nehnuteľný archeologický nález mimoriadneho významu Krajský pamiatkový úrad Trnava vypracuje podnet na vyhlásenie nálezu za národnú kultúrnu pamiatku. Podnet na vyhlásenie za národnú kultúrnu pamiatku KPÚ Trnava vypracuje v prípade:

- a) nálezu akejkoľvek stredovekej sakrálnej architektúry.
- b) nálezu resp. sakrálnej a profánnej architektúry pochádzajúcej pred rokom 1238.
- c) iného archeologického nálezu mimoriadnej kultúrnej a vedeckej hodnoty.

Podnet vyhlásenia bude vypracovaný v prípade, že pôjde o nehnuteľný archeologický nález dostatočného rozsahu a dochovania. Archeologický nález mimoriadneho významu je vhodné ponechať „in situ“ t.j. v pôvodných nálezových situáciách v súlade s Chartou ICOMOS o Ochrane a zabezpečení archeologického dedičstva (Lausanne 1990)

8. V prípade že KPÚ Trnava predpokladá počas archeologického výskumu pri príprave stavby zistenie významného archeologického nálezu vhodného na prezentáciu resp. zachovanie v pôvodných nálezových situáciách, je vhodné túto skutočnosť uviesť v podmienkach rozhodnutia KPÚ Trnava predpisujúcim nevyhnutnosť vykonať archeologický výskum.

9. K plochám na ktorých sa predpokladá významný archeologický nález patrí najmä:

- širší priestor námestia sv. Mikuláša a južnej časti Jeruzalemskej a Michalskej ulice
- priestor a bezprostredné okolia kostola sv. Jakuba

10. Archeologický výskum sa v prípade vrcholno-stredovekých a novovekých archeologických nálezov a situácií musí sústrediť na zistenie datovania, funkcie resp. celkového charakteru skúmanej polohy s dôrazom na priestorový vzťah k historickej parcelácii, uličnej sieti (čiare) a stojacej resp. zaniknutej architektúre, či dobovej úrovni terénu.

11. Nehnuteľné archeologické nálezy, ktoré nebudú zachované v pôvodných nálezových situáciách je nevyhnutné preskúmať metódami archeologického výskumu. Je nutné najmä:

- geodetické zameranie

- kresebná alebo fotogrametrická dokumentácia
- fotografická dokumentácia
- v opodstatnených prípadoch odber vzoriek

12. Súčasťou dokumentácie archeologického výskumu musí byť vyhodnocovanie historickej topografie, resp. dokumentovanie pôvodných úrovní terénu pred zásahmi ľudskej aktivity.

13. V prípade výskumu v súvislosti so zaniknutým tokom Trnávky v priestor MPR Trnava bude KPÚ Trnava v odôvodnených prípadoch od oprávnenej osoby požadovať:

- zabezpečenia chúlolistivých archeologických nálezov z organických materiálov pred zničením
- vyhodnotenie a dokumentácia ekofaktov ako je morfológia terénu, zloženie sedimentov
- objednanie vykonania potrebných analýz približujúcich prírodné prostredie pravekej a stredovekej Trnavy (napr. palinológia, dendrológia)

14. Hnuteľné archeologické nálezy sú vlastníctvom Slovenskej republiky. Archeologické nálezy je oprávnená osoba povinná držať a chrániť až do ich odovzdania, alebo až do prevodu vlastníckeho práva alebo správy. V prípade významných hnuteľných archeologických nálezov bude KPÚ Trnava požadovať ich umiestnenie v zbierkovej inštitúcii sídliacej v meste Trnava.

15. V prípade zistenia archeologických nálezov z organických materiálov môže aby KPÚ Trnava požadovať od oprávnenej osoby vyhotovenie analýz materiálu (napr. dendrochronológia, určenie druhu materiálu)

• **Prezentácia archeologických nálezov.**

„Prezentovanie archeologického dedičstva širokej verejnosti je rozhodujúcim prostriedkom podpory poznania jeho pôvodu i rozvoja moderných spoločností. Súčasne je to najdôležitejší prostriedok podpory poznania nevyhnutnosti jeho ochrany“ Charta ICOMOS o Ochrane a zabezpečení archeologické dedičstva (Lausanne 1990)

V MPR sú v súčasnosti prezentované viaceré archeologicky zistené nálezové situácie resp. architektúry. Na Námestí sv. Mikuláša juhovýchodne od kostola sv. Mikuláša sú to základy kostola sv. Michala. Prezentácia je uskutočnená formou vyskladania pôdorysu kostola v dlažbe s použitím tehly (klinker). Medzi prezentáciou zaniknutého kostola sv. Michala a svätyňou kostola sv. Mikuláša sa nachádzajú suterénne časti architektúry karnera. Karner je v súčasnosti prestrešený drevenou konštrukciou a nad korunou obvodového múru karnera je v interiéri do tvaru polkruhu vybudovaná ochodza slúžiaca na prezentáciu nálezu.

Prezentácia archeologických nálezov musí dodržiavať nasledujúce zásady:

- Osoba oprávnená vykonať archeologický výskum (ďalej len „oprávnená osoba“) v nálezovej správe realizovaného výskumu vypracúva návrh ochrany a prezentácie nehnuteľného archeologického nálezu resp. nálezov.
- Technické riešenie prezentácie musí zabezpečovať ochranu archeologickému nálezov alebo situácii a musí umožňovať ich zotrvanie v pôvodných nálezových situáciách „in situ“. Prezentácia musí chrániť archeologické nálezy pred zničením alebo poškodením poveternostnými vplyvmi alebo ľudským činiteľom (napr. vandalizmus). Spôsob ochrany archeologického nálezu navrhne oprávnená osoba, ktorá je autorom nálezovej správy náležiackej prezentovanému nálezu resp. nálezom.
- Technické riešenie prezentácie nesmie zasahovať do hmotnej podstaty archeologického nálezu alebo archeologickej situácie. Obmedzený zásah je možný iba v prípade opatreniam nevyhnutným na záchranu archeologického nálezu (napr. zapustenie konštrukcie prestrešenia)
- Návrh ochrany a prezentácie môže byť realizovaný až po schválení Krajským pamiatkovým úradom Trnava.
- Významný archeologický nález bude zapracovaný do projektovej dokumentácie stavby, ktorá bude akceptovať schválený návrh ochrany a prezentácie.

- Prezentácia nehnuteľných archeologických nálezov je nutná pri všetkých stredovekých sakrálnych stavbách.
- Prezentácia architektúr z obdobia vrcholného stredoveku (po roku 1238) je realizovaná tehlovou dlážkou nad úrovňou terénu, resp. formou sprístupnenia. Iné historické obdobia (pravek, raný a vrcholný stredovek do roku 1238) môžu byť prezentované nad úrovňou terénu avšak v odlišnom materiálovom vyhotovení, alebo formou sprístupnenia.
- Nálezy častí architektúr stredovekého opevnenia budú prezentované jednotnou metodikou.
- Prezentovať archeologické náleziská vhodné na prezentáciu v súlade s výsledkami archeologického pamiatkového výskumu.
- Projektová dokumentácia stavby musí zohľadňovať a vhodným spôsobom prezentovať významné archeologické nálezy a situácie zistené počas archeologického výskumu .
- Prezentované archeologické náleziská musia byť udržiavané v dobrom stavebno-technickom stave.

F.3.7. POŽIADAVKY NA ZACHOVANIE, OCHRANU A REGENERÁCIU HISTORICKEJ ZELENE

V súlade s úplným znením Vyhlášky Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky č. 70/1996 Z. z. z 8. februára 1996, ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných vyhláškou č. 72/1997 Z. z., vyhláškou č. 533/2001 Z. z. a vyhláškou č. 647/2004 Z. z. je zeleň nehnuteľnosťou.

Všeobecne platné zásady pri návrhu, úprave a umiestňovaní zelene na území pamiatkovej rezervácie:

- Projekt rekonštrukcie, alebo úpravy budovy musí zároveň riešiť využitie a úpravu dvora so zameraním predovšetkým na jeho úpravu výsadbou zelene.
- Priznať zeleni pri zásahoch do urbanistickej štruktúry pamiatkového územia vývojom získané miesto a postavenie.
- Uplatňovať zeleň ako doplnkový prvok vyvinutej urbanistickej štruktúry a pri obnove uplatniť jej hmotovú podriadenosť okolitej architektúre.
- Zeleň musí vytvárať jednotne koncipovaný celok s architektonickým objektom.
- Zeleň využívať k eliminácii nepriaznivých javov resp. k zdôrazneniu priaznivých javov historického a architektonického prostredia.
- Uprednostniť pri výsadbách v pamiatkovom území dreviny domáceho pôvodu, z cudzokrajných len tie, ktorých vzhľad a tvar je domácim druhom podobný.
- V trvalých výsadbách uprednostňovať tradičný sortiment domácich druhov drevín v súlade s hmotovo - priestorovým a architektonickým riešením.
- Vo výsadbách v dvorových priestoroch používať predovšetkým menšie formy listnatých stromov resp. ovocné stromy, alebo ich okrasné formy, ktoré evokujú pôvodné, okrasno-úžitkové poslanie zelene v opevnenom historickom jadre mesta.
- Pri riešení dispozično-prevádzkových vzťahov venovať pozornosť správne umiestneniu a ochrane nespevnených plôch tak, aby v budúcnosti nedochádzalo k ich znehodnocovaniu.

- Rešpektovať porastovú štruktúru ako špecifický kompozičný prvok živej podstaty narastajúci a odumierajúci, ale obnoviteľný.
- Obnovovať výsadbu solitérne rastúcich stromov najmä tam, kde sú predpoklady pre ich dlhodobé uplatnenie. Tento princíp predstavuje historicky opodstatnenú formu uplatňovania zelene už od najstarších vývojových fáz mesta. Zohľadniť pri obnove zelene fakt, že plnohodnotné uplatnenie jednotlivých drevín v ploche aj priestore je dosiahnuteľné len v časovo dlhodobom horizonte.

- **Zeleň uličných interiérov**

1. Zachovávať jestvujúce a obnovovať alejové výsadby a líniové pásy doložené historickými prameňmi v uličnom pôdoryse na uliciach Štefánikova, Hlavná, Pekárska, Hornopotočná, Hollého, Halenárska, Jeruzalemská, Jerichova, Paulínska a pamätihodnosti obce, t.j. Zeleň ulice Kapitulská, Zeleň ulice Jeruzalemská.
2. Tvarovať koruny alejových stromov tých uličných alejí, ktoré boli tvarované od doby založenia a ponechať prirodzený tvar korún tých uličných alejí, do korún ktorých sa každoročným tvarovaním nepristupovalo.
3. Počítať pri obnove alejí s líniovými pásmi ako prirodzenou podnožou pre alejové stromy v uliciach, ktorých plošné parametre zriadeniu líniového pásu vyhovujú.
4. Uprednostniť v úprave líniových pásov trávniky resp. trávniky.
5. Uplatňovať pri výmene stromov v uličných stromoradiach identické druhy drevín v zhode s pôvodnou druhovou skladbou, v nevyhnutných prípadoch ich nahradiť drevinami habituálne podobnými. Sadovnícke úpravy a výsadby drevín budú posudzované individuálne na základe projektovej dokumentácie predloženej na schválenie KPÚ Trnava

- **Zeleň námestí**

1. V historickom jadre mesta, predovšetkým v priestoroch námestí, v ktorých je ich prítomnosť zelene podložená historickým vývojom mesta obnovovať výsadby solitérnych stromov a menších skupín stromov s prirodzeným tvarom koruny.
2. Súčasťou úpravy námestí nemôže byť trvale inštalovaná mobilná zeleň.
3. Univerzitnému námestiu je potrebné prinavrátiť jeho barokový výraz s rešpektovaním mladších koncepcných zásahov, tzn. zeleň zo začiatku 20. storočia obnoviť do pôvodného výrazu podľa archívnych dokumentov,
4. Trojičnému námestiu ponechať jeho pôvodnú funkciu hlavného mestského trhoviska – miesto na organizovanie väčšiny kultúrnych a spoločenských podujatí. Neuplatňovať výsadbu žiadnej zelene, ani mobilnú zeleň. Bezprostredne pri soche Najsvätejšej Trojice nie je možné vysádzať žiadnu zeleň.
5. Námestiu sv. Mikuláša ponechať dodnes zachovaný urbanistický stav a funkciu verejnej plochy, významného cirkevného centra s dominantným súsoším sv. Jozefa a s okolím námestia lemovaným tieniacimi stromami. Zeleň pri súsoší nevysádzať a neriešiť.
6. Priestoru okolia kostola sv. Mikuláša je potrebné ponechať funkciu významného cirkevného centra. Do priestoru nie je možné vysádzať vzrastlé stromy. Priestor je možné len zatrávniť, prípadne novovytvorené sadovnícke úpravy s nízkou etážou zelene musia mať primeraný stupeň údržby.

- **Zeleň dvorov a záhrad**

1. Zeleň meštianskych a bytových nájomných domov má čiastočne charakter dvora a čiastočne charakter rozšíreného obytného priestoru. Sem patria aj súkromné objekty, v ktorých sú v parteri verejnosti prístupné prevádzky. Napriek oploteniam dvorov možno

charakterizovať tento priestor ako vnútroblokovú zeleň so všetkými jej prvkami. Podľa veľkosti priestoru a svetelných podmienok ju tvoria domáce druhy ovocných, alebo okrasných drevín s nízkou náročnosťou na životné podmienky a to vo forme stromov, popínavých drevín, ale aj kvetinovej výzdoby. Výsadby v týchto priestoroch musia byť realizované na základe projektovej dokumentácie, ktorá musí rešpektovať jednotlivé body horeuvedených všeobecne platných zásad a musí byť súčasťou projektu obnovy alebo úpravy objektu situovaného na území pamiatkovej rezervácie

2. Hlavnou kompozičnou osou úpravy dvorov a záhrad je pokračovanie prejazdu hlavného objektu a plynulé prepojenie so všetkými vstupmi zástavby na parcele.
3. Uplatniť pri úpravách dvorov a záhrad vyvážené pomery v plošných parametroch aj priestorových objemoch vždy vo väzbe na konkrétny architektonický objekt a jeho bezprostredné okolie.
4. V maximálnej možnej miere ponechať v dvorových častiach objektov zeleň, nenahrádzať ju celoplošne parkoviskami, nezmenšovať neúmerne plochu dvorov a záhrad rôznymi prístavbami .
5. V maximálnej možnej miere ponechať dvorom a záhradám ich pôvodnú funkciu – úžitková záhrada a priestor na oddych.

• Zeleň areálov – cirkevných objektov, univerzitných budov

1. Zachovať a udržiavať pri úpravách areálov plošné a priestorové hmotové pomery porastovej štruktúry vo väzbe na priestor areálu.
2. Nevnášať vysokú porastovú hmotu do blízkosti architektonických objektov.
3. Uplatniť pri nových úpravách areálov a pri obnovách kompozičný princíp riešenia z doby založenia resp. úpravu adaptovať na súčasné podmienky.
4. Pri komplexnej obnove v jej prípravnej fáze dokladovať pôvodné hodnoty archeologickým a archívnym výskumom.
5. Pred realizáciou úprav pre každú upravovanú plochu spracovať základný dendrologický výskum s plošným situovaním porastovej hmoty a inventarizovať zastúpenie drevín.
6. Pri obnove počítať s maximálnym rešpektovaním všetkých hodnotných drevín.
7. Nádvoriam univerzitných budov prinavrátiť ich pôvodný barokový, resp. klasicistický výraz.
8. Pred obnovou nádvorí areálových komplexov (Stefaneum, Adalbertinum...) spracovať archeologický a archívny výskum. Na základe výsledkov výskumov spracovať návrh na obnovu nádvorí.
9. V prípade negatívneho výsledku pamiatkových výskumov vychádzať pri návrhu obnovy z časovo a funkčne obdobných objektov.
10. Pri návrhu mobiliáru (okrem osvetľovacích telies) na nádvoriach a celých komplexoch vychádzať z historicky doložených prvkov používaných koncom 19. a 20.storočia vo verejných priestoroch historického jadra.
11. Je neprípustné realizovať celoplošné prekrytie týchto plôch, ich celoplošné vydláždenie, alebo celoplošné spevnenie záhrady. Je nutné v čo najväčšej miere rešpektovať pôvodný účel.

F.3.8. NÁVRH OPATRENÍ NA ZÁCHRANU, OBNOVU A VHODNÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

- Neustále zachovávať dobrý technický a prevádzkový stav nehnuteľností, priebežne vykonávať základnú údržbu všetkých jej konštrukcií a technických detailov
- Neustále zachovávať dobrý estetický stav nehnuteľností, vykonávať základnú údržbu a nevyhnutnú opravu slohových detailov a prvkov
- V maximálnej možnej miere zachovať v origináli pamiatkový fond v MPR
- V prípade dezolátneho stavebno-technického stavu objektu s pamiatkovou hodnotou (nie NKP), potvrdeného oprávnenou osobou (statikom), je nutné pred demoláciou vypracovať dokumentáciu zanikajúceho objektu v rozsahu podľa pokynov KPÚ, vykonať zdokumentovanie všetkých slohových prvkov a hodnotné slohové architektonické a umelecko-historické prvky deponovať do múzea alebo na KPÚ. Novostavba na mieste takto zaniknutého objektu musí hmotovo a výškovo rešpektovať nahrádzaný pamiatkový objekt
- V maximálnej možnej miere zachovať všetky slohové prvky a detaily pamiatkového fondu
- V prípade nutnej výmeny technicky dožitých historických umelecko-remeselných alebo architektonických prvkov je tieto potrebné nahradiť presnou rekonštrukčnou kópiou. Originál muzeálnej hodnoty je potrebné deponovať do múzea, pokiaľ nemá zbierkovú hodnotu, je potrebné ho deponovať na krajský pamiatkový úrad
- zachovať výškovú hladinu jestvujúceho pamiatkového fondu,
- zachovať historický urbanizmus mesta, základnú komunikačnú schému, historické urbanistické priestory, historickú parceláciu, pôvodné uličné čiary, krídllovú zástavbu na parcelách, nezastavané dvory a nádvorá, voľné prejazdy, parcelačné múry
- zachovať zeleň v záhradách, nenahrádzať ju masívne parkoviskami alebo prístavbami dvorových krídel, dvory neprekrývať, sprístupňovať ich cez voľné prejazdy verejnosti, vytvárať tu priestor pre oddych, posedenie, zábavu
- zachovať historickú zeleň na verejných priestoroch, obnoviť ju podľa archívnych dokumentov v súlade s pôvodnou koncepciou
- V maximálnej možnej miere zachovať archeologické kultúrne dedičstvo, nachádzajúce sa pod zemou v MPR v origináli, hnutelné nálezy sprístupniť verejnosti v zbierkových inštitúciách, prezentáciu najvýznamnejších nehnuteľných nálezov zapracovať do projektu stavby
- V spolupráci s mestom zachovať a regenerovať uličný interiér v súlade so zámermi na zachovanie a prezentáciu hodnôt pamiatkového územia, vypracovať koncepciu mobiliáru, ktorý bude postupne nahrádzať esteticky a technicky opotrebovaný mobiliár historického jadra (osvetlenie, lavičky, smetné koše, stojany na bicykle, zábrany pre vozidlá, atď.), vypracovať koncepciu povrchov uličných interiérov s určením tvarového, materiálového a farebného riešenia separátne pre jednotlivé typy priestorov (typy A, B, C, rozdelené podľa tohto materiálu)
- Zachovať charakteristické uličné priehľady na jednotlivé dominanty a významné objekty historického jadra, neznehodnotiť ich novými nekoncepčnými vstupmi v interiéri mesta
- Zachovať diaľkové pohľady na historické jadro hlavne z prístupových ciest od severu mesta, pri akejkoľvek výstavbe severne od Rybníkovej ulice je potrebné jej výšku preveriť vo vzťahu k tejto podmienke a v prípade možného narušenia panorámy mesta výstavbu v navrhovanom rozsahu nepovolit'
- Pred obnovou národných kultúrnych pamiatok a v prípade potreby aj iných nehnuteľností vykonať potrebné pamiatkové výskumy (archívny, reštaurátorský, umelecko-historický, stavebno-historický, archeologický a ďalšie), zdokumentovať

- na objekte slohové prvky a obnovu realizovať podľa schváleného návrhu na obnovu, reštaurovanie alebo schváleného návrhu prezentácie
- Obnoviť stojace časti mestského opevnenia, jeho zbúrané časti odprezentovať v úrovni terénu, odstrániť nehodnotné, utilitárne prístavby pri opevnení
  - V čo najkratšej dobe riešiť obnovu nevyužívaných objektov, hlavne bývalých univerzitných budov, palácových objektov a významných meštianskych domov
  - Obnoviť podľa archívnych dokumentov a výsledkov archeologického výskumu zeleň pri univerzitných budovách a v kláštoroch cirkevných rádov
  - Formou náznakovej rekonštrukcie historického stavu obnoviť historické uličné priestory a námestia s možnosťou vloženia moderných prvkov uličného interiéru do vybraných lokalít
  - Obnoviť zástavbu na miestach zbúraného historického fondu formou náznakovej rekonštrukcie historického urbanizmu v priestoroch typu A a B, obnoviť pôvodnú uličnú čiaru, novostavby hmotovo prispôbiť existujúcemu, resp. pôvodnému stavebnému fondu s použitím moderných výrazových prostriedkov a kvalitných ušľachtilých materiálov v exteriéri
  - Postupne obnovovať technickú infraštruktúru jadra tak, aby negatívne nezasahovala do výrazu uličných priestorov a jednotlivých historických objektov
  - Zabezpečiť vhodný spôsob využitia jednotlivých objektov a urbanistických priestorov
  - Obmedziť novodobé vstavby do podkroví v historických objektoch, vylúčiť možnosť využívania podkroví v sakrálnych kultúrnych pamiatkach a v objektoch priečného uličného ťahu (od farského kostola po františkánsky kostol), na Radlinského a Kapitulskej ulici
  - Snažiť sa sprístupniť verejnosti čo najviac kultúrnych pamiatok, v turistickej sezóne, počas sviatkov a víkendov sprístupňovať sakrálne objekty a významné kultúrno-spoločenské historické objekty
  - Vytvoriť turistickú trasu popri mestskom opevnení s turisticky atraktívnymi službami a prevádzkami v priľahlých objektoch
  - Vo vežiach západného úseku ponechať prevádzkovo nenáročnú a turisticky atraktívnu funkciu s možnosťou prezentácie pôvodného výrazu objektov
  - Prezentovať vyložením v dlažbe na úrovni terénu zaniknutú stredovekú architektúru mesta, najvýznamnejšie objekty prípadne aj sprístupniť verejnosti ako archeologické lokality nájdené pod zemou, vytvoriť informačný systém s jeho osadením priamo pri prezentovanom objekte
  - V prípade nálezu významného objektu z mladšieho obdobia (renesancia, barok) je možné uvažovať s prezentáciou, no musí byť dostatočne odlišená od spôsobu prezentácie stredovekých objektov
  - Reklamné zariadenia, súvisiace s využívaním objektov, umiestňovať tak, aby nenarúšali celkový architektonický výraz fasád. Uprednostniť klasické, umelecko-remeselne spracované vývesné štíty, ušľachtilé materiály a architektonické návrhy reklám vychádzajúce z koncepcného riešenia historickej fasády
  - V historických verejných priestoroch vytvoriť možnosti pre letné sedenia vytvorené s ľahko odstraniteľných konštrukcií, ktoré nebudú v tomto priestore pôsobiť rušivo, ťažkopádne a konkurujúco voči historickým objektom

G. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA PODĽA AKTUÁLNEJ KATASTRÁLNEJ MAPY

Hranice pamiatkového územia sú vymedzené parcelami, po ktorých prebieha línia mestského opevnenia.

Východiskový bod hranice sa nachádza na severovýchodnom okraji územia, pri spojnici ulíc Michalská a Horné Bašty v severovýchodnom bode bašty mestského opevnenia. Východiskovým bodom hranice je severozápadný cíp parcely č. 398, styčný bod dotyku s parcelami č. 399/1 a 399/2 (ul. Horné Bašty). Od určeného bodu hranica vychádza južným smerom po západnej hranici parcely č. 398 a pokračuje južným smerom po parceliach č. č.8856/1,8848/1, 8848/2, 466, 469, 472/1, 473/4, 474, 475/3, 476/3, 476/4, 478/3, 480, 481/1, 481/2, 482, 485, 486, 490, 492/1, 493/1,493/2,494/1,496/2,494/2,496/1 – to znamená po východnej hranici mestského opevnenia.

Z juhovýchodného cípu – nárožná bašta mestského opevnenia pokračuje západným smerom (k jestvujúcemu mestskému opevneniu) cez parcelu 496/1 k parcele č.5342/5 po jej vonkajšom okraji a parcele č.8836/1 v jej južnej časti, cez parcelu č. 8938 (komunikácia smer Športová ulica), pretína severný okraj parcely č. 8836/4 a pokračuje po južnej strane parcely č. 8836/5, kde pretína parcelu č. 8833/2 (ulica A.Žarnova) , severnú časť objektu na parcele č. 785 a severnú časť parcely č. 786, ktorá plynulo prechádza k mestskému opevneniu na parcelu č. 790/4, po jej južnej hranici až do juhozápadného cípu parcely č. 790/4 – juhozápadný bod bašty mestského opevnenia.

Z juhozápadného cípu parcely č. 790/4 – nárožná bašta mestského opevnenia kde sa lomí severným smerom. Pokračuje po vonkajšej línii mestskému opevnenia po západnej hranici parciel č. 791/1, 792, 809/9, 8806/1, 823/6, 824 – bašta pri Bernolákovej bráne, 8827/3 – Bernolákovou bránou, 120, 95/62, 96/48, 95/47, 95/11, 8808/2, do bodu, ktorý je juhozápadným rohom parcely č.137.

V tomto bode sa lomí a pokračuje východným smerom južnými hranicami parciel č.138, 141/9, 141/4, 141/2, 141/3, 143, 145/3, 146,. Z juhovýchodného rohu parcely č. 146 priamočiaro pretína mestskú komunikáciu Štefánikovej ulice do juhozápadného rohu parcely č. 147/1 a vedie severnými hranicami parciel č. 173, 8817/2, 171, pretína parcely č. 169, 168, 167, 166, 165 v línii mestského opevnenia, pokračuje severnou hranicou parcely č. 164/1, pretína parcelu č. 163 v línii mestského opevnenia, pokračuje severnými hranicami parciel č. 162/2, 161/1 a pretína parcely č. 159/1, 158/1, 158/2 v línii mestského opevnenia, následne priamočiaro pretína mestskú komunikáciu Hornopotočnej ulice, objekt na parcele č.225/1 a vedie severnými hranicami parciel č. 244/1, 243, 242, 241, 240, 239, 238, 237, 236, 235/3, 235, 234, 233, 232, následne priamočiaro pretína mestskú komunikáciu Jerichovej ulice a vedie severnými hranicami parciel 378/1, 377, 376, 375, 374, 373, následne priamočiaro pretína mestskú komunikáciu Jeruzalemskej ulice k severným hraniciam parciel 378/, 404/1, a pretína parcely č. 403, 402, 401, 400, 399/1. Severovýchodný roh parcely č. 399/1 je styčným bodom parciel č. 399/1, 399/2 a 398 – až dosahuje miesto určené ako východiskový bod parcela č. 398.

H. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC OCHRANNÉHO PÁSMA

Vymedzenie hraníc pozri v rozhodnutí PÚ SR č. PÚ-06/47-14/6549/KOW zo dňa 14.7.2006 v prílohe.

¹ Benátska charta, Ochrana a obnova pamiatok a pamiatkových sídel. In: DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 1. diel – Charty a odporúčania. Bratislava, KONTAKT PLUS, s.r.o. 2002

² PETZET, M.: princípy ochrany kultúrneho dedičstva. In: DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L.: Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 2. diel – Deklarácie. Bratislava, KONTAKT PLUS, s.r.o. 2004